A. P. ČEHOV

X

S V J E T S K I   K L A S I C I

UREDNIK
NOVAK SIMIĆ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И ПИСЕМ
А. П. ЧЕХОВА
ОГИЗ МОСКВА 1944—1945

S RUSKOGA PREVELI
BORISLAV MRKŠIĆ
BOŽIDAR ŠKRITEK
MAJA MULIĆ

OPREMIO
EDO MURTIĆ

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV

SABRANA DJELA

KNJIGA DESETA

DRAMA BEZ NASLOVA
PISMA

ZORA
ZAGREB 1960

DRAME

DRAMA BEZ NASLOVA

(u četiri čina)

Lica:

ANA PETROVNA VOJNICEVA, mlada udovica, generalica.
SERGEJ PAVLOVIČ VOJNICEV, sin generala Vojniceva iz prvog braka.
SOFJA JEGOROVNA, njegova žena.
PORFIRIJ SEMJONOVIČ GLAGOLJEV 1. | Posjednici, susjedi Vojnicevih
KIRIL PORFIREVIČ GLAGOLJEV 2, njegov sin. | Posjednici, susjedi Vojnicevih
GERASIM KUZMIČ PETRIN. | Posjednici, susjedi Vojnicevih
PAVEL PETROVIČ ŠČERBUK. | Posjednici, susjedi Vojnicevih
MARJA JEFIMOVNA GREKOVA, djevojka, 20 godina.
IVAN IVANOVIČ TRILECKI, pukovnik u penziji.
NIKOLAJ IVANOVIČ, njegov sin, mladi liječnik.
ABRAM ABRAMOVIČ VENGEROVIČ 1, bogati Židov.
ISAK ABRAMOVIČ, njegov sin, student.
TIMOFEJ GORDEJEVIČ BUGROV, trgovac.
MIHAJLO VASILJEVIČ PLATONOV, seoski učitelj.
ALEKSANDRA IVANOVNA (Saša), njegova žena, kći I. I. Trileckog.
OSIP, momak od 30 godina, konjokradica.
MARKO, dostavljač mirovnog suda, maleni starčić.
VASILIJE | posluga Vojnicevih
JAKOV | posluga Vojnicevih
KATJA | posluga Vojnicevih
GOSTI, POSLUGA.

Radnja se događa na imanju Vojnicevih u jednoj južnoj guberniji.

PRVI ČIN

Soba za primanje u kući Vojnicevih. Staklena vrata prema parku i dvoja vrata što vode u unutrašnje sobe. Namještaj starog i novog stila, pomiješan. Klavir, pokraj njega stalak sa violinom i notama. Fisharmonika. Slike (oleografije) u zlatnim okvirima.

I

ANA PETROVNA *(sjedi za klavirom, sagnuvši glavu nad tipke).*

(Nikolaj Ivanovič Trilecki uđe.)

TRILECKI *(priđe Ani Petrovnoj).* Što je?

ANA PETROVNA *(podigavši glavu).* Ništa... Pomalo je dosadno...

TRILECKI. Hajde, mon ange, da pušimo! Strast zahtijeva da se puši. Još odjutros nisam pušio.

ANA PETROVNA *(daje mu cigarete).* Uzmite više, da ste poslije mirni. *(Pripaljuju.)* Dosadno je, Nikolja! Samoća, besposlica, jad. Ne znam što da radim...

TRILECKI *(primi je za ruku).*

ANA PETROVNA. Pipate bilo? Zdrava sam...

TRILECKI. Ne, ne tražim bilo... Da je malo poljubim. *(Ljubi joj ruku.)* U vašu se ruku utisne poljubac kao u jastučić... Čime umivate ruke da su tako bijele? Divne ruke! Da poljubim još jednom. *(Ljubi joj ruku.)* Hoćemo li igrati šah?

ANA PETROVNA. Hajdemo... *(Gleda na sat.)* Dvanaest i petnaest... Da nisu naši gosti ogladnjeli...

TRILECKI *(priprema šahovsku ploču).* Po svoj prilici. Što se mene tiče, ja sam veoma gladan.

ANA PETROVNA. Vas i ne pitam... Vi ste vječno gladni, makar jeli svaki čas... *(Sjedne uz šah.)* Igrajte vi prvi... A, već jeste... Treba najprije smisliti, a onda pomaknuti. Ja ću ovamo. Vi ste vječno gladni...

TRILECKI. Vi ste dakle tako... Tako... Gladan sam... Hoćemo li skoro ručati?

ANA PETROVNA. Mislim da ne ćemo skoro... Kuhar se povodom našeg dolaska nakresao i sad ne može stajati na nogama. Još malo pa ćemo doručkovati. Ozbiljno, Nikolaju Ivaniču, kad ćete već jednom biti siti? Jedete, jedete, jedete... bez prestanka jedete! Strašno! Tako malen čovjek, a tako velik želudac!

TRILECKI. Pa da! Čudno!

ANA PETROVNA. Zabio se u moju sobu i ne trepnuvši okom pojeo pola piroga! A znate li da to nije moj pirog? Svinjarija, dragi! Vucite!

TRILECKI. Ništa ja ne znam. Znao sam samo to, da bi se on kod vas ukiselio, da ga ja nisam pojeo. Hm, vi tako? Možete... A ja ću ovako... Kad mnogo jedem, znači da sam zdrav, a kad sam zdrav, onda, s vašim dopuštenjem... Mens sana in corpore sano[1]. Zašto razmišljate? Vucite, draga damice, bez razmišljanja... *(Pjeva.)* Htio bih vam pričati, pričati...

ANA PETROVNA. Šutite... Smetate mi u razmišljanju.

TRILECKI. Šteta, što vi, tako pametna žena, ništa ne smislite na polju gastronomije. Tko ne zna dobro jesti, taj je bijednik... Moralni bijednik!... Hej... Stanite, stanite! Ne ide to tako! Što? Kamo ćete? A, da, to je nešto drugo. Jer okus zauzima u prirodi isto takvo mjesto kao i sluh i vid, to jest spada među pet glavnih osjetila, a sve zajedno pripada, dušice moja, oblasti psihologije. Psihologije!

ANA PETROVNA. Vi, čini se, počinjete zadirkivati... Ne zadirkujte, dragi moj! Dosta je, i ne pristaje vam... Zar niste opazili, da se ja ne smijem kad vi zadirkujete? Vrijeme je već da primijetite...

TRILECKI. Vi ste na redu, votre excellence![2]... Čuvajte konja. Ne smijete se zato, što ne razumijete... Tako...

ANA PETROVNA. Što ste izbuljili oči? Sad vi vučete! Što mislite? Hoće li vaša »ona« danas doći k nama ili ne će?

TRILECKI. Obećala je da će doći. Dala je riječ.

ANA PETROVNA. Onda bi već morala biti ovdje. Posljednji je čas... Da li vi... oprostite za nezgodno pitanje. Da li vi s njom »samo tako« ili ozbiljno?

TRILECKI. Kako?

ANA PETROVNA. Otvoreno, Nikolaju Ivaniču. Ne pitam vas zbog spletaka, prijateljski... Što je Grekova vama, i što ste vi njoj? Recite, molim vas, iskreno i bez šale... Dakle? Pitam vas prijateljski...

TRILECKI. Što sam ja njoj, i što je ona meni? To se još ne zna...

ANA PETROVNA. Na kraju krajeva...

TRILECKI. Zalazim k njoj, brbljam, dosađujem se, bacam njezinu mamicu u trošak što se tiče kave i... ništa više. Vi vučete. Odlazim, moram priznati, svaki drugi dan, a katkada i svaki dan, pa šećem sjenovitim puteljcima. Ja nju smatram

---

[1] Zdrav duh u zdravu tijelu (lat. poslovica).
[2] Vaša ekscelencijo

svojom, ona mene smatra svojim, pritom me drži za ovo dugme i otresa prašinu s mog okovratnika... Ja sam, naime, neprestano prašnjav.

ANA PETROVNA. I onda?

TRILECKI. I onda ništa... Teško je odrediti što me zapravo privlači k njoj. Ne znam da li je to dosada, ili ljubav, ili nešto drugo... Znam samo da obično poslije ručka silno čeznem za njom... Po dokazima, što sam slučajno dobio, čini se da i ona čezne za mnom...

ANA PETROVNA. Dakle, ljubav?

TRILECKI *(slegne ramenima)*. Lako moguće. Što se vama čini, volim ja nju ili ne volim?

ANA PETROVNA. Pa to je krasno! Vi biste prije morali znati...

TRILECKI. Eh... pa vi mene ne razumijete!... Sad ste vi na redu!

ANA PETROVNA. Evo. Ne razumijem, Nikolja! Meni je kao ženi, teško da vas razumijem u takvom slučaju... *(Pauza.)*

TRILECKI. Ona je dobra djevojka.

ANA PETROVNA. Meni se sviđa. Sjajna glavica. Samo pazite, prijatelju... Pazite da je ne dovedete u nezgodan položaj!... Ili nešto slično... O vama kruži takav glas... Šalite se, šalite se, izgovorite sijaset gluposti, mnogo obećate, razglasite na sve strane i time sve svršava... Bit će mi je žao... Što ona sad radi?

TRILECKI. Čita...

ANA PETROVNA. I bavi se kemijom? *(Smije se.)*

TRILECKI. Po svoj prilici.

ANA PETROVNA. Divna je... Mir! Srušit ćete rukavom figure! Sviđa mi se sa svojim šiljastim nosićem! Iz nje bi mogao postati zgodan učenjak...

TRILECKI. Ne zna što da započne, jadno djevojče!

ANA PETROVNA. Znate li što, Nikolja... Zamolite Marju Jefimovnu da dođe malo k meni... Ja ću se upoznati s njom i... Ali ne ću biti posrednik, nego samo tako... Mi ćemo je zajedno ispitati pa ćemo onda ili dignuti ruke od nje ili je prizvati k pameti... Možda... *(Pauza.)* Smatram vas djetinjastim, vjetropirom, i zato se miješam u vaše poslove. Vaš potez. Ja vam savjetujem slijedeće: ili je ne uznemirujte, ili je oženite... Oženite je, ali... drugo ne! Prije nego što vam

dođe volja da se oženite, promislite dobro... Proučite je dobro, ne površno, promislite, prosudite, da kasnije ne plačete. ... Čujete li?

TRILECKI. Kako... pa nisam uši objesio o klin.

ANA PETROVNA. Poznajem ja vas. Sve radite bez razmišljanja i oženit ćete se bez razmišljanja. Dovoljno je da vam žena pokaže prst i vi ste na sve spremni. Morate se posavjetovati s bliskim ljudima... Da... U svoju se ludu glavu ne možete pouzdati. *(Udara o stol.)* Evo, takva je vaša glava! *(Zviždi.)* Zvoni ta glavica! U njoj je mnogo mozga, ali malo razuma.

TRILECKI. Zviždi, kao seljak! Čudna žena! *(Pauza.)* Ne će ona doći k vama.

ANA PETROVNA. Zašto?

TRILECKI. Zato, što k vama zalazi Platonov. Ne može ga vidjeti poslije onih njegovih ispada. Umislio čovjek da je ona glupa, zabio to u svoju neočešljanu glavu, i sad ga đavo ne može razuvjeriti! Zbog nečega smatra svojom dužnošću da gnjavi glupe žene, i da zbija s njima kojekakve šale... Vucite!... A zar je ona glupa? E, on baš dobro poznaje ljude!

ANA PETROVNA. Koješta. Ne ćemo mi njemu dopustiti da pretjera. Kažite joj, da se ne boji. A što to Platonova tako dugo nema? A već je odavno morao biti ovdje... *(Gleda na sat.)* Nije lijepo od njega. Nismo se vidjeli šest mjeseci.

TRILECKI. Kad sam ja išao ovamo, na školi su kapci bili potpuno spušteni. Vjerojatno još spava. Lopuža! I ja ga već odavno nisam vidio.

ANA PETROVNA. Je li zdrav?

TRILECKI. On je uvijek zdrav. Još je uvijek živ. *(Uđu Glagoljev 1. i Vojnicev.)*

II

ISTI, GLAGOLJEV 1. i VOJNICEV

GLAGOLJEV 1. *(ulazeći).* Tako je to, dragi moj Sergeju Pavloviču. U tom pogledu smo mi, zvijezde što zalaze, bolji i sretniji od vas koji izlazite. Ni muškarac nije, kako vidite, gubio, a žena je dobivala. *(Sjednu.)* Sjednimo, umorio sam se... Mi smo voljeli žene kao najplemenitiji vitezovi, vjero-

vali smo u ženu, klanjali joj se, zato što smo u njoj vidjeli uzvišeno biće... A žena je uzvišeno biće, Sergeju Pavloviču!

ANA PETROVNA. Zašto varate?

TRILECKI. Tko vara?

ANA PETROVNA. A tko je postavio ovamo ovu damu?

TRILECKI. Ta vi ste je postavili!

ANA PETROVNA. Ah da... Pardon...

TRILECKI. Da, da, pardon.

GLAGOLJEV 1. Među nama je vladalo prijateljstvo. Prijateljstvo u naše vrijeme nije bilo tako naivno i tako labavo. Onda su postojali kružoci, klubovi. Za prijatelja se kod nas, između ostalog, skakalo u vatru.

VOJNICEV *(zijeva)*. Divna su to bila vremena!

TRILECKI. A u naše jezivo vrijeme postoje vatrogasci da skaču u vatru za prijateljima.

ANA PETROVNA. Glupo, Nikolja. *(Pauza.)*

GLAGOLJEV 1. Prošle zime vidio sam u Moskvi u operi kako je jedan mladić plakao pod utjecajem dobre muzike... Zar to nije lijepo?

VOJNICEV. Što više, čak vrlo lijepo.

GLAGOLJEV 1. I ja tako mislim. A zašto su se onda, recite mi, molim vas lijepo, gledajući ga, damice i kavaliri, koji su sjedili blizu njega, smješkali? Čemu su se oni smijali? A i on sam, opazivši da dobri ljudi vide njegove suze, uzvrpoljio se na sjedalu, pocrvenio, kiselo se nasmiješio i izišao iz kazališta... U naše vrijeme nitko se nije stidio plemenitih suza i nije im se smijao...

TRILECKI *(Ani Petrovnoj)*. Umrijet će taj slatkorječivi od melankolije! Strahota, kako to ne volim! Para mi uši!

ANA PETROVNA. Pssst...

GLAGOLJEV 1. Mi smo bili sretniji od vas. U naše vrijeme oni, koji su razumijevali muziku, nisu izlazili iz kazališta, već su slušali operu do kraja... Vi zijevate, Sergeju Pavloviču... Dojadio sam vam...

VOJNICEV. Ne... Donesite zaključak, Porfiriju Semjoniču! Već je vrijeme...

GLAGOLJEV 1. Dakle... I tako dalje, i tako dalje. Kad bismo sada htjeli donijeti zaključak na osnovu svega što sam rekao, onda bismo došli do toga, da je u naše vrijeme bilo onih, koji su voljeli, i onih koji su mrzili, a u vezi s tim i onih, koji su gorjeli od gnjeva i onih, koji su prezirali...

VOJNICEV. Divno, a zar ih u naše vrijeme nema?

GLAGOLJEV 1. Mislim da nema.

VOJNICEV *(ustane i priđe k prozoru).*

GLAGOLJEV 1. Nepostojanje takvih ljudi i sačinjava suvremenu sušicu... *(Pauza.)*

VOJNICEV. Bespredmetno, Porfiriju Semjoniču!

ANA PETROVNA. Neizdrživo! Od njega tako nesnosno vonja da mi postaje zlo. *(Kašlje.)* Odmaknite se malo natrag!

TRILECKI *(odmakne se).* Gubi, a zato su krivi vonjevi. Čudna žena!

VOJNICEV. Ne valja, Porfiriju Semjoniču, sipati optužbe koje su zasnovane samo na pretpostavkama i uspomenama na proteklu mladost!...

GLAGOLJEV 1. Možda se ja i varam.

VOJNICEV. Možda... U danom slučaju ono »možda« je isključeno... Optužba nije šala!

GLAGOLJEV 1. *(smije se).* Pa... vi se ljutite, dragi moj, počinjete... Hm... To samo dokazuje da vi niste vitez, da niste u stanju da u dovoljnoj mjeri poštujete protivnikovo mišljenje.

VOJNICEV. To samo dokazuje da se ja znam i naljutiti.

GLAGOLJEV 1. Ja se, razumije se, ne ljutim na cijeli svijet, uglavnom... Ima i iznimaka, Sergeju Pavloviču!

VOJNICEV. Naravno... *(Pokloni se.)* Najljepša vam hvala za ustupak! Sav čar vaših prijema nalazi se u tim ustupcima. A što bi se dogodilo kad bi na vas natrapao neiskusan čovjek, koji vas ne poznaje, koji vjeruje u vaše znanje? Vama bi pošlo za rukom da ga uvjerite, da mi, to jest ja, Nikolaj Ivanovič, maman i općenito svi mlađi ljudi, ne znamo negodovati i prezirati...

GLAGOLJEV 1. Pa... Vi već... Nisam rekao...

ANA PETROVNA. Hoću da čujem Porfirija Petroviča! Prekinimo! Dosta je!

TRILECKI. Ne, ne... Igrajte i slušajte!

ANA PETROVNA. Dosta. *(Ustane.)* Dojadilo mi je. Igrat ćemo poslije!

TRILECKI. Kad gubim, ona sjedi kao prikovana, a čim počnem dobivati u njoj se budi želja da sluša Porfirija Semjoniča! *(Glagoljevu.)* A tko vas je molio da govorite? Samo sme-

tate! *(Ani Petrovnoj.)* Izvolite sjesti i nastaviti, u protivnom smatrat ću da ste izgubili!

ANA PETROVNA. Smatrajte! *(Sjedne nasuprot Glagoljevu.)*

III

ISTI i VENGEROVIČ 1.

VENGEROVIČ 1. *(uđe).* Vrućina! Ova vrućina me, Židove, podsjeća na Palestinu. *(Sjedne uz klavir i prebire po tipkama.)* Tamo je, kažu, veoma vruće!

TRILECKI *(ustane).* Zapisat ćemo. *(Izvadi iz džepa bilježnicu!)* Tako ćemo i zapisati, dobra ženo! *(Zapisuje.)* Generalica... Generalica, tri rublja... Zajedno sa prijašnjim — deset. Aha! Kad ću ja imati čast da dobijem tu svotu?

GLAGOLJEV 1. Eh, gospodo, gospodo! Niste vi doživjeli prošlost! Drugačije biste vi zapjevali... Shvatili biste... *(Uzdiše.)* Ne možete vi to razumjeti!

VOJNICEV. Literatura i povijest imaju, čini se, više razloga za naše povjerenje... Mi nismo, Porfirije Semjoniču, vidjeli prošlost, ali je mi osjećamo. Mi je često upravo ovdje osjećamo. *(Udara se po šiji.)* Ali vi tako ne vidite i ne osjećate sadašnjost.

TRILECKI. Želite li da vam pošaljem račun, votre excellence, ili ćete odmah platiti?

ANA PETROVNA. Prestanite! Smetate mi da slušam!

TRILECKI. A zašto ih slušate? Oni će govoriti do večeri!

ANA PETROVNA. Seržel, daj tom čudaku deset rubalja.

VOJNICEV. Deset? *(Izvadi novčanik.)* Hajde, Porfirije Semjoniču, promijenimo temu...

GLAGOLJEV 1. Dobro, ako vam se ova ne sviđa.

VOJNICEV. Rado vas slušam, ali nerado slušam vaše klevete... *(Daje Trileckom deset rubalja.)*

TRILECKI. Merci. *(Udara Vengerovića po leđima.)* Eto, kako treba živjeti na ovom svijetu. Posjeo sam nedužno žensko biće uz šah i olakšao ga bez grižnje savjesti za deset srebrnjaka. Što kažete? Lijepo?

VENGEROVIČ 1. Lijepo, bogami. Vi ste, doktore, pravi jeruzalemski plemić!

ANA PETROVNA. Prestanite, Trilecki! *(Glagoljevu.)* Dakle, žena je uzvišeno biće, Porfirije Semjoniču!

GLAGOLJEV 1. Uzvišeno.

ANA PETROVNA. Hm... Vidi se da ste veliki ženoljubac, Porfirije Semjoniču!

GLAGOLJEV 1. Da, volim žene. Ja im se klanjam, Ana Petrovna. U njima vidim sve ono što volim: i srce, i...

ANA PETROVNA. Vi im se klanjate... A da li su one dostojne vašeg poštovanja?

GLAGOLJEV 1. Dostojne su.

ANA PETROVNA. Jeste li uvjereni u to? Čvrsto uvjereni, ili samo tako mislite?

TRILECKI *(uzme violinu i prelazi po njoj gudalom).*

GLAGOLJEV 1. Čvrsto uvjeren. Bilo bi dovoljno da poznajem samo vas, pa da budem u to uvjeren...

ANA PETROVNA. Ozbiljno? Vi onda posjedujete nekakav naročiti talent.

VOJNICEV. On je romantik.

GLAGOLJEV 1. Možda... Pa što onda? Romantika — nije sasvim loša stvar. Vi ste prognali romantiku... Dobro ste učinili, ali se bojim da ste zajedno s njom prognali i nešto drugo...

ANA PETROVNA. Prijatelju, ne započinjite polemiku. Ne znam se svađati. Prognali ili ne prognali, ali u svakom slučaju smo, hvala bogu postali pametniji! Zar nismo pametniji, Porfirije Semjoniču? A to je glavno... *(Smije se.)* Ljudi bi bili pametniji kad bi imali pameti, a ostalo dolazi samo po sebi... Ah! Ne pilite, Nikolaju Ivaniču! Ostavite violinu!

TRILECKI *(objesi violinu).* Lijepo glazbalo.

GLAGOLJEV 1. Jednom se sretno izrazio Platonov... Mi smo, reče on, postali pametniji po ženama, a postati pametniji po ženama znači zagnjuriti i sebe i ženu u blato...

TRILECKI *(grohotom se smije).* Možda je imao imendan ... Napričao štošta...

ANA PETROVNA. Zar je on tako rekao? *(Smije se.)* A da, on je katkad volio da izvali takvu misao... Što se tiče krasnorječivosti on je... Nego na stvar, kad smo već počeli... Tko je, kakav je čovjek, po vašem mišljenju, taj Platonov? Je li on junak ili nije?

GLAGOLJEV 1. Kako da vam kažem? Platonov je, po mom mišljenju najbolji predstavnik suvremene neopredijelje-

nosti... To je heroj najboljeg, nažalost još nenapisanog, suvremenog romana... *(Smije se.)* Pod neopredijeljenošću ja razumijem suvremeno stanje našeg društva: ruski beletrista osjeća tu neopredijeljenost. On je zašao u ćorsokak, vrti se, ne zna gdje da se zaustavi, ne razumije... Teško je razumjeti tu gospodu! *(Pokazuje na Vojniceva.)* Romani su dozlaboga loši, nategnuti, jalovi... i nije čudo! Sve je do krajnjih granica neodređeno, neshvatljivo... Sve se pomiješalo, isprevrtalo... Eto, izraziti predstavnik baš te neopredijeljenosti je, po mom mišljenju, naš mudri Platonov. Je li zdrav?

ANA PETROVNA. Kažu da je zdrav. *(Pauza.)* Zgodan čovjek...

GLAGOLJEV 1. Da... Njega treba poštovati. Ja sam prošle zime bio nekoliko puta kod njega i nikada ne ću zaboraviti tih nekoliko sati što sam imao sreću da provedem s njime.

ANA PETROVNA *(gleda na sat).* Već bi trebao biti ovdje. Sergej, jesi li poslao po njega?

VOJNICEV. Dva puta.

ANA PETROVNA. Vi sve lažete, gospodo. Trilecki, skoknite i pošaljite Jakova po njega!

TRILECKI *(proteže se).* Da naredim da se sjeda za stol?

ANA PETROVNA. Naredit ću ja sama.

TRILECKI *(pođe i sretne na vratima Bugrova).* Pišti kao lokomotiva, pretrglija. *(Potapša ga po trbuhu i ode.)*

IV

ANA PETROVNA, GLAGOLJEV 1., VENGEROVIČ 1., VOJNICEV i BUGROV

BUGROV *(ulazeći).* Uh! Nepodnosivo, kako grije! Znači, sprema se kiša.

VOJNICEV. Dolazite li vi iz parka?

BUGROV. Iz parka...

VOJNICEV. Je li Sofi tamo?

BUGROV. Kakva Sofi?

VOJNICEV. Moja žena, Sofja Jegorovna!

VENGEROVIČ 1. Eto mene odmah. *(Ode u park.)*

V

ANA PETROVNA, GLAGOLJEV 1, VOJNICEV, BUGROV, PLATONOV i SAŠA *(u ruskoj nošnji)*

PLATONOV *(na vratima, Saši)*. Izvolite! Izvolite molim, djevojko! *(Uđe za Sašom.)* Konačno, nismo kod kuće! Pokloni se, Saša! Dobar dan, vaše prevashodstvo! *(Priđe k Ani Petrovnoj, poljubi joj jednu pa onda drugu ruku.)*

ANA PETROVNA. Hiroviti, nepristojni... Zar se smije dopustiti da vas tako dugo čekaju? Zar ne znate da sam nestrpljiva? Mila Aleksandra Ivanovna... *(Ljubi se sa Sašom.)*

PLATONOV. Konačno, nismo kod kuće! Hvala ti bože! Šest mjeseci nismo vidjeli ni parketa, ni naslonjača, ni visokih stropova, čak ni ljudi... Cijelu smo zimu prespavali u brlogu kao medvjedi, i tek danas smo izmiljeli u božji svijet! Sergeju Pavloviču! *(Ljubi se s Vojnicevom.)*

VOJNICEV. I izrastao, i oporavio se i... i vrag zna što sve ne... Aleksandra Ivanovna! Gospode, kako se oporavila! *(Steže Sašinu ruku.)* Jeste li zdravi? Poljepšali se i zaoblili se!

PLATONOV *(steže Glagoljevljevu ruku)*. Porfiriju Semjoniču... neobično mi je drago što vas vidim...

ANA PETROVNA. Kako ste? Kako živite, Aleksandro Ivanovna? Sjedite, gospodo! Pričajte... Posjedajmo!

PLATONOV *(smije se)*. Sergej Pavlovič! Zar je to on? O, bože! A gdje su dugačke kose, košuljica i sladunjavi tenorić? No, pa recite nešto!

VOJNICEV. Ja sam glupan. *(Smije se.)*

PLATONOV. Bas, izvrstan bas! Dakle? Posjedajmo... Dignite se, Porfirije Semjoniču! Ja ću sjesti. *(Sjedne.)* Sjedite, gospodo! Uh, uh, uh... Vrućina... Što je, Saša? Mirišeš? *(Sjednu.)*

SAŠA. Mirišem. *(Smijeh.)*

PLATONOV. Miriše na ljudsko meso. Divan miris! Čini mi se kao da se nismo vidjeli sto godina. Sam đavo zna kako se to dugo ta zima vuče! A evo i mog naslonjača? Sjećaš li se, Saša? Prije šest mjeseci sjedio sam tu dan i noć istiskujući iz generalice uzrok svih uzroka i gubeći tvoje sjajne grivenjake ... Vruće...

ANA PETROVNA. Načekala sam se, već sam izgubila strpljenje... Jeste li zdravi?

PLATONOV. Neobično zdrav... Moram vam pripomenuti, vaše prevashodstvo, da ste se i vi popunili i malo poljepšali... Danas je i vruće, i zagušljivo... Ja već počinjem čeznuti za hladovinom.

ANA PETROVNA. Kako su se oboje barbarski udebljali! Kako su to sretni ljudi! Kako ste živjeli, Mihajlo Vasiljeviču?

PLATONOV. Loše, po običaju... Cijelu sam zimu spavao i šest mjeseci nisam vidio nebo. Pio sam, jeo i spavao, Mine Reeda sam ženi naglas čitao... Loše!

SAŠA. Živjelo se dobro, samo dosadno, razumije se.

PLATONOV. Ne dosadno, već veoma dosadno, dušo moja. Mnogo sam čeznuo za vama... Sad tek znam zašto imam oči! Vidjeti vas, Ana Petrovna, poslije dugog i turobnog samovanja i lošeg živovanja — tå to je prevelika raskoš!

ANA PETROVNA. Evo vam zato cigaretu! *(Daje mu cigaretu.)*

PLATONOV. Merci. *(Zapali.)*

SAŠA. Vi ste stigli jučer?

ANA PETROVNA. U deset sati.

PLATONOV. U jedanaest sam opazio kod vas vatru, ali se nisam usudio doći k vama. Bili ste, sigurno, umorni?

ANA PETROVNA. Mogli ste doći! Mi samo brbljali do dva sata.

SAŠA *(šapće Platonovu na uho).*

PLATONOV. A, vrag ga odnio! *(Lupa se po čelu.)* Ih, pameti! Što se nisi prije sjetila? Sergeju Pavloviču!

VOJNICEV. Što je?

PLATONOV. A on šuti! Oženio se i šuti! *(Ustane.)* Ja zaboravio, a oni šute!

SAŠA. I ja sam zaboravila dok je on govorio. Čestitam, Sergeju Pavloviču! Želim vam... svašta, svašta!

PLATONOV. Čast mi je... *(Klanja se.)* Mnogo sreće i ljubavi, dragi čovječe! Učinili ste čudo, Sergeju Pavloviču! Nisam očekivao, da ćete učiniti tako ozbiljan i smion korak! I to tako rano i tako brzo! Tko bi mogao očekivati od vas takav prestupak!

VOJNICEV. A što mogu? I rano i brzo! *(Glasno se smije.)* Ni ja sam od sebe nisam očekivao takav grijeh. Za čas se, brate, zakopao. Zaljubio sam se i oženio!

PLATONOV. Bez »zaljubio se« nije prošla ni jedna zima, a ove se još i oženio, cenzuru zaveo, kako kaže naš pop. Žena

— to je najstrašnija, najsitničavija cenzura! Teško tebi ako je glupa! Jeste li našli namještenje?

VOJNICEV. Nude mi mjesto u nižoj gimnaziji, ali ne znam kamo ću. Ne bih htio ići u nižu gimnaziju! Plaća je malena, a i inače...

PLATONOV. Hoćete li prihvatiti?

VOJNICEV. Još ne znam ništa sigurno. Po svoj prilici, ne...

PLATONOV. Hm... Dakle, plandovat ćemo. Prošle su tri godine otkako ste završili sveučilište?

VOJNICEV. Da.

PLATONOV. A tako... *(Uzdiše.)* Trebalo bi vas tući! Treba reći vašoj ženi... Proćerdati tri najbolje godine! Je li?

ANA PETROVNA. Prevruće je sad da se umuje o uzvišenim temama... Zijeva mi se. Zašto se vi niste tako dugo javljali, Aleksandra Ivanovna?

SAŠA. Nisam imala vremena... Miša je krletku popravljao, a ja sam išla u crkvu. Krletka se polomila, pa nismo mogli ostaviti slavuja samo tako.

GLAGOLJEV 1. A što je danas u crkvi? Kakav je praznik?

SAŠA. Ne, nije praznik... Išla sam k ocu Konstantinu da naručim zadušnicu. Danas je imendan Mišinog pokojnog oca, i bilo bi nezgodno bez molitve... Panihidu sam dala odslužiti...

(Pauza.)

GLAGOLJEV 1. Koliko ima tome da je umro vaš otac, Mihajlo Vasiljeviču?

PLATONOV. Ima tri, četiri godine...

SAŠA. Tri godine i osam mjeseci.

GLAGOLJEV 1. Nemoguće! Bože! Kako vrijeme brzo leti! Tri godine i osam mjeseci! A čini se kao da sam ga nedavno vidio posljednji puta? *(Uzdiše.)* Posljednji puta sam ga sreo u Ivanovki, bili smo obojica zaprisegnuti porotnici... I tada se dogodio slučaj, koji izvanredno karakterizira pokojnika. Sudili su, sjećam se, jednom jadnom i pripitom državnom mjerniku zbog primanja mita i *(smije se)* oslobodili ga... Pokojni Vasilije Andrejič se založio... Tri sata se borio, navodio dokaze, žestio se... »Ne ću ga osuditi, viče, dok vi sami ne prisegnete da ne primate mito!« Nelogično, ali... nije se moglo

s njim doći na kraj! Umorili smo se strašno zbog njega... Bio je s nama tada i pokojni general Vojnicev, vaš suprug, Ana Petrovna... Također čovjek na svoje brdo tkan.

ANA PETROVNA. Ali on ne bi oslobodio...

GLAGOLJEV 1. Da, on je inzistirao na optužbi. Sjećam se obojice, crveni, razbarušeni, bijesni... Seljaci su bili uz generala, a mi, plemići, uz Vasilija Andrejiča... Mi smo, razumije se, bili jači. *(Smije se.)* Vaš otac je izazvao generala na dvoboj, general mu je rekao... oprostite, da je podlac... Bilo je veselo! Poslije smo ih napili i pomirili. Nema ništa lakše nego pomiriti ljude... Bio je dobričina vaš otac, imao je dobro srce.

PLATONOV. Ne dobro, nego ludo...

GLAGOLJEV 1. Bio je velik čovjek svoje vrsti... Poštivao sam ga. Bio sam s njim jako dobar!

PLATONOV. A vidite, ja se time ne mogu pohvaliti. Mi smo se razišli kad još nisam imao ni dlačice na bradi, a posljednje tri godine bili smo pravi neprijatelji. Nisam ga poštivao, a on je mene smatrao glupanom i... obojica smo imali pravo. Ne volim ja toga čovjeka! Ne volim zato, što je spokojno umro. Biti podlac i u isto vrijeme to ne priznavati — strašna je osebina ruskog lopova!

GLAGOLJEV 1. De mortuis aut bene aut nihil[1], Mihajlo Vasiljiču!

PLATONOV. Nije tako... To je latinska hereza. Po mome je: de omnibus aut nihil, aut veritas[2]. Ali bolje veritas, nego nihil, poučnije je u krajnjoj liniji... Pretpostavljam, da mrtvi ne traže ustupke. *(Uđe Ivan Ivanovič.)*

VI

ISTI i IVAN IVANOVIČ

IVAN IVANOVIČ *(uđe).* Gle, gle, gle... Zet i kći! Zvijezde iz sazviježđa pukovnika Trileckog! Budite pozdravljeni, dragi moji! Počasni pozdrav za vas iz Kruppove puške! Bože, što je vruće! Mišenjka, dragi moj...

---

[1] O mrtvima ili dobro, ili ništa (lat. poslov.).

[2] O svima ili ništa, ili istinu.

PLATONOV *(ustane)*. Zdravo, pukovniče! *(Zagrli ga.)* Jesi li zdrav?

IVAN IVANOVIČ. Ja sam uvijek zdrav. Trpi me gospod i ne kažnjava. Sašenjka... *(Ljubi Sašu u čelo.)* Odavno vas nisam vidio... Jesi li zdrava, Sašenjka?

SAŠA. Zdrava sam... A ti si zdrav?

IVAN IVANOVIČ *(sjedne uz Sašu)*. Ja sam uvijek zdrav. Cijeli život nisam ni jedamput bio bolestan... Odavno vas nisam vidio! Svaki se dan spremam k vama, da vidim unučića, da sa zetom ovaj bijeli svijet malo kritiziram, ali nikako da stignem... Zauzet sam, anđeli moji! Prekjučer sam pošao k vama, da tebi, Mišenjka, pokažem novu dvocijevku, ali ispravnik policije se zaustavio i zasjeo na preferans... Divna dvocijevka! Engleska, na stotinu sedamdeset koraka obara sačmom... Je li unučić zdrav?

SAŠA. Zdrav je. Klanja ti se...

IVAN IVANOVIČ. A zar se on zna klanjati?

VOJNICKI. To treba shvatiti u duhovnom smislu.

IVAN IVANOVIČ. A, da, da... U duhovnom.. Reci mu, Sašurka, da brže raste. Povest ću ga u lov. Pripravio sam za njega malu dvocijevku. Lovca ću od njega napraviti da imam kome poslije smrti ostaviti svoje lovačke drangulije.

ANA PETROVNA. Silan je taj Ivan Ivanič! Na Petrovo idem s njim u lov na prepelice.

IVAN IVANOVIČ. Oho! Poći ćemo mi, Ana Petrovna, u hajku na šljuke. Upriličit ćemo polarnu ekspediciju na Bjesovo Bolotce...

ANA PETROVNA. Isprobat ćemo vašu dvocijevku...

IVAN IVANOVIČ. Isprobat ćemo, Dijano božanstvena! *(Poljubi joj ruku.)* Sjećate li se, majčice, prošle godine? Ha, ha! Volim takve osobe, bog me ubio! Ne volim malodušnost! Zato ona i predstavlja lično žensku emancipaciju! Mirišeš joj ramešce, a od nje miriše na barut, na Hanibale, na Hamilkare. Ratnik, pravi ratnik! Daj joj epolete, i nema više mira! Poći ćemo! I Sašku ćemo povesti! Sve ćemo povesti! Pokazat ćemo im koliko vrijedi ratnička krv, Dijano božanstvena, vaše prevashodstvo, Aleksandro Makedonska!

PLATONOV. A ti si već gucnuo, pukovniče?

IVAN IVANOVIČ. Razumije se... Sans doute[1]...

---

[1] Bez sumnje (franc.)

PLATONOV. Zato si se tako i raskokodakao.

IVAN IVANOVIČ. Došao sam ja ovamo, brajko moj, već u osam sati... Svi su još spavali... Došao ja ovamo i nogama pokucao... Gledam, izlazi ona... smije se... Bočicu madeire smo ispili. Dijana je popila tri čašice, a ja ostalo...

ANA PETROVNA. I o tome se onda mora pričati! *(Dotrči Trilecki.)*

VII

ISTI i TRILECKI

TRILECKI. Gospodo rođaci!

PLATONOV. Ohooo... Nevaljao osobni liječnik njezinog prevashodstva. Argentum nitricum... aquae destillatae... Drago mi je da vas vidim, ljubazni! Zdrav, sjajan, blistav i mirisav!

TRILECKI *(ljubi Sašu u čelo).* Neka vrazi razderu tvog Mihajla! Bik, pravi bik!

SAŠA. Uh, što si se ti namirisao! Jesi li zdrav?

TRILECKI. Prilično. Pametno ste učinili što ste došli. *(Sjedne.)* Kako poslovi, Michel?

PLATONOV. Kakvi poslovi?

TRILECKI. Tvoji, razumije se.

PLATONOV. Moji? A tko zna! Duga je to, brate, priča, a nije ni zanimljiva. Gdje si se ti tako apartno ošišao? Zgodna frizura! Staje li srebrnjak?

TRILECKI. Mene brijač ne češlja... Imam ja dama za to, a damama ja ne plaćam u srebrnjacima... *(Jede slatko.)* Ja, brate moj...

PLATONOV. Hoćeš zbijati šale? Ne, ne, nemoj, nemoj... Ne muči se! Nemoj, molim te!

VIII

ISTI, PETRIN i VENGEROVIČ 1.

PETRIN *(uđe s novinama i sjedne).*

VENGEROVIČ 1. *(sjedne u kut).*

TRILECKI *(Ivanu Ivanoviču).* Plači, oče!

IVAN IVANOVIČ. Zašto da plačem?

TRILECKI. Eto, na primjer, makar od radosti... Svrati pogled na mene! Ovo je sin tvoj... *(Pokaže Sašu.)* A ovo je kći tvoja! *(Pokaže Platonova.)* Ovaj mladić je zet tvoj! Jedino ti kći nešto vrijedi! To je biser, tatice! Samo si ti mogao stvoriti tako divnu kćer! A zet?

IVAN IVANOVIČ. A zašto, prijatelju, da plačem? Ne treba plakati.

TRILECKI. A zet? O... taj zet! Još jednog takvog ne ćeš naći ma obišao cijelu kuglu zemaljsku! Pošten, plemenit, velikodušan, pravedan! A unuk?! Bezazlen dječačić! Maše ručicama, otiskuje se naprijed i sve pijuče: »Djed! Djed! Gdje je djed? Dajte mi ga ovamo, razbojnika, dajte mi ovamo njegove brčetine!«

IVAN IVANOVIČ *(vadi iz džepa rupčić)*. Zašto plakati? Pa, hvala bogu. *(Plače.)* Nije potrebno plakati.

TRILECKI. Pa ti plačeš, pukovniče?

IVAN IVANOVIČ. Ne plačem... Zašto? O, hvala ti gospode!... Što je?...

PLATONOV. Prestani, Nikolaju!

TRILECKI *(ustane i sjedne uz Bugrova)*. Vruć je ovdeka temperament u zraku, Timofeju Gordejiču!

BUGROV. Baš je tako. Vruće, kao u kupalištu na najvišoj polici. Temperament od nekih trideset stupnjeva, mislim.

TRILECKI. A što mu to znači? Od čega je to tako vruće, Timofeju Gordejiču?

BUGROV. Vi to bolje znate.

TRILECKI. Ne razumijem se ja u to. Ja sam liječničke stvari proučavao.

BUGROV. A po mome, vrućina je zato, što bismo se svi mi raspukli od smijeha kad bi u lipnju mjesecu bilo hladno. *(Smijeh.)*

TRILECKI. A tako... Sad razumijem... A što je bolje za travu, Timofeju Gordejiču, klima ili atmosfera?

BUGROV. Sve je dobro, Nikolaju Ivaniču, samo žitu prija kišica... kakva je korist od klime ako nema kiše? Bez kiše ne vrijedi ona ni prebijene pare.

TRILECKI. Pa da... Istina... Treba uzeti u obzir, da na vaša usta progovara čista mudrost. A kakvo je inače vaše mišljenje, gospodine trgovčiću, o ostalom?

BUGROV *(smije se)*. Nikakvo.

TRILECKI. E, nije to bilo lako dokazati. Pametna ste vi glavica, Timofeju Gordejiču. A kakva ste vi mišljenja o toj astronomskoj magiji, da nam Ana Petrovna dade da nešto pojedemo? A?

ANA PETROVNA. Pričekajte, Trilecki! Svi čekaju, pa čekajte i vi!

TRILECKI. Ne pozna ona naše apetite! Ne zna ona kako bismo ja i vi, a naročito vi nešto gucnuli! Eh, što ćemo nas dvojica popiti i pojesti, Timofeju Gordejiču! Najprije... Najprije... *(Šapće Bugrovu u uho.)* Valja li? To je da se malo prikrijesimo... Crematum simplex[1]. Tamo ima svega: i na čaše, i u bocama... Onda ikra, suha hrptenjača od jesetre, lososa, sardine... Pa onda — šestoro — ili sedmorokatni pirog... A kakav pirog! Napravljen od svih mogućih čudesa flore i faune Staroga i Novoga svijeta... Samo da je što prije... Veoma sam gladan, Timofeju Gordejiču? Iskreno...

SAŠA *(Trileckom).* Nije tebi toliko do jela, koliko do uzbune! Ne voliš da ljudi mirno sjede!

TRILECKI. Ne volim kad ljude more glađu, punašna!

PLATONOV. Ti si se sad našalio, Nikola Ivaniču, a zašto se ne smiju?

ANA PETROVNA. Uh, što je dosadan! Što je dosadan! Nametljiv je dozlaboga! Strašno! Pričekajte, neugodni čovječe! Dat ću vam ja da jedete! *(Ode.)*

TRILECKI. Trebali ste već odavno.

IX

ISTI osim ANE PETROVNE

PLATONOV. Uostalom, ne bi škodilo... Koliko je sati? I ja sam gladan.

VOJNICEV. Gospodo, gdje je moja žena? Platonov je još nije vidio... Moram ih upoznati. *(Ustane.)* Idem da je potražim. Tako joj se sviđa park, da se ne može rastati od njega.

PLATONOV. Između ostalog, Sergeju Pavloviču... Molio bih vas da me ne predstavljate svojoj supruzi... Htio bih

[1] Jednostavan produkt (lat.)

vidjeti da li će me ona prepoznati li ne? Nekada sam je malo poznavao...

VOJNICEV. Poznavali ste Sonju?

PLATONOV. Bio sam onda... Još dok sam bio student, čini se. Nemojte me predstavljati, i šutite, ne govorite ni riječi o meni...

VOJNICEV. Dobro. Pa taj čovjek pozna svakoga! Kad se on samo dospije upoznati? *(Ode u park.)*

TRILECKI. A kakav sam dopis štampao u »Ruskom kuriru«, gospodo! Jeste li čitali? Vi ste čitali, Abrame Abramiču?

VENGEROVIČ 1. Čitao sam.

TRILECKI. Zar nije značajan dopis? Na vas sam mislio kad sam opisivao onog ljudoždera! Tako sam vas opisao, da će se cijeli Evropa užasavati!

PETRIN *(glasno se smije)*. Eto koga se to tiče!? Tko je taj V? A tko je B?

BUGROV *(smije se)*. To sam ja. *(Briše čelo.)* O, bože gospode!

VENGEROVIČ 1. Pa što onda! To je vrlo pohvalno. Kad bih znao pisati, pisao bih obavezno za novine. U prvom redu, zato se dobivaju novci, a u drugom, kod nas zbog nečega postoji običaj da se one, koji pišu, smatra pametnim ljudima. Samo, što taj dopis niste napisali vi, doktore. Napisao ga je Porfirij Semjonič.

GLAGOLJEV 1. A otkuda vi to znate?

VENGEROVIČ 1. Znam.

GLAGOLJEV 1. Čudno... Istina je, ja sam napisao, ali kako vi to znate?

VENGEROVIČ 1. Sve se može saznati, samo ako se hoće. Vi ste to poslali preporučeno, a činovnik na našoj pošti ima dobro pamćenje. To je sve... Nema se tu šta odgonetavati. Moja židovska zloba tu nije imala posla... *(Smije se.)* Ne bojte se, ne ću se osvećivati.

GLAGOLJEV 1. Ne bojim se, samo mi je... čudno. *(Uđe Grekova.)*

X

ISTI i GREKOVA

TRILECKI *(skoči)*. Marja Jefimovna! Kako je to divno! Kakvo je to iznenađenje!

GREKOVA *(pruži mu ruku)*. Dobar dan, Nikolaju Ivaniču! *(Nakloni se svima.)* Dobar dan, gospodo!

TRILECKI *(skidajući s nje pelerinu)*. Skinut ću vam pelerinicu... Jeste li živi i zdravi? Dobar vam dan, još jednom! *(Poljubi joj ruku.)* Kako zdravlje...

GREKOVA. Kao uvijek... *(Zbuni se i sjedne na prvu najbližu stolicu.)* Je li Ana Petrovna kod kuće?

TRILECKI. Kod kuće je. *(Sjedne kraj nje.)*

GLAGOLJEV 1. Dobar dan, Marja Jefimovna!

IVAN IVANOVIČ. Ma zar je to Marja Jefimovna? Jedva sam je prepoznao! *(Priđe Grekovoj i poljubi joj ruku.)* Čast mi je da vas vidim... Neobično mi je ugodno...

GREKOVA. Dobar dan, Ivane Ivaniču! *(Kašlje.)* Nesnosno je vruće... Ne ljubite mi, molim vas, ruke... Ne osjećam se dobro... Ne volim...

PLATONOV *(priđe Grekovoj)*. Čast mi je da vas pozdravim!... *(Hoće da joj poljubi ruku.)* Kako ste? Dajte mi vašu ruku!

GREKOVA *(povuče ruku)*. Nije potrebno...

PLATONOV. Zašto? Nisam dostojan?

GREKOVA. Ne znam da li ste dostojni ili niste, ali... vi to ne činite iskreno, je li?

PLATONOV. Ne činim iskreno? Kako vi znate da nije iskreno?

GREKOVA. Vi se ne biste ni sjetili da mi poljubite ruku, da ja nisam rekla da ne volim to ljubljenje... Vi uopće volite raditi ono, što ja ne volim.

PLATONOV. Eto odmah i zaključka!

TRILECKI *(Platonovu)*. Odbij!

PLATONOV. Odmah... Kako vaš stjenični eter, Marja Jefimovna?

GREKOVA. Kakav eter?

PLATONOV. Čuo sam da od stjenica dobivate eter... Želite obogatiti nauku... Lijepo!...

GREKOVA. Vi se uvijek šalite...

TRILECKI. Da, on se uvijek šali ... I tako ste vi, dakle, stigli, Marjo Jefimovna ... Kako vaša maman?

PLATONOV. Kako ste rumeni! Mora da vam je vruće!

GREKOVA *(ustane)*. Zašto vi to sve meni govorite?

PLATONOV. Hoću da s vama malo porazgovorim ... Odavno nisam čavrljao s vama. Zašto se ljutite? Kad ćete konačno prestati da se na mene ljutite?

GREKOVA. Opažam, da se ne osjećate dobro kad me vidite ... Ne znam što vam ja smetam, ali ... Ja vam ugađam i izbjegavam vas koliko je moguće ... Da mi nije Nikolaj Ivanič dao časnu riječ da vi ne ćete biti ovdje, ja ne bih došla ovamo ... *(Trileckom.)* Stidite se, vi lažete!

PLATONOV. Stidi se što lažeš, Nikolaju! *(Grekovoj.)* Spremate se da zaplačete ... Plačite malo! Suze katkada donose olakšanje ...

GREKOVA *(brzo ide k vratima, gdje se susretne s Anom Petrovnom)*.

XI

ISTI i ANA PETROVNA

TRILECKI *(Platonovu)*. Glupo ... Glupo! Shvaćaš li? Glupo! Još jednom ... i među nama je svršeno!

PLATONOV. Što ti je sad?

TRILECKI. Glupo! Ti ne znaš što radiš!

GLAGOLJEV 1. Surovo je to, Mihajlo Vasiljiču!

ANA PETROVNA. Marja Jefimovna! Drago mi je. *(Steže Grekovoj ruku.)* Neobično mi je milo! Vi tako rijetko zalazite k meni ... Došli ste, volim vas zbog toga ... Sjednimo ... *(Sjednu.)* Vrlo mi je drago ... Hvala vam Nikolaju Ivaniču ... On vas je izvukao iz vašeg seoceta ...

TRILECKI *(Platonovu)*. A uzmimo da je ja volim?

PLATONOV. Voli ... Budi ljubazan!

TRILECKI. Ti nemaš pojma o onom što govoriš!

ANA PETROVNA. Kako ste, draga moja?

GREKOVA. Hvala, dobro.

ANA PETROVNA. Umorni ste ... *(Zagleda joj se u lice.)* Vozili ste se dvadeset vrsta bez prekida, a niste navikli ...

GREKOVA. Ne ... *(Prinosi rupčić očima i plače.)* Ne ...

ANA PETROVNA. Što je vama, Marjo Jefimovna? *(Pauza.)*

GREKOVA. Nije...

TRILECKI. *(Šeta po sceni.)*

GLAGOLJEV 1. *(Platonovu).* Morate se ispričati, Mihajlo Vasiljiču!

PLATONOV. Zašto?

GLAGOLJEV 1. Još pitate?! Bili ste okrutni...

SAŠA *(priđe k Platonovu).* Zamoli za izvinjenje, ili ja idem!... Ispričaj se!

ANA PETROVNA. I ja obično plačem poslije putovanja... Živci se napnu!...

GLAGOLJEV 1. Konačno... Ja zahtijevam! Drskost! Nisam to od vas očekivao!

SAŠA. Ispričaj se, tebi govore! Nepristojni čovječe!

ANA PETROVNA. Razumijem... *(Gleda Platonova.)* Već je uspio... Oprostite mi, Marjo Jefimovna. Zaboravila sam razgovarati s tim... s tim... Ja sam kriva...

PLATONOV *(priđe k Grekovoj).* Marja Jefimovna!

GREKOVA *(digne glavu).* Što hoćete?

PLATONOV. Izvinjavam se... Javno molim za oproštenje... Gorim od stida jačine pedeset svijeća!... Pružite mi ruku... Kunem se čašću, da se iskreno kajem. *(Uzme njezinu ruku.)* Pomirimo se... Ne ćemo više plakati... Pomirenje, a? *(Ljubi joj ruku.)*

GREKOVA. Pomirenje. *(Sakrije lice rupčićem i otrči. Za njom izađe Trilecki.)*

XII

ISTI, osim GREKOVE i TRILECKOG

ANA PETROVNA. Nisam mislila da ćete sebi toliko dopustiti... Vi!

GLAGOLJEV 1. Pažljivo, Mihajlo Vasiljiču, boga radi, samo pažljivo!

PLATONOV. Dosta. *(Sjedne na divan.)* Bog bio s njom... Glupo sam učinio što sam počeo razgovarati s njom, a glupost ne vrijedi da se o njoj govori...

ANA PETROVNA. Zašto je Trilecki otišao za njom? Nije svakoj ženi ugodno da joj drugi gledaju suze.

GLAGOLJEV 1. Ja poštujem kod žena tu tankoćutnost... Ništa joj naročito niste rekli... ali, čini se... Dovoljna je mala primjedbica, samo riječca...

ANA PETROVNA. Nije lijepo od vas, Mihajlo Vasiljiču, nije lijepo.

PLATONOV. Ja sam se ispričao, Ana Petrovna.

(Uđu Vojnicev, Sofja Jegorovna i Vengerovič 2.)

XIII

ISTI, VOJNICEV, SOFJA JEGOROVNA, VENGEROVIČ 2. i poslije TRILECKI

VOJNICEV *(utrči)*. Ide! Ide! *(Pjeva.)* Ide!

VENGEROVIČ 2. *(zaustavi se kod vrata prekrstivši ruke na prsima)*.

ANA PETROVNA. Konačno je Sofji ipak dosadila ta nepodnošljiva vrućina! Hvala gospodu!

PLATONOV *(ustranu)*. Sonja! Gospode bože kako se promijenila!

SOFJA JEGOROVNA. Tako sam se zabrbljala sa monsieurom Vengerovičem da sam sasvim zaboravila na vrućinu... *(Sjedne na divan, aršin daleko od Platonova.)* Oduševljena sam našim parkom, Sergeju.

GLAGOLJEV 1. *(Sjedne uz Sofju Jegorovnu.)* Sergeju Pavloviču!

VOJNICEV. Što zapovijedate?

GLAGOLJEV 1. Sofja Jegorovna, najdraži prijatelju, dala mi je riječ, da ćete u četvrtak svi doći k nama.

PLATONOV *(ustranu)*. Pogledala me je!

GLAGOLJEV. Održat ćemo riječ. Dokoturat ćemo se k vama s cijelim društvom...

TRILECKI *(uđe)*. O, žene, žene! rekao je Shakespeare, i nije rekao istinu. Trebalo je reći: ah vi, žene, žene!

ANA PETROVNA. Gdje je Marja Jefimovna?

TRILECKI. Otpratio sam je u park. Neka malo utješi ojađeno srce!

GLAGOLJEV 1. Kod mene još nijedamput niste bili, Sofjo Jegorovna! Kod mene će vam se, nadam se, svidjeti... Park je ljepši od vašeg, rijeka duboka, konjići dobri... *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Šutnja... Rodila se budala. *(Smijeh.)*

SOFJA JEGOROVNA *(tiho Glagoljevu, pokazujući Platonova).* Tko je to? Ovaj, što sjedi kraj mene!

GLAGOLJEV 1 *(smije se).* To je naš učitelj... Ne znam kako se zove.

BUGROV *(Trileckom).* Recite mi, molim vas, Nikolaju Ivaniču, možete li vi izliječiti svaku bolest ili ne možete baš svaku?

TRILECKI. Svaku.

BUGROV. I sibirku?

TRILECKI. I sibirku.

BUGROV. A možete li kad ugrize bijesan pas?

TRILECKI. Zar vas je ugrizao bijesan pas? *(Odmakne se od njega.)*

BUGROV *(zbuni se).* Sačuvaj me bože! Što vi to, Nikolaju Ivaniču! Bog budi s vama! *(Smijeh.)*

ANA PETROVNA. Kako se može doći k vama, Porfirije Semjoniču? Kroz Jusnovku?

GLAGOLJEV 1. Ne... Ako idete kroz Jusnovku, idete zaobilaznim putem. Idite ravno na Platonovku. Ja sam odmah blizu Platonovke, dvije vrste daleko.

SOFJA JEGOROVNA. Znam ja gdje je ta Platonovka. Zar ona još postoji?

GLAGOLJEV 1. Kako ne...

SOFJA JEGOROVNA. Poznavala sam nekada njezina vlasnika, Platonova. Sergeju, znaš li ti možda gdje je sada Platonov?

PLATONOV *(ustranu).* Ona će i mene pitati gdje je on.

VOJNICEV. Čini mi se da znam. Ne sjećaš li se kako mu je ime? *(Smije se.)*

PLATONOV. I ja sam ga nekad poznavao. Ime mu je, čini se, Mihajlo Vasiljevič. *(Smijeh.)*

SOFJA JEGOROVNA. Da, da... Ime mu je Mihajlo Vasiljevič. Kad sam ga ja poznavala bio je još student, gotovo dječak... Vi se smijete, gospodo... Pravo govoreći, ja ne nalazim ništa duhovito u svojim riječima...

ANA PETROVNA *(glasno se smije i pokazuje na Platonova.)* Ta prepoznajte ga konačno, svisnut će od nestrpljenja!

PLATONOV *(digne se).*

SOFJA JEGOROVNA *(digne se i gleda Platonova).* Da... on je. Što šutite, Mihajlo Vasiljiču! Zar ste to... vi?

PLATONOV. Ne prepoznajete me, Sofja Jegorovna? Nije ni čudo! Prošle su četiri i pô godine, skoro pet, a ni štakori nisu u stanju da tako dobro nagrizu ljudsku fizionomiju, kao što je mene nagrizlo ovih posljednjih pet godina.

SOFJA JEGOROVNA *(pruži mu ruku).* Tek sad vas prepoznajem. Kako ste se vi promijenili!

VOJNICEV *(privede Sašu k Sofji Jegorovnoj).* Predstavljam ti, to je njegova žena!... Aleksandra Ivanovna, sestra najoštroumnijeg među ljudima — Nikolaja Ivaniča!

SOFJA JEGOROVNA *(pruži Saši ruku).* Vrlo mi je milo. *(Sjedne.)* Vi ste već udati!... Je li već dugo? Uostalom, pet godina...

ANA PETROVNA. Divan je Platonov! On nikamo ne ide, ali sve zna. Ovo je, Sofi, naš prijatelj!

PLATONOV. Zahvaljujući ovoj sjajnoj preporuci usuđujem se da vas upitam kako ste, Sofja Jegorovna. Kako zdravlje?

SOFJA JEGOROVNA. Živim, općenito uzevši, dosta dobro, ali zdravlje mi je slabo. Kako ste vi? Što sad radite?

PLATONOV. Sa mnom se sudbina poigrala tako, kako ni u kom slučaju nisam mogao pretpostaviti onda, kad ste vi u meni vidjeli drugog Byrona, a ja u sebi budućeg ministra nekakvih specijalnih poslova i Kristofa Kolumba. Ja sam učitelj, Sofja Jegorovna, toliko da znate.

SOFJA JEGOROVNA. Vi?

PLATONOV. Da, ja... *(Pauza.)* Oprostite, što je to pomalo i čudno...

SOFJA JEGOROVNA. Nevjerojatno! Zašto niste... Zašto niste nešto više?

PLATONOV. Nije dovoljna, Sofjo Jegorovna, jedna rečenica, da se odgovori na vaše pitanje... *(Pauza.)*

SOFJA JEGOROVNA. Pa jeste li barem završili sveučilište?

PLATONOV. Ne. Napustio sam ga.

SOFJA JEGOROVNA. Hm. I to vam ne smeta da budete čovjek?

PLATONOV. Oprostite... Ne razumijem vaše pitanje.

SOFJA JEGOROVNA. Nisam se jasno izrazila. To vam ne smeta da budete čovjek... stvaralac, kako da kažem, na polju... uzmimo, na primjer, slobode, emancipacije žena... Zar vam to ne smeta da služite ideji?

TRILECKI *(ustranu)*. Zapetljala se!

PLATONOV *(ustranu)*. Eto ti sad! Hm... *(Njoj.)* Kako da vam kažem? Možda i ne smeta, ali... čemu da smeta? *(Smije se.)* Meni ništa ne može smetati... Ja sam kamen na putu. A kamenje je zato tamo, da smeta... *(Uđe Ščerbuk.)*

XIV

ISTI i ŠČERBUK

ŠČERBUK *(na vratima)*. Nemoj dati konjima ovsa: slabo su vozili!

ANA PETROVNA. Hura! Stigao je moj kavalir!

SVI. Pavel Petrovič!

ŠČERBUK *(šutke poljubi ruku Ani Petrovnoj i Saši, šutke se klanja muškarcima, svakome posebno i onda svima zajedno)*. Prijatelji moji! Recite mi, nedostojnom čovjeku, gdje je to lice, koje duša moja žudi da vidi? Slutim i mislim da je to lice — ovo! *(Pokazuje na Sofju Jegorovnu.)* Ano Petrovna, dopustite da vas zamolim da me preporučite, da saznaju da sam ja taj čovjek!

ANA PETROVNA. *(Uzme ga ispod ruke i dovede k Sofji Jegorovnoj)*. Gardijski poručnik u miru, Pavel Petrovič Ščerbuk!

ŠČERBUK. A što se tiče osjećaja?

ANA PETROVNA. A da... Naš prijatelj, susjed, kavalir, gost i kreditor.

ŠČERBUK. Tako je! Najbolji prijatelj njegova prevashodstva pokojnog generala! Pod njegovim vodstvom osvajao sam tvrđave zvane ženska poloneza. *(Klanja se.)* Dopustite da poljubim ručicu!

SOFJA JEGOROVNA *(ustegne ruku i povuče je natrag)*. Milo mi je, ali... nije potrebno.

ŠČERBUK. Šteta... Vašeg sam supruga na rukama nosio još onda kad je tapkao bos... Imam uspomenu od njega, i

tu ću uspomenu i u grob odnijeti. *(Otvara usta.)* Evo! Nedostaje mi zub! Vidite li? *(Smijeh.)* Ja sam ga na rukama držao, a on, Serjoženjka, revolverom, kojim se zabavljao, meni uzvratio revanš po zubima. He, he, he... Šaljivčina! Vi njega, majčice, nemam čast znati vaše ime i očinstvo, pritegnite. Vi me svojom ljepotom podsjećate na jednu sliku... Nosić je samo drugačiji... I ne ćete dati ručicu?

PETRIN *(sjedne do Vengerovića 1. i čita mu naglas novine).*

SOFJA JEGOROVNA *(pruža ruku).* Kad ste već...

ŠČERBUK *(poljubi joj ruku).* Merci! *(Platonovu.)* Kako zdravlje, Mišenjka? Kako je izrastao, mladić! *(Sjedne.)* Poznavao sam te još u ono vrijeme kad si gledao na božji svijet u nedoumici... Ali ti si rastao, i rastao... Uhu! kao iz vode! Momčina! Ljepotan! A zašto, Kupidone, ne ideš u vojsku?

PLATONOV. Na prsa sam bolestan, Pavle Petroviču!

ŠČERBUK *(pokazuje na Trileckog).* Je li to on rekao? Povjeruj mu, vjetropiru, pa ćeš brzo ostati bez glave!

TRILECKI. Molim da mi se ne rugate, Pavle Petroviču!

ŠČERBUK. On je meni križa liječio... Ne smiješ jesti ovo, ne smiješ jesti ono, na podu ne smiješ spavati... I nije me izliječio. A pitam ja njega: »Zašto si novce uzeo, a nisi izliječio?« A on kaže: »Nešto moram, kaže, ili liječiti, ili novce pobirati«. Silan dečko, a?

TRILECKI. Zašto lažete, Belzebube Bucefaloviču? Dopustite da vas upitam koliko ste vi meni dali novaca? Sjetite se, da sam šest puta dolazio k vama i dobio samo rubalj, i to poderani. Davao ga ja prosjaku, a prosjak nije htio da uzme. »Poderan je, kaže, ne vide se brojke!«

ŠČERBUK. A dolazio je k meni šest puta ne zato što sam ja bio bolestan, već zato što moj zakupnik ima kćerku kelk šoz[1].

TRILECKI. Platonove, ti sjediš blizu njega... Tucni ga jednom po čeli u moje ime! Daj, molim te!

ŠČERBUK. Stani! Dosta je! Ne draži lava dok spava! Mlad je još, ali čvrst! *(Platonovu.)* I tvoj otac je bio momčina! Ja i pokojnik smo bili veliki prijatelji. Bio je šaljivčina. Sad više i nema takvih veseljaka kakvi smo bili nas dvojica...

---

[1] franc. quelque chose — nešto.

Eh! Bilo, pa prošlo... *(Petrinu.)* Gerasja! Kako se boga ne bojiš! Mi razgovaramo, a ti čitaš naglas! Budi malo pristojniji!

PETRIN *(čita dalje).*

SAŠA *(tucka Ivana Ivanoviča po ramenu).* Tata! Tata, ne spavaj ovdje! Sramota je!

IVAN IVANOVIČ *(probudi se i začas opet zaspi).*

ŠČERBUK. Ne... Ne mogu ja govoriti!... *(Ustane.)* Slušajte njega... On čita!

PETRIN *(ustane i priđe k Platonovu).* Što ste rekli?

PLATONOV. Apsolutno ništa...

PETRIN. A ne, vi ste nešto rekli... Rekli ste nešto za Petrina.

PLATONOV. Vi ste to, vjerojatno, sanjali...

PETRIN. Kritizirate?

PLATONOV. Nisam ništa govorio. Uvjeravam vas, da ste sanjali!

PETRIN. Govorite vi samo koliko god vas je volja... Petrin... Petrin... Što je s Petrinom? *(Stavi novine u džep.)* Petrin se možda na sveučilištu obrazovao, možda je bio kandidat prava... Je li vam to poznato?... Učeni poziv će me pratiti do groba... Tako je to. Dvorski savjetnik... Je li vam to poznato? I živio sam bolje od vas. Doživio sam, hvala bogu, šest decenija.

PLATONOV. Drago mi je, ali... što iz toga slijedi?

PETRIN. Da živite kao ja, dušice, znali biste! Nije šala proživjeti život! Život ujeda...

PLATONOV *(slegne ramenima).* Ne znam zapravo što time hoćete reći, Gerasime Kuzmiču... Ne razumijem vas... Počeli ste o sebi, pa ste sa sebe prešli na život... A kakvo je vaše gledanje na život?

PETRIN. Kad vas život slomi, kad vas malo potrese, onda ćete već u mladosti opreznije gledati... Život, gospodine moj... Što je život? Evo što! Kad se čovjek rodi, mora poći jednim od tri životna puta, jer osim njih drugih putova nema: ako pođeš desno — vukovi će te pojesti, ako pođeš lijevo — ti ćeš pojesti vukove, ako pođeš ravno— sam ćeš sebe pojesti.

PLATONOV. Recite... Hm... Jeste li do tog umnog zaključka došli baveći se naukom, govorite li iz iskustva?

PETRIN. Iz iskustva.

PLATONOV. Iz iskustva... *(Smije se.)* Pričajte vi to, poštovani Gerasime Kuzmiču, nekome drugome, a ne meni... Općenito, savjetovao bih vam da sa mnom ne razgovarate o visokim temama... I smiješno mi je, i, bog neka mi oprosti, ne vjerujem. Ne vjerujem vašoj staračkoj, smušenoj pameti! Ne vjerujem, prijatelji moga oca, iskreno ne vjerujem vašim jednostavnim pričama o mudrim stvarima, ne vjerujem ničemu do čega ste vi došli svojom pameću!

PETRIN. Da... Stvarno... Od mladog drveta možeš napraviti sve: i kućicu, i lađicu, i sve... a staro je široko, visoko, ne valja ni za šta...

PLATONOV. Ja ne govorim o starcima uopće; ja govorim o prijateljima svog oca.

GLAGOLJEV 1. I ja sam također bio prijatelj vašeg oca, Mihajlo Vasiljiču!

PLATONOV. Pa imao je on mnogo prijatelja... Događalo se da je cijelo dvorište bilo zakrčeno kolima i kočijama.

GLAGOLJEV 1. Ne... Dakle, znači, da ni meni ne vjerujete? *(Smije se.)*

PLATONOV. Hm... Kako da vam kažem?... I vama, Porfiriju Semjoniču, slabo vjerujem.

GLAGOLJEV 1. Ama je li? *(Pruža mu ruku.)* Hvala, dragi moj, na iskrenosti! Vaša me iskrenost još više privlači k vama.

PLATONOV. Vi ste dobričina. Čak što više, ja vas duboko poštujem, ali... ali...

GLAGOLJEV 1. Molim, govorite!

PLATONOV. Ali... čovjek bi morao biti odviše lakovjeran da povjeruje tim fonvizinovski kreposnim Starodumima[1] i šećernim Milonovima, koji su cijelog svog života jeli šči iz jedne zdjele sa Skotinjinima i Prostakovima, i tim satrapima koji su samo zato sveti jer ne čine ni dobro, ni zlo. Ne ljutite se, molim vas!

ANA PETROVNA. Ne volim takve razgovore, a osobito ako ih vodi Platonov... Uvijek loše svršavaju. Mihajlo Vasiljiču, predstavljam vam vašeg novog poznanika! *(Pokazuje na Vengeroviča 2.)* Isak Abramovič Vengerovič, student...

PLATONOV. A... *(Ustane i pođe prema Vengeroviču 2.)* Milo mi je! Veseli me. *(Pruža ruku.)* Skupo bih platio sad,

---

[1] Starodum — lice iz Fonvizinove komedije »Nedorasli«.

kad bih opet mogao steći pravo da se nazivam studentom... *(Pauza.)* Evo ruke... Uzmite moju ili dajte meni svoju...

VENGEROVIČ 2. Ne ću učiniti ni jedno ni drugo...

PLATONOV. Zašto?

VENGEROVIČ 2. Ne ću vam pružiti svoju ruku.

PLATONOV. Čudno... A zašto?

ANA PETROVNA *(ustranu)*. Vrag će znati!

VENGEROVIČ 2. Zato jer imam razloga. Prezirem takve ljude kao što ste vi!

PLATONOV. Bravissimo... *(Motri ga.)* Rekao bih vam, da mi se to veoma sviđa, kad ne bih time uzbudio vaše samoljublje, koje morate čuvati za budućnost... *(Pauza.)* Vi me gledate kao div pigmeja. Možda vi doista i jeste div.

VENGEROVIČ 2. Ja sam častan čovjek, a nisam bezobraznik.

PLATONOV. Čestitam... Bilo bi čudno kad bi mlad čovjek bio nečastan... Za vašu čast vas nitko i ne pita... Ne ćete pružiti ruku, mladiću?

VENGEROVIČ 2. Ne dijelim milostinju.

TRILECKI *(zviždi)*.

PLATONOV. Ne ćete pružiti? Vaša stvar... Ja govorim o pristojnosti, a ne o milostinji... Silno me prezirete?

VENGEROVIČ 2. Koliko god može čovjek, koji svom dušom mrzi ustajalost, nametništvo, šarlatanstvo...

PLATONOV *(uzdiše)*. Davno već nisam čuo tako nešto... Nešto slično čuje se u zvonkim pjesmama kočijaša... I ja sam nekada bio majstor u razbacivanju... Samo, nažalost, sve su to fraze... Drage fraze, ali fraze... Treba malo iskrenosti... Lažni zvuci užasno djeluju na nepriviknuto uho...

VENGEROVIČ 2. Nije li bolje da prekinemo ovaj razgovor?

PLATONOV. Zašto? Prisutni nas pažljivo slušaju, a ni mi jedan drugome nismo dosadili... Hajde da popričamo u tom duhu...

(Dojuri Vasilije i za njim Osip.)

XV

ISTI i OSIP

OSIP *(uđe)*. Hm ... Čast mi je i zadovoljstvo da pozdravim dolazak vašeg prevashodstva ... *(Pauza.)* Želim vam sve ono, što i vi od boga želite. *(Smijeh.)*

PLATONOV. Tko je to došao? Đavolov kum! Najstrašniji među ljudima! Najgori smrtnik.

ANA PETROVNA. Zamislite, molim vas! Baš smo te trebali! Zašto si došao?

OSIP. Da pozdravim.

ANA PETROVNA. Vrlo važno! Odlazi!

PLATONOV. Ti li si to, koji u noćnu tamu i svijetlo danje siješ grozu i užas! Davno te već nisam vidio, ubojico broj šest stotina šezdeset i šest! Što je, prijatelju? Reci nešto! Slava velikom Osipu!

OSIP *(klanja se)*. Dobro došli, vaše prevashodstvo! Sergeju Pavloviču! Sretan vam brak! Neka bog da, da sve ... što se tiče porodice ispadne najbolje ... od svega! Neka bog dade!

VOJNICEV. Hvala! *(Sofji Jegorovnoj.)* Evo, Sofi, predstavljam ti naše vojnicevsko strašilo!

ANA PETROVNA. Ne zadržavajte ga, Platonove! Neka ode! Ljutim se na njega. *(Osipu.)* Reći ćeš u kuhinji da ti daju ručak ... Gle, kakve zvjerske oči ima. Jesi li mnogo naše šume pokrao za zimu?

OSIP *(smije se)*. Dva, tri drvca ... *(Smijeh.)*

ANA PETROVNA *(smije se)*. Grdno lažeš! Ima on i lančić! Zamislite, molim vas! A je li to zlatni lančić? Mogu li saznati koliko je sati?

OSIP *(gleda na zidni sat)*. Jedan i dvadeset i dvije minute ... Dopustite mi da poljubim vašu ručicu!

ANA PETROVNA *(ispruži ruku prema njegovim usnicama.)* Na, ljubi ...

OSIP *(ljubi ruku)*. Mnogo sam vam zahvalan, vaše prevashodstvo, za sućut! *(Klanja se.)* Zašto me zadržavate, Mihajlo Vasiljiču?

PLATONOV. Bojim se da ne odeš. Volim ja tebe, mili! Momčina si, vrazi te raznijeli dokraja! Kako si ti, mudrače, dospio ovamo?

OSIP. Gonio sam budalu, Vasilija, pa došao usput.

PLATONOV. Pametan gonio budalu, a da nije obratno! Gospodo, čast mi je da vam predstavim! Beskrajno zanimljiv čovjek! Jedna od najzanimljivijih krvožednih životinja suvremenog zoološkog muzeja! *(Okreće Osipa na sve strane.)* Poznat svima i svakome kao Osip, konjokradica, danguba, ubica i razbojnik. Rodio se u Vojnicovki, krao i ubijao u Vojnicovki i propada u Vojnicovki! *(Smijeh.)*

OSIP *(smije se)*. Divan ste vi čovjek, Mihajlo Vasiljiču!

TRILECKI *(promatra Osipa)*. Čime se baviš, prijatelju?

OSIP. Krađom.

TRILECKI. Hm... Lijepo zanimanje... Kakav si samo cinik!

OSIP. Što to znači cinik?

TRILECKI. Cinik je grčka riječ, a u prijevodu na tvoj jezik znači: svinja, koja želi da cijeli svijet zna da je svinja.

PLATONOV. Bože, on se smješka! Kakav je to smiješak! A lice, kakvo lice! To je lice od sto pudi željeza! Ne ćeš ga tako lako razbiti o kamen! *(Vodi ga k ogledalu.)* Pogledaj, čudovište! Vidiš li? I ništa se ne čudiš?

OSIP. Najobičniji čovjek! Još gore...

PLATONOV. A je li? A ne junak? Ne Ilja Muromec?[1] *(Udara ga po leđima.)* O hrabri, pobjedonosni Ruse! Što mi sad zajedno s tobom vrijedimo? Hodamo iz kuta u kut kao razmaženi čovječuljci, kao dangube, ne možemo naći svoje mjesto... Trebali bismo sa zubljama i vriskom poći s tobom u pustinju na vitezove, na junake koji imaju glave od stotinu pudi! Bi li savladao Solovja Razbojnika?[2] A?

OSIP. A tko ga zna!

PLATONOV. Savladao bi! Ima u tebi snage! To nisu mišići, već konopci. Nego, kako to da nisi na robiji?

ANA PETROVNA. Završite, Platonove! Dosta, dozlogrdilo mi je.

PLATONOV. Jesi li već bio koji put u zatvoru, Osipe?

OSIP. Dogodi se... Svake zime sjedim.

PLATONOV. Tako i treba... Kad je u šumi hladno — hajde u zatvor. Dobro, a zašto nisi na robiji?

OSIP. Ne znam... Pustite me, Mihajlo Vasiljiču!

---

[1] Ilja Muromec — junak iz ruske narodne epike

[2] Slavuj Razbojnik — također pojava iz ruske nar. epike

PLATONOV. Ti nisi od ovog svijeta? Je li? Ti si izvan vremena i prostora? Ti si izvan običaja i zakona?

OSIP. Dopustite... U zakonu je pisano da ideš u Sibir samo kad ti dokažu okolnosti ili kad te uhvate na mjestu prekršaja... Uzmimo, svakome je poznato, da sam ja, uzmimo, lopov i razbojnik *(smije se)*, ali svatko to ne može dokazati... Hm... kukavan je narod sada, glup, to jest nema pameti ... Svega se boji... Pa i dokazivati se boji... Mogao bi poslati u Sibir, da razumije zakon... Sve mu je strašno... Jednom riječi, narod je danas magare... Sve vreba iz prikrajka, u grupi... Pakostan narod, jadan... Neznanje... I vrijeđati takav narod nije šteta...

PLATONOV. Kako on samo ozbiljno umuje, podlac! Svojom pameću je došao do toga, životinja odvratna! I on onda na osnovu teorije... *(Uzdiše.)* Kakvih sve gadova ima u Rusiji!...

OSIP. Ne mislim tako samo ja, Mihajlo Vasiljiču! Svi danas tako misle. Evo, na primjer, Abram Abramič...

PLATONOV. Da, ali on je također izvan zakona... Svatko zna, ali ne može svatko i da dokaže.

VENGEROVIČ 1. Mislim, da mene možete ostaviti na miru...

PLATONOV. Njemu se nema što ni tumačiti. On je kao i ti; razlika je samo u tome što je od tebe učeniji i što je sretan kao arkadijski pastirić. Samo... što se to njemu ne može kresnuti u lice, a tebi može. Vi ste jagode s istog polja, samo... Šezdeset krčmi, prijatelju moj, šezdeset krčmi, a ti nemaš ni šezdeset kopjejaka!

VENGEROVIČ 1. Šezdeset i tri krčme.

PLATONOV. Za godinu dana bit će sedamdeset i tri... On čini dobra djela, priređuje ručkove, svi ga poštuju, svi pred njim skidaju kapu, a ti... ti si velik čovjek, ali... živjeti, brate, ne umiješ! Ne znaš živjeti, štetni čovječe!

VENGEROVIČ 1. Vi počinjete fantazirati, Mihajlo Vasiljiču! *(Ustane i sjedne na drugu stolicu.)*

PLATONOV. Na ovoj glavi ima i više gromobrana... Poživjet ću blaženo još toliko, koliko sam živio, ako ne i više, i umrijet ću... i umrijet ću blaženo!

ANA PETROVNA. Platonove, prestanite!

VOJNICEV. Tiše, Mihajlo Vasiljiču! Osipe, odlazi odavde! Svojim prisustvom ti samo dražiš platonovske instinkte.

VENGEROVIČ 1. On hoće da me istjera odavde, ali mu ne će uspjeti!

PLATONOV. Hoće! Ako ne uspije, otići ću ja.

ANA PETROVNA. Platonove, zar ne ćete prestati? Ne okolišajte, već recite otvoreno: hoćete li prestati ili ne ćete?

SAŠA. Ušuti, ako boga znaš! *(Tiho.)* Nije zgodno! Sramotiš se!

PLATONOV *(Osipu)*. Odlazi! Želim ti od sveg srca da što prije nestaneš!

OSIP. Marfa Petrovna ima papigicu, koja sve ljude i pse naziva budalama, a kad spazi supa bjeloglavog ili Abrama Abramiča, onda zakrešti: »Ah, ti, prokletniče!« *(Glasno se smije.)* Zbogom! *(Ode.)*

XVI

ISTI bez OSIPA

VENGEROVIČ 1. Tko bi se, ako ne vi, mladiću, usudio da meni čita moralnu bukvicu i to još u takvom obliku. Ja sam građanin, da pravo kažem, koristan građanin ... Ja sam otac, a tko ste vi? Tko ste vi, mladiću? Oprostite, vjetrogonja, propali posjednik, koji se prihvatio uzvišenog posla, na koji nema ni najmanje pravo, kao nastran čovjek ...

PLATONOV. Građanine ... Ako ste vi građanin, onda je to vrlo ružna riječ! Pogrdna riječ!

ANA PETROVNA. Taj ne će prestati! Platonove, zašto nam kvarite dan svojim rezoniranjem? Zašto govorite uprazno? A mislite da imate pravo?

TRILECKI. Ne može se mirno živjeti s tim pravednicima i poštenjačinama ... U sve se miješaju, svugdje se nađu, za sve se brinu ...

GLAGOLJEV 1. Gospodo, počeli smo sa zdravljem, a završili grobljem ...

ANA PETROVNA. Ne zaboravite, Platonove, da se domaćica ne osjeća ugodno, kad se gosti svađaju ...

VOJNICEV. Tako je, i zato od ovog časa tišina ... psst... Mir, sloga i tišina!

VENGEROVIČ 1. Ni jedne minute ne ostavlja čovjeka na miru! Što sam mu ja učinio? To je drskost!

VOJNICEV. Psssst ...

TRILECKI. Neka se svađaju! Bit će nam veselije. *(Pauza.)*

PLATONOV. Kad pogledaš oko sebe i počneš ozbiljno misliti, moraš pasti u nesvijest!... A što je najgore, svi časno, suzdržljivo šute, mrtvački šute, samo motre... Svi ga motre bojažljivim pogledom, svi se klanjaju do zemlje tom odebljalom, pozlaćenom skorojeviću. Svi imaju obaveza prema njemu preko glave! A poštenje je izletjelo kroz dimnjak!

ANA PETROVNA. Umirite se, Platonove! Započinjete prošlogodišnju priču, ja to ne ću moći izdržati!

PLATONOV *(pije vode).* Dobro. *(Sjedne.)*

VENGEROVIČ 1. Dobro. *(Pauza.)*

ŠČERBUK. Mučenik sam ja, prijatelji moji, mučenik!

ANA PETROVNA. Što se dogodilo?

ŠČERBUK. Teško mi je, prijatelji moji! Bolje je u grobu ležati nego živjeti sa ženom — vješticom! Opet je bilo svađe! Zamalo me prije nedjelju dana nije ubila sa svojim đavolom riđim Don Juanom. Spavam ja na dvorištu pod jabukom, u snove se uljuljavam, u slike prošlosti tužno zavirujem... *(Uzdiše.)* Kad najednom... Kad me najednom netko kresnu po glavi! Bože! Pomislio sam, došao je posljednji čas! Zemljotres, mahnitanje stihije, potop, ognjena kiša... Otvorim oči, a preda mnom riđi... Dohvatio me pod bok, pa me izdevetao iz sve snage po tim mjestima, a onda me tresnuo o zemlju! Priskočila ona, guja... Prihvatila me za ovu moju jadnu bradu *(hvata se za bradu)*, i tu ti spasa više nema! *(Lupa se po čeli.)* Zamalo me nisu ubili... Mislio sam, da ću dušu ispustiti...

ANA PETROVNA. Vi preuveličavate, Pavle Petroviču...

ŠČERBUK. Stara je, najstarija na svijetu, nema na njoj ni kože ni mesa, a ona bi... ljubavi! Ah, ti, vještice! A riđem to dobro dođe. Treba njemu mojih novaca, nije njemu do ljubavi...

JAKOV *(uđe i preda Ani Petrovnoj posjetnicu).*

VOJNICEV. Od koga je?

ANA PETROVNA. Prestanite, Pavle Petroviču! *(Čita.)* !Comte Glagolief«[1]. Zašto te ceremonije? Molim, neka uđe. *(Glagoljevu 1.)* Vaš sin, Porfirije Semjoniču!

GLAGOLJEV 1. Moj sin?! Kako bi on dospio ovamo? Pa on je u inozemstvu!

(Uđe Glagoljev 2.)

---

[1] Grof Glagoljev

XVII

ISTI i GLAGOLJEV 2.

ANA PETROVNA. Kirile Porfiriču! Kako je to lijepo od vas!

GLAGOLJEV 1. *(ustane).* Ti si Kirile... došao? *(Sjedne.)*

GLAGOLJEV 2. Dobar dan, madame! Pozdrav Platonovu, Vengerovižu, Trileckom... I čudak Platonov je ovdje... Salve, pozdrav i poštovanje! Neizdrživo je vruće u Rusiji... Ravno iz Pariza! Direktno iz zemlje francuske! Uh... ne vjerujete? Časna i poštena riječ! Kod kuće samo što sam prtljagu ostavio... Da, da, Pariz, gospodo! To je grad!

VOJNICEV. Sjedite, francuski čovječe!

GLAGOLJEV 2. Ne, ne, ne. Nisam došao u goste već samo usput... Moram samo vidjeti oca... *(Ocu.)* Slušaj, što je to?

GLAGOLJEV 1. Kako?

GLAGOLJEV 2. Zar se ti želiš svađati? Zašto mi nisi poslao novac kad sam te molio?

GLAGOLJEV 1. Kod kuće ćemo o tome razgovarati.

GLAGOLJEV 2. Zašto mi nisi poslao novac? Ti se smiješ? Za tebe je to šala? Ti se šališ? Gospodo, može li se u inozemstvu živjeti bez novaca?

ANA PETROVNA. Kako vam je bilo u Parizu? Ta sjedite, Kirile Porfiriču!

GLAGOLJEV 2. Zahvaljujući njemu, vratio sam se samo sa jednom četkicom za zube! Poslao sam mu iz Pariza 35 telegrama! Zašto ti meni nisi poslao novac, pitam ja tebe? Porumenio si? Stidiš se?

TRILECKI. Ne vičite, molim vas, vaša svjetlosti! Ako budete vikali poslat ću sudskom isljedniku vašu posjetnicu, da vas pozove na odgovornost zbog prisvajanja grofovske titule, koja vam ne pripada! Neugodno!

GLAGOLJEV 1. Kirile, ne pravi skandale! Mislio sam da će šest tisuća biti dovoljno. Smiri se!

GLAGOLJEV 2. Daj mi novac da se vratim! Daj odmah! Daj smjesta. Idem. Daj brže! Žurim!

ANA PETROVNA. Kamo vam se žuri? Stići ćete! Recite nam radije nešto o svom putovanju...

JAKOV *(uđe).* Gotovo je!

ANA PETROVNA. Je li? E, onda, gospodo, idemo jesti!

TRILECKI. Jesti? Uraaaaa! *(Uhvati jednom rukom Sašu za ruku, a drugom Glagoljeva 2. i otrči.)*

SAŠA. Pusti me, bundžijo! Idem sama!

GLAGOLJEV 2. Pustite me! Kakva je to svinjarija? Ja ne volim šale! *(Istrgne se.)*

(Saša i Trilecki otrče.)

ANA PETROVNA *(Uzme Glagoljeva 2. pod ruku).* Hajdemo, Parižlijo. Nema smisla da bjesnite uzalud! Abrame Abramiču, Timofeju Gordejiču... molim! *(Ode s Glagoljevim 2.)*

BUGROV *(ustaje i proteže se).* Dok čekaš doručak, sav se naježiš. *(Ode.)*

PLATONOV *(daje Sofji Jegorovnoj ruku).* Dopuštate li? Što vi imate čudesne oči! Za vas je taj svijet! — nepoznat svijet! To je svijet *(tiho)* glupana, Sofja Jegorovna, glupana pravih, beznadnih, potpunih... *(ode sa Sofjom Jegorovnom.)*

VENGEROVIČ 1. *(sinu).* Jesi li vidio?

VENGEROVIČ 2. Vrlo originalan nitkov! *(Ode s ocem.)*

VOJNICEV *(gurka Ivana Ivanoviča).* Ivane Ivaniču! Ivane Ivaniču! Idemo doručkovati!

IVAN IVANOVIČ *(skoči).* A? Tko?

VOJNICEV. Nitko... Idemo doručkovati!

IVAN IVANOVIČ. Sjajno, dušice! *(Ode s Vojnicevim i Ščerbukom.)*

XVIII

PETRIN i GLAGOLJEV 2.

PETRIN. Hoćeš li?

GLAGOLJEV 1. Ja se ne protivim... Već sam ti rekao!

PETRIN. Dragi... Zaista se ženiš?

GLAGOLJEV 1. Ne znam, brate. Hoće li ona htjeti?

PETRIN. Hoće! Bog me ubio ako ne će!

GLAGOLJEV 1. Tko zna. Ne smije se unaprijed vjerovati... Tuđa duša je nepoznanica. A zašto ti toliko brbljaš?

PETRIN. Kako brbljam, dragi moj? Pa ti si dobar čovjek, ona je tako divna... hoćeš li da razgovaram s njom?

GLAGOLJEV 1. Razgovarat ću ja sam. Ti šuti dok... ako je moguće, molim te, ne brbljaj? Ja sam i sâm u stanju da se oženim. *(Ode.)*

PETRIN *(sam)*. Eh, kad bi mogao! O, ugodnici božji, uživite se u moj položaj!... Ako generalica pođe za njega, postat ću bogat čovjek! Dobit ću u mjenicama, ugodnici božji! I apetit sam izgubio od te radosne misli. Vjenčaju se ovčice božje Ana i Porfirije ili, t. j. Porfirije i Ana. *(Uđe Ana Petrovna).*

XIX

PETRIN I ANA PETROVNA

ANA PETROVNA. Zašto ne idete na doručak?

PETRIN. Majčice, Ana Petrovna, mogu li vam nešto predložiti?

ANA PETROVNA. Samo brže, molim vas... Nemam vremena...

PETRIN. Hm... Ne biste li mi dali nešto novca, majčice?

ANA PETROVNA. Kakav je to prijedlog? To nije prijedlog. Koliko vam treba? Rubalj, dva?

PETRIN. Oslobodite me mjenicâ. Dosadilo mi je gledati ih... To je samo obmana, samo maglovita maštanja. Oni kažu: ti vladaš! A ustvari ispada, da ti uopće ne vladaš.

ANA PETROVNA. Vi neprestano govorite o onih šesnaest tisuća? Kako se ne stidite? Zar vas ništa ne boli kad moljakate taj dug? Kako se ne bojite grijeha? Što će vama, starom neženji, ti prokleti novci?

PETRIN. Pripadaju mi zato, jer su moji, majčice.

ANA PETROVNA. Vi ste ih izmamili od mog muža, kad je bio bolestan... Zar se ne sjećate?

PETRIN. Pa što onda, majčice? Zato i postoje mjenice, da se na njih daje i prima novac. Novci vole da ih se slaže.

ANA PETROVNA. Dobro, dobro... Dosta je. Ja novaca nemam i za takve kao vi ih ne ću imati! Idite, protestirajte! Eh vi, kandidat prava! Pa vi ćete za koji dan umrijeti. Zašto varate? Čudni ste vi!

PETRIN. Mogu li vam, majčice, nešto predložiti?

ANA PETROVNA. Ne možete. *(Ide k vratima.)* Nestanite!

PETRIN. Dopustite, majčice! Rođena moja, samo trenutak. Sviđa li vam se Porfiša?

ANA PETROVNA. Što se vas to tiče? Što ja imam s vama, kandidatu?

PETRIN. Kako? *(Udara se u prsa.)* A tko je, dopustite da vas upitam, tko je bio najbolji drug pokojnog generalmajora? Tko mu je oči na smrtnoj postelji zaklopio?

ANA PETROVNA. Vi, vi, vi! Junak ste vi za to!

PETRIN. Idem da popijem za pokoj njegove duše... *(Uzdiše.)* I za vaše zdravlje! Gorda i ohola, gospodarice! Gordost je grijeh... *(Ode. Uđe Platonov.)*

XX

ANA PETROVNA i PLATONOV

PLATONOV. Vrag zna kakvo je to samoljublje! Tjeraš ga, a on sjedi kao da ništa nije ni bilo... To je zaista uzvišeni gospodski ponos! O čemu razmišljate, prejasna?

ANA PETROVNA. Jeste li se umirili?

PLATONOV. Umirio sam se... Ne ću se ljutiti... *(Poljubi joj ruku.)* Svi su oni, draga naša generalice, zaslužili, da ih se izbaci iz vaše kuće...

ANA PETROVNA. Sa kakvim bih ih zadovoljstvom ja sama, nepodnošljivi Mihajlo Vasiljiču, protjerala... U tome i jest sva nevolja, što je čast, o kojoj ste vi danas umovali na moj račun, provediva samo u teoriji, ali nikako u praksi. Ni ja, a ni vaše krasnoslovlje, nemamo pravo da ih protjeramo. Ta svi su oni naši dobrotvori, vjerovnici... Pogledaj ih poprijeko — i sutra te više nema na ovom imanju. Ili imanje, ili čast, kako vidite... Izabrala sam imanje... Shvatite to, dragi brbljavče, kako hoćete, i, ako želite da ja ne odem iz ovih krasnih krajeva, onda mi ne spominjite čast i ne dirajte u moje guske... Zovu me tamo. Danas poslije ručka idemo na šetnju... Ne smijete otići! *(Tapša ga po leđima.)* Živimo! Idemo jesti! *(Ode.)*

PLATONOV *(nakon pauze)*. A ja ću ga ipak istjerati... Ja ću ih sve istjerati!... Glupo, netaktično, ali ću istjerati... Zadao sam sebi riječ, da ne ću dirati u taj svinjac, ali što mogu? Karakter — je stihija, a beskarakternost je naravno... *(Uđe Vengerovič 2.)*.

XXI

PLATONOV i VENGEROVIČ 2.

VENGEROVIČ 2. Slušajte, gospodine učitelju, ja bih vam savjetovao da ne dirate moga oca.

PLATONOV. Hvala za savjet.

VENGEROVIČ 2. Ne šalim se. Moj otac ima mnogo utjecajnih prijatelja pa biste zato vrlo lako mogli ostati bez mjesta. Upozoravam vas.

PLATONOV. Velikodušan mladić! Kako se zovete?

VENGEROVIČ 2. Izak.

PLATONOV. Abram, dakle, rodi Izaka. Hvala vam, velikodušni mladiću. Sa svoje strane potrudite se da poručite vašem tatici, da želim njemu i mnogima takvim kao što je on, da propadnu u crnu zemlju! Idite jesti jer će sve pojesti bez vas!

VENGEROVIČ 2. *(slegne ramenima i pođe k vratima.)* Čudno, možda i glupo... *(Zaustavi se.)* Zar vi mislite, da se ja na vas ljutim zato, što vi uznemirujete mog oca? Ne. Ja učim, ja se ne ljutim... Ja na vama proučavam suvremenog Čackog[1] i... ja vas razumijem! Kad biste bili veseli, kad se ne biste tako dosađivali u besposlici, vjerujte da onda ne biste dirali mog oca. Vi, gospodine Čacki ne tražite istinu, nego se zabavljate, razonođujete...

PLATONOV *(smije se)*. Divno! A vi, znate, postoji jedna mala poredba...

VENGEROVIČ 2. Značajno je, da se vi nikada ne svađate s mojim ocem oči u oči, tête-a-tête; za svoju zabavu vi izabirete krčmu da pred glupanima zablistate u svoj svojoj veličini! Glumac!

PLATONOV. Htio bih s vama porazgovoriti za deset, petnaest godina... Da li ćete se očuvati? Da li ćete sačuvati ovaj ton, ovaj blijesak očiju? Saberite se, mladiću! Kako je na fakultetu?... Na licu vam vidim, da je slabo... Uostalom, idite jesti! Ne ću s vama više da govorim. Ne sviđa mi se vaša opaka fizionomija...

VENGEROVIČ 2. *(smije se)*. Esteta. *(Pođe k vratima.)* Bolje opaka fizionomija, nego fizionomija, što izaziva da se na nju prilijepi pljuska.

---

[1] Glavni junak Gribojedovljeve drame »Teško pametnom«.

PLATONOV. Da, bolje... ali... idite jesti!

VENGEROVIČ 2. Mi se ne poznajemo... Molim vas, ne zaboravite... *(ode).*

PLATONOV *(sam).* Mladiću, tko malo zna, mnogo misli i iza leđa mnogo govori. *(Pogleda na vrata blagovaonice.)* Zvjera očima... Traži me svojim baršunastim očima. Kako je ona još ljepuškasta! Kako joj je lice lijepo! Kosa kao nekada! Ista boja, ista frizura, koliko puta mi je došlo da poljubim tu kosu! U meni ta glavica budi divne uspomene... *(Pauza.)* Nije li vrijeme da se pomalo i ja počnem zadovoljavati samo uspomenama? *(Pauza.)* Uspomene su lijepe, ali... nije li to... nije li to već kraj? Oh, ne daj bože, ne daj bože! Bolje smrt... Treba živjeti... Živjeti još... Još sam mlad! *(Uđe Vojnicev.)*

XXII

PLATONOV i VOJNICEV, zatim TRILECKI

VOJNICEV *(uđe i briše usta ubrusom).* Hajde da popijemo u Sofjino zdravlje. Zašto se krijete!... Dakle?

PLATONOV. Promatram vašu suprugu i uživam u njoj... Divna gospođa!

VOJNICEV *(smije se).*

PLATONOV. Vi ste pravi sretnik!

VOJNICEV. Da... priznajem... sretan sam. Ne toliko sretan, nego sa stajališta... ne može se reći, da sam potpuno... Nego, općenito... vrlo sam sretan!

PLATONOV *(gleda prema vratima blagovaonice).* Ja je već odavno poznajem, Sergeju Pavloviču! Ja je znam kao svojih pet prsta. Kako je sada lijepa, ali kako je tek bila lijepa! Šteta što je niste tada poznavali! Kako lijepa!

VOJNICEV. Da.

PLATONOV. Oči!

VOJNICEV. A kosa?!

PLATONOV. Bila je to divna djevojka! *(Smije se.)* A moja Saša, moja Avdotja, Matrjona, Pelageja. Eno, tamo sjedi! Jedva se vidi iza boce s votkom! Uzbuđena, razdražena, zbunjena mojim ponašanjem. Muči je, jadnicu, misao, da me sad svi osuđuju i mrze zato, što sam ismijao Vengerovića!

VOJNICEV. Oprosti što te pitam. Jesi li ti sretan s njom?

PLATONOV. Obitelj, brate... Oduzmi mi nju, i ja sam, čini se, dokraja propao... Gnijezdo! Poživjet ćeš, vidjet ćeš. Šteta je samo što si ti premalo momkovao, što ne znaš cijeniti obitelj. Ja svoju Sašku ne bih dao ni za milijun. Slažemo se da ne može bolje... Ona je glupa, a ja nisam ni za što...

TRILECKI *(uđe)*.

PLATONOV *(Trileckom)*. Nasrkao si se?

TRILECKI. Strašno. *(Lupa se po trbuhu.)* Nisam mogao odoljeti! Hajdemo, guske operušane, popijmo nešto, trebalo bi, gospodo, u čast dolaska gospode... eh, braćo... *(grli ih obojicu)*. Popijmo! Eh! *(Proteže se.)* Eh! Što ti je naš ljudski život! Sretan je čovjek, dok se ne roči s đavolima... *(Proteže se.)* Guske operušane! Lopovi!

PLATONOV. Jesi li bio danas kod svojih bolesnika?

TRILECKI. O tom — potom... ili, znaš li što Michel... Jednom zauvijek. Ne diraj me! Dosadio si mi svojim poukama. Budi čovjek! Shvati jednom da sam ja zid, a ti bob! Ili, ako te baš tako svrbi, ako hoćeš da češeš jezik, onda mi sve to izloži pismeno. Naučit ću napamet! Ili — uostalom, čitaj mi pouke uvijek u određeno vrijeme. Možeš predveče... Između četiri i pet poslije podne, na primjer... hoćeš li? Čak, štoviše, ja ću ti platiti rubalj na sat. *(Proteže se.)* Cijeli dan, cijeli božji dan...

PLATONOV *(Vojnicevu)*. Objasni mi, molim te, što znači ona obavijest u »Vjesniku«? Nije li zapravo vrijeme?

VOJNICEV. Ne, ne uznemiruj se! *(Smije se.)* To je samo mala trgovačka kombinacija... Naše će imanje kupiti Glagoljev. Porfirije Semjonič će nas osloboditi banke i mi ćemo njemu, a ne banci, platiti postotke. To je njegov izum.

PLATONOV. Ne razumijem. U čemu je tu prednost? Da li on dariva, što li? Ne razumijem to darivanje, i da li vam je ono uopće... potrebno.

VOJNICEV. Ne... Zapravo ni ja to baš dokraja ne razumijem. Pitaj maman, ona će ti rastumačiti... Znam samo to, da će imanje poslije prodaje ostati naše i da ćemo ga otplaćivati Glagoljevu. Maman će mu sada dati uime otplate svojih pet tisuća. U svakom slučaju, imati posla sa bankom nije tako ugodno kao s njim. Oh, dozlogrdila mi je ta banka! Ni ti nisi tako dozlogrdio Trileckom, kao što je meni banka! Ostavimo trgovinu. *(Uzme Platonova ispod ruke.)* Hajdemo, popijmo za naše »ti«! Nikolaju Ivaniču! Hajdemo, brate!

(Uzme Trileckog pod ruku.) Pijmo za naše dobre odnose, prijatelju! Neka me sudbina upropasti. Neka odu dovraga sve te trgovačke kombinacije! Samo neka su živi i zdravi ljudi koje ja volim, vi, pa moja Sonja, i moja maćeha! U vama je moj život! Hajdemo!

PLATONOV. Idem. Pit ću za sve, i ispit ću možda, sve! Davno nisam bio pijan, pa hoću da se napijem.

ANA PETROVNA *(na vratima).* O, gle družine! Lijepa trojka! *(Pjeva.)* Kad zapregnem trojku brzu...

TRILECKI. Čilih, mrkih konja... Počet ćemo s konjakom, djeco!

ANA PETROVNA *(na vratima).* Pođite, dangube, jesti! Ohladilo se sve!

PLATONOV. Oh, prijatelji! Uvijek sam imao uspjeha u ljubavi, ali nikada u prijateljstvu. Bojim se, gospodo, da i vama ne dođu suze na oči u mom društvu. Popit ćemo za dobro svih prijateljstva, pa i našeg! Neka njegov kraj bude isto tako tih i polagan, kao i početak! *(Ode u blagovaonicu.)*

Zastor

DRUGI ČIN

PRVA SLIKA

Park. U prvom planu je okrugla lijeha zasađena cvijećem. Usred lijehe kip. Na glavi kipa lampion. Klupe, stolovi, stolice. Desno fasada kuće. Trijem. Prozori su otvoreni. Kroz prozore dopire smijeh, govor, zvuci klavira i violine (kadrila, valceri i t. d.). U dnu parka kineska sjenica, ukrašena svjetiljkama. Na ulazu u sjenicu monogram sa slovima »S. V.«. Iza sjenice je kuglana, čuje se kotrljanje kuglâ i usklici: »Pet dobrih! Četiri loše!« i tome slično. Park i kuća su osvijetljeni. Parkom lunjaju gosti i posluga. VASILIJE i JAKOV (u crnim frakovima, pijani, vješaju svjetiljke i pale lampione.

I

BUGROV i TRILECKI *(u kapi sa kokardom)*

TRILECKI. *(Izađe iz kuće pod ruku sa Bugrovom.)* No daj, Timofeju Gordejiču! Što je to tebi? Posudi kad molim!

BUGROV. Ne mogu, bogami! Nemojte se uvrijediti, Nikolaju Ivaniču!

TRILECKI. Možeš, Timofeju Gordejiču! Ti sve možeš! Ti možeš sav svemir kupiti i isplatiti, samo ako hoćeš. Molim te samo da mi posudiš! Ma razumij, čudače! Poštenja mi, ne ću reći nikome!

BUGROV. Eto vidite, vidite!? Spomenuli ste da ne ćete nikome reći!

TRILECKI. Ništa ne vidim! Vidim samo kako si okrutan. Daj, veliki čovječe. Ne daš? Daj, kažem ti! Molim te! Zar je moguće da si tako bezosjećajan? Gdje ti je srce?

BUGROV *(uzdiše)*. Eh, heh, heh, Nikolaju Ivaniču! Kad se radi o tome da izliječite, onda ne izliječite, a novce izvlačite...

TRILECKI. Pravo si rekao! *(Uzdiše.)* Imaš pravo.

BUGROV *(izvadi novčanik)*. I poruga je također pala s vaše strane... Malo malo, pa: ha-ha-ha! A zašto tako? Tako, tako se ne može... Ako i nismo obrazovani, ali smo kršteni, kao i vi, učeni... Ako ja govorim glupo, onda se vi trebate prilagoditi, a ne smijati se... Tako je to. Mi ljudi seljaci nismo napudrani, koža nam je uštavljena, nas i ne treba štošta zapitkivati, oprostite... *(Otvara novčanik.)* Posljednji put, Nikolaju Ivaniču! *(Broji.)* Jedan... šest... dvanaest...

TRILECKI *(gleda u novčanik)*. Gospode! A još govore, da Rusi nemaju novaca! Gdje si ih toliko nakupio?

BUGROV. Pedeset... *(Daje mu novac.)* Posljednji put.

TRILECKI. A kakva je ovo novčanica? Daj i nju. Vidiš kako me milo gleda! *(Uzme novac.)* Daj mi i nju!

BUGROV *(daje još)*. Eto vam! Gramzljivi ste, Nikolaju Ivaniču!

TRILECKI. I sve rubljići, sve rubljići... Jesi li ih naprosio, a? Da nisu krivotvoreni?

BUGROV. Vratite mi ih ako su krivotvoreni!

TRILECKI. Vratio bih ti, kad bi ti bili potrebni... Merci, Timofeju Gordejiču! Želim ti da se još više udebljaš i da medalju dobiješ. Reci mi, molim te, Timofeju Gordejiču, zašto ti vodiš tako nenormalan život? Mnogo piješ, govoriš u basu, znojiš se, ne spavaš kako treba... Na primjer, zašto ti sad ne spavaš? Ti si punokrvan čovjek, prgav, osjetljiv, trgovac si, ti moraš rano u krevet! Ti imaš i više žila, nego drugi. Zar ima smisla da se ubijaš?

BUGROV. Što?

TRILECKI. Eto, odmah što! Uostalom, ne boj se... Šalim se... Prerano je još da umreš... Poživjet ćeš! Imaš li mnogo novaca, Timofeju Gordejiču?

BUGROV. Za mene će ih biti dovoljno.

TRILECKI. Dobar si ti, pametan čovjek, Timofeju Gordejiču, ali si velika varalica! Oprosti mi... Ja to kao prijatelj... Pa mi smo prijatelji? Velika varalica! Zašto ti kupiš Vojnicevljeve mjenice? Zbog čega mu daješ novac?

BUGROV. Ne mučite time mozak, Nikolaju Ivaniču!

TRILECKI. Hoćeš da s Vengerovičem generaličine rudnike zgrabiš? Generalica, veliš, sažalit će se nad pastorkom, ne će mu dati da propadne, i prodat će tebi svoje rudnike? Velik si ti čovjek, ali si varalica! Lopov!

BUGROV. Evo šta, Nikolaju Ivaniču... Ja idem da negdje kraj sjenice malo odspavam, a vi, kad počnu služiti večeru, dođite i probudite me.

TRILECKI. Sjajno! Idi i spavaj.

BUGROV *(odlazi)*. A ako ne budu posluživali večeru, probudite me u pola jedanaest! *(Odlazi prema sjenici.)*

II

TRILECKI i zatim VOJNICEV

TRILECKI *(razgledava novac)*. Zaudaraju na seljaka. Ogulio ih, nitkov! Kuda da ih stavim? *(Vasiliju i Jakovu.)* Hej vi, slobodnjaci. Vasilije, pozovi ovamo Jakova! Jakove, pozovi Vasilija! Trčite ovamo! Brzo!

JAKOV i VASILIJE *(prilaze Trileckom)*.

TRILECKI. Oni su u frakovima! Ah, đavo ga odnio! Strahovito nalikuju na gospodu! *(Daje Jakovu rubalj.)* Evo ti rubalj! *(Vasiliju.)* Evo ti rubalj. Dajem vam zato, što imate duge noseve.

JAKOV i VASILIJE *(klanjaju se)*. Mnogo hvala, Nikolaju Ivaniču.

TRILECKI. A što se vi, Slaveni, ljuljate? Pijani ste? Obojica kao čepovi? Čuvajte se generalice, ako sazna! Dobit ćete po njušci! *(Daje im još po rubalj.)* Evo vam još jedan!

To je zato što se ti zoveš Jakov, a on Vasilije, a ne obratno. Poklonite se! *(Jakov i Vasilije se klanjaju.)* Potpuno isto! A evo vam još po rubalj zato, što se ja zovem Nikolaj Ivanič, a ne Ivan Nikolajevič! *(Daje im još.)* Poklonite se! Tako! Pazite, da ih ne propijete! Propisat ću vam gorki lijek! Posve ste slični gospodi! Hajde, zapalite lampione! Marš! Dosta je!

JAKOV i VASILIJE *(odu).*

VOJNICEV *(šeta po sceni).*

TRILECKI *(Vojnicevu).* Evo i tebi tri rublja!

VOJNICEV. *(Uzme novce, mahinalno ih stavi u džep i nestane u dnu parka).*

TRILECKI. Zahvali bar! *(Iz kuće izlaze Ivan Ivanovič i Saša.)*

III

TRILECKI, IVAN IVANOVIČ i SAŠA

SAŠA *(ulazeći).* Bože moj, kad će već svemu tome biti kraj? I zašto si me tako kaznio? Ovaj je pijan, Nikolaj je pijan, Miša također... Da se bar boga bojite, gadovi, kad se već ljudi ne stidite! Svi vas gledaju! Kako je tek meni gledati, kad svi u vas prstom pokazuju!

IVAN IVANOVIČ. Ne tako, ne tako! Stani... Ti si me zbunila... Stani...

SAŠA. Vas se ne smije pustiti u poštenu kuću! Niste ni ušli, a već ste pijani! Bezobraznik! A usto si i starac! Ti trebaš drugima poslužiti primjerom, a ne piti zajedno s njima!

IVAN IVANOVIČ, Stani, stani... Ti si me zbunila... O čemu sam ono ja? Da! I ne lažem, brate Saša! Vjeruj! Da sam služio još samo pet godinica, postao bih general! A što ti misliš, da ne bih postao general? Eh!... *(Glasno se smije.)* Ovakav karakter, pa da ne bude general? S mojim obrazovanjem? Ne razumiješ ti ništa ako to ne razumiješ... Ti, dakle, ne razumiješ...

SAŠA. Hajdemo! Generali tako ne piju.

IVAN IVANOVIČ. Od ushićenja svi piju! Bio bih general! Šuti, molim te! Ista si kao mater! Zu-zu-zu... Gospode bože! Događalo se, da dan i noć, dan i noć samo zvrnda... Ovo ne valja ovako, ono ne valja onako. Samo zu-zu-zu...

O čemu sam ja ono? Da! Sva si na pokojnu mater, mala moja! Sva... sva. I očice, i kosica... i koračala je isto tako, kao guščica... *(Ljubi je.)* Anđele moj! Sva si na pokojnicu... Silno sam volio pokojnicu!

SAŠA. Dobro. Idemo! Ozbiljno, tata... Vrijeme je da se okaniš pića i skandala. Ostavi to onim prgavcima... Oni su mladi, a tebi, starcu, ne pristoji se...

IVAN IVANOVIČ. Slušam, mila moja! Razumijem! Ne ću više... Slušam... Da, da... razumijem... o čemu sam ono ja?

TRILECKI *(Ivanu Ivanoviču)*. Evo ti, vaše visokoblagorođe, sto kopjejaka! *(Daje mu rubalj.)*

IVAN IVANOVIČ. Tako... Uzet ću, sinko moj! Merci... Od tuđega ne bih uzeo, ali od sina svoga uvijek ću uzeti... Uzet ću i proveseliti se... Ne volim, djeco, tuđe novce. O, bože moj, kako ne volim! Pošten je, djeco, pošten je vaš otac! U životu svom ni jednom se nisam pojagmio za očinstvo, ni za djedovinu! A trebalo je samo malo negdje ruku gurnuti i bio bih bogat i slavan!

TRILECKI. Pohvalno, ali, oče, ne trebate se hvaliti!

IVAN IVANOVIČ. Ne hvalim se ja, Nikolaju! Poučavam svoju djecu! Učim ih pameti... Za vas ću odgovarati pred svevišnjim!

TRILECKI. Kamo ćete?

IVAN IVANOVIČ. Kući. Pratim ovu bubicu... Prati i prati... Prihvatila me se... I eto pratim je. Boji se ići sama. Ja ću je otpratiti i opet se vratiti.

TRILECKI. Pa jasno, dođi! *(Saši.)* Da i tebi dam? Evo i tebi, na! Tebi tri srebrna! Tebi tri srebrna!

SAŠA. Dodaj odmah još dva, kupit ću Miši ljetne hlače, ima samo jedne. A nezgodno je imati samo jedne. Kad ih treba oprati, dogodi se da mora obući suknene...

TRILECKI. Kad bi se mene pitalo, ja mu ne bih dao nikakve, ni ljetne, ni suknene: neka hoda kako zna! A što je s tobom? Na, uzmi još dva! *(Daje novac.)*

IVAN IVANOVIČ. O čemu sam ono ja? Da... Sjećam se kao danas... Da, da... U generalštabu sam služio, djeco moja. Ja sam sâm glavom protiv neprijatelja ratovao, pameću sam tursku krv prolivao... Za bajonetu ja ne znam, ne znam ... Da, da...

SAŠA. Što mi tu stojimo? Treba da krenemo. Zbogom, Kolja! Idemo, tata!

IVAN IVANOVIČ. Stani! Šuti, ako znaš što je bog! Tar-tar-tar... Ptić-carić! Škvorac! Vidite li, kako treba živjeti, djeco moja! Pošteno, plemenito, bez grijeha... Nego što, pa da... Dobio sam Vladimira trećeg stupnja...

SAŠA. Dosta je, tata! Hajdemo!

TRILECKI. Mi i bez trabunjanja znamo kakav si ti čovjek ... Odlazi, vozi!

IVAN IVANOVIČ. Pametan si ti čovjek, Nikolaju. Mogao bi biti Pirogov!

TRILECKI. Odlazi, odlazi.

IVAN IVANOVIČ. O čemu sam ono ja? Da... Vidio sam ja Pirogova... Dok je još bio u Kijevu... Nego što, pa da... Pametan čovjek... A ništa... Onda, ja idem... Idemo, Sašurka! Oslabio sam, dječice... Panihidi sam postao sličan... O, gospode, oprosti nama grešnicima! Sagriješismo, sagriješismo. Nego što, pa da... Grešan sam, dječice! Sada Mamonu služim, a u mladosti se nisam molio bogu. Većeg buntovnika od mene nije bilo... Materija! Štof und kroft![1] Ah, gospode bože!... Nego što... Molite se, djeco, da ne umrem! Sašuročko, jesi li već pošla? Gdje si? Tu si... Idemo...

ANA PETROVNA *(gleda na prozor).*

TRILECKI. A sam nikud s mjesta... Zapleo se mali... Hajde, idite! Ne idite pokraj mlina, psi će vas izgristi.

SAŠA. Na tebi je, Kolja, njegova kapa. Daj mu je, prehladit će se...

TRILECKI *(skine kapu i natakne je na očevu glavu).* Gazi, starino! Nalijevo krug... naprijed marš!

IVAN IVANOVIČ. Po-lu-okret naaa-li-je-v... vvvo! Nego što, pa da... Pravedan si, Nikolaju. Bog vidi da si pravedan! I zet Mihajlo je pravedan! Slobodouman, ali pravedan! Idem, idem... *(Idu.)* Idemo, Saša. Ideš li? Daj da te ponesem!

SAŠA. Još nešto!

IVAN IVANOVIČ. Daj da te ponesem! Tvoju majku sam uvijek nosio... Nosim je, a ljuljam se... Najednom se s brda zakotrljam zajedno s njom... Samo se smiješila, golubica, nimalo se nije ljutila... Daj da te ponesem!

---

[1] Stoff und Kraft — materija i snaga.

SAŠA. Ne lupetaj ... Natakni kapu kako treba. *(Popravlja mu kapu.)* Još si ti momak i pô!

IVAN IVANOVIČ. Nego što, pa da ... *(Odu.)*

(Uđu Petrin i Ščerbuk.)

IV

TRILECKI, PETRIN i ŠČERBUK

PETRIN *(izađe iz kuće pod ruku sa Ščerbukom).* Stavi ti pred mene pedeset tisuća i ja ću ukrasti ... Poštenja mi, ukrast ću ... Makar mi i ne bilo stalo do njih ... Ukrast ću ... Neka stavi netko pred tebe, i ti ćeš ukrasti.

ŠČERBUK. Ne ću ukrasti, Gerasja! Ne ću!

PETRIN. Stavi rubalj, i rubalj ću ukrasti. Poštenje! Hi-hi! Kome treba tvoje poštenje? Poštenjak znači budala ...

ŠČERBUK. Ja sam budala ... Dobro, neka sam ja budala...

TRILECKI. Evo vam, starci, svakome po rubalj! *(Daje svakome po rubalj.)*

PETRIN *(uzme novac).* Uzmite ...

ŠČERBUK *(smije se i uzme novac).* Merci, gospodine doktore!

TRILECKI. Razveselili ste se, gospodo poštena?

PETRIN. Malo ...

TRILECKI. A evo vam još po rubalj za spomen duša vaših! Grešni ste, a? Uzmite! Trebalo bi vam dati šipak, ali praznik je ... razonodit ću se, neka sve vrag odnese!

ANA PETROVNA *(na prozoru).* Trilecki, dajte i meni rubalj! *(Sakriva se.)*

TRILECKI. Ne rubalj, vama pet rubalja, generalmajorska udovo! *(Uđe u kuću.)*

PETRIN *(gleda na prozor).* Sakrila se vila?

ŠČERBUK *(gleda na prozor).* Sakrila se.

PETRIN. Ne podnosim je! Zla žena. Suviše je ponosna ... Žena mora biti krotka, pristupačna ... *(Trese glavom.)* Jesi li vidio Glagoljeva? I to mi je mlakonja! Sjedi na jednom mjestu kao vrganj, šuti, ni očima ne trepće! Zar se tako osvajaju dame?

ŠČERBUK. Ženi se!

PETRIN. Kad se ženi? Za sto godina? Najljepša hvala! Za sto godina mi više ne treba.

ŠČERBUK. Što će, Gerasja, njemu, starcu, ženidba. Neka se ženi, ako mu je toliko stalo do ženidbe, nekom prostijom... Nije on za nju... Ona je mlada, vatrena, evropska dama, obrazovana...

PETRIN. Kad bi se barem ja ženio! To jest imam takvu volju, da riječima ne znam iskazati! Pa među njima nije bilo ništa od smrti pokojnog generala, neka mu je carstvo nebesko! Ima ona ugljenokop, na njega Vengerovič vreba... A kako se ja mogu natezati s Vengerovičem? Što ja sad mogu dobiti na mjenicu od toga? Ako protestiram, koliko bih dobio?

ŠČERBUK. Nihil.[1]

PETRIN. A ako se uda za Glagoljeva, znat ću, koliko mogu dobiti... Odmah ću protestirati mjenicu, dat ću zabranu... Ne će dopustiti da joj strada pastorak, platit će! Eh-eh-eh! Ispuni se, sanjo moja! Šesnaest tisuća, Pavočka!

ŠČERBUK. A meni tri tisuće... Moja mi stara naređuje, da zaradim... Kako da zaradim? Ne znam ja zarađivati... Nisu to seljaci... to su prijatelji... Neka ide i neka zaradi sama... Hajdemo, Gerasja, u dvorišnu zgradu!

PETRIN. Zašto?

ŠČERBUK. Da uz polonezu šapćemo balade...

PETRIN. Je li Dunjaša u dvorišnoj zgradi?

ŠČERBUK. Jest. *(Idu.)* Kod njih je veselije... *(Pjeva.)* Ah, kako sam nesretan otkako sam prestao živjeti tamo!

PETRIN. Tik-tok, tik-tok... *(Viče.)* Hej! *(Pjeva.)* Novu godinu veselo dočekujem u društvu iskrenih prijatelja... *(Ode.)*

V

VOJNICEV I SOFJA JEGOROVNA *(pojave se iz dubine parka).*

VOJNICEV. O čemu razmišljaš?

SOFJA JEGOROVNA. Zapravo ne znam.

VOJNICEV. Ti izbjegavaš moju pomoć... Zar nisam u stanju da ti pomognem? Kakve su to tajne, Sofi? Tajne pred mužem... Hm... *(Sjedne.)*

---

[1] Ništa (lat.)

SOFJA JEGOROVNA. Kakve tajne? Ne znam ni sama što se to sa mnom događa... Ne muči se, Sergeju! Ne obraćaj pažnju mojoj dosadi. *(Pauza.)* Hajdemo odavde, Sergeju!

VOJNICEV. Odavde?

SOFJA JEGOROVNA. Da.

VOJNICEV. Zašto?

SOFJA JEGOROVNA. Zato što hoću... Makar u inozemstvo. Otiđimo.

VOJNICEV. Zato što ti hoćeš... A zašto?

SOFJA JEGOROVNA. Ovdje je dobro, zdravo, veselo, ali ne mogu... Sve je u najboljem redu, samo... treba otići. Obećao si, da ne ćeš zapitkivati.

VOJNICEV. Dobro, sutra ćemo otići... Sutra više ne ćemo biti ovdje! *(Ljubi joj ruku.)* Tebi je ovdje dosadno! To je i razumljivo! Shvaćam te! Vrag zna kakva je to sredina! Ti Petrini, Ščerbuki...

SOFJA JEGOROVNA. Nisu oni krivi... Pustimo njih na miru. *(Pauza.)*

VOJNICEV. Otkuda se kod vas žena nakupi toliko tuge? Zašto tugovati? *(Poljubi ženu u obraz.)* Glavu gore! Budi vesela! Živi, dok se živi! Zar se ne može, kako kaže Platonov, zataknuti tugu za šešir! Ha! Dobar je taj Platonov, dobro je ono rekao! A zašto ti s njim tako rijetko razgovaraš. To je čovjek, koji nije sitničav, koji nije zahirio i koji je skoro uvijek veseo! Porazgovori s njim iskreno, slobodno! Nestat će tuge kao da je skinuta rukom! Razgovaraj češće i s maman, s Trileckim... *(smije se)*. Razgovaraj s njima, a ne gledaj na njih s visoka! Ti ih još nisi upoznala... Preporučam ti ih, zato što su to ljudi po mom ukusu. Volim ih. I ti ćeš ih zavoljeti, kad ih pobliže upoznaš.

ANA PETROVNA *(na prozoru)*. Sergeju! Sergeju! Tko je tamo? Pozovite Sergeja Pavloviča!

VOJNICEV. Što izvolite?

ANA PETROVNA. Ti si ovdje? Hodi malo ovamo!

VOJNICEV. Evo me! *(Sofji Jegorovnoj.)* Sutra ćemo ići, ako se ne predomisliš. *(Ode u kuću.)*

SOFJA JEGOROVNA *(nakon stanke)*. Zamalo, pa eto ti nesreće! Ja sam već u stanju da po cijele dane hodam ne misleći o mužu, zaboravljam njegovu prisutnost, ne svraćam pažnju na njegove riječi... Teško je... Što da radim? *(Razmišlja.)* Strašno! Nedavno je bila svadba, a već... A sve je to

on... Platonov! Nemam snage, nemam odlučnosti, nemam ništa što bi mi pomoglo da se usprotivim tom čovjeku! On me slijedi od jutra do večeri, traži me, uznemiruje svojim pametnim očima... To je strašno... I glupo, konačno! Nemam više snage da jamčim za sebe! Ako on učini samo korak, nešto se može dogoditi!

VI

SOFJA JEGOROVNA i PLATONOV

PLATONOV *(izlazi iz kuće).*

SOFJA JEGOROVNA. Eto ide. Kruži očima i traži! Koga traži? Po hodu prepoznajem, koga on vreba! Kako je nepošteno s njegove strane da me ne pušta na miru!

PLATONOV. Vruće je! Ne bi se smjelo piti... *(Opazivši Sofju Jegorovnu.)* Vi ste ovdje, Sofja Jegorovna? U osami? *(Smije se.)*

SOFJA JEGOROVNA. Da.

PLATONOV. Izbjegavate smrtnike?

SOFJA JEGOROVNA. Nije potrebno da njih izbjegavam. Nisu mi odvratni i ne smetaju mi.

PLATONOV. Je li? *(Sjedne uz nju.)* Dopuštate li? *(Pauza.)* Pa ako vi ne izbjegavate ljude, zašto onda mene, Sofja Jegorovna, izbjegavate? Zbog čega? Dopustite da završim! Drago mi je što konačno mogu malo porazgovarati s vama. Vi me izbjegavate, zaobilazite, ne gledate me. Što je to? Šala ili zbilja?

SOFJA JEGOROVNA. Nisam mislila da vas izbjegavam! Što vam pada na pamet?

PLATONOV. Ispočetka kao da ste bili blagonakloni prema meni, udostojili ste me svojom srdačnošću, a sad me ne želite ni vidjeti! Ja u jednu sobu — vi u drugu, ja u park — vi iz parka, ja hoću razgovarati s vama, vi se odvraćate ili izgovarate suho, šturo »da« i odlazite... U našem je odnosu došlo do nekog nesporazuma... Jesam li kriv zbog nečega? Jesam li neprijatan? *(Ustane.)* Ne osjećam se krivim. Pokušajte me nekako izvesti iz tog institutski glupog položaja! Ja to više ne želim podnositi!

SOFJA JEGOROVNA. Priznajem, ja vas... malo izbjegavam... Da sam znala da vam je to tako neugodno, ja bih se drugačije ponijela...

PLATONOV. Izbjegavate? *(Sjedne.)* Priznajete li? Dakle ... Zašto, što je razlog tome?

SOFJA JEGOROVNA. Ne vičite, to jest... ne govorite tako glasno! Nadam se, da me ne korite, ne volim da se viče na mene. Ja ne izbjegavam vas lično, već razgovore s vama... Koliko ja znam, vi ste dobar čovjek... Ovdje vas svi poštuju, vole, neki vam se čak i klanjaju, smatraju za čast da razgovaraju s vama...

PLATONOV. No, no...

SOFJA JEGOROVNA. Kad sam došla ovamo, i ja sam se, poslije prvog našeg razgovora priključila vašim slušateljima, ali mi Mihajlo Vasiljiču, to nije dokraja uspjelo, naprosto mi nije pošlo za rukom... Vi ste ubrzo postali za mene nepodnošljivi... Ne mogu naći nježniju riječ, oprostite... Vi ste gotovo svaki dan razgovarali sa mnom o tome, kako ste me nekada voljeli, kako sam ja voljela vas i tako dalje... Neki student je volio djevojku, djevojka je voljela studenta... priča suviše stara i obična da bi o njoj trebalo mnogo razglabati i pridavati joj u našem slučaju neko značenje... Međutim, nije stvar u tome... Radi se o tome, što ste vi onda, kad ste razgovarali sa mnom o prošlosti... govorili tako, kao da nešto molite, kao da nešto u prošlosti niste dobili, što biste sad htjeli uzeti... Svakog je dana vaš ton bio ubitačno jednak, i svakog dana meni se činilo da vi aludirate na neke obaveze, koje su u vezi s našom zajedničkom prošlošću... I onda mi se činilo, da vi pridajete suviše veliko značenje... da, da se jasnije izrazim, preuveličavate naše odnose dobrih poznanika! Vi nekako čudno gledate, izbezumljeni ste, vičete, hvatate me za ruku i progonite... Upravo kao da špijunirate! Zašto to?... Jednom riječi, uznemirujete me... Čemu taj nadzor? Što sam ja vama? Čovjek zaista može pomisliti, da vi iščekujete neku zgodnu priliku koja vam je zbog nečeg potrebna..

(Pauza.)

PLATONOV. Je li to sve? *(Ustane.)* Merci za iskrenost! *(Pođe prema vratima.)*

SOFJA JEGOROVNA. Ljutite se? *(Ustane.)* Pričekajte. Mihajlo Vasiljiču! Zašto vi morate sve pokvariti? Nisam htjela...

PLATONOV *(zaustavi se).* Eh, vi! *(Pauza.)* Ispada, dakle, da vam ja nisam dodijao, a da se vi svejedno bojite, strahujete... Strahujete li, Sofja Jegorovna? *(Priđe k njoj.)*

SOFJA JEGOROVNA. Prestanite, Platonove! Lažete! Ja se nisam bojala i ne ću se bojati!

PLATONOV. Gdje vam je karakter, gdje vam je snaga zdravog razuma, ako vam se svaki prolaznik, svaki i najbanalniji muškarac može činiti opasan za vašeg Sergeja Pavloviča? Ja sam i bez vas lunjao ovuda svaki dan, a razgovarao sam s vama zato, što sam vas smatrao pametnom, razumnom ženom! Kako sam se varao! Međutim,... oprostite, zaletio sam se... nisam imao prava da vam sve to kažem... Oprostite zbog neugodnog slučaja...

SOFJA JEGOROVNA. Nitko vam nije dopustio da to govorite! Ako vas netko sluša, to ne znači, da vi imate pravo govoriti sve što vam padne na pamet! Odlazite od mene!

PLATONOV *(smije se).* Progone vas?! Traže vas, hvataju za ruke!? Vas, jadnicu hoće oteti vašem mužu!? U vas je zaljubljen Platonov, lično Platonov!? Kakva sreća, blaženstvo! Eto, to su ti bonbončići za naše sitno samoljublje, bonbončići koje nije nikada jeo ni jedan tvorničar bonbona! Smiješno... Takvi slatkiši ne pristaju zreloj ženi! *(Ode u kuću.)*

SOFJA JEGOROVNA. Bezobrazni ste i drski, Platonove! Poludjeli ste. *(Ide za njim i zaustavi se kod vrata.)* Strašno. Zašto je on sve to govorio? Htio me je zbuniti... Ne, ja to ne ću izdržati. Poći ću, reći ću mu... *(Ode u kuću.)*

(Iza paviljona pojavi se Osip.)

VII

OSIP, JAKOV i VASILIJE

OSIP *(uđe).* Pet dobrih! Šest loših! Vrag zna, čime se zabavljaju. Bolje bi bilo da igraju preferans... Po deset... Ili »ajnc«. *(Jakovu.)* Zdravo, Jaša! Ovaj... mmmmm je li Vengerovič tu?

JAKOV. Tu je.

OSIP. Hajde pozovi ga! Pozovi ga tiho! Reci, da se radi o važnim stvarima...

JAKOV. Dobro. *(Ode u kuću.)*

OSIP *(skine svjetiljku, ugasi je i stavi u džep).* Prošle godine ja sam u gradu kod Darje Ivanovne, koja kupuje ukradene stvari a ima krčmu, igrao »ajnc« s djevojkama. Po tri kopjejke... Bank je znao narasti do dva srebrnjaka... Dobio sam osam rubalja. *(Skida drugu svjetiljku.)* E, veselo je u gradu!

VASILIJE. Ove svjetiljke nisu zbog vas obješene! Zašto pravite štetu?

OSIP. Gle, ja te i ne primjećujem! Zdravo, magarče! Kako si? *(Priđe k njemu.)* Kako poslovi? *(Pauza.)* Eh, ti, konju! Ti, svinjska njuško! *(Skine mu kapu.)* Smiješan si mi ti čovjek! Smiješan do boga! Imaš li ti mrvu pameti? *(Baci kapu na drvo.)* Pljusni me zato što sam štetočina!

VASILIJE. Neka vas netko drugi udari, ja ne ću!

OSIP. A ubijati hoćeš? Ne, ako imaš pameti, onda ne ubijaj kolektivno, nego ubijaj sam! Pljuni mi u lice zato što sam štetočina!

VASILIJE. Ne ću pljunuti. Što ste navalili?

OSIP. Ne ćeš pljunuti? Dakle, bojiš me se? Klekni preda me! *(Pauza.)* No? Klekni! Kome ja govorim? Zidovima ili živom čovjeku? *(Pauza.)* Kome govorim?

VASILIJE *(klekne).* Grijeh na vašu dušu, Osipe Ivaniču!

OSIP. Stidiš se? Vrlo mi je drago... Gospodin u fraku, a kleči pred razbojnikom... A sad se deri, koliko god možeš... Dakle? *(Uđe Vengerovič 1.)*

VIII

OSIP i VENGEROVIČ 1.

VENGEROVIČ 1. *(izađe iz kuće).* Tko me je zvao?

OSIP *(brzo skine kapu).* Ja, vaše dostojanstvo!

VASILIJE *(digne se, sjedne na klupu i zaplače).*

VENGEROVIČ 1. Što hoćeš?

OSIP. Izvoljeli ste me tražiti i raspitivati se za mene kod krčmara, pa sam došao!

VENGEROVIČ 1. Ah da... Ali... zar nisi mogao izabrati drugo mjesto?

OSIP. Za dobre ljude, vaše prevashodstvo, svako je mjesto dobro!

VENGEROVIČ 1. Trebam te... Pođimo odavde... Do one klupe! *(Pođu prema klupi u dubinu pozornice.)* Stani malo dalje, kao da sa mnom ne razgovaraš... Eto tako! A poslao te je krčmar Lav Solomonič?

OSIP. Tako je.

VENGEROVIČ 1. Uzalud... Nisam tebe tražio, ali... što sad mogu učiniti? Nema od tebe koristi. Najbolje je nemati s tobom posla... Ti si tako odvratan čovjek...

OSIP. Odvratan! Najodvratniji na svijetu.

VENGEROVIČ 1. Govori tiše. Koliko sam ja tebi nadavao novaca, prava je strahota, a tebi to ništa, kao da su moji novci kamen ili nešto bezvrijedno... Ti si drznik, lopov... Okrećeš se? Ne sviđa ti se istina? Istina grize za oči?

OSIP. Krize, samo ne vaša istina, vaše prevashodstvo! Jeste li vi mene pozvali ovamo samo zato da mi držite pouke?

VENGEROVIČ 1. Govori tiše... Ti poznaješ... Platonova?

OSIP. Učitelja? Kako ne bih poznavao!

VENGEROVIČ 1. Da, učitelja. Učitelja, koji uči samo ismijavanju i ničemu više. Za koliko bi se ti prihvatio da udesiš tog učitelja?

OSIP. To jest kako da ga udesim?

VENGEROVIČ 1. Ne da ubiješ, nego da ga osakatiš... Ljude se ne smije ubijati... zašto da ih se ubija? Ubistvo — to je takva stvar, da... Izubijati, to jest izudarati tako, da upamti za cijeli život.

OSIP. To mogu...

VENGEROVIČ 1. Slomi mu nešto, ureži u lice nekakav znak... Koliko tražiš? Psssst... Netko ide... Odmaknimo se malo dalje... *(Odu u dubinu scene. Iz kuće izađu Platonov i Grekova.)*

IX

VENGEROVIČ 1. i OSIP *(u dubini pozornice)*,
PLATONOV i GREKOVA

PLATONOV *(smije se)*. Što, što? Kako? *(Glasno se smije.)* Nisam čuo...

GREKOVA. Niste čuli? Je li? Mogu ponoviti... Ja ću se štaviše još oštrije izraziti... Vi se ne ćete uvrijediti, razumije se... Vi ste tako navikli na oštar ton, da vam moje riječi ne će biti ništa osobito...

PLATONOV. Govorite, govorite ljepotice!

GREKOVA. Ja nisam ljepotica. Tko misli da sam ljepotica, taj nema ukusa... Recite iskreno — je li da ja nisam lijepa? Što vi mislite?

PLATONOV. Poslije ću vam reći. Sad govorite vi!

GREKOVA. Onda slušajte... Vi ste ili neobičan čovjek, ili ste... nitkov, nešto od tog dvoga.

PLATONOV *(glasno se smije)*.

GREKOVA. Smijete se... uostalom, smiješno je... *(Glasno se smije.)*

PLATONOV *(glasno se smije)*. I ona je to rekla! Joj, joj budalice! Recite, molim vas! *(Zagrli je oko struka.)*

GREKOVA *(sjedne)*. Dopustite ipak...

PLATONOV. Pa i ona korača istom stazom, kojom i svi ljudi! Filozofira, kemijom se bavi, a kakve izraze upotrebljava! Tko joj je ravan, a misli da je prezrena! *(Ljubi je.)* Ljepuškasta, originalna životinjica.

GREKOVA. Dopustite ipak... Što je to? Ja? Ja još nisam govorila... *(Ustane i opet sjedne.)* Zašto me ljubite? Ja sam sasvim...

PLATONOV. Rekla i zadivila! Daj, veli, reći ću i poraziti ga! Neka vidi, kako sam pametna! *(Ljubi je.)* Smela se... Smela se... Kako samo zbunjeno gleda... Ah, ah...

GREKOVA. Vi... Vi me volite?... Je li?... Je li?

PLATONOV *(zviždi)*. A voliš li ti mene?

GREKOVA. Ako... ako... onda... da... *(Plače.)* Voliš li? Inače ti ne bi postupao tako... Voliš li?

PLATONOV. Nimalo, biseru moj! Ne volim budalice, grešnik! Volim jednu budalu, a i nju od nevolje... O! Problijedjela je! Zaiskrila očicama! Nek se zna, veliš!...

GREKOVA *(diže se)*. Iskaljujete se, je li? *(Pauza.)*

PLATONOV. Još ćete me i ispljuskati...

GREKOVA. Ja sam ponosna... Ne znam prljati ruke... Rekla sam vam, milostivi gospodine, da ste vi ili neobičan čovjek, ili nitkov, a sad vam kažem da ste vi neobičan

nitkov! Prezirem vas! *(Ode u kuću.)* Ne ću više plakati... Drago mi je, što sam konačno doznala kakva ste vi ptica... *(Uđe Trilecki.)*

X

ISTI i TRILECKI *(u cilindru)*

TRILECKI *(uđe)*. Ždralovi krešte! Otkuda oni sada? *(Gleda uvis.)* Tako rano...

GREKOVA. Nikolaju Ivaniču, ako me poštujete... ako imalo držite do sebe, prekinite s tim čovjekom! *(Pokazuje Platonova.)*

TRILECKI *(smije se)*. Ta molim vas! To je moj najpošteniji rođak!

GREKOVA. I prijatelj?

TRILECKI. I prijatelj.

GREKOVA. Ne zavidim vam. Ni njemu, čini se... ne zavidim. Vi ste dobar čovjek, ali... taj lakrdijaški ton... Čovjeka katkada hvata muka od vaših šala... Ja vas ne osuđujem zbog toga, ali... ja sam uvrijeđena, a vi... zbijate šale! *(Plače.)* Uvrijeđena sam... no, ne ću plakati... Ja sam ponosna. Prijateljujte i dalje s tim čovjekom, volite ga, klanjajte se njegovu umu, bojte ga se... Svima vama se čini, da je on sličan Hamletu... Zabavljajte se njime! Meni ne treba... Ne trebam ništa od vas... Zbijajte šale s njim koliko vas je volja, s tim... nitkovom! *(Ode u kuću.)*

TRILECKI *(poslije pauze)*. Jesi li se najeo, brate?

PLATONOV. Nisam ništa jeo...

TRILECKI. Vrijeme je, Mihajlo Vasiljiču, zbog poštenja, zbog savjesti da je pustiš na miru. Zapravo, sramota je... Tako pametan i velik čovjek, a izvodiš koješta... Eto, i nazvala te nitkovom... *(Pauza.)* Ne mogu se ja, ustvari, podijeliti u dvije polovice, da jednom polovicom poštujem tebe, a drugom da budem sklon djevojci, koja te nazvala nitkovom...

PLATONOV. Nemoj poštivati mene, pa ne će doći do te razdvojenosti.

TRILECKI. Ne mogu da te ne poštujem! Ti ni sam ne znaš, što govoriš.

PLATONOV. Preostaje, dakle, samo jedno: ne biti sklon njoj. Ne shvaćam te, Nikolaju. Što si ti, tako pametan čovjek, našao u toj budalici?

TRILECKI. Hm... Generalica me često prekorava zbog nedostatka džentlmenstva i spominje tebe kao uzor džentlmenstva... A po mom mišljenju, taj se prijekor može u potpunosti odnositi na tebe, na uzor... Svi vi, a osobito ti, vičete po svim sokacima da sam ja zaljubljen u nju, smijete se, izazivate, sumnjate, uhodite...

PLATONOV. Izrazi se jasnije...

TRILECKI. Ja se, čini se, dovoljno jasno izražavam... I u isto vrijeme vama obraz dopušta da je u mojoj prisutnosti nazivate budalicom, glupačom... Nisi ti džentlmen! Džentlmeni znaju, da zaljubljenici goje u sebi izvjestan ponos... Nije ona glupa, brate! Ona nije glupa! Ona je nedužna žrtva! Ima trenutaka, prijatelju moj, kad ti dođe da nekoga mrziš, da nekoga zadirkuješ, da iskališ na nekome svoj bijes... Zašto to ne bi mogla biti ona? Ona je kao stvorena za to? Slabašna, šutljiva, gleda te povjerljivo do gluposti... Razumijem ja sve to vrlo dobro *(Ustane.)* Hajde da popijemo!

OSIP *(Vengeroviču).* Ako onda ne date ostalo, ukrast ću sto puta više. U to ne sumnjajte!

VENGEROVIČ 1. *(Osipu).* Govori tiše! Kad ga budeš tukao, ne zaboravi reći: »Zahvalni krčmar!« Pssst... Hajde sad! *(Ide prema kući.)*

OSIP *(ode).*

TRILECKI. Vraže! Abrame Abramiču. *(Vengeroviču.)* Zar ti, Abrame Abramiču, nisi bolestan?

VENGEROVIČ 1. Nisam... hvala bogu, zdrav sam.

TRILECKI. Šteta! A meni su tako potrebni novci! Vjeruješ li? Došlo je do grla, kako kažu...

VENGEROVIČ 1. Prema tome, ispada, doktore da su vam, prema vašim riječima, bolesnici neophodno potrebni? *(Smije se.)*

TRILECKI. Izvrsno rečeno! Malo nezgrapno, ali zato točno. Ha-ha-ha, ha-ha-ha! Smij se, Platonove! Smij se, dragi moj, ako možeš!

VENGEROVIČ 1. Doktore, vi ste mi ionako već mnogo dužni!

TRILECKI. Zašto pričati o tome? Ima li netko tko to ne zna? A koliko sam ti dužan?

VENGEROVIČ 1. Oko... pa... dvije stotine četrdeset pet rubalja, čini se.

TRILECKI 1. Hajde, veliki čovječe! Oprosti mi dug, pa ću i ja tebi jednom oprostiti! Budi toliko dobar, velikodušan i hrabar! Najhrabriji od svih Židova je onaj, koji posuđuje bez potvrde! Budi najhrabriji Židov.

VENGEROVIČ 1. Hm... Židov... Sve Židov, pa Židov.. Uvjeravam vas, gospodo, da za cijelog svog života nisam vidio ni jednog Rusa, koji bi dao novce bez potvrde, i uvjeravam vas, da se nigdje novci ne daju u tako velikim količinama bez potvrde kao među nepoštenim Židovima!... Neka mi bog oduzme život, ako lažem! *(Uzdiše.)* Mnogi, vrlo mnogi mogu uspješno i korisno učiti od nas, mladići moji, od nas, Židova, a naročito starih Židova... Mnogi... *(Izvadi iz džepa novčanik.)* Čovjek vam posuđuje novce dobre volje, sa zadovoljstvom, a vi... Smijete se, volite se našaliti... Nije to lijepo, gospodo! Ja sam star čovjek... Imam djecu... Smatraj me podlacom, ali ponašaj se prema meni ljudski... To ste i na sveučilištu učili...

TRILECKI. Dobro govoriš, Abrame Abramiču!

VENGEROVIČ 1. Nije lijepo, gospodo, ružno je... Može se pomisliti da među vama, kulturnim ljudima i mojim mušterijama nema nikakve razlike... Koliko vam treba? To je vrlo ružno, mladići... Koliko vam treba?

TRILECKI. Koliko dadeš... *(Pauza.)*

VENGEROVIČ 1. Dajem vam... mogu vam dati... pedeset rubalja... *(Daje novac.)*

TRILECKI. Sjajno! *(Uzima novac.)* Divan si!

VENGEROVIČ 1. Na vašoj glavi je, doktore, moj šešir!

TRILECKI. Tvoj? Hm... *(Skine šešir.)* Na, uzmi... Zašto ga ne daš očistiti? Nije skupo! Kako se židovski kaže cilinder?

VENGEROVIČ 1. Kako bilo. *(Stavi na glavu šešir.)*

TRILECKI. Pristaje ti cilinder. Kao barun, pravi barun! Zašto sebi ne kupiš barunsku čast?

VENGEROVIČ 1. Ništa ne znam! Pustite me, molim vas!

TRILECKI. Divan si! A zašto to ne ćeš da razumiješ?

VENGEROVIČ 1. Recite radije zašto me ne ćete ostaviti na miru. *(Ode u kuću.)*

XI

PLATONOV i TRILECKI

PLATONOV. Zašto si posudio od njega te novce?
TRILECKI. Eto tako ... *(Sjedne.)*
PLATONOV. Kako, eto tako?
TRILECKI. Uzeo i nikom ništa! A ti ga žališ, je li?
PLATONOV. Brate, ne radi se o tome!
TRILECKI. Nego o čemu?
PLATONOV. Zar ne znaš!
TRILECKI. Ne znam.
PLATONOV. Lažeš, znaš! *(Pauza.)* Velikom bih te ljubavlju obasuo, dušo moja, kad bi ti samo nedjelju, samo jedan dan proživio po nekim pravilima, makar i najjadnijim! Za takve individue kao što si ti, pravila su nužno potrebna, kao kruh svagdanji ... *(Pauza.)*

TRILECKI. Ništa ne znam ... Ne možemo mi, brate, prepraviti svoju narav! Ne možemo je slomiti. Znao sam ja to još onda, kad sam zajedno s tobom u gimnaziji iz latinskog dobivao jedinice ... Nema smisla da brbljamo uprazno ... Prilijepit će nam se jezici uz grkljan! *(Pauza.)* Gledao sam ja prije tri dana, brajko moj, kod jedne svoje gospođe portrete »Suvremenih neimara«! Čitao sam njihove biografije. I što misliš, ljubazni moj? Nas nema među njima! Nisam našao ni jednog od nas, kao da nismo mi postojali! Lasciate, Mihajlo Vasiljiču, ogni speranza![1] — kažu Talijani. Nisam našao ni tebe, ni sebe među suvremenim neimarima i — zamisli! Zadovoljan sam! A Sofja Jegorovna nije time ... nije zadovoljna.

PLATONOV. Kakve tu veze ima Sofja Jegorovna?

TRILECKI. Uvrijedila se, što je nema među »Suvremenim neimarima«! ... Zamišlja, da je dovoljno da makne malim prstom, i da se zemljina kugla razvali, da čovječanstvo od radosti glavu izgubi ... Zamišlja ... hm ... Ni u jednom pametnom romanu ne možeš naći toliko budalaština, koliko ih čini ona ... A u bîti ne vrijedi ni prebita groša. Led! Kamen! Kip! Čovjeku dođe da joj priđe i da joj ostruže

---

[1] Lasciate ogni speranza ... — napustite svaku nadu (tal.), početak Danteove rečenice, koja je bila zapisana nad ulazom u Pakao.

s nosa grumenčić gipsa... I eto ti... Najednom histerija... vika i uzbuđenje... A snage ni za groš... Razumna lutka... Mene prezire, smatra me dangubom... A po čemu je njezin Serjoženjka bolji od nas? Po čemu? Po tome što ne pije votku, što uzvišeno misli i što bez grižnje savjesti veliča sebe kao čovjeka budućnosti. Uostalom, ne sudite, pa ne ćete biti suđeni... *(Ustane.)* Hajde da popijemo!

PLATONOV. Ne idem. Meni je tamo zagušljivo.

TRILECKI. Idem sam. *(Proteže se.)* Slušaj, što znače na monogramu ona slova »S. i V.«? Da li Sofja Vojniceva ili Sergej Vojnicev? Na koga je mislio tim slovima naš filolog: na sebe ili na svoju suprugu?

PLATONOV. Meni se čini, da ta slova znače: »Slava Vengeroviču!« Za njegove novce pijančujemo.

TRILECKI. Hm, da... A što se to danas sa generalicom zbiva! Smije se, uzdiše, ljubi se... Kao da je zaljubljena...

PLATONOV. U koga bi se tu mogla zaljubiti? U samu sebe? Ne vjeruj ti njezinu smijehu. Ne valja vjerovati smijehu pametne žene, koja nikada ne plače; ona se smije onda, kad joj se plače. A naša generalica ne samo da bi rado plakala, već bi se rado i ustrijelila. To joj se na očima vidi...

TRILECKI. Žene se ne strijeljaju, nego truju... Ali ne ćemo filozofirati... Kad ja filozofiram, onda mnogo lažem... Dobra žena je naša generalica! Ja uopće dosta grešno mislim kad gledam žene, ali to je jedinstvena žena, od koje se odbijaju sve moje smione primisli kao bob od zida. Jedinstvena... Kad gledam njezino realno lice, počinjem da vjerujem u platonsku ljubav. Ideš li?

PLATONOV. Ne.

TRILECKI. Idem sam... Pit ću s popom... *(Pođe i na vratima sretne Glagoljeva 2.)* Ah, vaša svjetlosti, samozvani grofe! Evo vam tri rublja! *(Tutne mu u ruku tri rublja i ode.)*

XII

PLATONOV i GLAGOLJEV 2.

GLAGOLJEV 2. Čudna osoba! Ni pet, ni šest nego: evo vam tri rublja! *(Viče.)* Ja mogu vama dati tri rublja! Hm...

kakav idiot! *(Platonovu.)* On me poražava svojom glupošću. *(Smije se.)* Glup je do bezobrazluka!

PLATONOV. Kako to, da vi, plesač, ne plešete?

GLAGOLJEV 2. Da plešem? Ovdje? A s kime, dopustite da upitam? *(Sjedne kraj njega.)*

PLATONOV. Zar zaista nemate s kim?

GLAGOLJEV 2. Sve čudne spodobe! Kamo god pogledaš, čudne spodobe! Kakve njuške, orlovski nosovi, nakaze... A dame? *(Glasno se smije.)* Vrag će ih znati! Među takvom publikom ja sam radije u buffetu nego da plešem. *(Pauza.)* U Rusiji je nekako i zrak ustajao! Nekako je pljesniv, zagušljiv! Ne podnosim Rusiju!... Neznanje, smrad. Brrrr... Jeza božja... Jeste li bili bar jednom u Parizu?

PLATONOV. Nisam bio.

GLAGOLJEV 2. Šteta. Uostalom, još nije kasno. Javite mi kad pođete tamo. Ja ću vam otkriti sve tajne Pariza. Dat ću vam trista preporučenih pisama, i trista najraskošnijih francuskih kokota na raspolaganje.

PLATONOV. Hvala vam, sit sam. Recite mi, jeli istina da vaš otac hoće kupiti Platonovku?

GLAGOLJEV 2. Ne znam točno. Ne miješam se u trgovinu. A jeste li primijetili kako mon père[1] udvara vašoj generalici! *(Glasno se smije.)* I to mi je čovjek svoje vrste! Taj stari jazavac hoće da se ženi! Glup je kao tetrijeb! A vaša generalica je charmante! Sasvim zgodna! *(Pauza.)* Zgodna damica, ljepušna... A oblici?! Hi, hi! *(Lupka Platonova po leđima.)* Sretniče! Nosi li ona steznik? Steže li se jako?

PLATONOV. Ne znam. Ne prisustvujem njezinoj toaleti...

GLAGOLJEV 2. A rekli su mi... Zar vi ne...

PLATONOV. Vi ste, grofe, idiot!

GLAGOLJEV 2. Ja sam se samo šalio... Zašto se ljutite? Što ste vi čudak. *(Tiho.)* A, pravo govoreći, kakva je ona... Malo škakljivo pitanje, ali među nama rečeno, ja mislim... Je li istina što govore da ona ponekad više voli novac, nego pijančovanje?

PLATONOV. To pitajte nju. Ja ne znam.

GLAGOLJEV 2. Da pitam nju? *(Smije se.)* Kakva ideja?! Platonove! Što vi to govorite?!

---

[1] moj otac (franc.)

PLATONOV *(sjedne na drugu klupu)*. Kakav ste vi napasnik!

GLAGOLJEV 2. *(smije se)*. A što bi bilo da je zaista pitam? Uostalom, zašto ne bih pitao?

PLATONOV. Razumije se... *(Ustranu.)* Samo pitaj... Ona će ti udesiti to glupo lice! *(Njemu.)* Pitajte!

GLAGOLJEV 2. *(skoči)*. Kunem se, da je to sjajna ideja! Milijun đavola! Pitat ću je, Platonove, i dajem časnu riječ, da će biti moja! Imam takav predosjećaj! Odmah ću pitati! Kladim se, da će biti moja! *(Trči prema kući i na vratima sretne Anu Petrovnu i Trileckog.)* Mille pardons[1] madame! *(Pokloni se i ode.)*

PLATONOV *(sjedne na svoje staro mjesto)*.

XIII

PLATONOV, ANA PETROVNA i TRILECKI

TRILECKI *(na trijemu)*. Evo ga, sjedi naš veliki mudrac i filozof! Sjedi na straži i s nestrpljenjem čeka plijen: kome da održi govoranciju, koja navodi na san?

ANA PETROVNA. Ne trza, Mihajlo Vasiljiču!

TRILECKI. Slabo, nekako ne trza danas! O jadni moralisto! Žalim te, Platonove! Premda sam pijan... premda me tamo đakon čeka! Zbogom! *(Ode.)*

ANA PETROVNA *(priđe k Platonovu)*. Što vi tu sjedite?

PLATONOV. U sobama je zagušljivo, a ovo je blago nebo ljepše od vašeg pobijeljenog stropa!

ANA PETROVNA *(sjedne)*. Divno, krasno vrijeme! Čist zrak, svježina, zvjezdano nebo i mjesec! Žao mi je, što gospođe ne mogu spavati na dvorištu pod vedrim nebom. Kad sam bila djevojka, uvijek sam ljeti noćivala u parku. *(Pauza.)* A vi imate novu kravatu?

PLATONOV. Novu. *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Ja sam danas nekako osobito raspoložena... Danas mi se sve sviđa... Šetam! Ta, govorite nešto, Platonove! Zašto šutite? Ja sam zato i došla ovamo, da vi govorite... Kakvi ste!

PLATONOV. A što da vam govorim?

---

[1] Tisuću puta oprostite (franc.)

ANA PETROVNA. Recite mi nešto novo, zgodno, papreno... Vi ste danas tako pametan, tako zgodan... Čini mi se kao da sam danas zaljubljena u vas više nego inače... Vanredni ste danas! I ne bunite se mnogo!

PLATONOV. I vi ste danas osobito lijepi... Uostalom, vi ste uvijek lijepi!

ANA PETROVNA. Jesmo li nas dvoje prijatelji, Platonove?

PLATONOV. Po svoj prilici... Svakako, prijatelji smo... Što se drugo može nazivati prijateljstvom?

ANA PETROVNA. U svakom slučaju prijatelji? Je li?

PLATONOV. Mislim, da smo veliki prijatelji... Ja sam se na vas neobično navikao i odan sam vam... Trebalo bi mnogo vremena, da se odučim od vas...

ANA PETROVNA. Veliki prijatelji?

PLATONOV. Čemu ta pitanja? Okanite ih se, mila! Prijatelji... Prijatelji... Kao usidjelica...

ANA PETROVNA. Dobro... Mi smo prijatelji, a znate li, da od prijateljstva između muškarca i žene ima samo jedan korak do ljubavi, milostivi gospodine? *(Smije se.)*

PLATONOV. Naravno! *(Smije se.)* A zašto vi to spominjete? Ali nas dvoje ne ćemo dotjerati do bezumlja, ma kako daleko išli.

ANA PETROVNA. Ljubav — bezumlje... Zgodna poredba! Ne čuje te tvoja žena! Pardon, rekla sam vam »ti«... Bogami, Michel, nehotice! A zašto i ne bismo dotjerali? Zar nismo ljudi? Ljubav je dobra stvar... Zašto crvenite?

PLATONOV *(pažljivo je promatra)*. Vi se ili dražesno šalite, ili hoćete... da nešto dokraja kažete... Hajde, zaplešimo valcer.

ANA PETROVNA. Vi ne znate plesati! *(Pauza.)* Moram s vama porazgovoriti, kako treba... Vrijeme je... *(Obzire se.)* Pokušajte, mon cher[1], slušati i ne filozofirati!

PLATONOV. Hajdemo plesati, Ana Petrovna!

ANA PETROVNA. Sjednimo malo dalje... Hodite ovamo! *(Sjednu na drugu klupu.)* Ne znam samo, kako da počnem... Vi ste tako tvrdokorna i lažljiva ljudina...

PLATONOV. A kako bi bilo, Ana Petrovna, da ja počnem?

---

[1] dragi moj

ANA PETROVNA. Kad vi počinjete, onda suviše okolišate, Platonove! Recite! Zbunio se! *(Udara Platonova po ramenu.)* Komedijaš Miša! Hajde govorite, govorite... Samo kraće.

PLATONOV. Bit ću kratak. Evo što hoću da vam kažem: čemu? *(Pauza.)* Časne mi riječi, nema smisla, Ana Petrovna!

ANA PETROVNA. A zašto? Sad vi slušajte... Vi mene ne razumijete... Da niste oženjeni, ja bih bez ustezanja postala vaša žena, predala bih vam na vječnu uporabu svoju titulu, ali ovako... no? Šutnja je znak pristanka? Je li tako? *(Pauza.)* Slušajte, Platonove, u ovom slučaju šutnja nije ugodna!

PLATONOV *(skoči).* Zaboravimo ovaj razgovor, Ana Petrovna! Hajde, ponašajmo se tako, kao da nikad nije do njega ni došlo! Nije ga bilo!

ANA PETROVNA *(slegne ramenima).* Čudan čovjek! A zašto?

PLATONOV. Zato što vas poštujem! Ja tako cijenim svoje poštovanje prema vama, da bi mi ga bilo teže napustiti nego propasti u zemlju! Prijateljice moja, ja sam slobodan čovjek, ja nemam ništa protiv toga da ugodno provedem vrijeme, ja nisam neprijatelj veze sa ženama, nisam neprijatelj čak ni plemenitih intriga, ali... započeti s vama ništavnu pustolovinu, napraviti od vas predmet svojih lakoumnih pomisli, od vas, pametne, lijepe, slobodne žene?! Ne! To bi bilo previše! Bolje da me otjerate od sebe u trideseto carstvo! Poživjet ću glupo mjesec, dva, ali onda će... crvenila nestati?!

ANA PETROVNA. Radi se o ljubavi!

PLATONOV. A zar ja vas ne volim?! Volim vas, dobru, pametnu, milosrdnu. Volim vas očajno, divlje! Dat ću život svoj za vas, ako hoćete! Volim kao ženu-čovjeka! Zar se svaka ljubav mora uvrstiti u određenu vrstu ljubavi? Moja ljubav je meni tisuću puta draža od one, koja je vama zamaglila um!...

ANA PETROVNA *(ustane).* Hajde, mili, naspavaj se! Kad se naspavaš, onda ćemo porazgovoriti...

PLATONOV. Zaboravimo ovaj razgovor... *(Ljubi joj ruku.)* Bit ćemo prijatelji, ali se ne ćemo igrati jedno s drugim; mi smo jedno prema drugom u daleko boljem odnosu!...

A osim toga, ja sam ionako... makar to ne znači mnogo, ipak oženjen! Ostavite taj razgovor! Neka bude sve kao što je bilo!

ANA PETROVNA. Odlazi, mili, odlazi! Oženjen... A mene voliš! Što tu ima žena? Bježi! Razgovarat ćemo kasnije, za dva-tri sata... Sad si u vlasti laži...

PLATONOV. Vama ne znam lagati... *(Tiho njoj na uho.)* Kad bih ti znao lagati, već bih odavno bio tvoj ljubavnik...

ANA PETROVNA *(oštro)*. Kupite se!

PLATONOV. Lažete, ne ljutite se... To vi samo tako... *(Ode u kuću.)*

ANA PETROVNA. Čudan čovjek! *(Sjedne.)* Ne zna ni sam što govori... Svaku ljubav svrstava u neku određenu vrstu... Glupost! Kao ljubav pisca prema spisateljici. *(Pauza.)* Nepodnošljiv čovjek! Tako bismo mi, dragi prijatelju, brbljali do sudnjega dana. Ako ne ide milom, ja ću silom... Još danas! Treba da oboje izađemo iz tog glupog položaja, neprestanog iščekivanja... Dosta je. Učinit ću silom... Tko ide? Glagoljev... mene traži. *(Uđe Glagoljev 1.)*

XIV

ANA PETROVNA i GLAGOLJEV 1.

GLAGOLJEV 1. Dosadno. Ovi ljudi govore o onome, što sam već prije godinu dana čuo; misle o onome, o čemu sam ja u djetinjstvu razmišljao... Sve je staro, nema ništa novog... Porazgovorit ću s njom i otići ću.

ANA PETROVNA. Što vi to mrmljate, Porfirije Semjoniču? Može li se znati?

GLAGOLJEV 1. Vi ste ovdje? *(Priđe k njoj.)* Ja se osjećam ovdje suvišnim...

ANA PETROVNA. Valjda ne zato što niste slični nama? Pomirite se sa sudbinom! Ljudi se priviknu na žohare, priviknite se i vi na naše ljude! Sjedite malo, da popričamo!

GLAGOLJEV 1. *(sjedne uz nju)*. Tražio sam vas, Ana Petrovna! Moram porazgovoriti s vama o koječemu...

ANA PETROVNA. Govorite...

GLAGOLJEV 1. Htio bih porazgovoriti s vama o... Htio bih saznati odgovor na moje... pismo...

ANA PETROVNA. Hm... A što vi mislite o meni, Porfiriju Semjoniču?

GLAGOLJEV 1. Ja se, naime odričem... prava muža... Meni nije do prava! Meni treba prijatelj, pametna domaćica... Ja imam raj, ali u njemu nema... anđela...

ANA PETROVNA *(ustranu)*. Svaka riječ — komad šećera. *(Njemu.)* Često se pitam što ću ja u raju raditi, ja sam — čovjek, a ne anđeo! Što će biti ako zapadnem u raj?

GLAGOLJEV 1. Kako možete znati što ćete raditi u raju, ako ne znate što ćete učiniti sutra. Dobar čovjek nađe svugdje posla — i na zemlji, i na nebu...

ANA PETROVNA. Sve je to lijepo, a da li će moj život kod vas vrijediti onoliko, koliko bih ja za njega dobivala? To je donekle nevjerojatno, Porfirije Semjoniču! Oprostite, Porfirije Semjoniču, ali meni se vaš prijedlog čini jako čudnim... Zašto biste se vi ženili? Što će vama prijatelj u suknji? Doduše, to se mene ne tiče... ali kad smo već počeli o tome završit ću. Kad bih ja bila u vašim godinama, i imala toliko novaca, toliko pameti i osjećaja, ja istinu govorim, koliko vi imate, ja ne bih ništa tražila na ovom svijetu, osim općeg dobra... to jest, kako da kažem, ja ne bih ništa tražila osim zadovoljenja ljubavi prema bližnjem...

GLAGOLJEV 1. Ja se ne znam boriti za dobrobit ljudi... Zato treba željezna volja i umijeće, a toga mi bog nije dao! Ja sam se rodio samo zato, da volim velika djela i da steknem mnogo para, koje ništa ne vrijede... Dakle, samo da volim! Hajdemo k meni!

ANA PETROVNA. Ne. Ne govorite više ni riječi o tome... Nemojte shvatiti ozbiljno moje odbijanje... Sujeta, prijatelju moj! Kad bismo mi vladali svim tim, što volimo, onda ne bi bilo dovoljno mjesta... za naše vladanje... Znači da oni, koji odbijaju, ne postupaju sasvim glupo i neljubazno... *(Glasno se smije.)* Eto vam filozofije za zakusku! Kakav je to šum? Čujete li? Kladim se da se to Platonov buni... Kakav je on karakter! *(Uđu Grekova i Trilecki.)*

XV

ANA PETROVNA, GLAGOLJEV 1., GREKOVA i TRILECKI

GREKOVA *(ulazeći)*. To je više od svih poniženja! *(Plače.)* Više! Samo pokvareni ljudi mogu šutjeti, kad to vide!

TRILECKI. Vjerujem, vjerujem, ali što ja tu mogu? Što ja mogu? Ne ću valjda ići s toljagom na njega, priznajte sami!

GREKOVA. Trebali ste ići s toljagom, ako niste imali drugih sredstava! Odlazite od mene. Ja, ja žena, ne bih šutjela kad bi vas tako duboko ponižavali u mom prisustvu, tako besramno i tako nezasluženo!

TRILECKI. Pa eto ja... budite razumni. Što sam ja kriv?

GREKOVA. Vi ste kukavica — eto što ste vi! Odlazite od mene vašem odvratnom buffetu. Zbogom. Ne dolazite više k meni. Mi jedno drugome nismo potrebni... Zbogom.

TRILECKI. Zbogom. Oprostite, molim vas! Dozlogrdilo mi je sve to, zgadilo mi se sasvim! Suze, suze... Oh, bože moj! Vrti mi se u glavi... Coenerus cerebralis! Jao, jao, jao. *(Maše rukom i ode.)*

GREKOVA. Coenerus cerebralis... *(Pođe.)* Uvrijedio me... zašto? Što sam učinila?

ANA PETROVNA *(dođe k njoj)*. Marja Jefimovna... Ne zadržavam vas... I ja bih otišla da sam na vašem mjestu. *(Ljubi je.)* Ne plačite, draga moja. Velika većina žena stvorena je zato, da trpi kojekakve gadarije od muškaraca...

GREKOVA. Ali ja ne... Ja ću njega... otpustiti! On ne će biti ovdje učitelj! On nema pravo da bude ovdje učitelj! Sutra ću poći direktoru narodnih škola...

ANA PETROVNA. Smirite se... Za nekoliko dana doći ću k vama, i mi ćemo zajedno osuditi Platonova, a dotle se smirite... Prestanite plakati... Dobit ćete zadovoljštinu... Na Trileckog se ne ljutite, draga moja... On se nije zauzeo za vas zato što je suviše dobar i mekan, a takvi se ljudi ne mogu zauzimati... Što vam je učinio?

GREKOVA. On me pred svima poljubio... Nazvao me budalom i... gurnuo me na stol... Ne mislite, da će to samo tako proći! Ili je on lud, ili... pokazat ću ja njemu! *(Ode.)*

ANA PETROVNA *(za njom)*. Zbogom! Uskoro ćemo se vidjeti! *(Jakovu.)* Jakove! Spremi ekipaž za Marju Jefimovnu! Ah, Platonove, Platonove... Njegovi ispadi će ga stajati nesreće...

GLAGOLJEV 1. Divna djevojka! Ne voli je naš dobri Mihajlo Vasiljič... Vrijeđa je...

ANA PETROVNA. Nije to ništa. Danas ovako, a sutra se izvinjava... Gospodski hir. *(Uđe Glagoljev 2.)*

XVI

ISTI i GLAGOLJEV 2.

GLAGOLJEV 2. *(ustranu).* S njom! Opet je s njom! Vrag će znati što je tu zapravo posrijedi! *(Pažljivo promatra oca.)*

GLAGOLJEV 1. *(nakon pauze).* Što ti je?

GLAGOLJEV 2. Ti ovdje sjediš, a tamo te traže! Idi, zovu te!

GLAGOLJEV 1. Tko me zove?

GLAGOLJEV 2. Ljudi!

GLAGOLJEV 1. Znam, da su ljudi... *(Ustane.)* Kako hoćete, ali ja se od vas ne mičem, Ana Petrovna! Drugačije ćete odgovoriti, kad me shvatite! Vidjet ćemo se... *(Uđe u kuću.)*

XVII

ANA PETROVNA i GLAGOLJEV 2.

GLAGOLJEV 2. *(sjedne uz nju).* Stari jazavac! Magarac! Nitko ga ne zove. Prevario sam ga!

ANA PETROVNA. Kad vi postajete pametan, onda veoma ismijavate oca!

GLAGOLJEV 2. Šalite se... Evo zašto sam došao ovamo ...Dvije riječi... Da ili ne?

ANA PETROVNA. Što to?

GLAGOLJEV 2. *(smije se).* Kao da ne shvaćate? Da ili ne?

ANA PETROVNA. Zaista ne razumijem!

GLAGOLJEV 2. Odmah ćete razumjeti... Pomoću zlata sve postaje jasno... Ako je »da«, onda budite tako ljubazni, generalice duše moje, zavucite ruku u moj džep i izvadite iz njega moj novčanik sa tatičinim novcima... *(Pokaže joj bočni džep.)*

ANA PETROVNA. Kratko i jasno! Za takve riječi pametni ljudi primaju pljuske.

GLAGOLJEV 2. Od ugodne dame ugodno je primiti i pljusku... Najprije će dati pljusku, a malo kasnije reći će »da«!...

ANA PETROVNA *(ustane).* Uzmite vašu kapu i smjesta nestanite odavde!

GLAGOLJEV 2. *(ustane).* A kamo?

ANA PETROVNA. Kamo hoćete! Otiđite i ne pokazujte se više!

GLAGOLJEV 2. Ih... zašto se ljutite? Ne ću otići, Ana Petrovna!

ANA PETROVNA. Onda ću zapovjediti da vas izbace! *(Ode u kuću.)*

GLAGOLJEV 2. Što ste bijesni... Pa ja nisam ništa naročito rekao. Pa što sam rekao? Ne treba se zbog toga ljutiti... *(Ode za njom.)*

XVIII

PLATONOV i SOFJA JEGOROVNA *(izađu iz kuće)*

PLATONOV. Ja u školi sve dosad i radim u svojstvu čovjeka koji nema svoje mjesto, nego zamjenjuje učitelja... Eto što se dogodilo kad smo se mi rastali! *(Sjedne.)* Zlo vlada oko mene, sručilo se na zemlju, guta moju braću u Kristu i moje zemljake, a ja sjedim prekrstivši ruke, kao poslije napornog rada; sjedim, gledam, šutim... Imam dvadeset i sedam godina, u tridesetoj ću i ja biti takav — ne nadam se nikakvoj promjeni! — a dalje je sve nemarnost, tupost, postupna ravnodušnost prema svemu što nije tjelesno, a zatim dolazi smrt. Upropašten život! Kosa mi se ježi kad pomislim na takvu smrt! *(Pauza.)* Kako se toga osloboditi, Sofja Jegorovna? *(Pauza.)* Vi šutite, ne znate... Ta i kako biste znali? Sofja Jegorovna, meni nije žao samoga sebe. Dovraga i ja! Ali što se s vama dogodilo? Što je s vašom čistom dušom, vašom iskrenošću, istinoljubivošću, vašom hrabrošću? Gdje je vaše zdravlje? Kamo ste vi sve to stavili — Sofja Jegorovna! Provoditi cijele godine u neradu, gledati žuljeve tuđih ruku, veseliti se tuđim stradanjima, a u isto vrijeme svima gledati ravno u oči — to je razvrat!

SOFJA JEGOROVNA *(ustane).*

PLATONOV *(opet je posjedne).* Pričekajte još samo jednu riječ! Što vas je učinilo mlakom, lijenom, sklonom fraziranju? Tko vas je naučio lagati? A kakovi ste bili nekada! Dopustite! Odmah ću vas pustiti! Da završimo razgovor! Kako ste bili dobri, Sofja Jegorovna, kako uzvišeni! Mila, Sofjo Jegorovna, možda bi se mogli još trgnuti, nije kasno! Porazmislite! Skupite sve svoje snage i prenite se! *(Uhvati je za ruku.)* Draga moja, recite mi iskreno, u ime naše zajedničke prošlosti, što vas je ponukalo da se udate za tog čovjeka? Što vas je nagnalo na tu udaju?

SOFJA JEGOROVNA. On je divan čovjek...

PLATONOV. Ne govorite ono, što ne vjerujete!

SOFJA JEGOROVNA *(ustane).* On je moj muž, i ja vas molim da...

PLATONOV. Neka je on bilo što, ja ću reći istinu! Sjednite! *(Prisili je da sjedne.)* Zašto niste izabrali nevoljnika, patnika, zašto niste uzeli za muža nekog drugog, a ne tog pigmeja, koji je zaglibio u dugove i nerad?...

SOFJA JEGOROVNA. Prestanite! Ne vičite! Idu... *(Prolaze gosti.)*

PLATONOV. Vrag ih odnio! Neka čuju! *(Tiho.)* Oprostite zbog grubosti... Ali, tā ja sam vas volio! Ja sam vas volio više od svega na svijetu, i zato ste mi još i sada dragi. Ja sam toliko volio ove kose, ove ruke, ovo lice... Zašto se pudrate, Sofja Jegorovna? Ne pudrajte se! Eh! Da ste dopali drugom čovjeku, vi biste se prenuli, a ovako ćete još dublje zaglibiti! Jadnica... Da sam smogao snage, ja bih, nesretnik, iščupao s korijenom i sebe, i vas, iz tog blata... *(Pauza.)* Život! Zašto ne živimo tako kako bismo mogli živjeti!

SOFJA JEGOROVNA *(ustane i sakrije lice rukama).* Pustite me! *(U kući buka.)* Idite! *(Ode u kuću.)*

PLATONOV *(ide za njom).* Skinite ruke s lica! Eto tako. Ne ćete otići? Je li da ne ćete? Bit ćemo prijatelji, Sofi! Je li da ne ćete otići? Još ćemo razgovarati? Je li? *(U kući sve jača buka i trčanje po stepenicama.)*

SOFJA JEGOROVNA. Da.

PLATONOV. Bit ćemo prijatelji, mila moja... Zašto da budemo neprijatelji? Dopustite... samo još nekoliko riječi... *(Iz kuće istrči Vojnicev i za njim gosti.)*

XIX

ISTI, VOJNICEV s gostima, zatim ANA PETROVNA i TRILECKI

VOJNICEV *(dotrčavši)*. Ah... tu su oni najvažniji! Idemo gledati vatromet! *(Viče.)* Jakove, odlazi na rijeku! *(Sofji Jegorovnoj.)* Niste li se predomislili, Sofia?

PLATONOV. Ne će otići, ostat će ovdje...

VOJNICEV. Zaista? E, onda uraaaa! Ruku, Mihajlo Vasiljiču! *(Steže Platonovu ruku.)* Ja sam uvijek vjerovao u tvoju krasnorječivost. Idemo paliti krijesove! *(Ode s gostima u dubinu parka.)*

PLATONOV *(nakon pauze)*. Da, tako je to, Sofja Jegorovna... Hm...

GLAS VOJNICEVA. Maman, gdje ste? Platonove? *(Pauza.)*

PLATONOV. A, dovraga, idem i ja... *(Viče.)* Sergeju Pavloviču, pričekaj, ne pali bez mene! Pošalji, brate, Jakova k meni po kuglu. *(Otrči u park.)*

ANA PETROVNA *(istrči iz kuće)*. Pričekajte! Sergeju, pričekaj, još se nisu svi sakupili! Pucajte dotle iz puške! *(Sofji.)* Idite, Sofi! Što ste se snuždili?

GLAS PLATONOVA. Ovamo, gospodarice! Da otpjevamo staru pjesmu ne počinjući novu!

ANA PETROVNA. Evo me, mon cher! *(Otrči.)*

GLAS PLATONOVA. Tko će sa mnom u čamac? Sofja Jegorovna, hoćete li sa mnom na rijeku?

SOFJA JEGOROVNA. Ići ili ne ići? *(Misli.)*

TRILECKI *(uđe)*. Hej, gdje ste? (Pjeva.) Idem, idem! *(Pažljivo promatra Sofju Jegorovnu.)*

SOFJA JEGOROVNA. Što želite?

TRILECKI. Ništa...

SOFJA JEGOROVNA. Onda idite! Nisam danas raspoložena ni za pričanje, ni za slušanje...

TRILECKI. Znam, znam... *(Pauza.)* Imam veliku želju da vas kvrcnem po čelu: od čega je ono napravljeno? Veliku želju!... Ne zato da vas ponizim, nego tako... zbog contenence...[1]

---

[1] Iz zadovoljstva (franc.) — Op. lekt.

SOFJA JEGOROVNA. Lakrdijaš! *(Okrene se od njega.)* Ne komičar, već lakrdijaš, klaun!

TRILECKI. Da... lakrdijaš... Za lakrdijaštvo ja od generalice dobivam i plaću... Nego šta... Džeparski novci... A kad dojadim, mene će sramotno istjerati iz ovoga kraja. Zar nije istina? Uostalom, ne govorim to samo ja... to ste govorili i vi, kad ste izvoljeli biti u gostima kod Glagoljeva, tog masona našeg vremena...

SOFJA JEGOROVNA. Dobro, dobro... Drago mi je, da su vas izvijestili... Sad vam je, dakle, poznato, da znam razlikovati lakrdijaše od oštroumnih ljudi! Da ste glumac — bili biste prvak, ali bi vas parter izviždao... Ja vam zviždim.

TRILECKI. Grubost je korisna do izvjesnih prirodnih granica... Krasno... Čast mi je da vam se poklonim. *(Klanja se.)* Do ugodnog viđenja! Htio sam još malo porazgovoriti s vama, ali... plašim se, poražen sam... *(Ode u dubinu parka.)*

SOFJA JEGOROVNA *(lupa nogama).* Gad! Ne zna on, što mislim o njemu! Nevolja od čovjeka!

GLAS PLATONOVA. Tko će sa mnom na rijeku?

SOFJA JEGOROVNA. E... što mora biti, neka bude! *(Viče.)* Idem! *(Otrči.)*

XX

GLAGOLJEV 1. i GLAGOLJEV 2. *(izađu iz kuće)*

GLAGOLJEV 1. Lažeš! Lažeš, pokvareni balavče!

GLAGOLJEV 2. Ma kakve su to gluposti? Zašto bih lagao? Pitaj sam, ako ne vjeruješ! Čim si otišao, ja sam joj na toj istoj klupi šanuo dvije tri riječce, zagrlio je, poljubio... Na početku je tražila tri tisuće, ali ja sam se cjenkao i spustila je na tisuću! Daj mi tisuću rubalja!

GLAGOLJEV 1. Kirile, radi se o ženinoj časti! Ne oskvrnjuj tu čast, ona je sveta! Umukni!

GLAGOLJEV 2. Kunem se čašću! Ne vjeruješ? Kunem se svim svecima! Daj tisuću rubalja! Ja ću joj odmah odnijeti tu tisuću...

GLAGOLJEV 1. Strahota... Ti lažeš! Ona se našalila s tobom, glupane!

GLAGOLJEV 2. Ali... Kažem ti, zagrlio sam je... Što je tu čudno? Danas su sve žene takve! Ne vjeruj njihovoj nevinosti! Poznajem ja njih! A ti si se još htio ženiti! *(Glasno se smije.)*

GLAGOLJEV 1. Neka ti se bog smiluje, Kirile! Znaš li ti što je to kleveta?

GLAGOLJEV 2. Daj tisuću rubalja! Dat ću joj pred tobom tu tisuću! Na ovoj klupi sam je zagrlio, poljubio i cjenkao se s njom... Kunem se! Što još hoćeš? Zato sam te i otjerao da se s njom pogađam! On ne vjeruje da ja znam smotati žene! Ponudi joj dvije tisuće, i ona će biti tvoja! Poznajem ja žene, brate!

GLAGOLJEV 1. *(izvadi iz džepa novčanik i baci ga na zemlju).* Uzmi!

GLAGOLJEV 2. *(digne novčanik i broji novac).*

GLAS VOJNICEVA. Počinjem! Maman, pucajte! Trilecki popni se na sjenicu! Tko se to ukrcao na čamac? Vi!

GLAS TRILECKOG. Idem, vrag me odnio! *(Glasno se smije.)* Tko je to? Bugrova su zgnječili! Stao sam Bugrovu na glavu! Gdje su šibice?

GLAGOLJEV 2. *(ustranu).* Ja sam osvećen! *(Viče.)* Uraaa! *(Pobjegne.)*

TRILECKI. Tko to tamo urla? Lupite ga po glavi!

GLAS VOJNICEVA. Da počnemo?

GLAGOLJEV 1. *(hvata se za glavu).* Bože moj! Razvrat! Gnjilež. Molio sam je! Oprosti joj, bože! *(Sjedne na klupu i sakrije lice rukama.)*

GLAS VOJNICEVA. Tko mi je uzeo konopac? Maman, kako se ne stidite? Gdje je moj konopac što je bilo ovdje?

GLAS ANE PETROVNE. Evo ga, napasniče!

GLAGOLJEV 1. *(padne sa klupe).*

GLAS ANE PETROVNE. Vi! Tko ste vi? Ne galamite ovdje! *(Viče.)* Ovamo! Ovamo! *(Dotrči Sofja Jegorovna.)*

XXI

SOFJA JEGOROVNA *(sama)*

SOFJA JEGOROVNA *(blijeda, razbarušene kose).* Ne mogu više. To je već iznad mojih snaga! *(Hvata se za prsa.)* To je moja smrt... ili sreća! Zagušljivo je ovdje!... Ili će me

umoriti, ili... ili je vjesnik novog života! Pozdravljam, blagoslivljem... tebe, novi živote! Odlučeno je!

GLAS VOJNICEVA *(viče)*. Čuvaj se! *(Vatromet.)*

DRUGA SLIKA

Šuma. Čistina. Na početku čistine, s lijeve strane — škola. Po čistini koja se gubi u daljini vuku se tračnice željezničke pruge, koje kraj škole skreću udesno. Red telefonskih stupova. Noć je.

I

SAŠA *(sjedi kod otvorenog prozora)* i OSIP *(s puškom preko leđa stoji ispred prozora)*

OSIP. Kako se dogodilo? Vrlo jednostavno. Idem ja brežuljkom, nedaleko odavde, gledam, a ona stoji na brvnu: podvrnula suknju i pomoću lista pije vodu iz potoka. Zagrabi i popije, zagrabi i popije, a onda umoči glavu... Spustim se dolje, priđem bliže i gledam je. Ona se i ne osvrće: budala, misli, ti, mužik, misli, zašto da se u takvom slučaju osvrćem na tebe? »Gospođo, kažem joj, vaše prevashodstvo, htjedoste da hladne vodice srknete, je li?« — »A što ćeš ti ovdje? Odlazi, otkuda si i došao!« — reče i ne pogledavši me... Ja se pokunjio... Obuzeo me stid, i uvrijedio se, što sam seljak po zanimanju... »Što me gledaš, glupane? Zar nisi nikad vidio ljude, a?« I pogleda me prodorno... »A, kaže, svidjela sam ti se?« — »Jako, kažem, svidjela! Tako ste, vaše prevashodstvo, plemenita, osjećajna osoba, ljepotica... Ljepše od vas, kažem, nisam još nikada vidio... Naša seoska ljepotica Manjka, stražareva kći, kažem, prema vama je kobila, deva ... Kako ste vi nježni! Kad bih vas poljubio, kažem, čini mi se da bih umro na licu mjesta!« — Ona se nasmijala... »Pa što, kaže, ljubi ako hoćeš!« Mene već poslije tih riječi obuzela vatra. Prišao sam joj, tiho je prihvatio za rame i poljubio iz sve snage evo ovdje, baš ovdje, u obraz i zatim u vratić...

SAŠA *(smije se)*. A što ona na to?

OSIP. »A sad, kaže, gubi se! Umivaj se, kaže, češće, i nokte obrezuj!« Ja sam otišao.

SAŠA. Kako je ona smiona! *(Daje Osipu zdjelu ščija.)* Na, jedi! Sjedi negdje!

OSIP. Nisam veliki gospodin, stajat ću... Velika vam hvala na vašem prijateljstvu, Aleksandro Ivanovna! Kad bilo da bilo ja ću vam se odužiti za vašu ljubaznost...

SAŠA. Skini kapu. Grijeh je jesti pod kapom. Pomoli se!

OSIP *(skine kapu).* Davno već ne pazim na svetinje... *(Jede.)* I odonda kao da sam pomahnitao... Vjerujete li? Ne jedem, ne spavam... stalno mi je ona pred očima... Dešavalo se, zaklopim oči, a ona mi dođe pred oči... Tako se raznježim, da bih se objesio! Zamalo se nisam utopio od žudnje, na generala sam htio pucati... A kad je obudovjela, počeo sam izvršavati kojekakva naređenja... Jarebice sam joj ubijao, prepelice lovio, sjenicu sam joj raznolikim bojama ukrasio... Jednom sam joj živog vuka donio... Ugađao sam joj na sve mile načine... Što god je naredila, sve sam izvršavao... Da mi je zapovjedila da samog sebe uništim, uništio bih... Nježni osjećaji... što da s njima započneš?

SAŠA. Da... A kad sam se ja zaljubila u Mihajla Vasiljiča i kad još nisam znala da on voli mene, mnogo sam tugovala. Nekoliko sam puta, grešnica, od boga smrt iskala...

OSIP. Eto vidite... Osjećaji... *(Pije iz tanjura.)* Biste li imali još ščija? *(Daje joj tanjur.)*

SAŠA *(ode i za pola minute se pojavi na prozoru s posudom).* Ščija nema, a hoćeš li krumpira? Pečen je na guščoj masti...

OSIP. Merci... *(Uzme posudu i jede.)* Uh, što sam se najeo! I tako sam ja lunjao, lunjao kao mahnit... Ja sve još o istome! Aleksandro Ivanovna... Lunjao sam, lunjao... Donesem ja njoj prošle godine poslije Uskrsa zečića. »Evo izvolite, kažem, vaše prevashodstvo... Donio sam vam ćoravu životinjicu!« Uzela ona njega u ruke, pogledala i upitala me: »Je li istina što govore, Osipe, da si ti razbojnik?« — »Istina je, kažem, prava istina. Ne govore ljudi u prazno«... I ja joj sve ispričah... »Trebaš se, kaže, popraviti. Hajde, kaže, pješice u Kijev. Iz Kijeva hajde u Moskvu, iz Moskve u Troicku Lavru, iz Troicke Lavre u Novi Jeruzalem, a otuda kući. Pođi, i za godinu dana ćeš postati drugi čovjek«. Postao ja bosjak navukao na sebe vreću, i pošao u Kijev... Nije bilo uzalud! Popravio sam se, ali ne dokraja... Izvrsni krumpirići! Pod Harkovom sam se uortačio s nekom poštenom bratijom, zapio

novce, potukao se i vratio se natrag. I pasoš sam čak izgubio ... *(Pauza.)* Sad više ne će ništa od mene da uzme ... Ljuti se.

SAŠA. Zašto u crkvu ne odlaziš, Osipe?

OSIP. Išao bih, ali eto ... Smijat će se narod ... Ih, reći će, došao da se kaje! Nezgodno je i danju proći pokraj crkve ... Ima mnogo naroda — ubit će me.

SAŠA. A zašto ti jadne ljude vrijeđaš?

OSIP. A što ih ne bih vrijeđao? Nije to vaša stvar, Aleksandro Ivanovna? Nije za vas da umujete o grubostima. Ne možete vi to razumjeti. A zar Mihajlo Vasiljič nikoga ne vrijeđa?

SAŠA. Nikoga! Ako on nekoga uvrijedi, učini to nehotice, neočekivano. On je dobar čovjek!

OSIP. Moram priznati, ja njega poštujem više od sviju ... Generalić Sergej Pavlič je glup čovjek, nerazborit; vaš brat je isto tako nerazborit, iako je u doktore otišao, a Mihajlo Vasiljič ima mnogo umnih sposobnosti! Ima li on čin?

SAŠA. Kako ne! On je koleški registrator!

OSIP. Gle? *(Pauza.)* Junačina! I čin ima ... Hm ... Junačina! Samo mu nedostaje dobrote. Za njega su svi budale, svi su ulizice ... a zašto to? Kad bih ja bio dobar čovjek, ja ne bih tako radio ... Ja bih laskao svim tim ulizicama, budalama i varalicama ... To su nesretni ljudi, molim lijepo! Njih treba žaliti ... Malo je u njega dobrote, malo ... Ponosa nema, kumi se sa svakim, a dobrote ni za ... Ne možete vi to razumjeti. Najljepše vam zahvaljujem! Cijeli bih život jeo takav krumpir ... *(Daje joj posudu.)* Hvala ...

SAŠA. Nema zašto.

OSIP *(uzdiše)*. Divna ste vi žena, Aleksandra Ivanovna! Zašto vi mene uvijek hranite? Ima li u vama, Aleksandro Ivanovna, makar kapljica ženske zlobe? Dobronamjerna ste! *(Smije se.)* Prvi vas put vidim takvu ... Sveta Aleksandro, moli za nas grešnike! *(Klanja se.)* Raduj se, sveta Aleksandro!

SAŠA. Ide Mihajlo Vasiljič.

OSIP. Nije istina. On sada upravo sa mladom gospodaricom umuje o nježnim osjećajima ... Zgodan vam je on čovjek! Kad bi samo htio, sav bi ženski svijet nagrnuo za njim ... Ljepotan pravi ... *(Smije se.)* Sve se generalici primiče ... Ali ona digla nos, ne mari što je on naočit ... On bi, možda, htio, da ona ...

SAŠA. Ti već brbljaš koješta... Ne sviđa mi se to... Hajde s milim bogom!

OSIP. Idem odmah... Vi ste već davno trebali na spavanje... Ili možda iščekujete muža?

SAŠA. Da...

OSIP. Dobra žena! Platonov ne bi takvu našao da je deset godina traži sa svijećama i sa istraživačima... A eto, ipak je našao... *(Pozdravlja.)* Zbogom, Aleksandra Ivanovna! Laku noć!

SAŠA *(zijeva)*. Hajde s bogom!

OSIP. Idem. *(Ide.)* Idem kući... Moja je kuća tamo, gdje je zemlja pod, nebo strop, a za zidove i krov ne zna se na kojem su mjestu... Koga je bog prokleo, živi u toj kući... Velika je ona, ali nemaš gdje nasloniti glavu... Jedino je dobro u njoj, što se ne plaća zemljišni porez... *(Zaustavi se.)* Laku noć, Aleksandra Ivanovna! Pozivam vas u goste! U šumu! Pitajte samo, Osipa pozna svaka ptica i gušterica! Pogledajte kako panj svijetli! Kao da je mrtvac ustao iz groba... Evo i drugog! Mati mi je govorila da je pod panjem, koji svijetli zakopan grešnik, a svijetli zato, da se ljudi mole... I nada mnom će panj svijetliti... I ja sam grešnik... A evo i trećeg! Mnogo je na tom svijetu grešnika! *(Odlazi i neko vrijeme zviždi.)*

II

SAŠA

SAŠA *(izađe iz škole sa svijećom i knjigom)*. Kako dugo nema Miše! *(Sjedne.)* Da se ne razboli... Te šetnje vode samo bolesti... A i meni se već drijema... Gdje sam ono stala? *(Čita.)* »Treba, konačno, nanovo početi od onih velikih, vječnih ideala čovječanstva, od onih besmrtnih principa slobode, koji su bili zvijezde vodilje naših očeva i koje smo mi, na nesreću, promijenili«. Što to znači? *(Misli.)* Ne razumijem... Zašto ne pišu tako, da bude svima razumljivo? Dalje. Mmmm ... Uvod ću preskočiti... *(Čita.)* »Zahar Mazoh«... Kako smiješno ime! Mazoh... Bit će, da nije rusko... Dalje... Miša je rekao da čitam, dakle treba čitati... *(Zijeva i čita.)* »Jedne vesele zimske večeri!«, to se može preskočiti... To je opis... *(Lista i čita.)* »Teško je bilo prepoznati tko je svirao

i na kakvom instrumentu... Snažne, veličanstvene orgulje pod gvozdenom muškom rukom najednom su zamijenili zvuci nježne flaute, kao da sviraju čarobna ženska usta, i na kraju zamrli...« Pssst... Netko ide... *(Pauza.)* To su Mišini koraci. *(Ugasi svijeću.)* Konačno... *(Ustane i vikne.)* Uu! Jedan, dva, jen, dva! Lijeva, desna, lijeva, desna! Lijeva, lijeva!

(Uđe Platonov)

III

SAŠA i PLATONOV

PLATONOV *(ulazeći).* Usprkos tebi: desna! Desna! Međutim, mila moja, ni desna, ni lijeva! Za pijanog nema ni desne, ni lijeve: za njega ima naprijed, natrag, dolje i gore...

SAŠA. Izvolite ovamo, pijanico, sjednite ovdje. Ja ću vam pokazati kako se ide gore pa dolje. Sjednite! *(Baci se Platonovu oko vrata.)*

PLATONOV. Sjest ću... *(Sjedne.)* A što ti ne spavaš, infuzorijo.

SAŠA. Ne mogu. *(Sjedne uz njega.)* Kasno su te pustili!

PLATONOV. Da, kasno... Je li putnički već prošao?

SAŠA. Nije još. Teretni je prošao prije jedan sat.

PLATONOV. Znači da još nema dva sata. Jesi li ti odavno stigla?

SAŠA. Bila sam već u deset sati kod kuće... Došla sam, a Koljka se derao iz sve snage... Otišla sam, a da se nisam ni oprostila, neka ne zamjere... Je li se plesalo poslije?

PLATONOV. I plesalo se, i jelo, i skandala je bilo... Između ostalog... ne znaš? Dok si ti bila to se još nije desilo? Starog Glagoljeva je udarila kap!

SAŠA. Što ne kažeš?

PLATONOV. Da... Tvoj mu je brat pustio krv i otpjevao vječnu pamjat...

SAŠA. Kako to? Što mu je bilo? Izgledao je zdrav...

PLATONOV. Lagani udar... Lagani, na sreću njegovu i na nesreću njegova magarčeta, koga on zbog svoje gluposti smatra sinom. Odvezli su ga kući... Ne prođe ni jedna večer bez skandala! Takva ti je naša sudbina!

SAŠA. Mogu misliti, kako su se prestrašile Ana Petrovna i Sofjo Jegorovna! A kako je lijepa Sofja Jegorovna! Tako lijepu damu rijetko vidim... Ima u njoj nešto naročito... *(Pauza.)*

PLATONOV. Oh! Glupo, odvratno...

SAŠA. Što?

PLATONOV. Što sam učinio?! *(Sakrije lice rukama.)* Sramota!

SAŠA. Što si učinio?

PLATONOV. Što sam učinio? Ništa dobrog. A kad sam ja učinio nešto čega se ne bih morao stidjeti?

SAŠA *(ustranu)*. Pijan je, jadnik! *(Njemu.)* Hajdemo spavati!

PLATONOV. Bio sam ogavan, kao nikad dosad! I onda poštuj sebe nakon toga! Nema veće nesreće nego ne biti poštivan od samoga sebe! Bože moj, nema u meni ništa, za što bi se čovjek mogao prihvatiti, nema ništa, što bi se moglo poštovati i voljeti! *(Pauza.)* A ti, eto, voliš... Ne razumijem! Znači, da si našla u meni nešto, što se može voljeti? Voliš li?

SAŠA. Kakvo je to pitanje? Kako da te ne volim?

PLATONOV. Znam, ali navedi mi razlog zbog kojeg me voliš? Pokaži mi ono dobro, što ti voliš u meni?

SAŠA. Hm... Zašto te ja volim? Kako si ti danas čudan, Mišo! Kako te ne bih voljela kad si mi muž?

PLATONOV. Voliš me samo zato što sam ti muž?

SAŠA. Ja te ne razumijem.

PLATONOV. Ne razumiješ? *(Smije se.)* Ah, ti, moja budalo božja! Zašto nisi muha? Među muhama ti bi sa svojom pameti bila najpametnija muha! *(Poljubi je u čelo.)* A što bi bilo s tobom kad bi me ti razumijevala, kad u tebi ne bi bilo tvoje dobre bezazlenosti? Da li bi bila isto tako ženski sretna, kad bi mogla prokljuvati svojom nenatrunjenom pameću da u meni nema ništa, što bi se moglo voljeti? Ne shvaćaj, dragulju moj, ne saznavaj, ako me hoćeš voljeti! *(Poljubi joj ruku.)* Usamljenice moja! Zahvaljujući tvom neznanju ja sam sretan! Ja, kao i ostali ljudi, imam obitelj... Imam obitelj...

SAŠA *(smije se)*. Čudak!

PLATONOV. Blago moje! Majušna, glupasta leptirice! Tebe čovjek ne bi smio smatrati svojom ženom, već bi te morao držati na stolu, pod staklom. I kako smo se mi požu-

rili da dovedemo Nikolicu na svijet? Ne pristaje tebi da rađaš Nikolicu, nego da praviš vojnike iz tijesta, srce moje!

SAŠA. Govoriš gluposti, Miša!

PLATONOV. Neka te bog sačuva shvaćanja! Ne shvaćaj! Neka počiva zemlja na ružama, a ruže na vilama! Kako bismo mi došli do postojanih žena kad ne bi bilo vas, Saša? *(Hoće da je poljubi.)*

SAŠA *(ne dopušta)*. Bježi! *(Ljutito.)* Zašto si me oženio ako sam tako glupa? Mogao si uzeti pametnu! Ja te nisam prinudila!

PLATONOV *(smije se)*. A vi se znate i ljutiti? Ah, do vraga! Pa to je pravo otkriće iz oblasti... Iz kakve oblasti? Pravo otkriće, dušo moja. Ti se dakle znaš i ljutiti? Ne šališ se?

SAŠA *(ustane)*. Hajde, brate, na spavanje! Da nisi pio, ne bi pravio otkrića! Pijanico! A još k tome si učitelj! Ti nisi učitelj, nego zvekan! Hajde spavati! *(Udara ga po leđima i ulazi u školu.)*

IV

PLATONOV *(sam)*

PLATONOV. Jesam li ja doista pijan? Nemoguće, nisam mnogo pio... Međutim, u glavi mi nije sve u redu... *(Pauza.)* A kad sam razgovarao sa Sofjom, jesam li onda... bio pijan? *(Razmišlja.)* Ne, nisam bio! Na nesreću, nisam bio! Nisam! Prokleta trezvenost! *(Skoči.)* Što mi je skrivio taj njezin nesretni muž? Zašto sam ga pred njom tako zablatio? Nemoj mi to oprostiti, savjesti moja! Razmetao sam se pred njom kao dječačić, pravio se važan, glumio, hvalisao se... *(zadirkuje se.)* »Zašto niste pošli za nevoljnika, za patnika?« A što bi se ona predala nevoljniku, patniku? Zašto si ti, blesane, govorio ono, u što nisi vjerovao? Ah!... Ona je povjerovala. Ona je poslušala blebetanje glupana i poniknula očima! Rastopila se, nesretnica, raznježila... Kako je sve to glupo, kako je sve to gadno, ružno! Zgadilo mi se sve... *(Smije se.)* Tvrdoglavac! Ismijali smo trgovce tvrdoglavce, sasvim ismijali... Bilo je smijeha kroz suze i suza kroz smijeh... A tko će mene ismijati? Kada? Smiješno! Mito ne uzimam, ne pljačkam, ne tučem ženu, zdravo mislim, i...

svejedno sam nitkov! Smiješan nitkov! Neobičan nitkov!... *(Pauza.)* Treba otići! tražit ću od inspektora drugo mjesto... Još danas ću pisati u grad... *(Uđe Vengerovič 2.)*

V

PLATONOV i VENGEROVIČ 2.

VENGEROVIČ 2. *(ulazeći).* Hm... Škola, u kojoj vječno spava taj nedovršeni mudrac... Sad on po običaju spava ili po običaju psuje? *(Opazivši Platonova.)* Evo ga, pustopašnog i nasrtljivog. Niti spava, niti psuje... Ali nije u normalnom stanju... *(Njemu.)* Još ne spavate?

PLATONOV. Kako vidite! Što ste se zaustavili! Dopustite da vam zaželim laku noć!

VENGEROVIČ 2. Odmah ću otići. Prepuštate se samoći? *(Osvrće se.)* Osjećate se carem prirode. U takvoj divnoj noći...

PLATONOV. Idete kući?

VENGEROVIČ 2. Da... Otac je otišao, pa ja moram pješke. Naslađujete se? Ugodno je — je li? — popiti šampanjca i hrabro gledati samog sebe? Mogu li sjesti?

PLATONOV. Možete.

VENGEROVIČ 2. Hvala. *(Sjedne.)* Ja se volim zahvaljivati za sve. Kako je divno sjediti ovdje na stepenicama i osjećati se kao gospodarem svega! Gdje vam je prijateljica, Platonove? Ovom šumu, ovom šapatu prirode, pjevanju i zrikanju zrikavaca nedostaje samo lepet ljubavnih krila, pa da se sve pretvori u raj! Ovom koketnom, plašljivom vjetriću, nedostaje samo vrući dah drage, da vam se obrazi zažare od sreće! Šapatu majke prirode nedostaju riječi ljubavi... Žena!! Vi me gledate začuđeno... Haha! Nisam progovorio svojim jezikom. Da, to nije moj jezik... Kad se otrijeznim crvenjet ću zbog tog jezika... Uostalom, zašto da malo ne popričam poetski! Hm... tko mi brani?

PLATONOV. Nitko.

VENGEROVIČ 2. Ili, možda taj jezik bogova ne odgovara mom položaju, mojoj figuri? Možda nemam pjesničko lice!

PLATONOV. Da, nije pjesničko.

VENGEROVIČ 2. Nije pjesničko... Hm... Drago mi je. Svi Židovi imaju nepjesničke fizionomije. Našalila se priroda, pa nam nije dala poetske fizionomije! Kod nas obično o ljudima sude prema fizionomiji, i na osnovu toga što mi imamo poznate fizionomije odriču nam svaki poetski osjećaj... Kažu, da Židovi nemaju pjesnika.

PLATONOV. Tko kaže?

VENGEROVIČ 2. Svi... A kako je to samo podla kleveta!

PLATONOV. Izrazite se dokraja! Tko to kaže?

VENGEROVIČ 2. Svi vele, a međutim, koliko mi imamo pravih pjesnika, ne Puškinâ, niti Ljermontovâ, nego istinskih: Auerbach, Heine, Goethe.

PLATONOV. Goethe je Nijemac.

VENGEROVIČ 2. Židov!

PLATONOV. Nijemac!

VENGEROVIČ 2. Židov! Znam, što govorim!

PLATONOV. I ja znam što govorim, ali neka bude po vašem! Sa poluobrazovanim Židovom teško je doći na kraj.

VENGEROVIČ 2. Vrlo teško... *(Pauza.)* Pa da i nema pjesnika! Vrlo važno! Ako ima pjesnika — dobro, ako ih nema — još bolje! Pjesnik kao čovjek od osjećaja u većini je slučajeva danguba, egoist... Da li je Goethe kao pjesnik dao i jednom njemačkom proleteru komad kruha?

PLATONOV. Staro je to! Dosta, mladiću! On nije uzeo komad kruha od njemačkog proletera! A to je važno... Zatim, bolje je biti pjesnik nego ništa! Milijardu puta bolje! Uostalom, ne pričajmo... Pustite na miru komad kruha o kojemu vi nemate nikakvog pojma, i pjesnike koje ne razumije vaša isušena duša, i mene, kojega ne puštate na miru!

VENGEROVIČ 2. Ne ću, ne ću uznemirivati vaše veliko srce, čovječe! Ne ću vam remetiti mir... spavajte. *(Pauza.)* Pogledajte nebo! Da... Ovdje je lijepo, mirno, ovdje je samo drveće... nema onih sitih, zadovoljnih fizionomija... Da... Drveće šapće, ali ne meni... I mjesec ne gleda mene tako milo, kao tog Platonova... On gleda hladno... Kao da hoće reći: ti nisi naš... Odlazi odavde, iz ovog raja, u svoj židovski dućan... Uostalom, gluposti... Zabrbljao sam se... dosta je!...

PLATONOV. Dosta je... Idite, mladiću, kući! Jer što više budete sjedili, to ćete više izbrbljati... A zbog brbljanja ćete crvenjeti, kako ste sami rekli! Idite!

VENGEROVIČ 2. Hoću da brbljam! *(Smije se.)* Ja sam sad pjesnik!

PLATONOV. Nije pjesnik onaj, koji se stidi svoje mladosti. Vi proživljavate mladost, budite onda mladi! Smiješno, možda glupo, ali zato ljudski!

VENGEROVIČ 2. A tako... Kakve gluposti! Vi ste velik čudak, Platonove! Svi ste vi ovdje čudaci... Vi ste trebali živjeti u Noino vrijeme... I generalica je čudakinja, i Vojnicev je čudak... Uostalom, generalica nije loša. Što se tiče izgleda... Ima pametne oči! Ima lijepe prste! Nije ružna... Prsa, vrat... *(Pauza.)* Zašto? Zar sam ja gori od vas? Makar jednom u životu! Ako misli tako uzbudljivo djeluju na moju kičmenu moždinu, kakvo bi me tek blaženstvo raznijelo u paramparčad kad bi se ona pokazala sad među tim drvećem i pomilovala me svojim prozračnim prstima!... Ne gledajte me tako... Glup sam sada dječačić... Konačno, tko mi može zabraniti da bar jednom u životu budem glup? Ja bih iz naučnih razloga sad htio biti glup, sretan, po vašem mišljenju... Ja i jesam sretan... Što se to koga tiče? Hm...

PLATONOV. No, no... *(Gleda njegov lančić.)*

VENGEROVIČ 2. Uostalom, lična sreća je egoizam!

PLATONOV. O, da! Lična sreća je egoizam, a lična nesreća je dobročinstvo! Koliko je u vas besmislica! Kakav lančić! Divne karike. Kako sjaju!

VENGEROVIČ 2. Interesira vas taj lančić. *(Smije se.)* Privlači vas to lažno zlato, taj sjaj... *(Maše glavom.)* U istom času kad me poučavate gotovo u stihovima, vi se oduševljavate lančićem! Uzmite taj lančić! Bacite ga! *(Skine sa sebe lančić i baci ga ustranu.)*

PLATONOV. Muklo je zvecnulo! Već po tom zvuku vidi se koliko je težak!

VENGEROVIČ 2. Zlato nije teško samo po težini! Vi ste sretni što možete sjediti na tim prljavim stepenicama! Ne ispitujte ovdje težinu tog prljavog zlata! O, ti zlatni lančići za mene su zlatni okovi!

PLATONOV. Ne uvijek suviše čvrsti okovi! Propili su ih naši očevi.

VENGEROVIČ 2. Koliko ima nesretnih, koliko gladnih, koliko pijanih pod mjesecom! Kad će, konačno, milijuni onih

koji mnogo siju a ništa ne žanju, prestati gladovati? Kada, pitam ja vas? Platonove, zašto ne odgovarate?

PLATONOV. Pustite me! Budite tako dobri! Ne volim zvona, koja zvone bez prestanka i bez smisla! Oprostite, ali ostavite me na miru! Hoću da spavam!

VENGEROVIČ 2. Ja zvono? Hm ... Prije ste vi zvono ...

PLATONOV. Ja sam zvono, a i vi ste zvono, samo s tom razlikom što ja sam sebi zvonim, a vama zvone drugi... Laku noć! *(Ustane.)*

VENGEROVIČ 2. Laku noć! *(U školi odbija dva sata.)* Već su dva sata ... U to vrijeme treba već spavati, a ja ne spavam ... Besanica, šampanjac, uzbuđenja ... Nenormalan život, od kojega strada organizam ... *(Ustane.)* Već me, čini se, počinju boljeti prsa ... Laku noć! Ruku vam ne ću dati i ponosim se time. Vi nemate prava da stisnete moju ruku ...

PLATONOV. Kakve gluposti! Meni je svejedno.

VENGEROVIČ 2. Nadam se, da naš razgovor i moje ... brbljanje nitko, osim nas, nije slušao i da ga ne će dočuti. *(Ide u dubinu scene natraške.)*

PLATONOV. Što tražite?

VENGEROVIČ 2. Tu je negdje bio moj lančić ...

PLATONOV. Evo vam vašeg lančića! *(Gurne lančić nogom.)* Niste zaboravili! Slušajte, budite tako dobri i žrtvujte taj lančić u korist jednog mog poznanika koji pripada onima, koji mnogo siju a ništa ne žanju! Taj lančić će hraniti njegovu porodicu mnogo godina! ... Dopuštate li da mu ga dam?

VENGEROVIČ 2. Ne ... Dao bih ga vrlo rado, ali, časne mi riječi, ne mogu! To je dar, uspomena ...

PLATONOV. Da, da ... Odlazite!

VENGEROVIČ 2. *(digne lančić).* Oprostite, molim vas. *(Ide u dubinu pozornice, pokunjen, sjedne na prag željezničke pruge i prekrije lice rukama.)*

PLATONOV. Trivijalno! Biti mlad i u isto vrijeme ne biti svijetla ličnost! Kakva duboka pokvarenost! *(Sjedne.)* Kako su nam odvratni ljudi, koji nas podsjećaju na našu prljavu prošlost! Ja sam nekada bio sličan njemu ... Oh! *(Čuje se konjski topot.)*

VI

PLATONOV i ANA PETROVNA *(uđe u jahaćem kostimu, s korbačem u ruci)*

PLATONOV. Generalica!

ANA PETROVNA. Kako da ga nađem? Da pokucam? *(Opazivši Platonova.)* Vi ste ovdje? U pravi čas! Znala sam, da još ne spavate... Pa kako se i može spavati sada? Za spavanje je bog dao zimu... Dobar veče, momčino! *(Pruži mu ruku.)* No, što je? Ruku!

PLATONOV *(pruži ruku).*

ANA PETROVNA. Zar niste pijani?

PLATONOV. Neka vrag zna! Bio trijezan, ili pijan, uvijek sam kao najljuća pijanica... A što je s vama? Šetate od dosade, najpoštovanija mjesečarko?

ANA PETROVNA *(sjedne do njega).* Hm, da... *(Pauza.)* Da, predragi Mihajlo Vasiljiču! *(Pjeva.)* Koliko sreće, koliko muka... *(Smije se.)* Kako velike, začuđene oči! Tâ ne bojte se, prijatelju!

PLATONOV. Ne bojim se... za sebe u krajnjoj liniji... *(Pauza.)* Vi se, vidim, počinjete baviti besmislicama...

ANA PETROVNA. U stare dane...

PLATONOV. Staricama se to oprašta... One od ludosti... A kakva ste vi starica? Vi ste mladi kao ljeto u lipnju. Život je pred vama.

ANA PETROVNA. Ja trebam život sad, a ne pred sobom. Mlada sam, Platonove, čudno, kako sam mlada! Osjećam... kako huji u meni ta mladost! Prokleto mlada... Hladno je! *(Pauza.)*

PLATONOV *(skoči).* Ne ću ni da razumijem, ni da pogađam, ni da pretpostavljam... Ništa ne ću! Idite! Nazovite me neznalicom i ostavite me! Molim vas! Hm, zašto me tako gledate? Pa vi... vi promislite!

ANA PETROVNA. Promislila sam već...

PLATONOV. Promislite, ponosna, pametna, predivna ženo! Kuda i po što ste došli?! Ah...

ANA PETROVNA. Nisam došla, već sam dojahala, dragi moj!

PLATONOV. Sa takvom pameti, sa takvom ljepotom, sa takvom mladosti... k meni?! Ne vjerujem očima ni ušima... Došla da pobijedi, da zauzme tvrđavu! Nisam ja tvrđava!

Niste došli da pobjeđujete... Ja sam slabić, potpuni slabić! Shvatite!

ANA PETROVNA *(ustane i priđe k njemu).* Samoponiženje je iznad ponosa... Što će biti, Michel? Treba nekako završiti? Priznaj sam, da...

PLATONOV. Ne ću završiti, zato što ja ništa nisam ni započinjao!

ANA PETROVNA. Eh... mrska filozofijo! I tebe nije stid da lažeš? U takvoj noći, ispod takvog neba... i lagati? Laži ujesen, ako hoćeš, kad je blato, kad je vlažno, ali ne sada, ne ovdje... Slušaju te, gledaju te... Pogledaj, čudače, gore! *(Pauza.)* Evo, i zvijezde namiguju da lažeš... Dosta je, dragi moj! Budi dobar, kao što je sve ovo dobro! Ne narušavaj svojom malom osobom ovu tišinu... Otjeraj od sebe svoje demone. *(Zagrli ga jednom rukom.)* Nema nikoga, koga bih tako voljela, kao što tebe volim! Nema žene, koju bi ti volio tako, kao što mene voliš... Uzmimo za sebe samo ljubav, a drugo, što te toliko muči, neka rješavaju drugi... *(Ljubi ga.)* Uzmimo samo ljubav...

PLATONOV. Odisej je bio vrijedan toga, da mu pjevaju sirene, ali ja nisam, Odisej, sireno! *(Zagrli je.)* Kad bih te ja mogao učiniti sretnom! Kako si ti dobra! Ali te ne ću usrećiti! Učinit ću od tebe isto, što sam učinio od svih žena, koje su mi se objesile o vrat... Učinit ću te nesretnom!

ANA PETROVNA. Kako ti mnogo o sebi misliš! Zar si tako strašan, Don Juane? *(Smije se.)* Kako si ljepuškast na mjesečini! Divno!

PLATONOV. Poznam ja sebe! Samo se oni romani završavaju sretno, u kojima nema mene...

ANA PETROVNA. Sjednimo... Ovamo... *(Sjednu na željeznički nasip.)* Što još imaš da kažeš, filozofe?

PLATONOV. Kad bih ja bio pošten čovjek, otišao bih od tebe... Ja sam danas predosjećao ovo, predvidio... Zašto ja, nitkov, nisam otišao?

ANA PETROVNA. Otjeraj od sebe demone, Michel! Ne truj se... K tebi je došla žena, a ne zvijer... Lice isposničko, u očima suze... fii! Ako ti se to ne sviđa, ja ću otići... Hoćeš li? Otići ću, i sve će ostati po starom... Hoćeš? *(Smije se.)* Budalo! Zgrabi, uhvati, drži! Što još hoćeš. Sažgi me svu kao cigaretu, iscijedi, rastrgaj na komadiće... Budi muškarac! *(Drma ga.)* Smiješan si!

PLATONOV. Zar si ti moja? Zar si ti meni namijenjena? *(Ljubi joj ruku.)* Idi drugome, draga moja... Hajde k onome, koji je tebe vrijedan...

ANA PETROVNA. Ah... Prestani brbljati gluposti! Stvar je vrlo jednostavna: tebi je došla žena, koja te voli i koju ti voliš... Vrijeme je prekrasno... Što može biti jednostavnije? Čemu ta filozofija, politika? Zar ćeš se prenemagati?

PLATONOV. Hm... *(Ustane.)* A ako si ti došla da se sa mnom našališ, da se poigraš, da se zadovoljiš?... Što onda? Tā ja nisam za prigodno provođenje... Ne dozvoljavam da se sa mnom igra! Mene se ne ćeš osloboditi novcima, kao što si se oslobodila drugih!... Preskup sam ja za intrige... *(Hvata se za glavu.)* Da te poštujem, da te volim i u isto vrijeme... sitničarije, otrcanosti, malograđanština, plebejska igra.

ANA PETROVNA *(priđe mu)*. Ti me voliš, poštuješ, i zašto se onda, nemirna dušo, pogađaš sa mnom, zašto mi govoriš te gadosti! Zašto to »ako«? Ja te volim... Rekla sam ti, a i sam znaš, da te volim... Što još hoćeš? Umiri me... *(Stavi glavu na njegova prsa.)* Umiri... Shvati, konačno, Platonove! Hoću da se odmorim... Da zaboravim... i ništa mi više ne treba... Ti i ne znaš... kako je težak moj život, a ja... želim živjeti!

PLATONOV. Ja nisam u stanju da ti pružim mir!

ANA PETROVNA. Pokušaj samo da ne filozofiraš!... Živi! Svi žive, sve se kreće... Svuda naokolo je život... Hajde da živimo i mi! Sutra ćemo rješavati probleme, a noćas moramo živjeti, živjeti... Živjeti, Michel! *(Pauza.)* A što sam se ja raspjevala pred tobom? *(Smije se.)* Gle, molim te! Ja pjevam, a on pati!

PLATONOV *(uhvati je za ruku)*. Slušaj!... Posljednji puta... Kao pošten čovjek ti govorim... Otiđi!... Posljednji put! Otiđi!

ANA PETROVNA. Da ne bi? *(Smije se.)* A ti se ne šališ?... Gluposti, brajko! Sad te više ne puštam! *(Baca mu se oko vrata.)* Čuješ li? Posljednji put ti kažem da te ne puštam! Što se god dogodilo, pa ma što se desilo! Makar me ubio, makar ti sam propao, ja te ne dam! Živjeti! Tra-ta-tra-ta-ta... ra-ra-ra... Što se opireš, čudače? Ti si moj! Brbljaj sad svoju filozofiju!

PLATONOV. Još jednom... Kao pošten čovjek...

ANA PETROVNA. Pošteno nisam uzela, silom ću uzeti... Voli, kad voliš, i ne pravi iz sebe budalu! Tra-ta-ta-ta.... Zazvoni zvono pobjedničko... K meni, k meni! *(Stavi mu na glavu crni rupčić.)* K meni!

PLATONOV. K tebi? *(Smije se.)* Mahnita si ti žena! Ne želiš sebi dobro... Plakat ćeš! Ne ću biti tvoj muž, zato što mi nisi suđena, a ne dopuštam nikome da se sa mnom igra... Vidjet ćemo tko će se igrati s kime... Vidjet ćemo... Plakat ćeš... Idemo li?

ANA PETROVNA *(smije se).* Allons! *(Uzme ga pod ruku.)* Stani... Netko ide... Sakrit ćemo se iza drveta. *(Sakriju se iza drveta.)* Netko u kaputu, nije seljak... Zašto ti ne pišeš napredne članke za novine? Ti bi mogao lijepo pisati... Bez šale. *(Uđe Trilecki.)*

VII

ISTI i TRILECKI

TRILECKI *(pođe prema školi i kuca na prozor).* Saša! Sestrice! Sašurka!

SAŠA *(otvori prozor).* Tko je to? To si ti, Kolja? Što je s tobom?

TRILECKI. Ne spavaš još? Pusti me, dušice, da prenoćim!

SAŠA. Molim te...

TRILECKI. Prostri mi u razredu... Samo, molim te, da Michel ne sazna da kod vas spavam... Ne će mi dati mira svojom filozofijom! Vrti mi se u glavi... Vidim sve dvostruko... Stojim pred jednim prozorom, a čini mi se da su dva: kroz koji da uđem? Oh, muke! Dobro, da nisam oženjen! Da sam oženjen, ispalo bi da sam dvoženac... Sve mi se udvostručilo! Vidim tvoja dva lica sa dvije glave! Nego usput... tamo kod srušenog hrasta, nad rijekom — znaš? — brisao sam nos, bubice, i izgubio iz rupčića četrdeset rubalja... Kad ustaneš, dušice, sutra... Potraži ih i uzmi...

SAŠA. Ih, čim svane, naći će ih tesari!... Što li si ti raspikuća, Kolja. Ah da, zamalo nisam zaboravila... Bila je trgovčeva žena i molila da dođeš k njima što prije... Muž

joj je iznenada obolio... Dobio je neki udar u glavu... Pođi što prije!

TRILECKI. Neka bude bog s njim! Nije mi do toga... mene probada i u glavi, i u trbuhu... *(Penje se na prozor.)* Makni se...

SAŠA. Penji se brže. Nogu si mi uklij eštio! *(Zatvori prozor.)*

PLATONOV. Evo još nekoga vragovi donose!

ANA PETROVNA. Stani.

PLATONOV. Ne drži me... Otići ću ako budem htio! Tko je to?

ANA PETROVNA. Petrin i Ščerbuk.

(Uđu Petrin i Ščerbuk bez kaputa, njišući se. Na prvom je crni cilindar, a na drugom — sivi.)

VIII

VENGEROVIČ 2. *(u dubini pozornice)*, PLATONOV, ANA PETROVNA, PETRIN i ŠČERBUK

PETRIN. Vivat, Petrin, kandidat prava. Huraa! Gdje je staza? Kamo smo zašli? Što je to? *(Smije se.)* Pa tu je, Pavočka, narodna prosvjeta! Tu budale uče da boga zaboravljaju i da ljude varaju! Eto, gdje smo zapali... Hm, tako... ti, brate, to... kako ono, s onim vragom — Platoška živi, civiliziran čovjek... Pavo, a gdje je sad Platoška? Reci mi, ne stidi se! Sa generalicom pjeva duet? O, gospode bože moj, neka bude volja tvoja... *(Viče.)* Glagoljev je budala! Ona mu je nos natrljala, a njega udarila kap!

ŠČERBUK. Hoću kući, Gerasime... Veoma mi se spava! Neka idu svi dovraga!

PETRIN. A gdje su naši kaputi, Pavle? Idem šefu stanice na spavanje, a kaputa nema... *(Grohotom se smije.)* Djevojke su ih skinule? Eh, eh ti, kavaliru, kavaliru. Da, djevojke su kapute poskidale... *(Uzdahne.)* Eh, Pavo, Pavočka... Ti si pio šampanjac? Zar nisi pijan? A čije si pio? Moje si pio... I pio si moje, i jeo si moje... Na generalici je moja haljina, na Serjoški moje čarape... Sve je moje. Sve sam im dao! A samom su mi na čizmama pete krive! Sve sam im dao, sve sam na njih potrošio, a što sam dobio? Pitam te, što sam

dobio? Šipak i sramotu! Da... Lakaj za stolom poslužuje, pa laktom gurne, a ona se prema meni odnosi kao prema ništariji...

PLATONOV. Dodijalo mi je!

ANA PETROVNA. Pričekaj... Sad će otići! Kakva je životinja taj Petrin! Kako laže! A taj stari papučar vjeruje...

PETRIN. Židova bolje časte... Židov je na uzglavlju, a mi kod nogu... A zašto? Zato, što Židov daje više novaca... A na čelu sudbonosne riječi i javna dražba!...

ŠČERBUK. Eto Nekrasova... Kažu, umro Nekrasov...

PETRIN. Dobro! Više ni kopjejke! Čuješ li? Ni kopjejke! Neka se stari u grobu ljuti... Neka se obračunava tamo... s grobarima!... Dosta je! Protestiram mjenicu! Već sutra! Ja ću je baciti glavom u blato, nezahvalnicu!

ŠČERBUK. Ona je grofica, barunica! Ona ima generalsko lice! a ja... Ja sam Kalmik[1] i ništa više... Mene Dunjaša obožava. Kako je put krivudav! Trebala bi ovdje biti cesta, da su uz nju telegrafski stupovi... da zvone zvončići... Cin, cin *(Odlaze.)*

IX

ISTI bez PETRINA i ŠČERBUKA

ANA PETROVNA *izađe iza drveta).* Jesu li otišli?

PLATONOV. Otišli su...

ANA PETROVNA *(stavi mu ruku na rame).* Hoćemo li?

PLATONOV. Hajdemo! Idem! Ali da ti znaš kako mi se ne ide!... Ne idem ja k tebi s voljom, već đavo udara po zatiljku: idi, idi! Ne idem ja k tebi, već moje slabo tijelo... A kako bih te odbacio kad ne bi bilo tog neodgojenog tijela!

ANA PETROVNA. Gadosti... *(Udari Platonova korbačem.)* Govori, govori, ali sve ima svoje granice! *(Priđe k Platonovu.)* Ako hoćeš — idi, ako ne ćeš — ne moraš! Klanjati se ne ću! To je već suviše!

PLATONOV. No... Prekasno je za uvrede! *(Ide za njom i uzme je za ruku.)*

ANA PETROVNA *(istrgne ruku).*

PLATONOV. Tā svejedno... idem... Demona u meni više ne možeš zaustaviti... Odvraćaš se? Mi smo oboje sada

---

[1] Predstavnik jednoga od mongolskih plemena (op. ur.)

u takvom položaju, da, koliko god se međusobno vrijeđali, više se ne možemo razići... Shvaćaš li! Ako moja savjest ne prihvaća tvoju ljubav, onda je to samo zato, što je duboko uvjerena da činiš nepopravljivu pogrešku...

SAŠA *(na prozoru.)* Mišo, Mišo! Gdje si?

PLATONOV. Vrag ga dao!

SAŠA *(na prozoru)*. Eh... Vidim te... S kim si to? *(Smije se.)* Ana Petrovna! Prepoznala sam vas! Tako ste crni! Što to imate na sebi? Dobro veče!

ANA PETROVNA. Dobro veče, Aleksandro Ivanovna!

SAŠA. Vi ste u jahaćem kostimu? Jašite, znači? Sjajno! Noć je tako divna! Idemo i mi, Mišo!

ANA PETROVNA. Već sam se najahala, Aleksandro Ivanovna. Idem sad kući...

SAŠA. E, to je druga stvar... Hajde, Mišo, u sobu!... Ne znam što da započnem! Kolji nije dobro...

PLATONOV. Kojem Kolji?

SAŠA. Bratu Nikolaju. Bit će da je previše popio... Uđi, molim te! Uđite i vi, Ana Petrovna! Ja ću skočiti u podrum po slatko... Popit ćemo po čašicu... Hladno je!

ANA PETROVNA. Hvala vam... Idem odmah kući... *(Platonovu.)* Hajde... Pričekat ću...

SAŠA. Ja bih za čas skoknula u podrum... Hajde, Mišo! *(Nestane je.)*

PLATONOV. Posve sam zaboravio da ona postoji. Je li to moguće? Kako je to moguće? Hajde... Stavit ću je u krevet i doći...

ANA PETROVNA. Požuri...

PLATONOV. Zamalo nije izbio skandal! Doviđenja... *(Ode u školu.)*

X

ANA PETROVNA, VENGEROVIČ 2. i zatim OSIP.

ANA PETROVNA. Kakvo iznenađenje... I ja sam sasvim zaboravila da ona postoji... *(Pauza.)* Strašno... Uostalom, ne vara on prvi put tu jadnicu!... E-e-e... griješi, mnogo griješi! Samo bog će to znati! Nije prvi put... Gadarija! Sad moram čekati dok je strpa u krevet! Vrijeme prolazi, ako ne više...

VENGEROVIČ 2. *(prilazi k njoj).* Ana Petrovna... *(Padne pred njom na koljena.)* Ana Petrovna... *(Hvata je za ruku.)* Ana!

ANA PETROVNA. Tko je to? Tko ste vi? *(Saginje se prema njemu.)* Tko je to? Isak Abramič? Vi? A što je vama?

VENGEROVIČ 2. Ana! *(Ljubi joj ruku.)*

ANA PETROVNA. Odlazite! Nije lijepo! Vi ste muškarac!

VENGEROVIČ 2. Ana!

ANA PETROVNA. Uzalud se vješate! Odlazite! *(Lupne ga po leđima.)*

VENGEROVIČ 2. *(valja se po zemlji).* Oh! Glupo... Glupo!

OSIP *(uđe).* Komedijanti! To naravno, niste vi, vaše prevashodstvo? *(Klanja se.)* Kako ste vi dospjeli na naša sveta mjesta?

ANA PETROVNA. Ti si to, Osipe? Dobar veče! Uhodariš? Špijuniraš? *(Uhvati ga za podbradak.)* Jesi li sve vidio?

OSIP. Sve.

ANA PETROVNA. A od čega si tako blijed? Je li? *(Smije se.)* Zaljubljen si u mene, Osipe?

OSIP. Kako želite...

ANA PETROVNA. Jesi li zaljubljen?

OSIP. Ne razumijem vas... *(Plače.)* Smatrao sam da ste svetica... Da ste mi naredili da u vatru skačem, ja bih i u vatru skočio...

ANA PETROVNA. Zašto nisi otišao u Kijev?

OSIP. Što će mi Kijev! Smatrao sam vas sveticom... Za mene svetije od vas među ljudima nije bilo...

ANA PETROVNA. Dosta, budalo... Donesi mi opet zečiće... Opet ću primiti... Sad, zbogom... Dođi sutra k meni, dat ću ti novaca: poći ćeš u Kijev željeznicom... U redu? Zbogom... Platonova se kod mene ne smije dirati! Jesi li čuo?

OSIP. Vi za mene odsada niste zakon...

ANA PETROVNA. Ma je li, molim te! Ne zapovijedaš li, možda, da odem u manastir? Što se to koga tiče!... No, no... Plače... Mali dječačić, je li? Dosta je... Kad on bude išao k meni, onda pucaj!...

OSIP. U njega?

ANA PETROVNA. Ne, u zrak... Zbogom, Osipe! Opali jače! Hoćeš li pucati?

OSIP. Pucat ću.

ANA PETROVNA. Eto, pametnjakoviću...

OSIP. Samo što on ne će otići k vama... On je sad sa ženom.

ANA PETROVNA. Ne misli... Zbogom, ubojico! *(Otrči.)*

XI

OSIP i VENGEROVIČ 2.

OSIP *(lupi kapom o zemlju i zaplače)*. Svršeno je! Sve je svršeno, neka sve u zemlju propadne!

VENGEROVIČ 2. *(ležeći)*. Što on to govori?

OSIP. Vidio sam i čuo sve što se dogodilo! Oči su me izdale, a u ušima kao da me je netko udarao drvenim čekićem! Pa, kako ga ne bih ubio, kad mi dođe da ga na komadiće rastrgam, razderem... *(Sjedne na nasip, okrenut leđima prema školi.)* Treba ubiti...

VENGEROVIČ 2. Što on to govori? Koga ubiti?

XII

ISTI, PLATONOV i TRILECKI

PLATONOV *(tjera Trileckog iz škole)*. Van! Izvoli smjesta otići trgovcu! Marš!

TRILECKI *(proteže se)*. Bolje da me sutra izudaraš štapinom, nego što me sada budiš!

PLATONOV. Ti si gad, Nikola, gad! Razumiješ li?

TRILECKI. A što mogu? Takvog me, valjda, bog stvorio?

PLATONOV. A što ako je trgovac već umro?

TRILECKI. Ako je umro, neka mu je carstvo nebesko, a ako još nastavlja borbu za održanje, onda uzalud sipaš strašne riječi... Ne idem k trgovcu! Spava mi se!

PLATONOV. Ideš, životinjo! Ideš! *(Gura ga.)* Ne ću te pustiti da spavaš! Pa, što je s tobom, ustvari? Što činiš od sebe? Zašto ništa ne radiš? Zašto ovdje dangubiš, zašto provodiš svoje najbolje dane u besposlici?

TRILECKI. Uhvatio si me... Kakav si ti, brate... kao klliješta?

PLATONOV. Kakav si ti čovjek, reci mi, molim te? To je odvratno? Zašto živiš? Zašto se ne baviš naukom? Zašto ne nastaviš svoje naučno obrazovanje? Zašto se ne baviš naukom životinjo?

TRILECKI. O toj ćemo zanimljivoj temi razgovarati kad mi se ne bude spavalo, a sad me pusti da spavam... *(Češe se.)* Neka sve ide dovraga! Iz čista mira: ustaj, gade!... Hm ... časne obaveze... Neka vrag proguta te časne obaveze!

PLATONOV. Kakvom bogu ti služiš, čudovište? Kakav si ti čovjek? Ne, ne će biti koristi od nas! Ne, ne će biti!

TRILECKI. Slušaj, Mihajlo Vasiljiču, tko je tebe ovlastio da guraš svoje hladne šape u tuđa srca! Tvoja neposrednost, brate, prelazi sve granice!

PLATONOV. Ne će ispasti ništa iz nas, osim zemaljskih lišaja! Mi smo propao narod! Ne vrijedimo ni prebita groša! *(Plače.)* Nema čovjeka na kome bih mogao odmoriti oči! Sve je otrcano, prljavo, ižmikano... Otiđi, Nikolaju! Odlazi!

TRILECKI *(slegne ramenima).* Plačeš? *(Pauza.)* Idem k trgovcu! Čuješ li? Idem!

PLATONOV. Kako hoćeš!

TRILECKI. Idem! Evo, idem...

PLATONOV *(lupa nogama).* Odlazi!

TRILECKI. Dobro... Lezi i spavaj, Michel! Nema smisla uzrujavati se! Zbogom! *(Pođe i zastane.)* Samo jednu riječ na odlasku. Savjetuj svim propovjednicima, a među njima i sebi, da propovjednička riječ treba biti u skladu sa propovjednikovim djelima... Ako se tvoje oči ne mogu odmoriti na tebi samom, onda nemoj ni od mene tražiti odmora za tvoje oči, koje su, à propos,[1] vrlo lijepe na mjesečini! Blistaju kao zelena stakalca... I evo što još... S tobom ne bi trebalo govoriti... Trebalo bi te namrtvo izmlatiti, rastrgati na komadiće, prekinuti s tobom zauvijek zbog te djevojke... Trebalo bi ti reći ono, što još nisi čuo otkako si živ! Ali... ja to ne znam! Slab sam u dvobojima! To je tvoja sreća!... *(Pauza.)* Zbogom! *(Ode.)*

---

[1] kad već o njima govorimo (franc.)

XIII

PLATONOV, VENGEROVIČ 2. i OSIP

PLATONOV *(hvata se za glavu).* Nisam samo ja takav, svi su takvi! Svi! Bože gdje su ljudi? A gle kakav sam ja! Ne idi k njoj! Ona nije tvoja! To je tuđe blago! Pokvarit ćeš joj život, upropastiti je zauvijek! Da odem odavde? Ne! Ostat ću kraj nje, živjet ću ovdje, pijančovat ću, lajat ću... Razvratni, glupi, pijani... Vječno pijani! Glupa mati rodila me od pijanog oca! Otac... mati! Otac... O, neka vam se kosti tako preokreću kao što ste vi u pijanstvu i gluposti preokrenuli moj jadni život! *(Pauza.)* Ne... Što sam rekao? Neka mi bog oprosti... Carstvo im nebesko... *(Nagazi na Vengerovića koji leži.)* Tko je to?

VENGEROVIČ 2. *(digne se na koljena).* Strahovita, luda, ogavna noć.

PLATONOV. Aaaa... Hajde i zapiši ovu strahovitu noć u svoj blesavi dnevnik crnilom očinske savjesti! Odlazi odavde!

VENGEROVIČ 2. Da... Zapisat ću... *(Ode.)*

PLATONOV. Što je on radio ovdje? Prisluškivao? *(Osipu.)* Tko si ti? Što ćeš ti ovdje, slobodni strijelče? I ti si prisluškivao? Odlazi odavde! Ili, pričekaj!... Uhvati Vengerovića i skine s njega lančić!

OSIP *(ustane).* Kakav lančić?

PLATONOV. Na njegovim prsima visi veliki zlatni lančić! Uhvati ga i skini mu ga! Brže! *(Lupa nogama.)* Brže, inače ga ne ćeš stići! On sad trči u selo kao lud!

OSIP. A vi generalici?

PLATONOV. Trči brže, gade! Ne tuci ga, samo skini lančić! Idi! Što stojiš? Trči!

OSIP *(otrči).*

PLATONOV *(nakon pauze).* Da idem... Da idem ili ne? *(Uzdahne.)* Da idem... Započet ću dugu, u suštini nujnu, drsku pjesmu... Mislio sam, da sam čvrst! I što se pokazalo? Žena mi je rekla riječ, a u meni se uskovitlala bura... Ljude muče svjetska pitanja, a mene — žena... Cijeli život — žena! Cezara je mučio Rubikon, a mene — žena... Proklete babe!

Ne bi bilo ništa da se ja ne opirem, ali se opirem! Slab sam, beskrajno sam slab!

SAŠA *(na prozoru)*. Mišo, jesi li ovdje?

PLATONOV. Ovdje sam, jadno moje zlato!

SAŠA. Hajde u sobu!

PLATONOV. Ne, Saša! Hoću da budem malo na zraku. Glava će mi se raspuknuti. Spavaj, anđele moj!

SAŠA. Laku noć! *(Zatvara prozor.)*

PLATONOV. Teško je prevariti onoga, tko bezgranično vjeruje! Probio me znoj i pocrvenio sam... Idem! *(Pođe. U susret njemu ide Katja i Jakov.)*

XIV

PLATONOV, KATJA I JAKOV.

KATJA *(Jakovu)*. Pričekaj ovdje... Odmah ću ja... Samo da uzmem knjigu... Ne idi, gledaj! *(Ide u susret Platonovu.)*

PLATONOV *(opazivši Katju)*. Ti? Što hoćeš?

KATJA *(prepavši se)*. Ah... to ste vi? Trebam vas.

PLATONOV. A, ti si to, Katja? Sve, počevši od sobarice pa do gospođe, — sve — su noćne ptičice! Što bi ti?

KATJA *(tiho)*. Gospođa vam šalje pismo.

PLATONOV. Što?

KATJA. Gospođa vam šalje pismo!

PLATONOV. Što lažeš? Kakva gospođa?

KATJA *(tiše)*. Sofja Jegorovna...

PLATONOV. Što? Zar si poludjela? Umij se hladnom vodom! Hajde, gubi se odatle!

KATJA *(gurne mu pismo u ruke)*. Evo ga!

PLATONOV *(zgrabi pismo)*. Pismo... pismo... Kakvo pismo! Zar ga nisi mogla donijeti sutra? *(Raspečati ga.)* Kako ću ga sad čitati?

KATJA. Molili su da što prije...

PLATONOV *(pali šibicu)*. Neka vas vrag nosi! *(Čita.)* »Ja činim prvi korak. Dođi, učinimo ga zajedno. Ja se preporađam! Dođi i uzmi? Tvoja«. Neka vrag zna... Kao telegram! »Čekam do četiri sata u sjenici kod četiri stupa. Pijani muž otišao je u lov s mladim Glagoljevim. Vječno Tvoja S.« Nečuveno! Bože moj! Nečuveno! *(Katji.)* Što gledaš?

KATJA. Kako ne bih gledala kad imam oči?
PLATONOV. Iskopaj sebi oči! Je li to pismo za mene?
KATJA. Za vas...
PLATONOV. Lažeš! Odlazi!
KATJA. Idem! *(Ode s Jakovom.)*

XV

PLATONOV *(sam).*

(Poslije pauze.) Evo posljedica... Doigrao si, dječače! Pokvario sam ženu, živo biće, samo tako, bez razloga, bez ikakve namjere... Prokleti jezik! Dokle me doveo... Što sad! Hajde, mudra glavo, smisli! Tuci se sad, čupaj kose... *(Misli.)* Otputovati! Otputovati odmah i ne pokazivati se ovdje sve do sudnjeg dana! Bježi odavde na sve četiri strane, u bodljikave rukavice bijede, rada! Bolje i gori život, nego ovakav, s ovakvim pustolovinama! *(Pauza.)* Idem... Ali... da li me Sofja doista voli? Voli? *(Smije se.)* Zašto? Kako je sve mračno i čudno na ovom svijetu! *(Pauza.)* Čudno... Može li ta divna, mramorna žena s prekrasnom kosom zavoljeti propalog čudaka? Zar ona voli? Nevjerojatno! *(Zapali šibicu i čita pismo.)* Da... Mene? Sofja? *(Grohotom se smije.)* Voli? *(Hvata se za prsa.)* Sreća! Pa to je sreća! To je moja sreća! To je novi život, s novim licima, s novom dekoracijom! Idem! Juriš u sjenicu kod četiri stupa! Čekaj me, Sofjo moja! Bila si i bit ćeš moja! *(Pođe, pa se zaustavi).* Ne idem! *(Vrati se.)* Da razbijem porodicu? *(Viče.)* Saša, idem u sobu! Otvori! *(Hvata se za glavu.)* Ne idem, ne idem... ne idem! *(Pauza.)* Idem! *(Ide.)* Hajde, razruši, zgazi, oskvrni... *(Sretne Vojniceva i Glagoljeva 2.)*

XVI

PLATONOV, VOJNICEV i GLAGOLJEV 2.

(Vojnicev i Glagoljev 2. utrče s puškama na leđima.)

VOJNICEV. Evo ga! Evo ga! *(Grli Platonova.)* No, što je? Idemo u lov!
PLATONOV. Ne... Čekaj!

VOJNICEV. Što se otimaš, prijatelju? *(Gromko se smije.)* Pijan sam, pijan! Prvi put u životu sam pijan! Bože moj, što sam sretan! Prijatelju! *(Grli Platonova.)* Idemo li? Poslala me je... Naredila je, da joj ubijem divljači...

GLAGOLJEV 2. Požurite, idemo! Već sviće...

VOJNICEV. Jesi li čuo što smo izmislili? Zar nije genijalno? Hoćemo igrati Hamleta! Poštenja mi! Odigrat ćemo takav komad da će se i đavolima smučiti. *(Smije se.)* Što si blijed... Zar si i ti pijan?

PLATONOV. Pusti... Pijan sam...

VOJNICEV. Stani... To je moja ideja! Sutra već počinjemo bojadisati! Ja ću igrati Hamleta, Sofja — Ofeliju, ti... Klaudija, Trilecki — Horacija... Kako sam sretan! Zadovoljan! Shakespeare, Sofi, ti i maman! Više mi ništa ne treba! Da, još samo Glinka. Ništa više! Ja sam — Hamlet...

I tom razbojniku,
stid žene, supruge, matere zaboravivši,
mogla si se podati!...

(Glasno se smije.) Zar nisam Hamlet?

PLATONOV *(istrgne se i potrči)*. Podlac! *(Pobjegne.)*

VOJNICEV. Tulululu! Pijan je! Zaista! *(Smije se.)* Što je to našem prijatelju?

GLAGOLJEV 2. Alkoholiziran je... Idemo!

VOJNICEV. Idemo... I vi biste bili moj prijatelj kad biste... Ofelija! O nimfo, spomeni me u svojim molitvama! *(Ode.)*

(Čuje se šum vlaka, koji dolazi.)

XVII

OSIP a zatim SAŠA.

OSIP *(dotrči s lančićem)*. Gdje je on? *(Obazire se.)* Gdje je on? Otišao? Nema ga? *(Zviždi.)* Mihajlo Vasiljiču! Mihajlo Vasiljiču! Au! *(Pauza.)* Nema ga? *(Potrči k prozoru i kuca.)* Mihajlo Vasiljiču! Mihajlo Vasiljiču! *(Razbije staklo.)*

SAŠA *(na prozoru)*. Tko je to?

OSIP. Zovnite Mihajla Vasiljiča! Brzo!

SAŠA. Što se dogodilo? On nije u sobi!

OSIP *(viče)*. Nije? Dakle, otišao je k generalici! Generalica je maločas bila ovdje i zvala ga k sebi! Propalo je sve, Aleksandra Ivanovna! Generalici je otišao, prokletnik!

SAŠA. Lažeš!

OSIP. Neka me bog kazni, k generalici je otišao! Sve sam čuo i vidio! Oni su se grlili, ljubili...

SAŠA. Lažeš!

OSIP. Neka mi ni otac, ni mati ne vide carstva nebeskog ako lažem! Generalici! Napustio je ženu! Za njim, Aleksandro Ivanovna! Ne, ne... Sve je propalo! Sad ste i vi nesretni! *(Skida pušku s ramena.)* Naredila mi je posljednji put, i ja posljednji put izvršavam! *(Puca u zrak.)* Neka se sretnu! *(Baci pušku na zemlju.)* Zaklat ću ga, Aleksandro Ivanovna! *(Preskoči preko nasipa i sjedne na panj.)* Ne uznemirujte se, Aleksandro Ivanovna... ne uznemirujte se... Zaklat ću ga... Ne brinite...

(Pojavljuje se svijetlo.)

SAŠA *(izađe u noćnoj košulji raspuštenih kosa)*. Otišao... Prevario me... *(Plače.)* Propala sam... Ubij me, bože, poslije toga... *(Zvižduk.)* Leći ću pod vlak... Ne ću više da živim... *(Legne na tračnice.)* Prevario me. Ubij me, majko božja! Oprosti mi, gospode. Oprosti mi, gospode... *(Krikne.)* Kolja! *(Uspravi se na koljena.)* Sine! Spasite me! Spasite! Evo, ide vlak!... Spasite me!

OSIP *(priskoči k Saši)*.

SAŠA *(padne na tračnice)*. Ah...

OSIP *(podigne je i nosi u školu)*. Zaklat ću ga... ne uznemirujte se!

(Dolazi vlak.)

Zastor

TREĆI ČIN

Soba u školi. Desno i lijevo vrata. Stakleni ormar s posuđem, komoda, stari klavir, stolice, divan opšiven voštanim platnom, gitara i t. d. Potpuni nered.

I

SOFJA JEGOROVNA i PLATONOV

(Platonov spava na divanu, kod prozora. Lice mu je pokriveno slamnatim šeširom.)

SOFJA JEGOROVNA *(budi Platonova).* Platonove! Mihajlo Vasiljiču! *(Gura ga.)* Probudi se! Michel! *(Skida s njegova lica šešir.)* Zar se može na lice staviti tako prljav šešir? Uh, kakav si prljavko, zamazanko! Dugmeta pogubio, spava razdrljenih grudi, neumiven, u prljavoj košulji... Michel! Tebi govorim! Ustaj!

PLATONOV. A?

SOFJA JEGOROVNA. Probudite se!

PLATONOV. Kasnije... Dobro...

SOFJA JEGOROVNA. Dat ću ja tebi! Izvoli se dići!

PLATONOV. Tko je to? *(Diže se.)* To si ti, Sofja?

SOFJA JEGOROVNA *(prinosi njegovim očima sat).* Pogledajte!

PLATONOV. Dobro... *(Legne.)*

SOFJA JEGOROVNA. Platonove!

PLATONOV. Pa što ti je? *(Diže se.)* — No?

SOFJA JEGOROVNA. Pogledajte na sat!

PLATONOV. Što je? Opet ti, Sofjo, sa svojim hirovima!

SOFJA JEGOROVNA. Da, opet ja sa svojim hirovima, Mihajlo Vasiljiču. Molim vas, pogledajte na sat! Koliko je sada sati?

PLATONOV. Sedam i trideset.

SOFJA JEGOROVNA. Sedam i trideset... A obećanje ste zaboravili?

PLATONOV. Kakvo obećanje? Reci jasnije, Sofja? Nisam raspoložen danas ni da se šalim, ni da rješavam glupe zagonetke!

SOFJA JEGOROVNA. Kakvo obećanje? Zaboravio si? Što je s tobom? Oči su ti crvene, i sav kao da si ispremlaćen... Jesi li bolestan? *(Pauza.)* Obećanje... da ćemo danas u šest sati oboje biti u kolibi... Zaboravio si? Šest sati je prošlo...

PLATONOV. Što još?

SOFJA JEGOROVNA *(sjedne uz njega)*. Zar se ne stidiš? Zašto nisi došao? Dao si časnu riječ...

PLATONOV. Ja bih i održao riječ, da nisam zaspao... Zar ne vidiš da sam spavao? Što gnjaviš?

SOFJA JEGOROVNA *(maše glavom)*. Kako si ti nesavjestan čovjek! Zašto me tako zlobno gledaš? Nesavjestan prema meni, uostalom... Razmisli malo... Jesi li barem jednom stigao navrijeme na naš sastanak? Koliko puta nisi održao zadanu riječ!

PLATONOV. Vrlo rado to slušam!

SOFJA JEGOROVNA. Glupo, Platonove, sramotno! Zašto ti, kad si sa mnom, nisi plemenit, pametan, kao onda kada si sam? Čemu to prostačko peckanje, koje nije dostojno čovjeka, kojemu ja dugujem spas svog duhovnog života? Kod mene se ponašaš kao neki glupak... Ni ljubaznog pogleda, ni nježne riječi, niti jednog znaka ljubavi? Dođem k tebi — ti zaudaraš po vinu, nemarno si obučen, nisi počešljan, odgovaraš drsko i hirovito...

PLATONOV *(skoči i šeće po pozornici)*. Došla si!

SOFJA JEGOROVNA. Pijan si?

PLATONOV. Što hoćete?

SOFJA JEGOROVNA. Kako je to ugodno! *(Plače.)*

PLATONOV. Žene!

SOFJA JEGOROVNA. Ne govori mi o ženama! Tisuću puta na dan govoriš mi o njima! Dozlogrdilo mi je! *(Ustane.)* Što radiš ti od mene?... Zar me hoćeš umoriti? Bolesna sam od tebe! Zahvaljujući tebi dan i noć me bole prsa! Zar ti to ne vidiš? Zar ne ćeš o tome ništa da znaš? Ti me mrziš! Kad bi me volio, ne bi mogao tako postupati sa mnom! Ja nisam za tebe obična djevojčura, nisam neotesana, gruba duša! Ne dozvoljavam bilo kome... *(Sjedne.)* Boga radi! *(Plače.)*

PLATONOV. Dosta je!

SOFJA JEGOROVNA. Zašto me ubijaš? Nije prošlo ni tri nedjelje nakon one noći, a ja sam već nalik na iver! Gdje je sreća koju si mi obećavao? Čime će se završiti ta tvoja peckanja? Razmisli, pametni, dobrodušni, pošteni čovječe! Raz-

misli, Platonove, dok još nije kasno! Razmisli odmah ovog časa... Sjedi evo na ovu stolicu, izbij sve ostalo iz glave i razmisli samo o jednom: što ti radiš od mene?

PLATONOV. Nisam u stanju da razmišljam. *(Pauza.)* Razmisli ti! *(Priđe k njoj.)* Razmisli ti! Ja sam te otrgnuo od porodice, od blagostanja, od budućnosti... Zašto? Zbog čega? Ja sam te ugrabio kao tvoj najljući neprijatelj? A što ti ja mogu pružiti? Kako ti mogu platiti za tvoje žrtve? Ova nezakonita veza je tvoja nesreća, tvoj pad, tvoja smrt! *(Sjedne.)*

SOFJA JEGOROVNA. Ja živim s njim, a on se usuđuje da nazove ovu vezu nezakonitom!

PLATONOV. E, nije sad vrijeme da se važe svaka riječ! Ti imaš svoje gledanje na tu vezu, a ja svoje... Ja sam te uništio, i to je sve! I to ne samo tebe... Vidjet ćeš, što će tek učiniti tvoj muž, kad sazna!

SOFJA JEGOROVNA. Bojiš se, da ti ne bi nanio neugodnosti?

PLATONOV. Ja se toga ne bojim... Bojim se, da ga mi ne bismo ubili...

SOFJA JEGOROVNA. Zašto si onda ti, malodušna kukavico, prišao k meni, ako si znao da ćemo ga ubiti?

PLATONOV. Molim, ne tako... patetično! Mene ne ćeš zgrabiti rasponom nota... A zašto ti... uostalom... *(Odmahne rukom.)* Govoriti s tobom... znači prolijevati tvoje suze...

SOFJA JEGOROVNA. Da, da... Nikad nisam plakala dok tebe nisam susrela! Boj se, drhti! On već zna!

PLATONOV. Što?

SOFJA JEGOROVNA. On već zna.

PLATONOV *(digne se)*. On?!

SOFJA JEGOROVNA. On... Jutros sam se s njim objasnila!...

PLATONOV. Šališ se!

SOFJA JEGOROVNA. Problijedio si?! Tebe bi trebalo mrziti, a ne voljeti! Ja sam poludjela... Ja ne znam, zbog čega... zašto te ja volim? On već zna! *(Vuče ga za rukav.)* Drhti, drhti! On sve zna! Kunem ti se čašću, da on sve zna! Drhti!

PLATONOV. Nemoguće! To je nemoguće! *(Pauza.)*

SOFJA JEGOROVNA. On sve zna... Zar nije bilo potrebno jednom učiniti i to?

PLATONOV. Zbog čega drhtiš? Kako si se ti s njim objašnjavala? Što si mu rekla?

SOFJA JEGOROVNA. Rekla sam mu da ja više... da ne mogu...

PLATONOV. A on?

SOFJA JEGOROVNA. Kao i ti... Prepao se! O kako nesnosno izgleda tvoje lice u ovom trenutku!

PLATONOV. Što je rekao?

SOFJA JEGOROVNA. Isprva je mislio da se šalim, ali kad se uvjerio u protivno, problijedio je, zaljuljao se, zaplakao, počeo puzati na koljenima... Imao je isto tako odvratno lice kao i ti sada!

PLATONOV. Što si učinila, zlokobnice?! *(Uhvati se za glavu.)* Ti si ga ubila! I ti možeš, ti smiješ govoriti sve to tako hladnokrvno? Ti si ga ubila! Ti... si me imenovala?

SOFJA JEGOROVNA. Da... nego što?

PLATONOV. A što je on učinio?

SOFJA JEGOROVNA *(skoči)*. Zastidi se, konačno, Platonove! Ne znaš što govoriš! Prema tvome, dakle, nisam trebala razgovarati?

PLATONOV. Ne! *(Legne na divan licem prema dolje.)*

SOFJA JEGOROVNA. Poštenjačino, što govoriš?

PLATONOV. Bilo bi poštenije ne govoriti, nego ubijati! Mi smo ga ubili. On je plakao, puzao na koljenima... ah! *(Skoči.)* Nesretan čovjek! Da mu ti nisi rekla, on do smrti ne bi saznao za našu vezu!

SOFJA JEGOROVNA. Ja sam morala s njim o tom razgovarati! Ja sam poštena žena!

PLATONOV. A znaš li što si učinila tim razgovorom? Rastala se s mužem zauvijek!

SOFJA JEGOROVNA. Da, zauvijek... Kako može drugačije? Platonove, počinješ govoriti, kao... podlac!

PLATONOV. Zauvijek... A što će biti s tobom kad se mi raziđemo? A mi ćemo se uskoro razići! Ti ćeš se prva prestati varati. Ti ćeš prva otvoriti oči i ostaviti me! *(Maše rukom.)* Uostalom... Sofja, radi što te volja! Ti si poštenija i razumnija od mene, uzmi svu tu nezgrapnu zakuhanu kašu u svoje ruke! Ti djeluj i govori! Preporodi me, ako možeš, postavi me na noge! Samo što prije, molim te, poludjet ću!

SOFJA JEGOROVNA. Mi sutra odlazimo odavde.

PLATONOV. Da, da, idemo... Samo što prije.

SOFJA JEGOROVNA. Moram te odvesti odavde... Pisala sam o tebi majci... Otići ćemo k njoj...

PLATONOV. Kome hoćeš!... Čini, što znaš!

SOFJA JEGOROVNA. Michel! Ta novi život... Shvati! Slušaj, Michel, mene! Neka sve bude po mome! Moj je razum bistriji od tvoga! Vjeruj mi, dragi moj! Ja ću te uspraviti na noge! Odvest ću te onamo gdje nema ove prljavštine, ove prašine, ove lijenosti, ove prljave košulje... Napravit ću od tebe čovjeka... Pružit ću ti sreću! Shvati... *(Pauza.)* Učinit ću od tebe radnika! Postat ćemo ljudi! Jest ćemo svoj kruh, liti ćemo znoj, trljati žuljeve... *(Nasloni svoju glavu na njegova prsa.)* Ja ću raditi...

PLATONOV. Gdje ćeš ti raditi? Kao da ima malo takvih jakih žena kao što si ti, a i one se kao snoplje valjaju od nerada! Ne znaš ti raditi, a i što bi radila? Naš je položaj Sonja, sad takav, da bi bilo korisnije zdravo prosuđivati, a ne tješiti se iluzijama... Uostalom, kako znaš!

SOFJA JEGOROVNA. Vidjet ćeš, ima mnogo žena koje nisu takve kao ja, ja sam jača od njih... Vjeruj, Michel, ja ću prosvijetliti tvoj put! Ti si me preporodio i cijeli moj život bit će pun zahvalnosti... Idemo li sutra? Idem odmah da se spremim za put... Spremaj se i ti... U deset sati dođi u kolibu i donesi svoju prtljagu... Hoćeš li doći?

PLATONOV. Doći ću.

SOFJA JEGOROVNA. Zakuni se, da ćeš doći!

PLATONOV. Pa... već sam ti rekao!

SOFJA JEGOROVNA. Časna riječ!

PLATONOV. Časna riječ... Kunem se... Otići ćemo!

SOFJA JEGOROVNA *(smije se)*. Vjerujem, vjerujem! Dođi još prije... Ja ću biti gotova još prije deset sati... A noću ćemo se odvesti! Poživjet ćemo, Michel! Ne znaš ti svoju sreću, glupi čovječe! Pa to je naša sreća, naš život!... Sutra ćeš postati drugi čovjek, svjež, nov! Dahnut ćemo novim dahom; našim će žilama poteći nova krv... *(Glasno se smije.)* Naprijed, usahli čovječe! Evo ti ruka! Stisni je! *(Pruži mu ruku.)*

PLATONOV *(ljubi joj ruku)*.

SOFJA JEGOROVNA. Dođi, tuljane moj! Čekat ću... Ne budi tužan... Doviđenja! Brzo ću se spremiti!... *(Ljubi ga.)*

PLATONOV. Zbogom... U jedanaest ili u deset?

SOFJA JEGOROVNA. U deset... Dođi još i prije. Zbogom! Obuci se za put malo bolje... *(Smije se.)* Novaca imam ...Putem ćemo doručkovati... Zbogom! Idem da se spremim... Budi veseo! U deset sati čekam! *(Otrči.)*

II

PLATONOV *(sam)*

PLATONOV *(poslije pauze)*. Stara pjesma... Sto puta sam je čuo... *(Pauza.)* Napisat ću pismo i njemu i Saši... Neka zaplaču, oproste i zaborave!... Zbogom, Vojnicevko, zbogom svi! I Saša, i generalica... *(Otvara ormar.)* Sutra ću ja biti već novi čovjek... Čudesno nov! Kamo ću staviti rublje? Nemam kovčega... *(Toči sebi vina.)* Zbogom, školo! *(Pije.)* Zbogom, dječice moja! Odlazi vaš rđavi, ali dobri Mihajlo Vasiljič! Zar sam ja to pio? Čemu? Ne ću više piti... To je posljednji put... Pisat ću Saši... *(Legne na divan.)* Sofja iskreno vjeruje... Blaženi oni, koji vjeruju!... Smij se, generalice! A generalica će se i smijati! Hihotat će!... Da! Čini se, da je tu negdje, njezino pismo... Gdje je? *(Uzme pismo s prozora.)* Stoto pismo, ako nije dvjestoto poslije one lude noći... *(Čita.)* »Zato što ne odgovarate na moja pisma, vi ste, Platonove, nedelikatna, gruba, glupa neznalica! Ako ni na ovo pismo ne odgovorite, ako se ne javite, onda ću, neka bude tako, onda ću se ja sama pojaviti, idite dođavola! Čekam cijeli dan. Glupo, Platonove! Može se pomisliti, da se stidite one noći. Zaboravimo je, ako vam je do toga! Sergej i Sofja se ponašaju odvratno! Svršio je medeni mjesec namazan divljim medom. A sve samo zato, što nema krasnorječive budale s njima. Vi glupančiću! Doviđenja!« *(Pauza.)* A kakav je to samo rukopis! Precizan, smion... Zarezi, točke, jat, i — sve je na svom mjestu... Žena, koja pravilno piše, rijetka je pojava... *(Uđe Marko.)* Trebat će joj napisati pismo, jer će inače doći sama... *(Opazivši Marka.)* Prikaza...

III

PLATONOV i MARKO

PLATONOV. Molim lijepo! Koga trebate. *(Digne se.)*

MARKO. Vaše blagorođe. *(Izvadi iz torbe ceduljicu.)* Obavijest vašoj milosti...

PLATONOV. A... vrlo mi je drago. Kakva obavijest? Odakle dolaziš?

MARKO. Od Ivana Andrejeviča, mirovnog suca...

PLATONOV. Hm... od suca! Što ću mu ja? Daj ovamo! *(Uzme ceduljicu.)* Ne razumijem... Valjda me zove na krstitke? Plodan je kao skakavac, stari grešnik! *(Čita.)* »Kao optuženi za djelo uvrede kćeri državnog savjetnika Marje Jefimovne Grekove«. *(Grohotom se smije.)* Ah, dođavola! Bravo! Vrag ga odnio! Bravo, mjenični zefiru! Kad će biti rasprava? Prekosutra! Doći ću, doći ću... Reci, starče, da ću doći. Mudra je, bože moj, mudra! Čila djevojka! Već je davno trebala tako postupiti!

MARKO. Izvolite potpisati!

PLATONOV. Potpisati? Molim... Neobično, brate, nalikuješ nastrijeljenoj patki!

MARKO. Ni u kom slučaju...

PLATONOV *(sjedne za stol)*. A kome nalikuješ?

MARKO. Slici i prilici božjoj...

PLATONOV. A tako?... Jesi li Nikolajevski?

MARKO. Baš taj... Poslije Sevastopoljske bitke bio sam umirovljen... Osim službe četiri sam godine odležao u bolnici... podoficir sam... artiljerijski...

PLATONOV. A tako... A jesu li bili dobri topovi?

MARKO. Obični... Okruglog promjera...

PLATONOV. Može li se olovkom?

MARKO. Može... Da ste primili ovu obavijest. Ime, ime oca i prezime.

PLATONOV *(ustane)*. Drži. Pet puta sam potpisao. A što tvoj sudac? Igra li?

MARKO. Baš tako.

PLATONOV. Od pet sati uveče do pet sati uveče?

MARKO. Baš tako.

PLATONOV. Lanac za sat još nije proigrao?

MARKO. Ni u kom slučaju.

PLATONOV. Reci mu... uostalom, nemoj mu ništa govoriti... On kartaške dugove, razumije se, ne plaća... Igra budala, zadužuje se, a ima djece čitavu hrpu... Dakle, takav je on pametnjaković! Nisam očekivao, nikako nisam očekivao! Tko su svjedoci? Za koga još imaš obavijesti?

MARKO *(prebire ceduljice i čita).* »Gospodinu doktoru Nikolaju Ivanoviču Trileckom«...

PLATONOV. Trileckom? *(Gromko se smije.)* Moći će se odigrati komedija! A za koga još?

MARKO *(čita).* »Gospodinu Kirilu Porfiriču Glagoljevu, gospodinu Alfonsu Ivaniču Šrifteru, njegovu blagorođu gospodinu gardijskom zastavniku u miru Maksimu Jegoriču Aleutovu, sinu pravog državnog savjetnika gospodinu gimnazijalcu Ivanu Taleu, gospodinu kandidatu sankt-peterburškog neverziteta«...

PLATONOV. Zar piše »neverziteta«?

MARKO. Ni u kom slučaju...

PLATONOV. Zašto onda tako čitaš?

MARKO. Zbog neznanja... *(čita.)* »... uni ... uni... neverziteta Sergeju Pavliču... Pavloviču Vojnicevu, ženi kandidata sankt-peterburškog uni... verziteta Sofji Jegorovnoj, gospođi Vojnicevoj, gospodinu studentu Harkovskog neverziteta Isaku Abramiču Vengeroviču«. To je sve!

PLATONOV. Hm... To je prekosutra, a sutra treba ići... Šteta. Mogu zamisliti kakav bi to bio proces... Hm... kakva dosada! Pružio bih joj zadovoljštinu... *(Hoda po sobi.)* Dosada...

MARKO. Za čajić kad biste dali, vaše blagorođe...

PLATONOV. A?

MARKO. Za čajić kad biste... Propješačio sam šest vrsta...

PLATONOV. Za čajić? Ne treba... Uostalom, što ja govorim? Dobro, dragi moj! Za čajić ti ne ću dati, nego je bolje da ti dam čaja... I meni je zgodnije, a i za tebe je trezvenije... *(Izvadi iz ormara čajnik.)* Hodi ovamo... Čaj je dobar, svjež... Nije četrdesetpostotni, ali je svjež... Kamo da ti naspem?

MARKO *(rastvori džep).* Sipajte...

PLATONOV. Ravno u džep? Ne će li izgubiti miris?

MARKO. Sipajte, sipajte... ne bojte se...

PLATONOV *(sipa čaj).* Je li dosta?

MARKO. Najljepše zahvaljujem...

PLATONOV. Kako si ti star... Volim ja vas stare vojnike!... Vi ste duša naroda!... Ali i među vama se nađe po koji tako strašan...

MARKO. Ima svakojakih... Samo je gospod bog bez grijeha... Sretno ostajte!

PLATONOV. Stani... Odmah... *(Sjedne i piše na ceduljici.)* »Tada sam ljubio, zato što... zato što sam bio uzbuđen i nisam znao što hoću, sad bih vas poljubio kao svetinju! Opak sam bio prema vama, priznajem. Prema svima sam ja opak. Na sudu se, nažalost, ne ćemo vidjeti. Sutra odlazim zauvijek. Budite sretni i budite bar vi pravedni prema meni! Ne opraštajte mi!« *(Marku.)* Znaš li gdje stanuje Grekova?

MARKO. Znam. Dvanaest vrsta odavde, ako se prođe preko rijeke na plićaku.

PLATONOV. Da... u Žilkovu... Odnesi joj ovo pismo i dobit ćeš za to tri rublja u srebru. Daj ga samo gospođi... Odgovora ne čekaj... Ako ti ga dadne, nemoj uzeti... Odnesi odmah danas... Odmah sada... Odnesi najprije k njoj, a onda ćeš podijeliti ostale obavijesti. *(Hoda po sceni.)*

MARKO. Razumijem.

PLATONOV. I što još? A da! Reći ćeš svima, da sam ja Grekovu molio za oproštenje i da mi ona nije htjela oprostiti.

MARKO. Razumijem. Ostajte sretno!

PLATONOV. Zbogom, prijatelju! Uzdravlje!

MARKO *(ode).*

IV

PLATONOV *(sam)*

PLATONOV. Sa Grekovom je dakle, svršeno... Puknut će bruka u cijelom okrugu... Tako i treba... Prvi put u životu kažnjava me žena... *(Legne na divan.)* Čim im napakostiš, žene ti skaču za vrat... Sofja, na primjer. *(Pokrije lice rupčićem.)* Bio sam slobodan kao vjetar, a sada lezi ovdje; maštaj... ljubav... Amo, amas, amat[1]!... Spetljao se... I nju sam upropastio, i sebi naškodio... *(Uzdiše.)* Jadni

[1] Ljubim, ljubiš, ljubi (lat.).

Vojnicevi! A Saša? Jadna djevojka! Kako ona živi bez mene? Razboljet će se, umrijet će... otišla je, načula istinu, otišla s djetetom ne rekavši ni riječi. Otišla je poslije one noći... Da se bar mogu oprostiti s njom...

ANA PETROVNA *(na prozoru)*. Može li se ući? Hej! Ima li koga?

PLATONOV. Ana Petrovna! *(Skoči.)* Generalica! Što da joj kažem? A pošto je došla ovamo, pitam se? *(Popravlja odijelo.)*

ANA PETROVNA *(na prozoru)*. Može li se ući? Ući ću! Čujete li?

PLATONOV. Došla je! Kako da je ne pustim? *(Češlja se.)* Kako bi je čovjek otpravio? Popit ću, prije nego što uđe... *(Brzo otvara ormar.)* I koga đavla... Ne razumijem! *(Brzo ispija.)* Dobro, bit će dobro ako ona još ništa ne zna, ali ako zna? Pocrvenjet ću...

V

PLATONOV i ANA PETROVNA

(Ana Petrovna uđe).

PLATONOV *(polako zatvara ormar)*.

ANA PETROVNA. Moje poštovanje!

PLATONOV. Ne može se zatvoriti... *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Vi! Dobar dan!

PLATONOV. Ah... To ste vi, Ana Petrovna? Pardon, nisam vam prepoznao glas... Ne može se zatvoriti, pa... Čudno... *(Ispusti ključ i digne ga.)*

ANA PETROVNA. Priđite k meni! Ostavite ormar na miru! Ostavite!

PLATONOV *(priđe k njoj)*. Dobar dan.

ANA PETROVNA. Zašto me ne gledate?

PLATONOV. Stidim se. *(Ljubi joj ruku.)*

ANA PETROVNA. Čega?

PLATONOV. Svega.

ANA PETROVNA. Hm... Jeste li sablaznili koga?

PLATONOV. Da, u tom smislu...

ANA PETROVNA. Ej, Platonove! A koga?

PLATONOV. Ne ću reći...

ANA PETROVNA. Sjednimo... *(Sjedne na divan.)* Saznat ćemo, mladiću, saznat ćemo... Zašto se vi mene stidite? Pa ja vašu grešnu dušu već odavno znam...

PLATONOV. Ne pitajte, Ana Petrovna! Nisam raspoložen danas da prisustvujem svom vlastitom ispovijedanju. Govorite, ako hoćete, ali ne pitajte!

ANA PETROVNA. Dobro. Jeste li dobivali pisma?

PLATONOV. Jesam.

ANA PETROVNA. Zašto se niste odazivali?

PLATONOV. Nisam mogao.

ANA PETROVNA. Zašto niste mogli?

PLATONOV. Nisam mogao.

ANA PETROVNA. Ljutite se?

PLATONOV. Ne. Zašto bih se ljutio? Ne ispitujte, zaboga?

ANA PETROVNA. Molim vas da mi odgovorite. Mihajlo Pavloviču, sjednite kako treba! Zašto se niste pojavili kod nas u posljednje tri nedjelje?

PLATONOV. Bio sam bolestan.

ANA PETROVNA. Lažete!

PLATONOV. Lažem. Ne ispitujte, Ana Petrovna!

ANA PETROVNA. Što vonjate po vinu! Platonove, što sve to znači? Što vam je? Čemu ste vi nalik? Oči crvene, lice iskrivljeno... Prljavi ste, u sobama je zaprljano... Pogledajte samo oko sebe, kakav je to nered? Što je s vama? Pijete?

PLATONOV. Mnogo pijem!

ANA PETROVNA. Hm... Lanjska priča... I lani ste sablažnjavali i sve do jeseni hodali kao pokisla kokoš... Don Juan i jadni plašljivac u istoj osobi. Ne smijete piti!

PLATONOV. Ne ću...

ANA PETROVNA. Časna riječ? Uostalom, zašto da vas opterećujem časnom riječi? *(Ustane.)* Gdje vam je vino?

PLATONOV *(pokazuje ormar).*

ANA PETROVNA. Stidite se, Mišo, da ste tako malodušni! Kakav vam je karakter? *(Otvara ormar.)* A kakav je nered u ormaru! Ljutit će se Aleksandra Ivanovna kad se vrati! Želite li, da vam se žena vrati?

PLATONOV. Želim samo jedno: ne postavljajte mi pitanja, ne gledajte me ravno u lice!

ANA PETROVNA. U kojoj boci je vino?

PLATONOV. U svima.

ANA PETROVNA. U svih pet? Ej vi, pijanico, pijanico! Pa vi imate u ormaru cijelu krčmu! Potrebno je, da se Aleksandra Ivanovna vrati... Vi joj nekako objasnite... Ja nisam strašna suparnica... Ja sam popustljiva... Nemam namjeru da vas razdvojim... *(Pije iz boce.)* Dobro vino... Hajde, popijmo malo! Hoćete li? Popit ćemo i onda više ne ćemo piti!

PLATONOV *(ide k ormaru).*

ANA PETROVNA. Držite čašu! *(Toči vino.)* Pijte. Ne ću više natočiti.

PLATONOV *(pije).*

ANA PETROVNA. A sad ću i ja popiti... *(Toči.)* U zdravlje rđavih ljudi! *(Pije.)* Rđavi ste vi! Dobro vino! Imate vi ukusa... *(Daje mu bocu.)* Držite! Nosite ovamo! *(Idu k prozoru.)* Oprostite se s vašim ukusnim vinom. *(Gleda kroz prozor.)* Šteta je proliti... Bolje je popiti, a? Da popijemo?

PLATONOV. Kako hoćete...

ANA PETROVNA *(toči).* Pijte... brže!

PLATONOV *(pije).* U vaše zdravlje! Neka vam bog dade sreću!

ANA PETROVNA *(toči i pije).* Jeste li čeznuli za mnom? Sjednimo. Ostavite sad boce... *(Sjednu.)* Jeste li čeznuli?

PLATONOV. Svakog trenutka.

ANA PETROVNA. A zašto se niste javljali?

PLATONOV. Ne pitajte! Ništa vam ne ću reći, ne zato što nisam iskren prema vama, već zato, što mi je žao da to čujete! Ja propadam, propadam dokraja, draga moja! Muči me savjest, čežnja, tuga... Muka, jednom riječi. Vi ste došli i meni je bolje...

ANA PETROVNA. Omršavjeli ste, poružnjeli... Ne volim ja te junake iz romana! Što činite od sebe, Platonove? Zar igrate junaka nekog romana? Tuga, jad, borba strasti, zabranjena ljubav... ih! Budite čovjek! Živite, glupi čovječe, kao što žive ljudi. Kakav ste vi anđeo, da vam se ne živi, da vam se ne diše, da vam se ne sjedi kao običnim smrtnicima?

PLATONOV. Lako je to reći... Ali što da se radi?

ANA PETROVNA. Čovjek živi, t. j. muškarac, živi i ne zna što da radi! Čudno! Što da radi! Čudno! Što da radi?! Izvolite. Odgovorit ću vam na vaše pitanje onako kako znam, iako nije ni vrijedno odgovora, jer je prazno pitanje!

PLATONOV. Ništa vi ne ćete odgovoriti...

ANA PETROVNA. U prvom redu, živite ljudski, to jest ne pijte, ne izležavajte se, češće se umivajte i dolazite k meni, a u drugom redu, budite zadovoljni s onim što imate... Činite gluposti, sir! Zar vam nije dovoljno vaše učiteljsko mjesto? *(Ustane.)* Idemo odmah k meni!

PLATONOV. Kako? *(Ustane.)* Da idem k vama? Ne, ne...

ANA PETROVNA. Idemo! Vidjet ćete ljude, porazgovorit ćete, čut ćete koješta, posvadit ćete se...

PLATONOV. Ne, ne... i ne silite me!

ANA PETROVNA. A zašto?

PLATONOV. Ne mogu i gotovo!

ANA PETROVNA. Možete! Stavite na glavu šešir! Idemo!

PLATONOV. Ne mogu, Ana Petrovna! Ni za što na svijetu! Ni koraka iz kuće!

ANA PETROVNA. Možete! *(Stavlja mu na glavu kapu.)* Činiš gluposti, brate Platonove, lakrdijašu! *(Uzme ga pod ruku.)* No? Jedan, dva!... Idite, Platonove! Naprijed! *(Pauza.)* Tâ hajde, Michel! Idite!

PLATONOV. Ne mogu!

ANA PETROVNA. Prkosi, kao mladi bik! Stupajte! No? Jedan, dva... Michel, dragi, rođeni, dobri...

PLATONOV *(istrgne se).* Ne idem, Ano Petrovna!

ANA PETROVNA. Prošetajmo oko škole!

PLATONOV. Zašto me silite? Rekao sam vam, da ne idem! Hoću da sjedim kod kuće i dopustite mi onda da radim što hoću! *(Pauza.)* Ne idem!

ANA PETROVNA. Hm... Znate li što, Platonove... Posudit ću vam nešto novaca, a vi otiđite odavde nekamo na mjesec dana, na dva...

PLATONOV. Kamo?

ANA PETROVNA. U Moskvu, u Petrograd... Hoćete? Pođite, Michel! Vama je prije svega potrebno da se provjetrite! Provozat ćete se, pogledati ljude, otići u kazalište, osvježiti se, provjetriti se... Ja ću vam dati novce, pisma. Hoćeš li da ja idem s tobom? Hoćeš li? Provozat ćemo se, prošetat ćemo... Vratit ćemo se preporođeni, blistavi...

PLATONOV. Sjajna ideja, ali, nažalost, neizvediva... Sutra odlazim odavde, Ana Petrovna, ali ne s vama!

ANA PETROVNA. Kako hoćete... Kamo odlazite?

PLATONOV. Odlazim. *(Pauza.)* Zauvijek odlazim odavde...

ANA PETROVNA. Gluposti. *(Pije iz boce.)* Smiješno.

PLATONOV. Nisu to gluposti, draga moja! Odlazim! Zauvijek!!

ANA PETROVNA. Tâ zašto, čudni čovječe?

PLATONOV. Ne pitajte! Hvala bogu, zauvijek! Odlazim i... zbogom! Ne pitajte! Ne ćete sad ništa doznati od mene...

ANA PETROVNA. Smiješno!

PLATONOV. Još se samo danas vidimo... Zauvijek ćemo se rastati. *(Prihvati je za rukav, a zatim stavi svoju ruku na njezino rame.)* Zaboravite glupana, magarca, podlaca i jadnika Platonova! On će propasti u zemlju, iščeznuti. Možda ćemo se susresti za desetak godina, kad ćemo oboje biti u stanju da se smijemo i da starački plačemo za ovim danima, a sada... vrag s njima! *(Ljubi joj ruku.)*

ANA PETROVNA. Na, pij! *(Toči mu vino.)* Pijancu nije grijeh govoriti gluposti...

PLATONOV *(ispije).* Ne ću biti pijan... Sjećat ću se, majčice, dobra moja vilo!... Nikada ne ću zaboraviti! Smij se, zrela, prosvijetljena ženo! Sutra bježim odavde, bježim od samoga sebe, ni sam ne znam kamo, bježim u novi život! Znam, kakav je to novi život!

ANA PETROVNA. Sve je to lijepo, ali što se to s vama dogodilo?

PLATONOV. Što? Ja... Kasnije ćete sve saznati! Prijateljice moja, kad se budete užasavali nad mojim postupkom, nemojte me proklinjati! Sjetite se da sam ja već kažnjen... Rastati se od vas zauvijek teže je od bilo kakve kazne... Što se smješkate? Vjerujte! Časna riječ, vjerujte! Tako mi je mrsko u duši, tako gadno i bljutavo, da bih se najradije zadavio!

ANA PETROVNA *(kroz suze).* Ne mislim da biste vi bili spremni na nešto strašno... Pisat ćete mi, valjda?

PLATONOV. Ne ću se usuditi da vam pišem, jer vi ne ćete htjeti da čitate moja pisma! Nepovratno zauvijek... zbogom!

ANA PETROVNA. Hm... Propast ćete bez mene, Platonove! *(Trlja sebi čelo.)* Malo sam pijana... Pođimo zajedno!

PLATONOV. Ne... Sutra ćete saznati sve... *(Okrene se prema prozoru.)*

ANA PETROVNA. Trebate li novaca?

PLATONOV. Ne...

ANA PETROVNA. A... zar vam ne mogu pomoći?

PLATONOV. Ne znam. Pošaljite mi danas vašu posjetnicu... *(Okrene se.)* Otiđite, Ana Petrovna ili vrag zna što ću učiniti! Rasplakat ću se, rastrgat ću se... Otiđite! Ne mogu ostati! Kažem vam ruski! Što čekate? Moram otići, shvatite! Zašto me tako gledate? Zašto vam je lice takvo?

ANA PETROVNA. Zbogom... *(Pruži mu ruku.)* Još ćemo se vidjeti.

PLATONOV. Ne... *(Ljubi joj ruku.)* Ne treba... Otiđite, rođena moja... *(Ljubi joj ruku.)* Zbogom... Pustite... *(Zakrije sebi lice njenom rukom.)*

ANA PETROVNA. Snuždili ste se, mili, skršeni ste... No? Pustite mi ruku... Zbogom! Hoćemo li popiti na rastanku? *(Toči.)* Pijte!... — Sretan put, a poslije putovanja, mnogo sreće!

PLATONOV *(pije).*

ANA PETROVNA. A da ostanete, Platonove, a? *(Toči i pije.)* Lijepo bismo živjeli... Kakav je to zločin? Da li se to može u Vojnicovki? *(Pauza.)* Da popijemo još zbog tuge?

PLATONOV. Da.

ANA PETROVNA *(toči).* Pij, dušo moja... Eh, vrag ga odnio!

PLATONOV *(pije).* Budite sretni! Živite ovdje... i bez mene se može.

ANA PETROVNA. Kad se pije nek se pije. *(Toči.)* Ako piješ, umrijet ćeš, ako ne piješ opet ćeš umrijeti, onda je bolje piti, pa umrijeti. *(Pije.)* Pijanica sam, Platonove... a? Da još natočim? Ne treba, uostalom... Jezik će nam svezati, a što ćemo onda govoriti? *(Sjednu.)* Nema ništa gore, nego biti zrela žena... Zrela žena bez posla... Što ja značim, zašto ja živim? *(Pauza.)* Usto sam i nemoralna... Ja sam nemoralna žena, Platonove... *(Glasno se smije.)* Je li? Volim i tebe, možda, zato, što sam nemoralna... *(Trlja čelo.)* I ja ću propasti... Ovakve uvijek propadaju... Ja bih trebala biti negdje profesorica, direktorica... Kad bih bila diplomata, ja bih cio svijet preokrenula... Zrela žena... i bez

posla... Nepotrebna, dakle... Konji, krave i psi su potrebni, a ja nisam potrebna, suvišna sam... A? Što šutiš?

PLATONOV. Oboma nam je loše...

ANA PETROVNA. Kad bih imala djece... Voliš li djecu? *(Ustane.)* Ostani, mili! Hoćeš li ostati? Lijepo bismo proživjeli!... Veselo, prijateljski... Ti ćeš otići, a što ću ja? Htjela bih da se odmorim, Michel! Moram se odmoriti! Ja hoću biti... žena, mati... *(Pauza.)* Nemoj šutjeti! Govori! Hoćeš li ostati? Ta... ta voliš, čudače? Voliš li?

PLATONOV *(gleda kroz prozor).* Ubit ću se, ako ostanem.

ANA PETROVNA. Ta voliš, je li?

PLATONOV. Tko vas ne voli?

ANA PETROVNA. Ti voliš mene, ja volim tebe, što ti je još potrebno? Da poludiš, možda... Što ti još treba? Zašto nisi došao one noći? *(Pauza.)* Ostaješ li?

PLATONOV. Otiđite, tako vam boga! Mučite me!

ANA PETROVNA *(pruži mu ruku).* E... u tom slučaju... Sve najbolje...

PLATONOV. Otiđite, ili ću sve reći, a ako sve kažem, onda ću se ubiti!

ANA PETROVNA. Pružam vam ruku... Zar ne vidite? Večeras ću skoknuti na časak...

PLATONOV. Nije potrebno! Doći ću da se oprostim! Doći ću ja k vama... Ne, ni za što ne ću doći! Ne ćeš me više vidjeti, a ne ću više ni ja tebe! Ne ćeš me više htjeti vidjeti! Okrenut ćeš glavu od mene zauvijek! Novi život... *(Grli je i ljubi.)* Posljednji put... *(Vuče je prema vratima.)* Zbogom! Idi i budi sretna! *(Zatvara vrata.)*

ANA PETROVNA *(iza vrata).* Kunem se bogom, da ćemo se vidjeti!

PLATONOV. Ne! Zbogom! *(Začepi prstima uši.)* Ništa ne čujem! Šuti i otiđi! Začepio sam uši!

ANA PETROVNA. Otići ću! Poslat ću ti Sergeja. Jamčim, da ne ćeš otići, a ako odeš, otići ćeš sa mnom! Zbogom! *(Pauza.)*

VI

PLATONOV *(sam)*

Je li otišla? *(Ide k vratima i osluškuje.)* Otišla je... A možda i nije? *(Otvara vrata.)* Ta ona je đavo... *(Gleda kroz vrata.)* Otišla je... *(Legne na divan.)* Zbogom, draga ženo!... *(Uzdiše.)* I nikad je više ne ću vidjeti... Otišla je... Mogla je još ostati koji časak... *(Pauza.)* Bilo bi lijepo! Zamolit ću Sofju da odgodimo odlazak za tjedan dva, a ja ću s generalicom otići! Tako je... Samo dva tjedna! Sofja će pristati... Ona dotle može biti kod majke... Da je zamolim... a?... Dok ja budem na putu s generalicom, Sofja će se smiriti... snage skupiti... Pa ne odlazim ja zauvijek! *(Kucanje na vratima.)* Idem! Odlučeno je... *(Kucanje.)* Tko kuca? Generalica? Tko je? *(Kucanje.)* Jeste li vi to? *(Ustane.)* Ne ću vas pustiti! *(Ide k vratima.)* Je li to ona? *(Kucanje.)* Smješka se, čini se. *(Smije se.)* Ona je... Moram je pustiti... *(Otvori vrata.)* Ah! *(Uđe Osip.))*

VII

PLATONOV I OSIP

PLATONOV. Što je? Ti si, vraže? Što hoćeš?

OSIP. Dobar dan, Mihajlo Vasiljiču!

PLATONOV. Gle, gle?! Čemu da zahvalim za posjetu tako uvažene osobe! Govori brže i odlazi k vragu!

OSIP. Sjest ću... *(Sjedne.)*

PLATONOV. Budite tako ljubazni! *(Pauza.)* Ti si to, Osipe? Što želiš? Na licu ti je svih deset egipatskih nesreća! Što se dogodilo? Blijed si, mršav, ishlapio... Jesi li bolestan?

OSIP. I vama su na licu nesreće... Što se vama dogodilo? Mene vrag muči, a što je s vama?

PLATONOV. Sa mnom? Ja s vragom nisam poznat... Ja samog sebe mučim... *(Drmne Osipa za rame.)* Same kosti!

OSIP. A gdje je vaša debljina? Jeste li bolesni, Mihajlo Vasiljiču? Od dobrog ponašanja?

PLATONOV *(sjedne kraj njega)*. Pošto si došao?

OSIP. Da se oprostim.

PLATONOV. Zar odlaziš?
OSIP. Ne ja, nego vi.
PLATONOV. A tako! A kako znaš?
OSIP. Kako ne bih znao?
PLATONOV. Ne odlazim ja, brate. Uzalud si došao.
OSIP. Odlazite...
PLATONOV. Sve ti znaš i u sve se miješaš... Ti si, Osipe, čarobnjak. Idem, mili. Imaš pravo.
OSIP. Eto vidite da znam. Znam čak i kamo idete!
PLATONOV. Je li? Jesi mi ti... A ja ne znam. Mudrac, pravi mudrac! Hajde, reci, kuda?
OSIP. A vi baš hoćete znati?
PLATONOV. Molim te! Zanimljivo! A kuda?
OSIP. Na onaj svijet.
PLATONOV. Daleko bogami! *(Pauza.)* Zagonetka! Da me ti možda ne ćeš tamo otpremiti?
OSIP. Baš tako. Putnicu sam vam donio.
PLATONOV. Vrlo ugodno!... Hm... Došao si, dakle, da me ubiješ!
OSIP. Baš tako...
PLATONOV *(oponaša ga)*. Baš tako... Kakva drskost, vrag je dao! Došao da me otpremi na drugi svijet... Hm... Hoćeš li me ubiti na vlastitu želju ili po nečijoj narudžbi?
OSIP *(pokazuje bankotu od dvadeset i pet rubalja)*. Evo... Vengerovič je dao da vašu milost ispremlatim! *(Zgužva novac.)*
PLATONOV. Aha... Stari Vengerovič?
OSIP. Baš on...
PLATONOV. Zašto si zgužvao novac? Zar hoćeš pokazati kako si velikodušan, je li?
OSIP. Ne znam ja pokazivati velikodušnost, a novce sam zgužvao zato, da vi na drugom svijetu ne pomislite da sam vas zbog novca ubio.
PLATONOV *(ustane i hoda po sceni)*.
OSIP. Bojite se, Mihajlo Vasiljiču? Užasno, je li? *(Smije se.)* Bježite, vičite! Kod vrata ne stojim, vrata ne držim: izlaz postoji. Hajde, zovnite ljude, recite da je Osip došao da vas ubije! I došao je da ubije... Ne vjerujete? *(Pauza.)*
PLATONOV *(priđe k Osipu i promatra ga)*. Čudno! *(Pauza.)* Što se smješkaš? Budalo! *(Udara ga po ruci.)* Ne smij se! Tebi govorim! Šuti! Objesit ću te! Smoždit ću te, razboj-

niče! *(Brzo se odmakne od njega.)* Uostalom... Ne ljuti me. Mene se ne smije ljutiti... Mene to boli.

OSIP. Ošamarite me zato što sam nevrijedan čovjek!

PLATONOV. Koliko god želiš! *(Priđe k Osipu i ošamari ga.)* Što je? Ljuljaš se? Pričekaj samo, kako ćeš se tek ljuljati kada stotinu palica bude drobilo tvoju praznu glavu! Sjećaš li se kako je umro rošavi Filjka?

OSIP. Pas bio i kao pas umro.

PLATONOV. V-v-v-v-v... kako si ti odvratan, zvijeri! Najradije bih ti zakrenuo vratom, gade! Zašto unesrećuješ ljude, podla dušo, kao bolest, kao pošast? Što su ti učinili? V-v-v-v... Ništarijo!!! *(Šamara ga.)* Mrcino! Ja ću te... ja ću te... *(Brzo se odmakne od Osipa.)* Odlazi!

OSIP. Pljunite mi u lice zato što sam nevrijedan čovjek!

PLATONOV. Šteta pljuvačke!

OSIP *(digne se)*. A kako vi smijete tako govoriti?

PLATONOV. Odlazi odavde, dok te ne sastavim sa zemljom!

OSIP. Ne smijete! Vi ste isto tako nevrijedan čovjek!

PLATONOV. Ti se još usuđuješ razgovarati sa mnom? *(Priđe mu.)* Došao si, kažeš, da ubiješ? Evo! Ubij! Evo, tu sam! Ubij!

OSIP. Poštivao sam vas, gospodine Platonove, smatrao sam vas ozbiljnim čovjekom! I što sad... Žao mi je ubiti vas, ali moram... Previše ste štetni... Zašto je danas k vama dolazila mlada gospođa?

PLATONOV *(hvata ga za prsa)*. Ubij! Ubij!

OSIP. A pošto je generalica dolazila poslije nje? Vi, dakle, generalicu varate? A gdje vam je žena? Koja je od njih tri ona prava? A? Zar vi poslije svega toga niste nevrijedan čovjek? *(Hitro ga sruši preko noge i padne s njim zajedno na pod.)*

PLATONOV. Odlazi! Ja ću ubiti tebe, a ne ti mene! Ja sam jači od tebe! *(Bore se.)* Tišina!

OSIP. Okrenite se na trbuh! Ne izvijajte ruke! Što je ruka kriva, zašto je izvijate? No, eto ti ga na! Kad dođete na onaj svijet, najdublje se poklonite generalu Vojnicevu u moje ime!

PLATONOV. Pusti!

OSIP *(vadi iza pojasa nož).* Tiho! Ipak ću vas ubiti! A vi ste snažni! Uvažena ličnost! Ne umire vam se! Ne diraj u ono, što nije za tebe!

PLATONOV *(viče).* Ruka! Stani, stani!... Ruka!

OSIP. Ne umire vam se? Sad ćete biti u carstvu nebeskom...

PLATONOV. Ne udaraj samo po leđima, gvozdena životinjo, po prsima udaraj! Ruka! Pusti, Osipe! Žena, sin... Zar to nož sijeva? O, podlosti prokleta! *(Dotrči Saša.)*

VIII

ISTI i SAŠA

SAŠA *(dotrči).* Što je to? *(Krikne.)* Mišo! *(Trči Platonovu i Osipu koji se bore i baci se na njih.)* Što radite?

OSIP. Tko je to? Aleksandra Ivanovna? *(Skoči.)* Ostat će živ! *(Saši.)* Evo vam noža! *(Daje nož.)* Ne ću ga pred vama zaklati... Ostat će živ!! Poslije ću ga zaklati! Ne će umaći! *(Skoči kroz prozor.)*

PLATONOV *(nakon pauze).* Kakav đavo... Zdravo, Saša! Zar si to ti? *(Stenje.)*

SAŠA. Da te nije ranio? Možeš li ustati? Brzo!

PLATONOV. Ne znam... Ta je zvijer salivena od gvožđa... Daj mi ruku! *(Diže se.)* Ne boj se, rođena moja... Nisam ranjen. Samo me je zgnjeo...

SAŠA. Kako je to podao čovjek! Rekla sam ti da ga se okaniš!

PLATONOV. Gdje je divan! Što gledaš? Živ je tvoj izdajnik! Zar ne vidiš? *(Legne na divan.)* Hvala ti što si došla, zamalo nisi postala udovica, a ja pokojnik!

SAŠA. Lezi na jastuk! *(Podmetne mu jastuk pod glavu.)* Eto tako! *(Sjedne do njegovih nogu.)* Ne boli te ništa? *(Pauza.)* Zašto si zatvorio oči?

PLATONOV. Ništa, ništa... Samo tako... Došla si, Saša? Došlo je moje blago? *(Ljubi joj ruku.)*

SAŠA. Naš Kolja je obolio!

PLATONOV. Što mu je?

SAŠA. Kašlje, ima vrućinu, ospice... Već dvije noći ne spava i plače... Ne pije, ne jede... *(Plače.)* Teško je obo-

lio, Mišo!... Bojim se za njega! Tako se bojim, loše sam sanjala...

PLATONOV. A što tvoj brat radi? Ta liječnik je!

SAŠA. Što radi? Zar se on brine? Prije četiri dana navratio je na časak, okrenuo se i otišao. Ja mu govorim o Koljinoj bolesti, a on se šali i zijeva... Nazvao me budalom...

PLATONOV. I to je glupan! Razvalit će se jednog dana od zijevanja! A kad oboli, pobjeći će od samog sebe!

SAŠA. A što se može?

PLATONOV. Uzdati se u... Ti sad živiš kod oca?

SAŠA. Da.

PLATONOV. A što on?

SAŠA. Ništa. Šeće po sobi, puši lulu i sprema se k tebi. Došla sam k njemu uznemirena i on je saznao da ja,... da mi... Što ćemo s Koljom?

SAŠA. Ne uznemiruj se, Saša!

SAŠA. Kako da se ne uznemirujem? Da on, ne daj bože, umre, što će biti s nama?

PLATONOV. Da... Ne će ti gospod oduzeti našeg mališana! Zašto da te kažnjava? Zato, što si se udala za propalicu? *(Pauza.)* Čuvaj, Saša, mog malog dječačića! Sačuvaj ga, i kunem ti se svime što mi je sveto, da ću od njega učiniti čovjeka. Radovat će te svaki njegov korak! Ali, jadnik, i on je Platonov! Trebalo bi mu promijeniti prezime... Kao čovjek ja sam malen, neznatan, ali kao otac bit ću velik! Ne trebaš se bojati za njegovu sudbinu! Oh, ruka! *(Jauče.)* Boli me ruka... Jako me stisnuo onaj razbojnik... Što je to s njom? *(Promatra ruku.)* Crvena... A, dovraga i ruka! Tako je to, Saša... Bit ćeš sretna sa sinom! Smiješ se... Smij se, zlato moje! A što sad plačeš? Zašto plačeš? Hm... Ne plači, Saša! *(Obujmi joj glavu.)* Došla si... A zašto si i odlazila? Ne plači, lane! Čemu suze? Pa ja te volim, djevojčice!... Jako volim! Kriv sam, ali što mogu? Treba praštati... No, no...

SAŠA. Je li svršio skandal?

PLATONOV. Skandal? Kakva je to riječ, malograđanko?

SAŠA. Nije svršio?

PLATONOV. Kako da ti kažem? Nema tu nikakvog skandala, nego neka čudna zbrka... Neka te toliko ne zbunjuje ta zbrka! Ako još nije svršila, uskoro će... završiti!

SAŠA. Kada?

PLATONOV. Treba vjerovati, uskoro! Uskoro ćemo živjeti opet po starom, Saša! Kad nestane sve ono, započet ćemo nanovo! Izmučen sam, oronuo... Ne vjeruj u čvrstinu te veze, kao što ni ja ne vjerujem! Nije taj čvor čvrsto zategnut... Ona će se prva ohladiti i prva će se sa smijehom i gorčinom osvrnuti na tu vezu. Nije Sofja za mene. U njoj kipi ono, što je u meni već prekipjelo; ona s ganutljivim suzama gleda, što ja ne mogu vidjeti a da se ne nasmijem... Nije ona za mene... *(Pauza.)* vjeruj mi! Sofja više ne će dugo biti tvoja suparnica... Saša, Što ti je?

SAŠA *(ustane i zaljulja se).*

PLATONOV *(digne se).* Saša!

SAŠA. Ti... ti dakle sa Sofjom, a ne s generalicom?

PLATONOV. Zar prvi put čuješ o tome?

SAŠA. Sa Sofjom?.. Podlo... gadno...

PLATONOV. Što ti je? Blijeda si, spotičeš se... *(Stenje.)* Ne muči me bar ti, Saša! Boli me ruka, a još ti... Zar je to... zar je to za tebe novost? Zar to prvi put čuješ? Zbog koga si ti onda otišla? Zar nisi zbog Sofje?

SAŠA. S generalicom već kako tako, ali s tuđom ženom? Gadno, grešno... Nisam očekivala od tebe takve gadosti! Bog će te kazniti, huljo! *(Ide k vratima.)*

PLATONOV *(nakon pauze).* Uzrujana si? Kuda ćeš?

SAŠA *(zaustavi se na vratima).* Neka vas bog blagoslovi...

PLATONOV. Koga?

SAŠA. Vas i Sofju Jegorovnu.

PLATONOV. Nagutala si se glupih romana, Saša! Ja sam još za tebe »ti«, mi imamo sinčića i ja... ja sam svejedno tvoj muž! Uostalom, ja ne trebam blagoslova!... Ostani, Saša! Ti odlaziš. I zar zauvijek?

SAŠA. Ne mogu! Oh, bože, bože moj...

PLATONOV. Ne možeš?

SAŠA. Bože moj... I zar je sve to istina? *(Podupre rukama sljepočice i sjedne.)* Ne... ne znam, što da radim...

PLATONOV. Ne možeš? *(Priđe k njoj.)* Kako hoćeš... Ostani! Čemu vika, budalice? *(Pauza.)* Eh, Saša, Saša... Velik je moj grijeh, a zar se ne može oprostiti?

SAŠA. A jesi li ti oprostio samom sebi?

PLATONOV. Filzofsko pitanje! *(Poljubi je u čelo.)* Ostani... Kajem se! Bez tebe samo votka, prljavština, Osipi... Dosta mi je svega! Ostani kao njegovateljica, a ne kao žena! Čudna ste vi stvorenja, vi žene! Čudna si ti, Saša! Ako hraniš gada Osipa, svojim milosrđem ne puštaš na miru pse i kokoši, do ponoći čitaš molitve za nekakve svoje neprijatelje, a zašto ti je onda teško da se smiluješ svome posrnulom mužu, koji se kaje? Zašto da i ti budeš krvnik? Ostani, Saša! *(Zagrli je.)* Ne mogu bez dadilje! Ja sam gad, oteo sam prijatelju ženu, ja sam Sofjin ljubavnik, a možda sam i generaličin ljubavnik, ja sam mnogoženac, velika hulja u odnosu na obitelj. Ljuti se, psuj! Ali, tko će te voljeti tako kao što te ja volim? Tko će te cijeniti tako visoko, stara moja, kao što sam te cijenio ja? Kome ćeš kuhati ručak, kome soliti juhu? U pravu si ako odeš... Pravednost to zahtijeva, ali... *(Diže je.)* Tko će ti ovako pomagati da ustaneš? Je li to moguće, zlato, bez mene?

SAŠA. Ne mogu! Pusti me! Izgubljena sam! Ti se šališ, a ja propadam! *(Istrgne se.)* Ta znaš da to nije šala? Zbogom! Ne mogu da živim s tobom! Svi će te sad smatrati podlacem! Gdje sam ja sad? *(Jeca.)*

PLATONOV. Hajde s bogom! *(Poljubi je u čelo i legne na divan.)* Razumijem...

SAŠA. Upropastio si našu porodicu... Živjeli smo sretno, spokojno... Nitko nije bio sretniji od mene... *(Sjedne.)* Što si učinio, Mišo? *(Ustane.)* Što si učinio? Nema više povratka.. Propala sam... *(Jeca.)*

PLATONOV. Idi s bogom!

SAŠA. Zbogom! Ne ćeš me više vidjeti! Ne dolazi k nama... Otac će ti dovoditi Kolju... Neka ti bog oprosti kao što ti je opraštam! Upropastio si naš život!

PLATONOV. Jesi li otišla?

SAŠA. Idem... Dobro... *(Gleda neko vrijeme Platonova pa ode.)*

IX

PLATONOV *(sam)* a zatim VOJNICEV

PLATONOV. Evo za koga počinje novi život! Bolno! Svega se odričem... Poludjet ću! Bože moj, Saša, mušica,

stjenica — i ona se usuđuje, i ona ... u ime neke svetinje ima pravo da se nabaci na mene kamenom! Prokleta stvarnost! *(Legne na divan.)*

VOJNICEV *(uđe i zaustavi se na vratima).*

PLATONOV *(nakon pauze).* Je li to već epilog ili još samo komedija? *(Opazivši Vojniceva, zaklopi oči i tiho zahrče.)*

VOJNICEV *(priđe k Platonovu).* Platonove! *(Pauza.)* Ne spavaš ti ... Vidim ti na licu ... (Sjedne kraj njega.) Ne bih rekao, da se može ... da se može spavati ...

PLATONOV *(diže se).*

VOJNICEV *(ustane i gleda kroz prozor).* Ubio si me ... Znaš li ti to? *(Pauza.)* Hvala ... Što mogu? Neka je bog s tobom ... Neka bude. Znači, tako je moralo biti ... *(Plače.)*

PLATONOV *(ustane i polako ide u drugi kut sobe).*

VOJNICEV. Jednom me sudbina obdarila i ... to mi odnesoše! Nije ti dosta tvoja pamet, tvoja ljepota, tvoja velika duša ... Polakomio si se za mojom srećom! Oteo je ... A ja? Što je sa mnom? Ja ništa ... Eto tako ... Bolestan, kratke pameti, mekušan, sentimentalan, od boga proklet ... Sklon neradu, misticizmu, predrasudama ... Lijep prijatelj!

PLATONOV. Odlazi odavde!

VOJNICEV. Odmah ... Htio sam te pozvati na dvoboj, a kad tamo — rasplakao se ... Idem. *(Pauza.)* Jesam li definitivno izgubio?

PLATONOV. Da.

VOJNICEV *(zviždi).* Tako ... Zna se ...

PLATONOV. Odlazi odavde! Molim te! Otiđi!

VOJNICEV. Odmah ... A što ću ovdje? *(Ide prema vratima.)* Nemam što ovdje tražiti ... *(Pauza.)* Vrati mi je, Platonove! Budi dobar! Ta ona je moja! Platonove! Ti si i bez nje sretan! Spasi me, mili! A? Daj mi je! *(Jeca.)* Ta ona je moja! Moja! Zar ne razumiješ?

PLATONOV *(ide prema divanu).* Odlazi ... Ubit ću se ... Časti mi!

VOJNICEV. Ne treba ... Bog bio s vama. *(Odmahne rukom i ode.)*

PLATONOV *(hvata se za glavu).* O nesretniče, o nevoljniče! Bože moj! O, prokleta moja, od boga napuštena, sudbina! *(Jeca.)* Bježi od ljudi, gade! Bio sam nesreća za ljude i ljudi su za mene bili nesreća! Bježi od ljudi! Ubijaju, ubijaju

i nikako da ubiju! Pod svakim stolom, pod svakom treskom čuči ubojica, gleda te u oči i hoće da ubije! Udrite! *(Udara se u prsa.)* Udrite, dok se sâm ne ubijem! *(Trči k vratima.)* Na tucite me po prsima! Razderali ste mi grudi! *(Viče.)* Saša! Sašo, boga radi! *(Otvara vrata. Uđe Glagoljev 1.)*

X

PLATONOV, GLAGOLJEV 1, zatim GLAGOLJEV 2.

GLAGOLJEV 1. *(uđe ogrnut, sa štapom).* Vi ste kod kuće, Mihajlo Vasiljiču? Drago mi je... Smetam... Ne ću vas dugo zadržavati, odmah ću otići... Samo da vas nešto pitam. Što vam je, Mihajlo Vasiljiču? Blijedi ste, posrćete, drhtite... Što vam je?

PLATONOV. Što mi je? Je li? Valjda sam pijan, ili :.. ću poludjeti! Pijan sam... pijan... Vrti mi se...

GLAGOLJEV 1. *(ustranu).* Pitat ću! Što trijezan misli, pijan govori. *(Platonovu.)* Pitanje je čudno, možda i glupo, ali, molim vas, odgovorite mi, Mihajlo Vasiljiču! Ovo pitanje je za mene životno pitanje! Vjerujem u vaš odgovor zato, što vas poznajem kao poštenog čovjeka... Možda će vam moje pitanje izgledati čudno, ružno, glupo, što više, možda i uvredljivo, ali, boga radi... odgovorite! Nalazim se u strašnom položaju! Naša zajednička znanica... Vi je vrlo dobro poznajete... Smatrao sam je savršenstvom u ljudskom smislu... Ana Petrovna Vojniceva... *(Pridržava Platonova.)* Gospode, nemojte pasti!

PLATONOV. Odlazite! Uvijek sam te smatrao... uvijek sam vas smatrao glupim starkeljom!

GLAGOLJEV 1. Vi ste njezin prijatelj, vi je poznajete kao svojih pet prsta... Ili su mi je oklevetali, ili... ili su mi otvorili oči... Je li ona poštena žena, Mihajlo Vasiljiču? Ona... ona... Ima li ona pravo da bude žena poštenog čovjeka? *(Pauza.)* Ne znam kako da formuliram svoje pitanje.. Shvatite me, bogamu! Rekli su mi, da ona...

PLATONOV. Sve je na tom svijetu podlo, nisko, prljavo! Sve je... podlo... nisko... *(Padne onesviješten na Glagoljeva i sruši se na zemlju.)*

GLAGOLJEV 2. *(uđe).* Što si se ti ovdje zabrbljao? Ja ne kanim čekati!

GLAGOLJEV 1. Sve je podlo, prljavo nisko... Sve, dakle i ona...

GLAGOLJEV 2. *(gleda Platonova).* Tata, što je Platonovu?

GLAGOLJEV 1. Namrtvo je pijan... Da, podlo, prljavo... Duboka, nemilosrdna, potresna istina! *(Pauza.)* Idemo u Pariz!

GLAGOLJEV 2. Što! u Pa... U Pariz? Što ćeš ti u Parizu? *(Glasno se smije.)*

GLAGOLJEV 1. Da se valjamo ovako, kao što se ovaj valja! *(Pokazuje na Platonova.)*

GLAGOLJEV 2. Da se valjamo... u Parizu?

GLAGOLJEV 1. Idemo tražiti sreću na drugom mjestu! Dosta je! Dosta smo sami sebi igrali komediju, dosta smo se obmanjivali idealima! Nema više ni vjere, ni ljubavi! Nema ljudi! Idemo!

GLAGOLJEV 2. U Pariz?

GLAGOLJEV 1. Da... Ako se mora griješiti, onda neka se griješi u tuđoj, a ne u rođenoj zemlji! Prije nego što sagnjijemo, poživjet ćemo ljudski! Budi mi učitelj, sine! Idemo u Pariz!

GLAGOLJEV 2. To je divno, oče! Ti si mene naučio čitati, a ja ću tebe naučiti živjeti! Idemo!

(Odu.)

Zastor

ČETVRTI ČIN

Kabinet pokojnog generala Vojniceva. Dvoja vrata. Starinski namještaj, perzijski sagovi, cvijeće. Na zidovima vise puške, pištolji, kindžali (kavkaske izrade) i t. sl. Obiteljske slike. Poprsja Krilova, Puškina i Gogolja. Polica sa punjenim pticama. Ormar s knjigama. Na ormaru cigarluci, kutije, štapovi, puščane cijevi i tome slično. Pisaći sto napunjen papirima, portretima, statuicama i oružjem. Jutro je.

I

SOFJA JEGOROVNA i KATJA *(ulaze).*

SOFJA JEGOROVNA. Ne uzbuđujte se! Govorite sabrano!

KATJA. Nešto se rđavo događa, gospođo! Vrata i prozori, sve je širom otvoreno, u sobama je sve ispreturano, izlomljeno... Vrata su skinuta sa šarki... Neko se zlo dogodilo, gospođo! Nije bez razloga kod nas kokoš pjevala poput pijevca...

SOFJA JEGOROVNA. A što vi mislite?

KATJA. Ništa ne mislim, gospođo. Što ja mogu misliti? Znam samo, da se je nešto dogodilo... Ili su Mihajlo Vasiljič[1] otputovali, ili su podigli na sebe ruku... U njih je, gospođo, vatrena narav! Ja ih poznajem već dvije godine...

SOFJA JEGOROVNA. Nije... Jeste li bili u selu?

KATJA. Bila sam... Nema ih nigdje... Četiri sam sata hodala okolo...

SOFJA JEGOROVNA *(sjedne).* Što da se radi? Što da se radi? *(Pauza.)* Vi ste uvjereni da ga ovdje nigdje nema? Jeste li uvjereni?

KATJA. Ne znam, gospođo... Nekakvo se zlo dogodilo... Ne udara meni srce bez razloga! Ostavite, gospođo! Ta grijeh je! *(Plače.)* Žao mi je gospodina Sergeja Pavloviča... Bio je takav ljepotan, a čemu je sada nalik? Izmučio se u dva dana, jadnik, i hoda kao ošamućen. Nestalo je dobrog gospodina... Mihajla Vasiljiča mi je žao... Događalo se, bio je najveseliji čovjek, od njegovih šala nije se moglo proći, a sada je postao nalik na smrt... Ostavite to, gospođo!

SOFJA JEGOROVNA. Što da ostavim?

KATJA. Ljubav. Kakva vam korist od toga? Samo sramota. I vas mi je žao. Na što ste sada nalik! Omršavjeli ste, ne jedete, ne pijete, ne spavate, i samo kašljete...

SOFJA JEGOROVNA. Otiđite, Katja, opet! Možda je on sada već u školi.

KATJA. Odmah... *(Pauza.)* Trebali biste leći.

SOFJA JEGOROVNA. Otiđite, Katja, opet! Jeste li otišli?

KATJA *(ustranu).* Nisi ti po rodu seljakinja. *(Resko, plačljivo.)* A kuda da idem, gospodarice?

---

[1] Služavka govori iz poštovanja »oni« mj. on.

SOFJA JEGOROVNA. Meni se spava. Svu noć nisam spavala. Ne viči tako! Odlazi odavde!

KATJA. Slušam... Uzalud se tako mučite!... Trebali biste otići u sobu i leći u postelju! *(Odlazi.)*

II

SOFJA JEGOROVNA a zatim VOJNICEV.

SOFJA JEGOROVNA. Strašno! Jučer je dao časnu riječ, da će se pojaviti u kolibi oko deset sati, a nije se pojavio... Čekala sam ga do zore... I to mi je časna riječ! To mi je ljubav, to je naš odlazak... On me ne voli!

VOJNICEV *(ulazi)*. Idem spavati... Možda ću nekako i zaspati... *(Ugledavši Sofju Jegorovnu.)* Vi... ste kod mene? U mojem kabinetu?

SOFJA JEGOROVNA. Ja sam ovdje? *(Pogledava uokolo.)* Da... Ali ja sam se ovdje našla slučajno, ne primijetivši to sama... *(Ide prema vratima.)*

VOJNICEV. Samo časak!

SOFJA JEGOROVNA *(zaustavi se)*. No?

VOJNICEV. Dajte mi, molim vas, dvije tri minute... Možete li ostati ovdje dvije, tri minute?

SOFJA JEGOROVNA. Govorite! Vi želite nešto reći?

VOJNICEV! Da... *(Pauza.)* Prošlo je ono vrijeme, kada u ovoj sobi nismo bili tuđi jedno drugome...

SOFJA JEGOROVNA. Prošlo je.

VOJNICEV. Uostalom, oprostite, ja sam se zanio. Da li vi odlazite?

SOFJA JEGOROVNA. Da.

VOJNICEV. Hm... Ubrzo?

SOFJA JEGOROVNA. Danas.

VOJNICEV. S njim?

SOFJA JEGOROVNA. Da.

VOJNICEV. Želim vam sretno! *(Pauza.)* Dobar temelj za sreću! Razigrana tjelesna požuda i nesreća drugoga čovjeka.. Nesreća drugoga uvijek postaje nečija sreća! Uostalom, to je otrcano... Nova se laž pažljivije sluša negoli stara istina... Neka je bog s vama! Živite kako znate!

SOFJA JEGOROVNA. Vi ste htjeli nešto reći.

VOJNICEV. A zar šutim? No da... Evo što sam htio reći... Htio bih, da pred vama ostanem potpuno čist, da vam ne ostanem dužan, i zato vas molim da mi oprostite moj jučerašnji postupak... Sinoć sam vam govorio drskosti, bio sam grub, zao... Oprostite mi, molim... Opraštate li?

SOFJA JEGOROVNA. Opraštam. *(Hoće da ode.)*

VOJNICEV. Ta počekajte, počekajte, još nisam rekao sve! Još ću vam štogod reći. *(Uzdiše.)* Poludio sam, Sofi! Nemam snage da podnesem taj strašan udarac... Poludio sam, ali ipak još sve shvaćam... U mojoj glavi usred neobuhvatne magle, u gomili nečeg sivog, olovnog, teškog, strši svijetli komadić, kojim sve shvaćam. Ako mi ostane i taj komadić, e, onda sam, znači... sasvim propao. Sve ja shvaćam... *(Pauza.)* Eto, ja stojim u svom kabinetu; u tome je kabinetu nekada živio moj otac, generalmajor Vojnicev u sviti njegova veličanstva, nosilac georgijevskog ordena, velik i slavan čovjek! Na njemu su vidjeli jedino loše osobine... Vidjeli su kako je udarao i gazio, a kako su njega udarali i gazili, to nitko nije htio vidjeti... *(Pokazuje na Sofju Jegorovnu.)* To je moja ekszena...

SOFJA JEGOROVNA *(hoće da ode).*

VOJNICEV. Počekajte! Dajte mi da dovršim! Govorim gluposti, ali poslušajte. Ta to je posljednji puta!

SOFJA JEGOROVNA. Sve ste već rekli... Što još možete reći? Treba se rastati... Što se još može reći? Vi želite dokazati, da sam ja pred vama kriva? Ne mučite se! Ja znam, da moram sama o sebi misliti...

VOJNICEV. Što ja mogu reći? Oh, Sofja, Sofja! Ništa ti ne znaš! Ništa, jer inače ne bi gledala tako oholo. Užasno je to, što se događa u mojoj duši! *(Klekne pred nju.)* Što radiš, Sofi? Kamo to bacaš i sebe i mene? Boga radi, sažali se! Umrijet ću ili poludjeti! Ostani sa mnom! Sve ću zaboraviti, sve sam oprostio... Bit ću tvoj rob, voljet ću te... voljet ću te kao što te dosad nisam volio! Pružit ću ti sreću! Kod mene ćeš biti sretna kao boginja! Ne će ti on pružiti sreće! I sebe ćeš upropastiti, i njega ćeš upropastiti! Upropastit ćeš Platonova, Sofja!... Znam da se ne može nasilu voljeti, ali ostani! Opet ćeš biti vesela, ne ćeš biti tako mrtvački blijeda, tako nesretna! Opet ću ja biti čovjek, opet će k nama dolaziti... Platonov! To je utopija, ali... ostani! Vratimo prošlost dok

još nije prekasno! Platonov će pristati... Ja ga poznajem... On te ne voli, nego tako... ti si mu se podala, i on te je uzeo... *(Ustane.)* Ti plačeš?

SOFJA JEGOROVNA *(ustane).* Ne mislite da te suze idu na vaš račun! Može biti, da će Platonov pristati... Neka pristane! *(Oštro.)* Svi ste vi podli ljudi! Gdje je Platonov?

VOJNICEV. Ne znam gdje je.

SOFJA JEGOROVNA. Ne dodijavajte mi! Gubite se! Mrzim vas! Nosite se napolje! Gdje je Platonov? Podli ljudi... Gdje je on? Mrzim vas!

VOJNICEV. Zašto?

SOFJA JEGOROVNA. Gdje je on?

VOJNICEV. Ja sam mu dao novaca, i on mi je obećao da će otputovati. Ako je ispunio svoje obećanje, onda znači da je otputovao.

SOFJA JEGOROVNA. Vi ste ga potkupili? Zašto lažete?

VOJNICEV. Dao sam mu tisuću rubalja, i on vas se odrekao. Uostalom, lažem! Sve ovo lažem! Ne vjerujte mi, zaboga! Živ je i zdrav taj prokleti Platonov! Idite, uzmite ga, ljubite se s njim... Nisam ga potkupljivao! I zar ćete vi... on biti sretan? I to je moja žena, moja Sofja... Pa što to sve znači? Još uvijek ne mogu vjerovati! Da li je između vas platonski odnos? Još nije došlo do... krupnih stvari?

SOFJA JEGOROVNA. Ja sam njegova žena, ljubavnica, što želite! *(Hoće da ode.)* Zbog čega me zadržavate? Ja nemam vremena da slušam razne...

VOJNICEV. Čekaj, Sofja! Ti si njegova ljubavnica? Kakav je to način? Ti tako odvažno govoriš! *(Hvata je za ruku.)* I zar si mogla? Mogla si? *(Ulazi Ana Petrovna.)*

SOFJA JEGOROVNA. Gubite se! *(Ode.)*

III

VOJNICEV i ANA PETROVNA

(Ana Petrovna ulazi i gleda kroz prozor).

VOJNICEV *(maše rukom).* Dosta je! *(Pauza.)* Što ima tamo nova?

ANA PETROVNA. Osipa su ubili seljaci.

VOJNICEV. Već?...

ANA PETROVNA. Da... Kraj bunara... Vidiš li? Eno ga!

VOJNICEV *(gleda kroz prozor.)* Pa što? Tako mu i treba. *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Jesi li čuo, sine, novosti? Vele, da je Platonov nekuda nestao i... Jesi li čitao pismo?

VOJNICEV. Čitao sam.

ANA PETROVNA. Ode imanje! Kako ti se to sviđa? Nestalo... Bog dao, bog i uzeo. Eto ti toliko hvaljene trgovačke makinacije! A sve to zato, što smo povjerovali Glagoljevu... Obećao je kupiti imanje, a nije bio ni na dražbi... Posluga govori, da je otputovao u Pariz... Našalio se, nitkov, pod stare dane! Da nije bilo njega, ti i ja bismo potajno platili kamate i živjeli bismo... *(Uzdiše.)* Ne treba na ovom svijetu poklanjati povjerenje neprijateljima, a isto tako ni prijateljima!

VOJNICEV. Da, ne vrijedi vjerovati prijateljima!

ANA PETROVNA. No, vlastelinu? Što ćeš sada početi? Deđ da sjednemo... *(Sjednu.)* Kako si namršten... Što da se radi? Žao mi je da se rastanem s rodnim gnjezdašcem, ali što se može učiniti, mili moj? Ne možeš vratiti... Tako mora da bude, znači... Budi pametan, Seržel! Prva je stvar — hladnokrvnost.

VOJNICEV. Ne obraćajte na mene pažnju, maman! Što da se o meni i govori? Vi sami jedva sjedite... Utješite najprije samu sebe, a zatim dođite tješiti mene.

ANA PETROVNA. No... Nije riječ o ženama... Žena je uvijek u zadnjem planu. Prva je stvar hladnokrvnost! Ti si izgubio ono, što si imao, ali nije važno ono, što je bilo, nego ono, što će biti. Pred tobom je cio život, lijep, mučan, muški život! Zašto jaučeš? Namjestit ćeš se u progimnaziji ili gimnaziji, počet ćeš raditi.. Junak si ti. Filolog si, tako dobronamjeran, ni u kakve loše poslove ne zabadaš nos, imaš svoja uvjerenja, tih si po prirodi, oženjen... Ako ushtjedneš, daleko ćeš doći! Pametan si mi ti, dječače! Samo se ne treba svađati sa ženom... Još se niste pravo ni oženili, a već se svađate... Zašto mi ne kažeš, Seržel? Boluješ u duši, a šutiš... Što se događa među vama?

VOJNICEV. Ne događa se, nego se već dogodilo.

ANA PETROVNA. Ali što to? Ili, zar je možda tajna?

VOJNICEV *(uzdahne).* Strašna nesreća nadvila se nad našu kuću, mama Anjuta! Zašto vam dosada nisam kazao? Ne znam. Neprestano sam se nadao, a i stidio sam se... I ja sam saznao tek jučer ujutro... A na imanje ja pljujem!

ANA PETROVNA *(smije se).* Kako ti to mene plašiš! Jesi li se razljutio, je li?

VOJNICEV. Smijte se! Počekajte, više se ne ćete tako smijati! *(Pauza.)* Ona me je prevarila... Imam čast da se predstavim: muž rogonja!

ANA PETROVNA. Kakve su to gluposti, Sergeju! Kakve glupe fantazije! Govoriti o takvim budalastim fantazijama, i govoriti ne promislivši! Čudan si ti čovjek! Nekad tako izvališ, da prosto para uši! Rogonja... Znači, da ti ne znaš, što to znači...

VOJNICEV. Znam, maman! Ne teoretski, nego već i praktično!

ANA PETROVNA. Ne vrijeđaj svoju ženu, čudače jedan! Ah...

VOJNICEV. Kunem vam se bogom!

(Pauza.)

ANA PETROVNA. Čudno... Ti govoriš o nemogućim stvarima. Ti klevećeš! Nemoguće! Ovdje, u Vojnicevki!

VOJNICEV. Da, ovdje, u vašoj prokletoj Vojnicevki!

ANA PETROVNA. Hm... Ta kome ovdje, u našoj prokletoj Vojnicevki može pasti na pamet nemoguća misao, da nasadi na tvoju aristokratsku glavu rogove? Uopće nema tko! Zar mlađi Glagoljev? Teško, Glagoljev je prestao dolaziti k nama... Tvoja Sofi ovdje nije nikome na nišanu. Glupo si ljubomoran, mili!

VOJNICEV. Platonov!

ANA PETROVNA. Što Platonov?

VOJNICEV. On je!

ANA PETROVNA *(poskoči).* Možeš govoriti gluposti, ali takve gluposti kao što si sad rekao, čuješ ti... Slagao si! Treba znati mjeru! To je neoprostivo glupo!

VOJNICEV. Upitajte nju, pođite i upitajte njega samoga, ako ne vjerujete! Ja sám nisam htio i ne želim vjerovati, ali ona danas odlazi, ostavlja me! Treba vjerovati! I on putuje

s njom! Ta, konačno, zar vi ne vidite da hodam i gledam u bijeli svijet kao prebita mačka! Ja propadam!

ANA PETROVNA. To ne može biti, Sergeju! To je plod tvoje dječačke fantazije! Vjeruj mi! Ništa od toga nije istina!

VOJNICEV. Vjerujte meni, ona danas odlazi! Vjerujte, ona u posljednja dva dana nije prestala tvrditi, da je postala njegova ljubavnica! Ona sama!! Dogodilo se to, u što se ne može povjerovati, ali se mora, i mimo svih želja i snaga, vjerovati!

ANA PETROVNA. Shvaćam, shvaćam... Sada sve shvaćam... Daj mi stolicu, Sergeju! Ne, nije potrebno... Znači, to je to! Hm... Čekaj, čekaj, daj da se prisjetim, kako ide po redu...

(Pauza. Ulazi Bugrov.)

IV

ANA PETROVNA, VOJNICEV i BUGROV

BUGROV *(ulazi)*. Dobar dan! Sretna vam nedjelja! Jeste li živi, zdravi?

ANA PETROVNA. Da-da-da... To je strašno...

BUGROV. Kišica pada, a vruće je... *(Briše čelo.)* Ufff ... Skuhaš se doklem[1] dođeš ili doklem se najedeš... Zdravi li ste? *(Pauza.)* Ja sam upravo zbog toga razloga i svratio k vama, što je jučeraske bila dražba, kako vam je poznato... A usto mi je nekako, znate, malo *(smije se)* zbog vas, razumije se, suosjećam, i uvredljivo je, pa ja... pa vi se na mene ne ljutite, molim vas! Nisam ja kupio imanje! Kupio ga je Abraham Abramič, samo na moje ime...

VOJNICEV *(snažno pozvoni)*. Vrag neka ih nosi...

BUGROV. Tako je to... Vi nemojte pomisliti... Da sam ja... Prema tome, samo je na moje ime, znači! *(Sjedne.)*

JAKOV *(uđe)*.

VOJNICEV *(Jakovu)*. Koliko sam puta molio vas, nitkove, podlace *(kašlje)*, dangube, da nikoga ne puštate bez najavljivanja! Treba vas sve išibati, životinje! *(Baci zvonce pod stol.)* Van odavde! Nitkovi!... *(Hoda po sceni.)*

---

[1] Bugrov ne govori pravilno, nego razgovornim jezikom seljaka. Stoga je u prijevodu zadržana ta razlika.

JAKOV *(slegne ramenima i ode).*

BUGROV *(kašlje).* Samo je na moje ime... Abraham Abramič zapovjedio je, da vas obavijestim, da možete ovdje živjeti doklem god želite, makar do Božića... Tu će se vršiti kojekakve promjene, ali one vam ne će smetati. A ako i bude što takvo, možete se preseliti u dvorišnu zgradu... Ima mnogo soba, a i toplo je... On je još zapovjedio da upitam, ne želite li vi još prodati meni, to jest na moje ime, rudnike? Rudnici su vaši, Ana Petrovna... Eto, ne želite li ih sada možda prodati? Dat ćemo lijepu svotu...

ANA PETROVNA. Ne... Nikojem đavlu ne ću prodati svoje rudnike! Koliko biste mi vi dali za njih? Groš? Udavite se tim grošem!

BUGROV. Abraham Abramič zapovjedio je još da vam poručim, da u slučaju, ako vi ne biste željeli prodati njemu svoje rudnike s prijenosom duga Sergeja Pavliča i pokojnika, njegovog prevashodstva Pavla Ivaniča, da će on onda protestirati mjenice... I ja ću također protestirati... Hi-hi-i... Prijateljstvo je prijateljstvo, znate, a novčani poslovi... Trgovina! To je proklet posao. Ja sam, ovaj... kupio vaše mjenice od Petrina...

VOJNICEV. Ja nikome ne dopuštam da računa na imanje moje maćehe! Njezino imanje — nije moje imanje!

BUGROV. Oni će se, možda, sažaliti...

VOJNICEV. Nemam vremena da s vama razgovaram!... Eh, eh... *(Odmahuje rukom.)* Radite što želite!

ANA PETROVNA. Ostavite nas, Timofeju Gordejiču! Oprostite... Otiđite, molim vas!

BUGROV. Slušam... *(Ustane.)* Tako, vi se nemojte uznemirivati... Ovdje možete živjeti ako hoćete do Božića. Ja ću sutra ili prekosutra otići. Budite zdravi! *(Ode.)*

ANA PETROVNA. Već ćemo sutra otputovati odavde! Da, sada mi je jasno... Platonov... Znači to je ono, od čega on bježi!...

VOJNICEV. Neka rade, što hoće! Neka uzmu sve! Više nemam žene, pa mi više ništa i nije potrebno! Nemam žene, maman!

ANA PETROVNA. Da, više nemaš žene... Ali što je on našao u toj razmaženoj Sofji? Što je on našao u toj djevojci? Što je mogao u njoj naći? Kako su nerazumni ti glupi muškarci! Oni su sposobni da se zanesu svakim smm... A što

si ti radio, mužu? Gdje su ti bile oči? Plačljivko! Slinio sve dotada, dok mu ispred nosa nisu oteli ženu! I to mi je muškarac! Ti si dječačić! Vas, dječake, žene samo zbog ironije, magarce! Obojica niste ni za što, ni ti, ni tvoj Platonov! Eto, kako si je pustio iz ruke!

VOJNICEV. Ništa sada ne pomaže, pa ne će pomoći niti prijekori. Ona više nije moja, a on više nije vaš. Što da se tu mnogo priča? Ostavite me, maman! Ne gledajte moju glupu fizionomiju!

ANA PETROVNA. Pa što da se radi? Nešto treba učiniti! Treba spasiti!

VOJNICEV. Koga spasiti? Spasavati treba samo mene... Oni su sad sretni. *(Uzdiše.)*

ANA PETROVNA. Idi ti sa svojom logikom! Ih, a ne treba li tebe spasavati! Platonov je ne voli! Znaš li ti to? On ju je prevario, kao što si ti nekoć prevario svoju glupu Njemicu! Ne voli on nju! Uvjeravam te! Što ti je ona rekla? Što šutiš?

VOJNICEV. Ona je rekla, da je njegova ljubavnica.

ANA PETROVNA. Glupača je ona njegova, a ne ljubavnica! Ušuti! Možda se još sve može popraviti... Platonov je samo zbog jednog cjelova ili stiska ruke u stanju da podigne buku... Do krupnih stvari kod njih još nije došlo! Uvjerena sam u to...

VOJNICEV. Došlo je!

ANA PETROVNA. Ti ništa ne shvaćaš. *(Ulazi Grekova.)*

V

VOJNICEV, ANA PETROVNA i GREKOVA

GREKOVA *(uđe).* Eto gdje ste vi! Dobar dan! *(Pruža ruku Ani Petrovnoj.)* Dobar dan, Sergeju Pavloviču! Oprostite, molim vas, čini se, da vam smetam... Gost, koji ne dođe u pravi čas, gori je... gori... Kako se ono kaže? Gori je od Tatara, pa da... Ja k vama na časak... Ne možete sebi ni zamisliti! *(Smije se.)* Odmah ću vam pokazati, Ana Petrovna... Oprostite, Sergeju Pavloviču, mi ćemo govoriti tajne... *(Odvodi Anu Petrovnu ustranu.)* Pročitajte... *(Pruži joj pisamce.)* To sam primila sinoć... Pročitajte!

ANA PETROVNA *(preleti očima pisamce).* A...

GREKOVA. Ja sam to, znate, predala sudu... *(Stavlja joj glavu na grudi.)* Pošaljite po njega, Ana Petrovna! Neka dođe!

ANA PETROVNA. Što će vam?

GREKOVA. Hoću da pogledam kakvo mu je sada lice... Što mu je sada napisano na licu! Pošaljite po njega! Molim vas! Hoću da mu kažem dvije riječi... Vi ne znate što sam napravila! Što sam napravila! Ne slušajte, Sergeju Pavloviču! *(Šaptom.)* Ja sam se odvezla k direktoru... Mihajla Vasiljiča će, po mojoj molbi, premjestiti u drugi grad... Što sam učinila! *(Plače.)* Pošaljite po njega!... Tko bi znao da će on napisati to pismo?! Ah, da sam mogla znati! Bože moj... Kako patim!

ANA PETROVNA. Otiđite, draga moja, u biblioteku! Ja ću odmah doći k vama, pa ćemo onda porazgovoriti... Moram sa Sergejom Pavličem razgovarati nasamo...

GREKOVA. U biblioteku? Dobro... A vi ćete poslati po njega? Kakvo mu je lice nakon ovoga pisma? Jeste li pročitali? Dajte da ga spremim! *(Sprema pismo.)* Mila moja, draga... Molim vas! Ja idem... ali vi pošaljite! Ne slušajte, Sergeju Pavloviču! Govorit ćemo njemački, Ana Petrovna! Schicken Sie, meine Liebe![1]

ANA PETROVNA. Dobro... Ta hajdete!

GREKOVA. Dobro... *(Brzo je poljubi.)* Ne ljutite se na mene, moja mila! Ja... ja patim! Ne možete sebi zamisliti! Ja odlazim, Sergeju Pavloviču! Možete nastaviti svoj razgovor! *(Otiđe.)*

ANA PETROVNA. Ja ću odmah sve saznati... Ti se ne uzbuđuj! Može biti, da se još može spariti tvoja porodica... Strašan događaj! Tko je to mogao očekivati?! Sad ću ja porazgovoriti sa Sofjom! Ja ću je ispitati kako treba... Ti se varaš i praviš gluposti... Uostalom, ne! *(Prekriva lice rukama.)* Ne, ne...

VOJNICEV. Ne! Ja se ne varam!

ANA PETROVNA. Ali ja ću svejedno porazgovoriti s njom... Otići ću i s njim razgovarati...

VOJNICEV. Otiđite, razgovarajte! Samo — uzalud je! *(Sjedne za stol.)* Otiđimo odavle! Nema nade. Nema više ni slamčice, za koju bi se moglo uhvatiti...

---

[1] Pošaljite, moja mila!

ANA PETROVNA. Odmah ću ja sve saznati... A ti sjedi i plači! Idi spavati, mladiću! Gdje je Sofja?

VOJNICEV. Vjerojatno u svojoj sobi...

ANA PETROVNA *(ode)*.

VI

VOJNICEV, a zatim PLATONOV

VOJNICEV. Teška nesreća! Kako dugo će se razvlačiti? I sutra, i prekosutra, i nakon nedjelju dana, mjesec dana, godinu... Nema kraja patnji! Treba se ustrijeliti!

PLATONOV *(ulazi, ruka mu je povezana)*. Sjedi... Plače, čini se... *(Pauza.)* Mir duši tvojoj, moj bijedni prijatelju! *(Priđe Vojnicevu.)* Boga radi, saslušaj me! Nisam se došao opravdavati... Nije na meni, niti na tebi, da sudimo meni... Nisam došao moliti za sebe, već za tebe... Bratski te molim. Mrzi me, preziri, misli o meni što hoćeš, ali ne ubijaj sebe! Ja ne govorim o revolverima, nego... uopće... Ti si slaba zdravlja... Nesreća će te dokrajčiti... Ja ne ću živjeti!... Ja ću se ubiti, a ne ti! Želiš li moju smrt? Želiš li da prestanem živjeti? *(Pauza.)*

VOJNICEV. Ništa ja ne želim.

(Ulazi Ana Petrovna.)

VII

VOJNICEV, PLATONOV i ANA PETROVNA

ANA PETROVNA. On je ovdje?! *(Polako prilazi Platonovu.)* Platonove, je li to istina?

PLATONOV. Istina je.

ANA PETROVNA. I on još smije... smije govoriti tako hladnokrvno! Istina je... Podli čovječe, ta vi ste znali da je to podlo, nisko?

PLATONOV. Podli čovječe... Ne možete li pažljivije? Ništa ja nisam znao! Ja sam znao i znam od cijele te pripovijesti samo to, da mu nikada nisam želio ni tisući dio onoga, što on sada mora podnositi!

ANA PETROVNA. A osim toga, prijatelju, ne bi bilo loše, da ste znali, da žena jednog prijatelja nije dužna i ne može biti igračkom drugoga? *(Viče.)* Ne volite vi nju! Vama je bilo dosadno!

VOJNICEV. Maman, upitajte ga zašto je došao?

ANA PETROVNA. Podlo je. Podlo je igrati se ljudima! Oni su isto takvi živi stvorovi kao i vi, prepametni čovječe!

VOJNICEV *(skoči)*. Došao je ovamo! Drskost! Zašto ste se pojavili ovdje? Znam zašto ste se pojavili, ali ne ćete nas zabliještiti niti poraziti svojim glasnim frazama!

PLATONOV. Koga to »nas«?

VOJNICEV. Znam sada cijenu svih tih glasnih fraza! Ostavite me na miru! Ako ste došli blagoglagoljivošću iskupiti svoj grijeh, onda znajte, da se praznim riječima ne može iskupiti grijeh!

PLATONOV. Kako praznim riječima ne možeš iskupiti grijeh, tako ga vikom i srdžbom ne možeš dokazati, ali ja sam već, čini se, rekao, da ću se ustrijeliti!

VOJNICEV. Tako se ne iskupljuje grijeh! Ne riječima, u koje ja sad ne vjerujem! Prezirem ja vaše riječi! Eno kako iskupljuje grijeh ruski čovjek! *(Pokazuje prema prozoru.)*

PLATONOV. Što se tamo dogodilo?

VOJNICEV. Eno, kod bunara leži onaj, koji je iskupio svoj grijeh!

PLATONOV. Vidio sam... Ali zašto vi frazirate, Sergeju Pavloviču? Ta vi ste, čini se, sada u nesreći... Vi ste se posve prometnuli u nesreću, a u isto vrijeme zauzimate teatralne poze! Čemu da se to pripiše: neiskrenosti, ili pak... gluposti?

VOJNICEV *(sjedne)*. Maman, upitajte ga zašto je došao ovamo?

ANA PETROVNA. Platonove, što tražite ovdje?

PLATONOV. Vi zapitajte sami, zašto da uznemirujete maman? Sve je propalo! Žena je otišla — i sve je propalo, ništa nije ostalo! Predivna kao majski dan, Sofi — ideal, iza kojega se ne mogu vidjeti drugi ideali! Muž bez žene je ono — što je mašina bez pare! Propao je život, iščezla para! Sve je propalo! I poštenje, i ljudsko dostojanstvo, i aristokratizam, sve. Došao je kraj!

VOJNICEV. Ja ne slušam! Možete otići!

PLATONOV. Razumije se. Ne vrijeđaj, Vojnicevu! Ja nisam došao ovamo zato, da mene vrijeđaju! Tvoja nesreća ti ne daje prava da me bacaš u blato! Ja sam čovjek, i odnosi se prema meni kao što se treba ponašati s ljudima. Ti si nesretan, ali ti ništa ne vrijediš zajedno sa svom svojom nesrećom u poredbi s onim patnjama, koje sam pretrpio ja nakon tvoga odlaska! Bila je to strašna noć, Vojnicevu, nakon onoga kako si ti otišao! Kunem vam se, filantropi, da vaša nesreća ne vrijedi ni sjene mojih muka!

ANA PETROVNA. Vrlo lako može biti, no komu je stalo do vaše noći, do vaših muka!

PLATONOV. I vama nije stalo?

ANA PETROVNA. Uvjeravam vas, da nama nije stalo!

PLATONOV. Da? Ne lažite, Ana Petrovna! *(Uzdahne.)* A može biti, da sa svoga stanovišta vi imate i pravo... Može biti... Ali, ta gdje da tražim ljude? Komu da idem? *(Prekriva lice rukama.)* Ta gdje su ljudi? Ne shvaćaju... Ne shvaćaju! Tko će shvatiti? Glupi, okrutni, bezosjećajni...

VOJNICEV. Ne, ja shvaćam. Shvatio sam! Ne pristaje vam, milostivi gospodine, bivši moj prijatelju, to kazansko siromaštvo[1]! Ja vas shvaćam! Vi ste spretni podlac! Eto tko ste vi!

PLATONOV. Opraštam ti, glupane, tu riječ! Čuvaj se, ne govori više! *(Ani Petrovnoj.)* Vi nekako odudarate ovdje, ljubiteljice snažnih osjećaja. Radoznali ste? Nemate ovdje posla! Svjedoci nisu potrebni!

ANA PETROVNA. I vi ovdje nemate posla! Možete... se pokupiti! Drznik! Ogaditi, napakostiti, naspletkariti, a zatim doći i žaliti se na svoje muke! Diplomat! Uostalom... oprostite mi! Ako ne želite još štogod čuti, onda otiđite! Molim vas!

VOJNICEV *(skoči)*. Što još traži od mene, ne shvaćam! Što hoćeš, što čekaš od mene? Ne shvaćam!

PLATONOV. Vidim, da ne shvaćate... Ima pravo onaj, koji od nesreće ne odlazi k ljudima, nego u krčmu... Tisuću puta ima pravo! *(Ide prema vratima.)* Žalim ono što sam go-

---

[1] Kazanski siromah — čovjek, koji se pričinja nesretnim, nastojeći pobuditi suosjećanje drugih. Uzrečica je postala po načinu bivših tatarskih mirza u Kazanu, koji su se nakon pokorenja koristili milošću ruskih careva. (op. ur.)

vorio s vama, ponižavao se... Bio sam glup i smatrao vas plemenitim ljudima... A vi ste također... divljaci, grube, neotesane prostačine... *(Zalupi vratima i ode.)*

ANA PETROVNA *(krši ruke)*. Kakav nitkov... Izvoli ga ovaj čas dotjerati ovamo i reći mu... Reci mu, da...

VOJNICEV. Što mu ja mogu reći?

ANA PETROVNA. Pronaći ćeš što ćeš mu reći... Bilo što. Trči, Serželj! Molim te. On je došao ovamo u dobroj namjeri! Ti si bio dužan da ga shvatiš, a bio si okrutan s njim. Trči, rođeni moj!

VOJNICEV. Ne mogu! Ostavite me!

ANA PETROVNA. Ali, nije on jedini krivac! Serželj, svi smo krivi! Svi imamo strasti, i svima nam nedostaje snage... Trči! Reci mu bilo što umirujuće! Pokaži mu, da si čovjek! Boga radi... Ta idi! Trči!

VOJNICEV. Ja ću poludjeti...

ANA PETROVNA. Poludi, ali nemoj vrijeđati ljude! Ah... ta idi već, boga radi! *(Plače.)* Sergeju!

VOJNICEV. Ostavite me, maman!

ANA PETROVNA. Idem sama... Zašto ne otrčim ja sama? Ja sama...

PLATONOV *(ulazi)*. Oh! *(Sjedne na divan.)*

VOJNICEV *(ustane)*.

ANA PETROVNA *(ustranu)*. Što mu je? *(Pauza.)*

PLATONOV. Boli me ruka... Gladan sam kao gladni pas... Hladno mi je... Trese me groznica... Boli! Shvatite, da me boli! Život mi propada! Što vi želite od mene? Što vam je još potrebno! Nije vam dosta te proklete noći?

VOJNICEV *(priđe Platonovu)*. Mihajlo Vasiljiču, oprostimo jedan drugome... Ja... Pa vi shvaćate moj položaj... I kad bih mogao to sve zaboraviti, bio bih sretan kao nikada. Ostavimo jedan drugoga u miru!

PLATONOV. Da. *(Pauza.)* Ne, dotrajao sam... Pokvario se stroj. Silno mi se spava, oči mi se lijepe, a nemam snage da zaspim... Svladavam se, molim oproštenje, kriv sam, šutim... Radite što znate, i mislite što znate...

VOJNICEV *(odlazi od Platonova i sjeda za stol)*.

PLATONOV. Ne ću otići odavde, makar kuću zapalili! Kome je neprijatna moja nazočnost, taj može izići iz ove

sobe... *(Hoće leći.)* Dajte mi nešto toplo... Ne da jedem, nego da se pokrijem... Ne ću otići u svoj stan... Vani je kiša... Ovdje ću leći.

ANA PETROVNA *(prilazi Platonovu).* Idite kući, Mihajlo Vasiljiču! Ja ću poslati i donijeti ono, što vam je potrebno. *(Stavi mu ruku na rame.)* Otiđite! Otiđite kući!

PLATONOV. Kome je neugodna moja nazočnost, može izići iz ove sobe... Dajte mi da se napijem vode! Hoću da pijem!

ANA PETROVNA *(dodaje mu vrč).*

PLATONOV *(pije iz vrča).* Bolestan sam... Veoma bolestan, draga ženo!

ANA PETROVNA. Otiđite kući!... *(Stavi mu ruku na čelo.)* Glava vam gori... Idite kući. Ja ću poslati po Trileckog.

PLATONOV *(tiho).* Loše je, vaše prevashodstvo! Loše... loše...

ANA PETROVNA. Što vi to meni? Otiđite! Molim vas! Po svaku cijenu morate otići! Čujete li? *(Ulazi Sofja Jegorovna.)*

VIII

ISTI i SOFJA JEGOROVNA

SOFJA JEGOROVNA *(uđe).* Potrudite se, da uzmete vaš novac natrag. Kakva velikodušnost! Ja sam vam već, čini se, rekla... *(Ugleda Platonova.)* Vi... ste ovdje?! Zašto ste ovdje? *(Pauza.)* Čudno... Što radite ovdje?

PLATONOV. Je l' ja?

SOFJA JEGOROVNA. Da, vi!

ANA PETROVNA. Izađimo, Sergeju! *(Iziđe, ali za časak se vrati na prstima i sjedne u kut.)*

PLATONOV. Sve je gotovo, Sofja!

SOFJA JEGOROVNA. Što to?

PLATONOV. To, pa... Poslije ćemo o tome razgovarati.

SOFJA JEGOROVNA. Mihajlo Vasiljiču! Što znači to... sve?

PLATONOV. Ništa meni nije potrebno, ni ljubav, ni mržnja, dajte mi jedino mira! Molim vas... Čak mi se i govoriti ne će... Dosta mi je i onoga, što se dogodilo... Molim vas...

SOFJA JEGOROVNA. Što on govori?

PLATONOV. Govorim, da je dosta. Ne treba mi novi život. Nemam kuda ni sa starim... Ništa mi nije potrebno!

SOFJA JEGOROVNA *(slegne ramenima)*. Ne shvaćam!...

PLATONOV. Ne shvaćate? Čvor se raspleo, eto što je!

SOFJA JEGOROVNA. Vi ne putujete, je li to?

PLATONOV. Nije potrebno, Sofja, da problijedite... uostalom, Jegorovna!

SOFJA JEGOROVNA. Vi ste podao čovjek!

PLATONOV. Vrlo vjerojatno...

SOFJA JEGOROVNA. Vi ste nitkov! *(Plače.)*

PLATONOV. Znam... sto puta sam to čuo... Mogli bismo razgovarati poslije i... bez svjedoka.

SOFJA JEGOROVNA *(jeca)*.

PLATONOV. Otiđite u svoju sobu. Najsuvišnija stvar u nesreći — jesu suze... Moralo se dogoditi, i dogodilo se... U prirodi postoje zakoni, a u našem životu... logika... Po logici se i dogodilo... *(Pauza.)*

SOFJA JEGOROVNA *(plače)*. Što ću ja ovdje? Što da radim, što ću sa životom, koji ste vi opljačkali u tolikoj mjeri, da ste se umorili? Kakvu ulogu igram tu ja? Vi me više ne volite?

PLATONOV. Utješite se nečim... Na primjer, makar time, da će vam taj skandal poslužiti kao lekcija za budućnost!

SOFJA JEGOROVNA. Ne kao lekcija, nego kao propast! I vi smijete to govoriti? To je podlo!

PLATONOV. Čemu plakati? Kako mi je to sve... postalo mrsko! *(Viče.)* Ja sam bolestan!

SOFJA JEGOROVNA. Zaklinjao se, molio, on je počeo prvi, a sada je, eto, došao ovamo! Ja sam vam postala mrska? Bila sam vam potrebna samo dvije nedjelje? Mrzim vas! Ne mogu vas vidjeti! Gubite se odavde! *(Plače sve glasnije.)*

ANA PETROVNA. Platonove!

PLATONOV. A?

ANA PETROVNA. Otiđite odavde!

PLATONOV *(ustaje i polako ide prema vratima).*

SOFJA JEGOROVNA. Počekajte... Nemojte otići! Vi ste... je li istina? Vi možda niste trijezni... Sjednite, promislite! *(Hvata ga za rame.)*

PLATONOV. Već sam sjedio i mislio. Oslobodite se mene, Sofja Jegorovna! Ja nisam vaš muž. Ja sam tako dugo trunuo, moja duša se odavno pretvorila u kostur, tako da me se više ne može uskrsnuti! Treba me zakopati podalje, da ne zarazim zrak! Vjerujte mi posljednji puta!

SOFJA JEGOROVNA *(krši ruke).* Pa što ću učiniti ja? Što da radim? Naučite me! Ta ja ću umrijeti! Ja ne ću preživjeti tu podlost! Ne ću živjeti ni pet minuta! Ubit ću se... *(Sjeda u naslonjač, što stoji u kutu.)* Što vi činite od mene? *(Hvata je histerični napad.)*

VOJNICEV *(prilazi Sofji Jegorovnoj).* Sofi!

ANA PETROVNA. Sam bog zna što se događa! Umirite se, Sofi! Sergeju, daj vode!

VOJNICEV. Sofi! Ne ubijajte se... Prestanite! *(Platonovu.)* Što čekate ovdje, Mihajlo Vasiljiču? Otiđite, boga radi!

ANA PETROVNA. Pusti, Sofi, pusti! Dosta je!

PLATONOV *(prilazi k Sofji Jegorovnoj).* No što je? E-e... *(Brzo odlazi.)* Idiotizam!

SOFJA JEGOROVNA. Otiđite dalje od mene! Svi! Nije mi potrebna vaša pomoć! *(Ani Petrovnoj.)* Otiđite odavle! Mrzim vas! Znam ja, kome imam zahvaliti za sve to! Ne će vam to proći samo tako!

ANA PETROVNA. Psssst... Ne treba grditi.

SOFJA JEGOROVNA. Da nad njim nije vladao vaš razvratni autoritet, on me ne bi upropastio! *(Jeca.)* Odlazite! *(Vojnicevu.)* I vi... i vi otiđite!

VOJNICEV *(odlazi, sjeda za stol i stavlja glavu na ruke).*

ANA PETROVNA *(Platonovu).* Otiđite odavde, velim vam! Čudan ste vi idiot danas! Što još hoćete?

PLATONOV *(začepi uši).* A kuda da idem? Ukočio sam se od hladnoće... *(Ide prema vratima.)* Da me makar đavli odnesu što prije... *(Ulazi Trilecki.)*

IX

ISTI i TRILECKI

TRILECKI *(na vratima).* Dat ću ti ja takvo najavljivanje, da te rođena majka ne će prepoznati!

GLAS JAKOVA. Gospodar su zapovjedili...

TRILECKI. Idi i poljubi se sa svojim gospodarom! On je isto takav glupan kao i ti! *(Uđe.)* Zar ga i ovdje nema? *(Pada na divan.)* Užasno! To... to... to... *(Skoči.)* Oh! *(Platonovu.)* Tragedija je na pomolu, tragičaru! Na pomolu!

PLATONOV. Što bi ti?

TRILECKI. Što ti ovdje bogu dane kradeš? Kuda se povlačiš, nesrećo? Kako se ne stidiš, kako se ne bojiš grijeha? Filozofiraš ovdje? Držiš propovijedi?

PLATONOV. Govori ljudski, Nikolaju! Što trebaš?

TRILECKI. To je životinjski! *(Sjeda i prekriva lice rukama.)* Nesreća, kakva nesreća. Tko je to mogao očekivati?

PLATONOV. Što se dogodilo?

TRILECKI. Što se dogodilo? A, ti i ne znaš? Tebi do toga nije ni stalo? Ti nemaš vremena?

ANA PETROVNA. Nikolaju Ivanoviču!

PLATONOV. Je li nešto sa Sašom? Govori, Nikolaju! To je još trebalo! Što je s njom?

TRILECKI. Otrovala se šibicama!

PLATONOV. Što govoriš?

TRILECKI *(viče).* Šibicama se otrovala! *(Skoči.)* Na, čitaj! Čitaj! *(Prinosi mu pred oči pisamce.)* Čitaj, filozofe!

PLATONOV *(čita).* »Grijeh je oplakivati samoubice, ali mene se sjetite. Oslobodila sam se života i bolesti. Miša, ljubi Kolju i brata, kao što ja tebe volim. Ne ostavi oca. Živi kako zakon nalaže. Kolja, gospod će te blagosloviti kao što te ja blagoslivljam materinskim blagoslovom. Oprostite meni grešnoj. Ključ od Mišine komode je u svilenoj haljini« ... Zlato moje! Grešna! Ona da je grešna! To mi je još trebalo! *(Hvata se za glavu.)* Otrovala se... *(Pauza.)* Saša se otrovala... Gdje je ona? Slušaj! Idem k njoj! *(Zbacuje s ruke povez.)* Ja... ja ću je uskrsnuti!

TRILECKI *(legne na divan, okrenut licem dolje.)* Prije no što želiš uskrisivati mora se misliti na to da ne treba ubijati!

PLATONOV. Ubijati... Zašto, bezumniče, govoriš... tu riječ? Ta zar sam je ja ubio? Zar... zar sam ja želio njezinu smrt? *(Plače.)* Otrovala se... Samo je još to trebalo, da me pregazi, kao psa! Ako je to kazna, onda... *(Prijeti pesnicom.)* To je okrutna, bezosjećajna kazna! Ne, to već prelazi moje snage! Prelazi! Zašto? No, grešan sam, pretpostavimo, podao... ali svejedno sam još ipak živ! *(Pauza.)* Gledajte me svi sada! Gledajte! Sviđa li vam se to?

TRILECKI *(skoči)*. Da, da, da... Sad ćemo plakati... Uostalom, oči su zato, da se plače... Trebalo bi te dobrano izmlatiti! Navuci kapu! Idemo! Suprug si! Lijep suprug! Upropastio ženu ni za što, ni zbog čega! Dokle si je doveo! A ovi ga još trpe ovdje! On im se sviđa! Originalan čovjek, interesantan tip, s plemenitom tugom na licu! Sa tragovima nekadašnje ljepote! Hajdemo! Da pogledaš što si učinio, interesantni tipe, originalni čovječe!

PLATONOV. Bez riječi... bez riječi... Riječi nisu potrebne!

TRILECKI. Sreća tvoja, živoderu, što sam ja jutros, čim je svanulo, svratio kući!! A što bi bilo da ja nisam svratio i da je nisam zatekao? Umrla bi!! Shvaćaš li to ili ne? Ti obično shvaćaš sve, osim najobičnijih stvari! Oh, ja bih ti onda dao svoje! Ne bih onda gledao tvoju tužnu fizionomiju! Kad bi ti manje brbljao svojim podlim jezikom, a više sâm slušao, ta se nesreća ne bi dogodila! Nje nije dostojno niti deset takvih pametnjakovića kakav si ti! Hajdemo!

VOJNICEV. Ne vičite! Ah... Kako su mi svi dodijali.

TRILECKI. Hajdemo!

PLATONOV. Čekaj... Znači, ona... nije umrla, kažeš?

TRILECKI. A ti bi htio da je umrla?

PLATONOV *(uzvikne)*. Nije umrla! Ja nikako ne mogu shvatiti... Nije umrla? *(Grli Trileckoga.)* Živa je! *(Smije se.)* Živa je!

ANA PETROVNA. Ne shvaćam!... Trilecki, molim vas, kažite jasno! Svi su danas nekako posebno glupi! Ta što znači to pismo?

TRILECKI. Ona je napisala to pismo... Da nije bilo mene, ona bi se uspjela otrovati... A sada je veoma bolesna. Ne znam da li će njezin organizam to podnijeti... O, ako ona umre, onda... Odmakni se od mene, molim te!

PLATONOV. Kako si me uplašio! Bože moj! Ona je još živa! Znači, ti joj nisi dopustio da umre! Dragi moj! *(Ljubi Trileckog.)* Dragi! *(Smije se.)* Nisam vjerovao u medicinu, ali sad čak i u tebe vjerujem! Kako joj je sada? Slaba je? Bolesna? Ali mi ćemo je osnažiti!

TRILECKI. Još se ne zna da li će podnijeti?

PLATONOV. Podnijet će! Ako ne podnese ona, onda ću ja! Zašto nisi u početku rekao da je živa? Ana Petrovna! Draga ženo! Čašu hladne vode molim, i ja sam sretan! Oprostite mi, gospodo, svi! Ana Petrovna!... Poludjet ću!... *(Ljubi ruku Ani Petrovnoj.)* Saša je živa... Vode, vode... draga moja!

ANA PETROVNA *(izlazi s praznim vrčem i za čas se vrati s vodom).*

PLATONOV *(Trileckom).* Hajdemo k njoj! Postavit ćemo je na noge, na noge! Prevrnut ćemo svu medicinu od Hipokrata do Trileckog! Sve ćemo prevrnuti naopako! Ta tko li će živjeti na ovom svijetu ako ne ona? Hajdemo! Ali, ne... počekaj! Vrti mi se u glavi... Veoma sam bolestan... Počekaj... *(Sjedne na divan.)* Odmorit ću se, pa onda idem!... Je li zaista slaba?

TRILECKI. Zaista... Obradovao se! Čemu se obradovao, ne shvaćam!

ANA PETROVNA. I ja sam se uplašila. Treba govoriti razumljivije! Pijte! *(Pruža Platonovu vodu.)*

PLATONOV *(pohlepno pije).* Hvala, dobra ženo! Nitkov sam ja, neobičan nitkov! *(Trileckom.)* Sjedni kraj mene! *(Trilecki sjedne.)* I ti si se sav izmučio... Hvala ti, prijatelju. Je li mnogo uzela?

TRILECKI. Bilo bi dosta da ode na drugi svijet...

PLATONOV. Eh, što je... Ali, hvala bogu... Boli me ruka... Dajte mi da još pijem. I ja sam veoma bolestan, Nikolaju! Jedva držim glavu na ramenima... Svaki čas mi se čini, da ću se srušiti... Vjerojatno imam gripu. Stalno mi se priviđaju vojnici u cicanim mundirima i šiljatim kapama... Žuto, sa zelenim uokolo... Daj mi chinini sulphurici...

TRILECKI. Dao bih ja tebi sto ili dvjesta vrućih!

PLATONOV *(smije se).* Šali se, šali... Ja se pokatkad smijem tvojim duhovitostima. Jesi li ti meni djever ili šur-

jak? Bože moj, kako sam bolestan! Ne možeš sebi zamisliti kako sam bolestan!

TRILECKI *(opipava mu puls).*

ANA PETROVNA *(tiho, Trileckom).* Vodite ga, Nikolaju Ivaniču! Ja ću danas doći k vama, porazgovoriti s Aleksandrom Ivanovnom. Što joj je to palo na pamet da nas tako uplaši? Je li opasno?

TRILECKI. Ne može se još ništa reći. Otrovati se nije uspjela, ali, općenito... loše je!

PLATONOV. Što si joj dao?

TRILECKI. Ono, što treba. *(Ustane.)* Hajdemo!

PLATONOV. A što si dao sada generalici?

TRILECKI. Buncaš... Hajdemo!

PLATONOV. Hajdemo... *(Ustane.)* Sergeju Pavloviču! Pusti! *(Sjedne.)* Pusti! Što si se rasplakao? Upravo kao da su zemlji ukrali sunce! A još si nekada učio filozofiju! Budi Sokrat! A? Sergeju Pavloviču! *(Tiho.)* Uostalom, ja sȃm nisam svijestan što govorim...

TRILECKI *(stavlja mu ruku na glavu).* Sad se još ti razboli! Ali tebi za očišćenje savjesti ne smeta da malo oboliš!

ANA PETROVNA. Platonove, putujte s bogom! Pošaljite u grad po drugog liječnika!... Ne bi škodilo da sazovete konzilijum... Uostalom, ja ću sama poslati, ne uznemirujte se... Umirite samo Aleksandru Ivanovnu!

PLATONOV. Ana Petrovna, vama po grudima puza mali klavirčić! Komično! *(Smije se.)* Komično! Sjedi, Nikolaju, odsviraj nešto!... *(Smije se.)* Komično! Bolestan sam ja, Nikolaju... Ozbiljno govorim... Ne šalim se... Hajdemo. *(Ulazi Ivan Ivanovič.)*

X

ISTI i IVAN IVANOVIČ

IVAN IVANOVIČ *(razbarušen, u haljetku).* Saša moja! *(Plače.)*

TRILECKI. Samo si još ti ovdje nedostajao sa svojim suzama! Odlazi odavde! Što si dotrčao?

IVAN IVANOVIČ. Ona umire! Želi se ispovjediti! Bojim se, bojim se... Oh, kako se bojim! *(Prilazi k Platonovu.)* Mišenjka! Kunem te gospodom bogom i svim svetima. Dragi,

pametni, predivni, pošteni čovječe! Hajde ti, reci joj da je voliš! Ostavi sve te prljave avanture! Na koljenima te molim! Ta ona umire! Jedinica je u mene... jedina! Ako umre ... svisnut ću! Svisnut ću bez pokajanja! Reci joj, da je ljubiš, da je smatraš svojom ženom! Umiri je, tako ti Krista! Mišenjka! Slagati ponekad znači — spasiti... Bog vidi da si ti pravedan, ali slaži zbog spasa bližnjega! Hajdemo, molim te! Udijeli mi tu milostinju, meni starcu, Krista radi! Stostruko će ti bog vratiti! Sav se tresem, sav se tresem od užasa!

PLATONOV. Već se uspio nalokati pukovnik, a? *(Smije se.)* Izliječit ćemo Sašku i zajedno popiti! Ah, kako mi se pije!

IVAN IVANOVIČ. Hajdemo, najplemenitiji... najpravedniji! Reci joj dvije riječi, i ona će biti spasena! Ne će je spasiti medikamenti ako joj pati duševna psihijatrija[1]!

TRILECKI. Oče, izađi odavde na časak! *(Izvodi oca za rukav.)* Tko ti je rekao, da će ona umrijeti? Odakle si to izmislio? Uopće nije opasno! Počekaj u ovoj sobi! Odmah ćemo poći k njoj zajedno s njim. Nije li te stid da takav dolaziš u tuđu kuću!

IVAN IVANOVIČ *(Ani Petrovnoj).* To je vaš grijeh, Dijano! Ne će vam bog oprostiti! On je mlad čovjek, neiskusan...

TRILECKI *(ugura ga u drugu sobu).* Počekaj tamo! *(Platonovu.)* Želite li ići?

PLATONOV. Veoma sam bolestan... Bolestan sam, Nikolaju!

TRILECKI. Želite li ići, pitam vas, ili ne želite?

PLATONOV *(podigne se).* Manje riječi... Što da radim, da mi usta ne presuše? Idemo... Ovamo sam, čini se, došao bez kape... *(Sjedne.)* Potraži mi kapu!

SOFJA JEGOROVNA. On je morao to predvidjeti. Ja sam mu se predavala ne pitajući... Ja sam znala, da ubijam muža, ali ja... se zbog njega nisam ni pred čime zaustavila. *(Digne se i priđe Platonovu.)* Što ste učinili sa mnom? *(Jeca.)*

TRILECKI *(hvata se za glavu).* Naklapanja! *(Hoda po sceni.)*

---

[1] I. Ivanovič upotrebljava riječi bez njihova etimološkog poznavanja.

ANA PETROVNA. Umirite se, Sofi! Nije vrijeme... On je bolestan.

SOFJA JEGOROVNA. Može li se, je li čovječno izrugivati se tako čitavom ljudskom životu? *(Sjedne do Platonova.)* Ta sav je moj život sada propao... Ja sada više nisam živa... Spasite me, Platonove! Nije kasno! Platonove, nije kasno! *(Pauza.)*

ANA PETROVNA *(plače)*. Sofi... što vi tražite? Još ćete uspjeti... Što vam on može sada reći? Zar niste čuli... niste čuli?

SOFJA JEGOROVNA. Platonove... Još jednom molim... *(plače)*. Ne?

PLATONOV *(okrene se od nje)*.

SOFJA JEGOROVNA. Nije potrebno... Dobro onda... *(klekne)* Platonove!

ANA PETROVNA. To je već previše, Sofi! To ne smijete činiti! Nitko ne vrijedi toliko, da... na koljenima... *(Podigne je i posjedne.)* Vi ste... žena!

SOFJA JEGOROVNA *(plače)*. Recite mu... Nagovorite ga...

ANA PETROVNA. Sakupite sve snage vašeg uma... Trebate biti... čvrsti... Vi ste žena! Ali... dosta! Idite u svoju sobu! *(Pauza.)* Idite, legnite u postelju... *(Trileckom.)* Nikolaju Ivanoviču! Što da radimo?

TRILECKI. To moramo zapitati dragog Mišenjku! *(Hoda po sceni.)*

ANA PETROVNA. Odvedimo je u postelju! Sergeju! Nikolaju Ivanoviču! Ta pomognite mi, konačno!

VOJNICEV *(ustaje i prilazi Sofji Jegorovnoj)*.

TRILECKI. Odvedimo je. Treba joj dati prašak za umirenje.

ANA PETROVNA. I ja bih sada uzela kloroforma... *(Vojnicevu.)* Budi junak, Sergeju! Ne zbunjuj se barem ti! Meni nije bolje nego tebi, a ipak... stojim na nogama... Hajdemo, Sofi! Kakav dan imamo danas... *(Vode Sofju Jegorovnu.)* Ohrabri se, Sergeju! Bit ćemo ljudi!

VOJNICEV. Potrudit ću se, maman! Istrajat ću...

TRILECKI. Ne tuguj, brate Sergeju! Nekako ćemo izgurati! Nisi ti prvi, niti posljednji!

VOJNICEV. Potrudit ću se... Da, potrudit ću se... *(Odlaze.)*

XI

PLATONOV i zatim GREKOVA

PLATONOV *(sam).* Cigaretu, Nikolaju, i vode! *(Ogleda se.)* Nema ih? Treba ići... *(Pauza.)* Porazio sam, uništio slabe žene, koje nisu ništa krive... Ne bi mi bilo žao kad bih ih ubio nekako drugačije, u naletu bijesnih strasti, nekako na španjolski način, nego, ubio sam ih tako... nekako glupo, ruski... *(Maše rukama ispred očiju.)* Mouches volantes[1]... Oblačići... Vjerojatno bulaznim... Zgažen sam, zgnječen, zgužvan... A jesam li se odavno prestao praviti važan? *(Prekriva rukama lice.)* Stidim se, strahovito se stidim... Boli me od stida! *(Ustane.)* Bio sam gladan, bilo mi je hladno, naskitao sam se, propadao, postao vjetropir, došao u ovu kuću... Dali su mi topli kut, obukli me, mazili kao nikoga... Lijepo sam im platio! A ipak, bolestan sam... Slabo... Moram se ubiti... *(Prilazi stolu.)* Izaberi, tu je cijeli arsenal... *(Uzima revolver.)* Hamlet se je bojao prikaza... Ja se bojim... života! Što će se dogoditi, ako ja budem živio? Umrijet ću od stida... *(Stavi revolver uz sljepočicu.)* Finita la commedia[2]. Jedna pametna životinja manje! Oprosti mi, Kriste, moje grijehe! *(Pauza.)* No? Sada, znači, smrt... Boli sada, ruko, koliko hoćeš... *(Pauza.)* Nemam snage!! *(Stavlja revolver na stol.)* Živi mi se... *(Sjedne na divan.)* Živi mi se... *(Ulazi Grekova.)* Vode bih... Gdje li je Trilecki? *(Ugledavši Grekovu.)* Tko je to? A-a-a-a... *(Smije se.)* Najljući neprijatelj... Sutra ćemo se parničiti? *(Pauza).*

GREKOVA. Ali, razumije se, da nakon onoga pisma više nismo neprijatelji.

PLATONOV. Svejedno je. Nema vode?

GREKOVA. Želite vode? Što vam je?

PLATONOV. Bolestan sam... Imam vrućicu... To mi se je svidjelo. Pametno. Ali, bilo bi još pametnije, da se sa mnom uopće niste spetljali... Htio sam se ustrijeliti... *(smije se.)* Nije mi pošlo za rukom. Instinkt... Um traži svoje, priroda svoje... Oštrooka! Ta vi ste pametni? *(Ljubi joj ruku.)* Ruka je hladna... Slušajte... Hoćete li me saslušati?

---

[1] Svjetlaci, mrlje (»muhe«) koje lebde čovjeku pred očima kada mu je slabo (bolest, nesvjestica i sl.)!

[2] Komedija je završena! (tal.)

GREKOVA. Da-da-da...

PLATONOV. Uzmite me k sebi! Bolestan sam, želio bih piti, strašno patim, nepodnošljivo! Spava mi se, a nemam gdje leći... Možete me smjestiti makar u sušu, samo da mi je kutak, vode i... malo kinina. Molim vas! *(Pruža ruku.)*

GREKOVA. Hajdemo! Ja ću sa zadovoljstvom!... Kod mene možete živjeti koliko želite... Vi još ne znate što sam napravila! Hajdemo!

PLATONOV. Merci, pametna djevojčice... cigareta, voda i postelja! Pada li napolju kiša?

GREKOVA. Kiša.

PLATONOV. Morat ću ići po kiši... Parničiti se ne ćemo. Mir! *(Gleda je.)* Bulaznim li?

GREKOVA. Nimalo. Hajdemo. Ekipaža mi je natkrivena.

PLATONOV. Lijepa... A što crveniš? Ne ću te dirnuti! Evo, hladnu ću ručicu poljubiti... *(Poljubi joj ruku i privuče je k sebi.)*

GREKOVA *(sjedne mu na koljena)*. Ne... ne smije se... *(ustane)*. Hajdemo... Imate čudno lice... Pustite mi ruku!

PLATONOV. Bolestan sam. *(Ustane.)* Hajdemo... U obraz... *(Poljubi joj obraz.)* Bez ikakve ružne misli. Ne mogu... Uostalom, sitnice. Hajdemo, Marja Jefimovna! I, molim vas, što brže! Eto... eto, tim sam se revolverom htio ustrijeliti... U obraščić... *(Ljubi je u obraz.)* U bunilu sam, ali vidim vaše lice... Volim sve ljude! Sve! I vas volim... Ljudi su za mene bili najdraže od svega... Nikoga nisam želio uvrijediti, a sve sam uvrijedio... Sve... *(Ljubi joj ruku.)*

GREKOVA. Ja sam sve shvatila... Ja shvaćam vaš položaj... Sofi... je li?

PLATONOV. Sofi, Zizi, Mimi, Maša... Mnogo vas je... Sve volim... Bio sam na sveučilištu, i na Kazališnom trgu, dešavalo se... onima, koji su pali govorio sam lijepe riječi... Ljudi u kazalištu, a ja na trgu... Raisu sam iskupio... Sabrao sam sa studentima tri stotine srebrnih i drugu sam iskupio... Hoćete da vam pokažem njena pisma?

GREKOVA. Što vam je?

PLATONOV. Poludio, mislite? Ne, to ja tako... Bunilo... Pitajte Trileckoga... *(Hvata je za ramena.)* I mene svi vole... Svi! Uvrijediš ih, dogodi se, a i oni... vole... Grekovu sam,

na primjer, uvrijedio, povalio je na stol, a i ona... voli me. Uostalom, vi ste Grekova... Oprostite.

GREKOVA. Što vas boli?

PLATONOV. Platonov me boli. Ta vi mene volite? Volite li? Recite otvoreno... Ja ne želim ništa... Samo mi kažite, volite li me?

GREKOVA. Da... *(Stavi glavu na njegove grudi.)* Da...

PLATONOV *(ljubi je u glavu).* Svi me vole... Kad ozdravim, postat ću razvratnik... Prije sam govorio lijepe riječi, a sada sam razvratnik...

GREKOVA. Meni je svejedno... Meni ne treba ništa... Samo si ti... čovjek. Ne ću da znam za druge! Radi sa mnom što hoćeš... Ti... samo si ti čovjek! *(Plače.)*

PLATONOV. Shvaćam sad cara Edipa, koji je sebi iskopao oči! Kako sam nizak i kako duboko poznajem svoju niskost! Otiđite! Ne vrijedi... Ja sam bolestan. *(Gura je.)* Ja odmah idem... Oprostite mi, Marja Jefimovna! Poludjet ću! Gdje je Trilecki? *(Ulazi Sofja Jegorovna.)*

XII

ISTI I SOFJA JEGOROVNA

(Sofja Jegorovna prilazi stolu i prevrće po njemu).

SOFJA JEGOROVNA *(prilazi stolu i prevrće po njemu).*

GREKOVA *(hvata Platonova za ruku).* Psssst... *(Pauza.)*

SOFJA JEGOROVNA *(uzima revolver, opali u Platonova, ali promaši).*

GREKOVA *(stane između Platonova i Sofje Jegorovne).* Što činite? *(Viče.)* Ovamo! Brzo ovamo!

SOFJA JEGOROVNA. Pustite... *(Optrči oko Grekove i opali Platonovu u prsa iz neposredne blizine.)*

PLATONOV. Čekajte, čekajte... Ta kako to? *(Padne.)*

(Utrče Ana Petrovna, Ivan Ivanovič, Trilecki i Vojnicev.)

XIII

ISTI, ANA PETROVNA, IVAN IVANOVIČ, TRILECKI, VOJNICEV, zatim posluga i MARKO

ANA PETROVNA *(istrgne Sofji Jegorovnoj revolver i odgurne je na divan)*. Platonove. *(Nagne se nad Platonova.)*

VOJNICEV *(prekrije lice i okrene se prema vratima.)*

TRILECKI *(nagne se nad Platonova i žurno mu raskopčava kaput. Pauza.)*. Mihajlo Vasiljiču! Čuješ li? *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Boga radi, Platonove! Michel... Michel! Brže, Trilecki...

TRILECKI *(vikne)*. Vode!

GREKOVA *(doda mu vrč)*. Spasite ga! Vi ćete ga spasiti! *(Hoda po sceni.)*

TRILECKI *(popije vode i odgurne vrč ustranu)*.

IVAN IVANOVIČ *(hvata se za glavu)*. Ta rekao je, da će poginuti! I eto, pogibe! Eto, pogibe! *(Spusti se na koljena.)* Gospode svemogući! Pogibe... Eto ga, pogibe... *(Utrče Jakov, Vasilij, Katja i kuhar.)*

MARKO *(uđe)*. Od mirovnog suca, molim... *(Pauza.)*

ANA PETROVNA. Platonove!

PLATONOV *(podigne se i obuhvati sve pogledom)*.

ANA PETROVNA. Platonove... Nije to ništa... Popijte vode!

PLATONOV *(pokazuje Marka)*. Njemu tri srebrna! *(Sruši se i umre.)*

ANA PETROVNA. Istraj, Sergeju ! Sve će to proći, Nikolaju Ivanoviču... Sve će to proći... Budite jaki...

KATJA *(pada pred noge Ane Petrovne)*. Ja sam svemu kriva! Ja sam nosila pisamce! Polakomila se na novce, gospodarice! Oprostite meni, prokletnici!

ANA PETROVNA. Budite jaki... Zašto gubite glavu? On je samo tako... Može se izliječiti...

TRILECKI *(vikne)*. Umro je!

ANA PETROVNA. Nije, nije...

GREKOVA *(sjeda za stol, razgledava papirić i gorko plače)*.

IVAN IVANOVIČ. Pokoj mu vječni... Pogibe... Pogibe...

TRILECKI. Život je — kopjejka! Zbogom, Miška! Nestalo tvoje kopjejke! Što buljite? Sam se ustrijelio! Popustili mu živci! *(Plače.)* S kim ću ja sad na tvojim karminama piti! O, budale! Nisu mogli sačuvati Platonova! *(Ustane.)* Oče, otiđi i reci Saši neka umre! *(Ljuljajući se prilazi Vojnicevu.)* A što je s tobom? Eh! *(Grli Vojniceva.)* Umro Platoška! *(Plače.)*

VOJNICEV. Što da radimo, Nikolaju?

TRILECKI. Sahranimo mrtve i iscijelimo žive!

ANA PETROVNA *(polako se digne i ide k Sofji Jegorovnoj).* Umirite se, Sofi! *(Plače.)* Što ste učinili?! No, no... umirite se! *(Trileckom.)* Ništa ne govorite Aleksandri Ivanovnoj, Nikolaju Ivanoviču. Ja ću joj sama reći! *(Ide prema Platonovu i padne pred njim na koljena.)* Platonove! Živote moj!... Ne vjerujem ja! Ta ti nisi umro? *(Hvata ga za ruku.)* Živote moj!

TRILECKI. Na posao, Serjoža! Pomozimo tvojoj ženi, a zatim...

VOJNICEV. Da-da-da... *(Ide prema Sofji Jegorovnoj.)*

IVAN IVANOVIČ. Ubio ga gospod... Za grijehe... Za moje grijehe... Zašto si griješio, stara šaljivčino? Ubijao stvorove božje, pijančovao, psovao, osuđivao... Nije izdržao gospod, pa je kaznio.

Zastor

TATJANA RJEPINA[1]

Drama u jednom činu

(Posvećeno A. S. Suvorinu)

Lica:

OLENJINA.
KOKOŠKINA.
MATVĚJEV.
ZONENŠTEJN.
SABINJIN.
KOTELJNIKOV.
KOKOŠKIN.
PATRONIKOV.
VOLGIN, mladi oficir.
STUDENT.
GOSPOĐICA.
O. IVAN, katedralni protojerej, 70 godina.
O. NIKOLAJ }
O. ALEKSEJ } mladi svećenici.
ĐAKON.
CRKVENJAK.
KUZMA, čuvar crkve.
DAMA U CRNOM.
ZAMJENIK DRŽAVNOG TUŽIOCA.
GLUMCI I GLUMICE.

Sedam je sati navečer. Katedrala. Svijetle svi lusteri i svijećnjaci. Carska su vrata[2] otvorena. Pjevaju dva zbora: arhijerejski i katedralni. Crkva je puna naroda. Tijesno je i zagušljivo. Obavlja se vjenčanje. Vjenčavaju se Sabinjin i Olenjina. Njemu su djeveri Koteljnikov i oficir Volgin, a njoj — njezin brat student i zamjenik državnog tužioca. Prisutna je sva gradska inteligencija. Raskošna odijela. Vjenčava ih: o. Ivan u olinjaloj kamilavci,

---

[1] Budući da se u djelu radi o vjenčanju po obredu pravoslavne crkve, u prijevodu su zadržani svi crkveni i biblijski izrazi.

[2] vrata, što vode k oltaru.

o. Nikolaj u maloj kapici, i dlakavi, još vrlo mladi o. Aleksej s tamnim naočarima; straga, nešto udesno od o. Ivana, stoji visoki mršavi đakon s knjigom. U gomili je gradska kazališna trupa s Matvejevom na čelu.

O. IVAN *(čita):* Spomeni se, bože i roditelja, koji su ih odgajali: jer molitve roditelja utvrđuju temelje kućne. Spomeni se, bože, gospode naš, rabe tvoje, koja posta nevjestom, i koju obasja radost ova. Spomeni se, gospode, bože naš, raba tvojega Petra i rabe tvoje Vere i blagoslovi ih. Daj im plod utrobe, djecu čestitu, sklad duša i tijela. Uzvisi ih kao cedrove libanonske, kao lozu plemenitu. Daruj im sjeme, što će proklasati, i sve ostalo zadovoljstvo, da izobiluju u svakom djelu plemenitu i tebi blagougodnu; i neka sazore sinovi sinova njihovih, kao novoposađena maslina okolo trpeze njihove i blagougodivši pred tobom, neka zasjaju kao svijetla na nebesima, u tebi, gospodu našem. Jer u tebi je slava i vlast, čast i štovanje, ocu tvojemu, koji bje prije početka, i životvornom tvojem duhu, sada i uvijeke i za sve vijeke vjekova.

ARH. KOR *(pjeva).* Amen.

PATRONIKOV. Zagušljivo je! Kakav vam to orden visi o vratu, Davide Solomonoviču?

ZONENŠTEJN. Belgijski. I zašto ima tako mnogo ljudi? Tko ih je pustio? Uh! Prava je ruska vrućina!

PATRONIKOV. Svinjska policija.

ĐAKON. Pomolimo se gospodu!

KATEDRAL. KOR *(pjeva).* Gospode pomiluj!

O. NIKOLAJ *(čita).* Sveti bože, koji si od prsta sazdao čovjeka i od rebra njegova stvorio mu ženu da ima drugaricu sličnu sebi, jer tako ugodno bijaše tvojemu veličanstvu, da čovjek ne bude na zemlji sâm; i sada, vladiko, pruži ruku svoju iz svetoga prebivališta svojega i spoji raba tvojega ovdje prisutnoga Petra i rabu tvoju imenom Veru, da se po tebi nazivaju muž i žena. Složi ih u mudrosti, spoji ih u jedno tijelo, daruj im plod tijela i ugodnost doma. Kao što je tvoje carstvo, i tvoja vlast, i snaga, i slava, oca i sina i svetoga duha, sada i navijek i u sve vijeke vjekova.

KATEDRAL. KOR *(pjeva).* Amen.

GOSPOĐICA *(Zonenštejnu).* Sad će im stavljati vijence. Pogledajte, pogledajte!

O. IVAN *(uzima s analoja*[1] *vijenac i okreće se licem k Sabinjinu).* Vjenčava se rab božji Pjotr rabom božjom Verom u ime oca i sina i svetoga duha, amen. *(Predaje vijenac Koteljnikovu.)*

U GOMILI. Djever je nekako rastom jednak ženiku. Nije zanimljiv. Tko je to? — To je Koteljnikov. I oficir je nezanimljiv. Gospodo, propustite damu! Vi, madam, ne ćete proći ovuda.

O. IVAN *(obraćajući se Olenjinoj).* Vjenčava se raba božja Vera s rabom božjim Pjotrom, u ime oca i sina i svetoga duha. *(Predaje vijenac studentu.)*

KOTELJNIKOV. Vijenci su teški. Već mi se ukočila ruka.

VOLGIN. Ništa, ja ću vas ubrzo zamijeniti. Tko to miriše na pačuli,[2] zanima me?

ZAMJENIK DRŽ. TUŽIOCA. Koteljnikov.

KOTELJNIKOV. Lažete.

VOLGIN. Psssst!

O. IVAN. Gospode, bože naš, slavom i poštenjem ovjenčaj ih! Gospode, bože naš, slavom i poštenjem ovjenčaj ih! Gospode, bože naš, slavom i poštenjem ovjenčaj ih!

KOKOŠKINA *(mužu).* Kako je Vera danas ljupka! Sviđa mi se! I nimalo se ne boji!

KOKOŠKIN. Navikla je. Ta drugi puta se vjenčava.

KOKOŠKINA. Da, istina je. *(Uzdahne.)* Ja joj od srca želim!... Ima dobro srce.

CRKVENJAK *(izlazeći na sredinu crkve).* Prokimen[3] glas osmi. Postavio si im na glave vijence od kamenja poštenja; život zamolište u tebe, i dao si im.

ARH. KOR *(pjeva).* Postavio si im na glave...

PATRONIKOV. Htio bih pušiti.

CRKVENJAK. Poslanica Pavla Apostola.

ĐAKON. Nastavimo!

CRKVENJAK *(otegnuto, oktavom).* Bratstvo, koje zahvaljuje uvijek za sve u imenu gospoda našega Isusa Hrista, bogu i ocu; pokoravajući se jedan drugome u strahu božjem. Žene,

---

[1] visoki stolić u crkvi, na kojemu obično stoje knjige ili ikone (od grč. analogion)!

[2] pačuli — jaka vrst parfema, dobiva se od biljke, koja raste u području Istoč. Indije i Istoč. Kine.

[3] prokimen — dio psaltira.

pokoravajte se svojim muževima kao gospodu, jer je muž glava žene, kao što je i Hristos glava crkve i spasitelj tijela. I kao što se crkva pokorava Hristu, tako se i žene svojim muževima u svemu...

SABINJIN *(Koteljnikovu).* Vijencem mi gnječiš glavu.

KOTELJNIKOV. To sebi umišljaš. Držim vijenac tri vrška od tvoje glave.

SABINJIN. Velim ti, gnječiš me!

CRKVENJAK. Muževi, ljubite svoje žene, kao što i Hristos uzljubi crkvu i predade se za nju: da je posveti, očisti se svetim krstom i riječima. Da uzveliča svoju slavnu crkvu, nepogrešivu i bez poroka, ili bilo čega sličnoga, i da bude sveta i nepogrešiva.

VOLGIN. Lijep bas... *(Koteljnikovu.)* Hoćete li da vas zamijenim?

KOTELJNIKOV. Još se nisam umorio.

CRKVENJAK. Tako su dužni muževi ljubiti svoje žene, kao svoja tjelesa, jer ako ljube svoju ženu, ljube samoga sebe. Jer nitko ne smije da svoje tijelo zamrzi, nego da ga hrani i grije, kao i gospod crkvu, jer mi smo udovi tijela njegova, od mesa i kosti njegovih stvoreni. I zbog toga će čovjek ostaviti oca i mater svoju...

SABINJIN. Drži vijenac poviše. Gnjeteš me.

KOTELJNIKOV. Kakva sramota!

CRKVENJAK... i ostati uz ženu svoju, i spojit će se dvoje u tijelo jedno...

KOKOŠKIN. Gubernator je ovdje.

KOKOŠKINA. Gdje ga vidiš?

KOKOŠKIN. Eno ga, stoji kraj desnoga klirosa[1] do Altuhova. Inkognito.

KOKOŠKINA. Vidim, vidim. Razgovara s Mašenjkom Ganzen. To je njegova simpatija.

CRKVENJAK. Tajna ova velika jest. Ja vam govorim u ime Hrista i u ime crkve. Tako da i svaki od vas ovdje svoju ženu ljubi kao i sebe, a žena da se boji muža svojega!!...

KATEDRAL. KOR *(pjeva).* Aleluja, aleluja, aleluja...

U GOMILI. Čujete li, Natalijo Sergejevna? Žena neka se boji muža svojega.

— Ne dosađujte. *(Smijeh.)*

---

[1] Mjesto u crkvi gdje stoji kor.

— Pssst!! Gospodo, nije zgodno!

ĐAKON. Premudrost oprosti onima koji čuše sveto evanđelje.

O. IVAN. Mir vama!

ARH. KOR *(pjeva)*. I duhu tvojemu.

U GOMILI. Poslanica, evanđelje... kako je sve to dugačko! Već bi im trebalo dati oprost od grijeha.

— Ne može se disati! Ja ću otići!

— Ne ćete moći proći. Čekajte, završit će brzo.

O. IVAN. Evanđeoska poslanica svetoga Ivana!

ĐAKON. Čujmo!

O. IVAN *(skine kamilavku)*. U ono vrijeme bi svadba u Kani Galilejskoj, i bje ondje mati Isusova. Pozvan bijaše Isus i učenici njegovi na svadbu. I kad ponestade vina, reče mu mati Isusova: vina nemaju! Reče joj Isus: što da radimo, ženo? Još nije došao moj čas...

SABINJIN *(Koteljnikovu)*. Je li skoro gotovo?

KOTELJNIKOV. Ne znam, nepismen sam u tim stvarima. Vjerojatno će biti uskoro.

VOLGIN. Još će ih voditi.

O. IVAN. I reče mati njegovim slugama: štogod vam zapovjedi, učinite. Bijahu tamo kameni sudovi za vodu, šest njih, što služahu za očišćenje židovsko, a svaki sadržavaše po dvije do tri mjere. Reče im Isus: napunite sudove vodom. I oni ih napuniše do vrha. I reče im: zahvatite sada i odnesite nadstojniku stola...

(Čuje se stenjanje.)

VOLGIN. Keskese?[1] Prignječili nekoga, što li?

U GOMILI. Pssst! Tiše!

(Stenjanje.)

O. IVAN... i odnesoše. I kad okusi nadstojnik vino, što posta od vode — i ne znavši otkuda ono, jer jedino sluge znadoše, koji nošahu vodu — pozva nadstojnik ženika. I reče mu...

SABINJIN *(Koteljnikovu)*. Tko je to maločas stenjao?

---

[1] Sto je to? (franc. Qu'est-ce que c'est?)

KOTELJNIKOV *(zagledavajući u gomilu)*. Nešto se miče... Nekakva dama u crnom. Vjerojatno joj je zlo... Odvode je...

SABINJIN *(gledajući)*. Drži vijenac poviše...

O. IVAN... svaki čovjek najprije poslužuje dobro vino, a kad se gosti ponapiju, onda nosi slabije, a ti si ostavio dobro vino sve dosada. Tako učini Isus čudo u Kani Galilejskoj, i pronese slavu svoju, i vjerovahu u nj učenici njegovi.

U GOMILI. Ne shvaćam zašto puštaju ovamo histerične ljude!

ARH. KOR. Slava tebi, gospode, slava tebi!

PATRONIKOV. Ne zvrndajte, Davide Solomonoviču, kao bumbar. I ne naslanjajte se leđima na oltar. To nije lijepo.

ZONENŠTEJN. To gospođica zvrnda kao bumbar, a ne ja... he, he, he.

ĐAKON. Rcem svi od sve duše, i od svih naših pomisli rcem...

KATEDRAL. KOR *(pjeva)*. Gospode pomiluj!

ĐAKON. Gospode svedržitelju, bože otaca naših, molimo ti se, usliši nas i pomiluj.

U GOMILI. Pssst! Tiše!

— Ta i mene samoga guraju!

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

U GOMILI. Tiše. Pssst!

— Kome je to zlo?

ĐAKON. Pomiluj nas, bože, zbog velike milosti svoje, molimo ti se, usliši nas i pomiluj!

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj! *(Tri puta.)*

ĐAKON. Još ti se molimo za najplemenitijeg samodršca velikog gospodara našega imperatora Aleksandra Aleksandroviča, za svu Rusiju, vlast, pobjedu, za život, mir, zdravlje, spasenje njegovo, i gospodu bogu našemu da mu pomogne i bude na pomoć u svim pothvatima i da baci pod noge njegove svakog neprijatelja i zlikovca.

KOR *(pjeva tri puta)*. Gospode, pomiluj!

(Uzdisaj. Metež u gomili.)

KOKOŠKINA. Što je? *(Gospođi do sebe.)* To je, dušice, nemoguće. Da makar vrata otvore, ili... Umrijet ću od vrućine.

U GOMILI. Odvode je, a ona ne će... Tko je ona? Pssst!

ĐAKON. Još se molimo za suprugu njegovu, najplemenitiju gospodaricu, imperatoricu Mariju Fjodorovnu...

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

ĐAKON. Također molimo za nasljednika njegova, blagovjernoga gospodara, carevića i velikoga kneza Nikolaja Aleksandroviča i za cijelu vladarsku kuću.

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

SABINJIN. O, bože moj...

OLENJINA. Što je?

ĐAKON. Također molimo za presvijetli vladajući sinod i za gospodina našega preosveštenoga Teofila, episkopa N-skoga i Z-skoga, i za svu braću našu u Hristu.

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

U GOMILI. A jučer se u Evropskom svratištu opet otrovala neka žena.

— Da. Pričaju, da je žena nekoga liječnika.

— A zašto, ne znate?

ĐAKON. Pomolimo se još za svu njihovu hristoljubivu vojsku...

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

VOLGIN. Upravo kao da netko plače... Gledaoci se vladaju nepristojno.

ĐAKON. Još se molimo za braću našu, za monahinje, posvećene monahe i sve naše bratstvo u Hristu.

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

MATVEJEV. Lijepo sad pjevaju pojci.

KOMIČAR. Kad bismo mi imali takvih, Zahare Iljiču!

MATVEJEV. Ih, čega ti se prohtjelo, njuško jedna! *(Smijeh.)* Pssst!

ĐAKON. Još ti se molimo za milost, život, mir, zdravlje i spasenje posvećenih raba božjih Petra i Vere.

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

ĐAKON. Molimo se još za blažene...

U GOMILI. Da, žena nekog liječnika... u svratištu...

ĐAKON... i one kojih se sjećamo, najsvetije patrijarhe pravoslavne...

U GOMILI. Laganom rukom Rjepine to se sad već četvrta otrovala. Eto, objasnite mi, gospodine moj, ta trovanja!

— Psihoza, ništa drugo.

— Imitiranje, mislite?

ĐAKON... i plemenite careve i pravovjerne carice, i za one, koji sazidahu sveti hram ovaj, i za sve umrle oce naše i braću...

U GOMILI. Samoubojstva su zarazna...

— Koliko se pojavilo tih psihopatkinja, to je užas!

— Tiše! Ta prestanite hodati!

ĐAKON... koji leže ovdje i posvuda, pravoslavni kršćani.

U GOMILI. Ne galamite, molim vas.

(Stenjanje.)

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

U GOMILI. Rjepina je svojom smrću zatrovala zrak. Sve su se gospođe zarazile i uzbunile zbog toga, što su uvrijeđene.

— Čak je zrak u crkvi zatrovan. Osjećate li kakva je napetost u crkvi!

ĐAKON. I još se pomolimo za plodonosne i dobrotvore u svetom i presvetom hramu ovom, za one, koji se muče, pjevaju i za ljude, koji će se tek roditi i koji očekuju od tebe velike milosti...

KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

O. IVAN. Kao što milostiv i čovjekoljubiv bog jesi, tebi hvalu uzdižemo, i ocu i sinu tvojemu i duhu svetomu, sada i vječno i u vijeke vjekova.

KOR *(pjeva)*. Amen.

SABINJIN. Koteljnikove!

KOTELJNIKOV. Što?

SABINJIN. Ništa... Oh, bože moj... Tatjana Petrovna je ovdje... Ona je ovdje...

KOTELJNIKOV. Ti si poludio!

SABINJIN. Dama u crnom... to je ona. Prepoznao sam je... vidio...

KOTELJNIKOV. Nema nikakve sličnosti... Jedino što je crnokosa i ništa više.

ĐAKON. Pomolimo se gospodu!

KOTELJNIKOV. Ne sašaptavaj se sa mnom, to nije pristojno. Publika se povodi za tobom...

SABINJIN. Boga radi... Ja jedva stojim na nogama. To je ona.

(Uzdasi.)

KOR. Gospode, pomiluj!

U GOMILI. Tiše! Psst! Gospodo, tko se to straga gura? Pššš!

— Odveli su je iza stupa...

— Nikuda se ne može proći od dama... Trebale bi sjediti kod kuće!

NETKO *(viče)*. Tišina!

O. IVAN *(čita)*. Gospode, bože naš, u spasiteljskom tvojem činu, što si učinio u Kani Galilejskoj... *(Pogledava gledaoce.)* Stvarno, kakvi su to ljudi... *(Čita.)* časni brak uzvisivši svojim prisustvom... *(Povisivši glas.)* Molim vas budite tiši! Smetate nam da završimo obred! Ne hodajte po crkvi, ne razgovarajte i ne bučite, nego stojte tiho i molite se bogu. Tako! Treba imati straha božjeg. *(Čita.)* Gospode, bože naš, u spasiteljskom tvom činu, što ga učini u Kani Galilejskoj, časni brak uzvisivši svojim prisustvom, sam si ovdje rabe tvoje Petra i Veru, isto tako združio jedno s drugim, u svijetu i istomišljenosti sačuvaj ih, časni im brak uzdrži, neokaljanu im postelju sačuvaj, neporočno im supružanstvo prebivati blagoizvoli, i dopusti im starost cijenjenu dočekati, čista srca, čineći zapovijedi tvoje. Jer ti si bog naš, bog, koji ljubi i spasava, i tebi slavu uzdižemo, kao i ocu tvojem, koji nema početka, i presvetom i preblagom i životvornom tvojem duhu, sada i navijek i u vijeke vjekova.

ARH. KOR *(pjeva)*. Amen.

SABINJIN *(Koteljnikovu)*. Trebalo bi reći žandarima, da ne puštaju nikoga...

KOTELJNIKOV. Koga da još puste? Crkva je ionako posve puna. Šuti... ne šaputaj.

SABINJIN. Ona... Tatjana je ovdje.

KOTELJNIKOV. Buncaš. Ona je na groblju.

ĐAKON. Zauzmi se, spasi, pomiluj i sačuvaj nas, bože, svojim milosrđem!

KATEDRAL. KOR *(pjeva)*. Gospode, pomiluj!

ĐAKON. Dneve svega obilja, svete mirne i bezgrešne u gospoda molimo!

KATEDRAL. KOR *(pjeva)*. Daj nam, gospode!

ĐAKON. Anđela mirnog, vjernog učitelja, hranitelja duša i tjelesa naših, molimo od gospoda.

KOR *(pjeva)*. Podaj nam, gospode!

U GOMILI. Taj đakon ne će nikada završiti... Sad — »Gospode, pomiluj«, sad — »Daj nam, gospode.«

— Dodijalo mi je već stajati.

ĐAKON. Oproštenje i otpuštanje grijeha i pregrešenja naših molimo od gospoda.

KOR *(pjeva)*. Daj nam, gospode!

ĐAKON. Dobrim i korisnim dušama našim i svjetovima mir od gospoda molimo.

IZ GOMILE. Opet su počeli galamiti! Eh, to su mi ljudi!

KOR *(pjeva)* Podaj nam, gospode!

OLENJINA. Pjotr, ti sav dršćeš i teško dišeš... Je li ti zlo?

SABINJIN. Dama u crnom... ona... mi smo krivi...

OLENJINA. Kakva dama?

(Uzdisaj.)

SABINJIN. Rjepina uzdiše... Ja se ne dam, izdržat ću.. Koteljnikov mi pritište glavu vijencem... Ništa, ništa...

ĐAKON. Sav preostali dio života našega u miru i pokajanju da završimo, gospoda molimo.

KOR. Daj nam, gospode!

KOKOŠKIN. Vera je blijeda kao smrt. Gle, čini se da su joj suze u očima. A on, on... pogledaj!

KOKOŠKINA. Ta ja sam joj govorila, da će se gledaoci prostački ponašati! Ne shvaćam, kako se odlučila da se ovdje vjenča. Trebala je otići na selo.

ĐAKON. Kršćanski završetak života našega, bez bolesti, bez stida, miran i da se usudimo na strašnom sudu bogu odgovarati, Hrista molimo.

KOR *(pjeva)*. Daj nam gospode!

KOKOŠKINA. Trebalo bi zamoliti oca Ivana, da požuri. Ona više nije nalik sebi.

VOLGIN. Dopustite, ja ću vas zamijeniti! *(Smjenjuje Koteljnikova.)*

ĐAKON. Sjedinjenje vjere i prisustvo svetoga duha isprosivši, sami sebe i jedan drugoga, i sav život naš Hristu bogu predajemo!

KOR *(pjeva)*. Tebi, gospode!

SABINJIN. Drži se, Vera, kao ja... Da... Uostalom, uskoro će obred završiti. Sad ćemo poći... To je ona...

VOLGIN. Pssst!

O. IVAN. I spodobi nas, vladiko, da se usudimo prizivati tebe, nebeskoga boga oca, i govoriti!

ARH. KOR *(pjeva)*. Oče naš, koji jesi na nebesima, neka se sveti ime tvoje, neka dođe kraljevstvo tvoje...

MATVEJEV *(glumcima)*. Razmaknite se malo, momci, kleknuo bih na koljenašca. *(Klekne i klanja se do zemlje)*... neka bude volja tvoja, kao što je na nebu i na zemlji. Kruh naš svagdanji daj nam danas i otpusti nam duge naše...

ARH. KOR... neka bude volja tvoja, kao što je na nebu... kruh naš svagdanji... svagdanji!

MATVEJEV. Pomeni, gospode, pokojnu rabu tvoju Tatjanu i oprosti joj grijehe hotimične i nehotične, a nama oprosti i smiluj se... *(Digne se.)* Vruće je!

ARH. KOR ...daj nam danas i otpusti... i otpusti nam duge naše... kao što i mi otpuštamo dužnicima našima... našima...

IZ GOMILE. Eh, razvukli pjevanje!

ARH. KOR ...i ne uvedi nas... nas... nas! u napast, nego izbavi nas od zla-aa!

KOTELJNIKOV *(zamjeniku državnog tužioca)*. Našeg ženika je ugrizla otrovna muha. Pogledajte kakoドršće!

ZAMJENIK TUŽIOCA. Što mu je?

KOTELJNIKOV. Damu u crnom, koju je malo prije uhvatila histerija, zamijenio je za Tatjanu. Halucinacije.

O. IVAN. Kao što je tvoje carstvo i sila, i slava, oca i sina i svetoga duha, sada i uvijek i na vijeke vjekova.

KOR. Amen.

ZAMJ. DRŽ. TUŽIOCA. Pazite, da ne bi nešto učinio!

KOTELJNIKOV. Iz-izdržat će! Nije on takav!

ZAMJ. DRŽ. TUŽIOCA. Ali teško mu to pada.

O. IVAN. Mir vama.

KOR. I duhu tvojemu.

ĐAKON. Glave vaše Gospodu priklonite!

KOR. Tebi gospode!

IZ GOMILE. Sad će ih, čini se, voditi. Pssst!

— Jesu li liječnikovu ženu secirali?

— Još nisu. Vele, da ju je muž ostavio. Ali, ta i Sabinjin je također Rjepinu ostavio? Je li to istina?

— Da-a...

— Ja se sjećam, kad su Rjepinu secirali...

ĐAKON. Pomolimo se gospodu!

KOR. Gospode, pomiluj.

O. IVAN *(čita).* Bože, koji si sve svojom krepošću stvorio i koji si utvrdio vasionu, i ukrasio sebi vijenac od svih stvorova, stvorenih od tebe, pruži zajedničku čašu ovima koji se spremaju u brak, i daj im blagoslov duhovni. Kao što se blagoslovilo tvoje ime i proslavilo tvoje carstvo, sada i navijeke i u vijeke vjekova.

(Daje Sabinjinu i Olenjinoj da piju vino.)

KOR. Amen.

ZAMJENIK DRŽ. TUŽIOCA. Pazite, da njemu ne pozli.

KOTELJNIKOV. Snažna je on životinja. Izdržat će.

IZ GOMILE. Onda, gospodo, ne razilazite se, izaći ćemo svi zajedno. Je li Zipunov ovdje?

— Ovdje je. Trebat će okružiti kola i zviždati pet, šest minuta.

O. IVAN. Pružite vaše ruke. *(Veže Olenjinoj i Sabinjinu ruke rupcem.)* Nije li prekruto?

ZAMJENIK DRŽ. TUŽIOCA *(studentu).* Dajte meni, mladiću, vijenac, a vi vucite povlaku.

ARH. KOR *(pjeva).* Isaku, likuj, djeva nosi u tijelu svom...

O. IVAN *(obilazi oko analoja, za njim mladenci i djeveri).*

IZ GOMILE. Student se zapleo u povlaku.

ARH. KOR... i rodi sina Emanuila, boga i čovjeka, davši mu ime...

SABINJIN *(Volginu).* Je li to kraj?

VOLGIN. Još nije.

ARH. KOR ...koje ga uzveliča, i djevicu koju hvalimo.

O. IVAN *(ide oko analoja drugi puta).*

KATEDRAL. KOR *(pjeva).* Sveti mučenici, koji zbog pravednosti trpjeste, i vjenčaste se, molite se gospodu da pomiluje duše naše.

O. IVAN *(ide treći puta okolo i pripjevava)* duša-ama našima.

SABINJIN. Bože moj, to je beskrajno.

ARH. KOR *(pjeva)*. Slava tebi, Hriste bože, pohvalo apostola, radosti mučenika, njihova propovijedi, i trojstvu nerazdjeljivu.

OFICIR IZ GOMILE *(Koteljnikovu)*. Upozorite Sabinjina, da se student i gimnazijalci pripremaju da ga izvižde na ulici.

KOTELJNIKOV. Zahvaljujem. *(Zamjeniku drž. tužioca.)* Ipak, kako se oteže taj obred! Oni nikada ne će prestati služenje! *(Briše rupčićem čelo.)*

ZAMJENIK DRŽ. TUŽIOCA. Pa i vama se ruke tresu... Kakvi ste mi vi to neženje!

KOTELJNIKOV. Meni nikako ne ide iz glave Rjepina. Neprestano mi se čini, da Sabinjin pjeva, a ona plače.

O. IVAN *(primajući od Volgina vijenac, Sabinjinu)*. Uzveličaj se, ženiku, kao Abraham, budi blagoslovljen kao Isak, i umnoži se kao Jakov, hodaj svijetom i u istini vrši zapovijedi božje!

MLADI GLUMAC. Kako predivne riječi govore nitkovima!

MATVEJEV. Bog je za sve jedan.

O. IVAN *(primajući vijenac od zamjenika drž. tužioca, Olenjinoj)*. I ti, nevjesto, uzveličaj se kao Sara, i razveseli se kao Rebeka, i rasplodi se kao Rahela, veseleći se svome mužu, koji obdržavaše zakon, jer tako blagoslovi gospod.

(U gomili silna gužva prema izlazu.)

— Tiše, gospodo! Još nije završilo!

— Pssst! Ne gurajte!

ĐAKON. Pomolimo se gospodu!

KOR. Gospode pomiluj.

O. ALEKSEJ *(čita, skinuvši crne naočari)*. Bože, bože naš, koji si došao u Kanu Galilejsku i blagoslovio ondje brak, blagoslovi i rabe tvoje ovdje, koji se po tvojoj želji spremaju u brak; blagoslovi njihove korake, umnoži u svetosti život njihov, primi vijence njihove u carstvu svojemu, neokaljane i neporočne, i čuvaj im život, u vijeke vjekova.

KOR *(pjeva)*. Amen.

OLENJINA *(bratu)*. Reci, da mi dadu stolac. Slabo mi je!

STUDENT. Sad će završiti. *(Zamjeniku dr. tužioca.)* Veri je slabo!

ZAMJENIK DRŽ. TUŽIOCA. Vera Aleksandrovna, sad će završiti! Ovaj čas... Strpite se, mila!

OLENJINA *(bratu)*. Pjotr me ne čuje... Kao da se onesvijestio... Bože moj, bože moj! *(Sabinjinu.)* Pjotr!

O. IVAN. Mir vama!

KOR. I duhu tvojemu.

ĐAKON. Glave vaše priklonite gospodu.

O. IVAN *(Sabinjinu i Olenjinoj)*. Otac, sin i sveti duh, presveti i jedinstveni, i trojstvo koje je od iskona, jedino božanstvo i carstvo neka blagoslovi vas, i nek vam dadne dug život i sretno potomstvo, ustrajnost u životu i vjeri, i nek vas ispuni svim zemaljskim dobrima! Neka preporuči vas i obećana dobročinstva zaštitnika molitvama svete bogorodice i svih svetih, amen! *(Olenjinoj, s osmijehom.)* Poljubite vašeg muža.

VOLGIN *(Sabinjinu)*. A što stojite? Poljubite se!

(Mladenci se ljube.)

O. IVAN. Čestitam vam! Dao vam bog...

KOKOŠKINA *(ide prema Olenjinoj)*. Mila moja, draga.. Tako sam sretna! Čestitam!

KOTELJNIKOV *(Sabinjinu)*. Čestitam... No, dosta je bljedila, završila je ceremonija...

ĐAKON. Premudrost!

(Čestitanje.)

KOR *(pjeva)*. Svetiju od kerubina i ljepšu od serafina, bez pretvaranja u prah, rođenu od boga, pravu bogorodicu veličamo. U imenu gospodnjem blagoslovi oče!

(Narod nadire iz crkve. Kuzma gasi svijeće.)

O. IVAN. Već u Kani Galilejskoj nazočnošću svojom sveti brak počastivši, Hristos, istinski bog naš, molitvama prečistim svoje matere, svetih slavnih i svepohvalnih apostola,

svetih blagovjenčanih careva i pravoapostolskih Konstantina i Jelene, svetoga mučenika Prokopija i svih svetih, neka nas pomiluje i spasi, jer je dobar i čovjekoljubiv.

KOR. Amen. Gospode, pomiluj, gospode, pomiluj, gospode po-mi-luj.

DAME *(Olenjinoj).* Čestitamo, draga... Živjeli sto godina... *(Poljupci.)*

ZONENŠTEJN. M-me Sabinjin, vi, da tako kažem, kako se to kaže čistim ruskim jezikom...

ARH. KOR. Mnogaja, mnoga-aja lje-eta!! Mnogaja ljeta...

SABINJIN. Pardon, Vera! *(Uzima pod ruku Koteljnikova i brzo ga odvodi u stranu, dršćući i zapuhavši se.)* Hajdemo odmah na groblje!

KOTELJNIKOV. Ti si poludio! Sada je noć! Što bi tamo radio?

SABINJIN. Boga radi, hajdemo! Molim te...

KOTELJNIKOV. Ti moraš s mladenkom kući! Lud si!

SABINJIN. Pljujem ti ja na sve, neka je prokleto tisuću puta! Ja... ja idem! Panihidu[1] odslužiti... Uostalom, ja sam poludio... Umalo da nisam umro... Ah, Koteljnikove, Koteljnikove!

KOTELJNIKOV. Hajde, hajdemo... *(vodi ga k nevjesti.)*

(Za čas se čuje s ulice prodoran zviždauk. Narod malo po malo izlazi iz crkve. Ostaju jedino crkvenjak i Kuzma.)

KUZMA. *(Gasi velike svijećnjake.)* Bilo je mnogo naroda...

CRKVENJAK. M-da... Bogata svadba. *(Oblači bundu.)* Žive ljudi.

KUZMA. Sve je to ni za što... Uzalud.

CRKVENJAK. Što?

KUZMA. Pa to vjenčanje... Svaki dan vjenčavamo, krstimo i sahranjujemo, a sve to nema nikakvog smisla...

CRKVENJAK. A što bi ti zapravo htio?

KUZMA. Ništa... Tako... Sve je to uzalud. I pjevaju, i kade, i čitaju, a bog ništa ne čuje. Četrdeset godina tu slu-

---

[1] opijelo

žim, a ni jednom se nije dogodilo da bi bog čuo... I gdje li je taj bog, ne znam... Sve je uzalud...

CRKVENJAK. M-da... *(Obuva kaljače.)* Ako počneš filozofirati — glava ti se zavrti. *(Hoda, škripeći kaljačama.)* Doviđenja! *(Odlazi.)*

KUZMA *(sam)*. Danas u podne sahranismo gospodina, sada smo imali vjenčanje, sutra ćemo ujutro krstiti. Kraja i konca nema. A kome je to potrebno? Nikome... Tako, uzalud.

(Čuje se stenjanje.)

(Iza oltara izlaze o. Ivan i rutavi o. Aleksej u tamnim naočarima.)

O. IVAN. I miraz je dobio lijep, pretpostavljam...

O. ALEKSEJ. Bez toga sigurno nije.

O. IVAN. Živote naš, pogledaj ga! Ta nekoć sam se i ja zaručivao, vjenčavao i primio miraz, ali sve je to već zaboravljeno u vrtlogu vremena. *(Viče.)* Kuzma, što si to sve pogasio? U mraku ću pasti.

KUZMA. A ja sam mislio, da ste vi već otišli.

O. IVAN. Pa što, oče Alekseju? Hajdemo k meni da popijemo čaj?

O. ALEKSEJ. Ne, zahvaljujem, oče protojereju. Nemam vremena. Moram još pisati obračun.

O. IVAN. No, kako znate.

DAMA U CRNOM *(izlazi iza stupa ljuljajući se)*. Tko je tu? Odvedite me... odvedite...

O. IVAN. Što je to? Tko je tamo? *(Uplašeno.)* Što je, mila?

O. ALEKSEJ. Gospode, oprosti nam, grešnicima...

DAMA U CRNOM. Odvedite me... odvedite me... *(Stenje.)* Ja sam sestra oficira Ivanova... sestra...

O. IVAN. Zašto ste ovdje?

DAMA U CRNOM. Ja sam se otrovala... iz mržnje... On me uvrijedio... Ta zašto je on sretan? Bože moj! *(Viče.)* Spasite me, spasite! *(Pada na pod.)* Svi se moraju otrovati... svi! Nema pravednosti!

O. ALEKSEJ (*užasnut*). Kakvo huljenje, kakvo huljenje, bože moj!

DAMA U CRNOM. Iz mržnje... Svi se moraju otrovati... (*Stenje i valja se po podu.*) Ona je u grobu, a on... on... U ženi je uvrijeđen bog... Umrla žena...

O. ALEKSEJ. Kakvo huljenje vjere! (*Pljesne rukama.*) Kakvo huljenje života!

DAMA U CRNOM (*trga odjeću na sebi i viče*). Spasite me! Spasite! Spasite!

Zastor

a sve ostalo prepuštam fantaziji A. S. Suvorina.

PISMA

1.

M. M. Čehovu

Taganrog, 1. siječnja 1877.

Točno 12 sati, 1876. god. Noć.

Najdraži Brate
Mišo!

Ja sam maločas dva puta opalio: jedamput u plot iz puške, drugi put u Sašu iz pera. Pucao sam u njega zdravicom: »Neka tvoja matematska slava i učenost odjekne kao taj pucanj na ovom svijetu,« (ali ne na onom; tamo valja staviti grijehe na vagu, a dobra djela mjesto utega). Kako bih ti opalio tako, da puška ne zataji? Metnem dva naboja — i pali! Pogodak je uspio. Pušku ne raskinu, ali se pero umalo ne polcmi. Razliježe se trijesak zajedno s dimom lete slijedeće riječi ravno u Moskvu: »Neka se s ovim pucnjem rasplinu kao dim sve tvoje nezgode i neka ih zamijene mir i novci«. Pijem u tvoje zdravlje mjesto šampanjca kriglu hladne vode i mrmljam ovu zdravicu te pišem ovo preglupo pismo. Čestitaj, ako vjeruješ u Novu Godinu i njezine osobitosti. Čim je otkucalo ponoć, pogriješio sam, znači, griješit ću cijelu godinu — a upravo umjesto godine 1877. napisao sam u ovom pismu god. 1876. O Uskrsu ću biti u Moskvi, ne znam, hoće li to biti pogreška? Boli me glava i prčim nos: u sobi smrdi barutom i barutni dim pokriva krevet poput magle: strašan smrad. To, vidiš, moj učenik[1] pušta u sobi rakete i ispušta zajedno s tim i svoj prirodni, kozački, raženi, čaćinski barut iz odre-

[1] *Moj učenik* — Petar Kravcov, sin sitnog zemljoposjednika iz donjeckog okruga, Gavrila Pavloviča Kravcova. Čehov ga je pripremao za prijemni ispit u oficirsku školu.

đenog dijela tijela, kojemu nije ime artiljerija. Raketa je uspjela i moj me učenik gleda upitno: t. j. što ću ja na to reći? »Nosite se spavati, nadimili ste kao u paklu. Këca jarče, kēca jarče! Spavajte!« I on vidi, da je njegova raketa proizvela malo efekta i zameće razgovor o »Aulu[2] poludivljih naroda«. Tako on zove svoje selo i svoje Hohole.[3] U sobi je vrućina i ne spava mi se. Završit ću pismo i poći na ulicu, vrag zna zašto, možda se nađe i kakav posao. Pozdrav Griši i Lizi,[4] želim im sve najbolje. Naši (moskovljani) sada spavaju, t. j. sada, dok ja pišem ovo pismo. Tako je to.

Znam, da će M. Čehov reći: »Nadrljao brat takvo preglupo pismo! Dakle to je njemu i pogolemo?« A evo što ću ja reći:

— Nova je Godina za mene počela tako, da sam napisao tebi; prema tome, prvo pismo, koje sam pisao godine 1877., poslano je na Mišino ime. Pada mi na um takva glupost, da se ni sam nimalo ne snalazim. Pismom Saši[5] završio sam godinu 1876., pismo tebi počeo 1877. Bravissimo! Stvar je gotova... Odoh da pucam, samo ne na dvorište... Piši, bratac, ne budi lijen, ako imaš vremena, ako nemaš vremena ne ću se naljutiti, pojeliku nezlobiv jesm,[6] iako je mama (daj joj bože što želi) govorila, da je moja srdžba prirodna i ukorjenjena. A ja pak, ponizni rob božji, zbog srdžbe svoje šaljem joj limenku alve. Vanja[7] te ne pozdravlja, zato, što sam ja, prema njegovim riječima lopuža i mogu utajiti pozdrav.

Ja
t. j. A. Čehov

1877. godina 1. siječnja, pola sata po ponoći. Noć (ne znam, hoće li sutra biti dan). Poslao sam jednu dopisnicu. Je si li primio? Sad sam pročitao ovo pismo, napisano je veoma glupo i osim toga lomonosovskim stilom. Što mogu?

---

[2] *Aul* — kavkasko selo. — Prev.
[3] *Hohol* — posprdni naziv za Ukrajince. — Prev.
[4] *Griša* i *Liza* — brat i sestra M. M. Čehova.
[5] *Saša* — brat Aleksandar P. Čehov.
[6] *Budući da sam dobrodušan;* Čehov je ovdje upotrebio stcksl. izraz. — Prev.
[7] *Vanja* — brat Ivan Pavlovič, koji je do proljeća 1877. živio u Taganrogu zajedno s Čehovom.

2.

M. M. Čehovu

Taganrog, 8. veljače 1877.

Najdraži brate
Mišo!

Oprostit ćeš mi, ako ti zadam malo straha. Primih danas pismo iz Kaluge od Saše[1] i on, uhranjen od tebe, ili je bio pijan, ili je šenuo. To zaključujem iz njegova pisma, koje ima ovaj sadržaj: »Oče Antonije! Ja sam u gostima tamo i tamo... budi tako ljubazan, dođi u Kalugu, čime ćeš me premnogo zadužiti« i t. d. A na kuverti je napisao: »veoma važno«. Zar se može tako hraniti i napajati? Pošteni se matematičar tako najeo, da je zaboravio da se poslije й ne piše ъ[2] i da ja sada ne mogu nikamo putovati, kao što ni on ne može postati puran. Možda je on i sada puran, samo ne znam, ima li na njemu perja (na njuškici ima malje, to znam[3]). A što bi bilo, kad bi Nikolaja tako nahranio i napojio? Šta bi taj napisao? Taj bi me, vjerojatno, pozvao da s njime otplešem kadrilu zaboravivši razliku spola, pristojnost i udaljenost! Opasno ih je hraniti! Opasno!

Molba: pošalji mi, molim te, fotografiju tvoju, brata Griše i sestre Lizhen (? odmah se vidi da sam se načitao njemačkih romana). Veoma ćeš me zadužiti. Za to ću ti ja donijeti izvrsnu životinju, ako dođem. Pozdrav svima. A tko mi je obećao pisati? Nije li stariji bratac, koji u svemu mora davati primjer mlađima? Ja i zaboravio da je sada post, umalo nisam upleo nešto masno. Fotografije svakako, ništa me se ne tiče.

---

[1] *Pismo iz Kaluge od Saše* — pismo od Al. P. Čehova (od 4. II. 1877.), koji je u to vrijeme bio u gostima kod strica, Mihajla Jegorovića, adresatova oca... *koji ima samo jednu švester i... četiri brudera rođena* — Marija Pavlovna, Aleksandar, Nikolaj, Ivan i Mihail Pavlovič ... dva brudera i dva brudera bratučeda i ajne švester istu takvu. Mihail i Grigorij Mihajlovič i Jelizaveta Mihajlovna, djeca M. Jeg. Čehova.

[2] »*й*« (j) t. z. »i kratko« u ruskom pravopisu. Sve riječi, koje se svršavaju na suglasnik, po starom pravopisu imale su na kraju ъ (tvrdi) ili ь (meki znak), osim riječi, na й, koje se smatra kao samoglasnik. Prev.

[3] *Njuška mu je u perju* — kaže se za onoga, koji je štogod kriv. Prev.

Napiši, pušiš li, ili ne? To mi je veoma važno. Piši, molim te, i pozdravi Grišu i Lizu. Ostajem bruder, koji želi dobro, koji ima samo jednu švester i, osim toga, četiri brudera rođena i dva brudera bratučeda i ajne švester istu takvu i koji ima sve osim novaca i zdrave pameti.

S poštovanjem brat

A. Čehov.

zaboravio sam
18 I 77. godine
2 dan posta

Za pečat i ovakvu kuvertu molim da oprostiš. U ovom se pismu novci ne traže, prema tome može se i jednostavnije.

3.

Ju. I. Ljadovoj

Moskva, prosinca 1880.

Mnogo poštovana
Julijo Ivanovna

Okoristih se povoljnim slučajem, istrgnuh od Marije ovo pismo i žurim da vam odam moje najdublje poštovanje. Mi smo se svi uvalili u ambiciju. Mjesto Ivana Ivanoviča i Julije Ivanovne vidjeli smo samo Ivana Ivanoviča, bog Vam je sudija, grrrofice. Dođite što prije k nama, kod nas je veselo kao nikada. Kod nas je sada neopisivo slavlje. Naš prvi prijatelj, ukras našega društva, Mišel Djukovski[1] dobio je orden Stanislava 3. reda, zbog čega mi poskakujemo do nebesa i ne znamo, kada će biti kraj našoj radosti. Pozdravljaju Vas moje velike brace... Najponizniji pozdrav Ivanu Ivanoviču. Stricu i Tetici šalje pozdrav F(edosja) J(akovljevna)[2]. Budite zdravi ne zaboravljajte, da imate najpokornijeg slugu

A. Čehov, bolesničkih poslova meštar[3]

---

[1] *Mišel Djukovski* — Mihail Mihajlovič.

[2] *Fedosja Jakovljevna-Dolženko,* Čehovljeva tetka, sestra njegove majke.

[3] *bolesničkih poslova meštar — t. j. medicinar, analogno* prema sličnim frazama u ruskom jeziku (zlatar se na pr. kaže: zolotyh del master).

Ah, Vi žene, žene... nedokučiv ste vi narodić. Svuda se pobrinete da nešto iskopate. Baš ću reći Djukovskom, što je o njemu napisala Marja.

4.

Al. P. Čehovu

Moskva, 25. prosinca 1882. ili 2. siječnja 1883.

2. 25. 12.

Koji hvataš krijumčare — ljude — svijet, carinski brate moj, najljepši od ljudi, Aleksandre Pavliču!

Cijeli se mjesec spremam da ti pišem i, napokon sam se spremio za vrijeme, dok zeke ma, dva ma[1], otac (on je i pravnik. Jer tko osim pravnika, može od zakusaka zahtijevati štogod pravničko?) sjede i jedu šunku sa slačicom, ja pišem, i namjeravam ti napisati, ako se računa na retke, za 25 r. u srebru. Nastojat ću, da me ne trza[2] poslije ovoga napora.

1. Vrijeme je divno. Sunce — 18. Nema većeg uživanja, nego se provozati na fijakeru. Na ulicama gurnjava, koju ti već počinješ zaboravljati, što je sasvim prirodno. Kočijaši se guraju s tramvajem, tramvaji s kočijašima. Po trotoarima se ne može hodati, jer je guranje svestrano. Jučer sam i prekjučer s Nikolkom prokrstario po cijeloj Moskvi, i svagdje isto trčkaranje. A u Taganrogu? Mogu zamisliti vašu tugu i razumijem vas. — Danas su posjete. Kod nas je svakodnevno gomila ljudi, a danas pogotovo. Ja nikamo: liječnici sadašnji i budući imaju pravo da ne idu u posjete.

---

[1] *Zeke, ma, dva ma* — brat Nikolaj Pavlovič, sestra Marija Pavlovna, mati Jevgenija Jakovljevna.

[2] *...da me ne trza.* O »trzanju« noću A. P. Čehova spominje Mih. P. Čehov: »...tek što bi se počeo zanositi u san, već bi ga »trzalo«. On se naglo budio kao da ga je neka neobična sila bacala na postelji, u njemu se nešto otkidalo »iz korijena«, skakao je i više zadugo nije mogao zaspati«. O tim »trzajima« Čehov spominje više puta i u drugim svojim pismima.

2. Novi redaktor »Evropske biblioteke« Putjata[3] rekao je, da će sve, što ti budeš slao i što si poslao, biti štampano. Molio si unaprijed novce: ne će dati, jer su škrtice. Zarađene novce teško je izvući, a... Međutim (to je samo moja primjedba) prijevod nije svuda dobar. On valja, ali bih od tebe ja mogao zahtijevati više: ili ne prevodi smeća, ili pak prevodi i u isto vrijeme brusi. Čak se može skraćivati i dodavati. Anton se ne će uvrijediti, a ti ćeš steći renome dobra prevodioca. Prevodi sitne stvari. Sitnice se mogu prerađivati prema ruskom životu, što će ti oduzeti isto toliko vremena kao i prijevod, a novaca ćeš više dobiti. Preradu (kratku) štampat će Pastuhov[4] sa zadovoljstvom.

3. Prema jednom od posljednjih naređenja, osobe, koje se nalaze u državnoj službi nemaju prava da surađuju.

4. Gavrilka je Sokoljnikov izumio električni motor. Pronalazak je ozbiljan i pripada samo njemu. On, obješenjak, odlično poznaje elektriku, a u našem je vijeku svatko, tko zna nju, pronalazač. Veoma široko područje.

5. Nikolka nikad nikome ne piše. To je osobina njegova ćoravoga organizma. Ne odgovara čak ni na pisma, na koja bi morao, i onomadne je izgubio narudžbu, koja vrijedi tisuću samo zato, što nije imao kada da napiše Lentovskom[5].

6. »Promatrač«[6] izlazi. Bit će mnogo novaca. Dobivat ćeš... Piši 100 — 120 — 150 redaka. Cijena je 8 kop. po

---

[3] *Putjata*, Nikolaj Apolonovič — novinar neslužbeni urednik časopisa N. L. Puškarjova »Javno mišljenje«, »Svijetlo i sjene« i »Evropska biblioteka«.

[4] *Pastuhov*, Nikolaj Ivanovič (1831—1911) — izdavač lista »Moskovski listići« i autor petparačkih romana (»Razbojnik Čurkin«). Mladi je Čehov imao negativno mišljenje o listu i objavio je u njemu samo jednu pripovijetku (»Ponosit čovjek«, g. 1884.).

[5] *Lentovski*, Mihail Valentinovič (1843—1906) — glumac, režiser i poduzetnik. N. P. Čehov potpisao je s njime g. 1886. ugovor da obavi slikarske radove za »Fantastički teatar« u parku »Ermitaž«.

[6] *»Promatrač«* (»Зритель«) *izlazi*, — Ilustrirani književni umjetnički i humoristički časopis »Promatrač« osnovao je u kolovozu g. 1881. Vsevolod Vasiljevič Davidov, vlasnik male tipografije. Davidov je po mišljenju braće Čehova bio veliki fantazer i entuzijast s golemim, ali neozbiljnim planovima. G. 1881. časopis su zapravo vodila braća Anton, Nikolaj i Aleksandar Čehov. Nikolaj je gotovo sam ilustrirao cio časopis. Al. P., osim književne suradnje, bio je još i tajnik redakcije. Ant. P. Čehov objavio je

ret(ku). U »Budilicu«[7] ne savjetujem da pišeš. Tamo je nova uprava. (Kurepin i...), odvratnija od prijašnje. Ako hoćeš pisati u »Javno mišljenje«, piši na moje ime. To je važno. Uopće pamti, da poslano na moje ime ima više šanse da se štampa, nego kada se pošalje ravno u redakciju. Kumstvo je važan pokretač, a ja sam kum.

7. *Nakon sedmicu dana*. Novu godinu čekali smo kod Puškarjova. Vidjeli smo tamo Gavrilku u fraku i Nadenjku u rukavicama.

8. Novaca ni za lijek... Mati nas proklinje, što nemamo novaca.

I t. d.

Ne mogu pisati! Lijen sam i nemam vremena.

A. Čehov

5.

N. A. Lejkinu

12 / 31

Moskva, 12. siječnja 1883.

Milostivi gospodine
Nikolaju Aleksandroviču!

Kao odgovor na vaša ljubazna pisma šaljem Vam nekoliko stvari. Honorar sam primio, časopis također primam (utorkom); izražavam zahvalnost i za jedno i za drugo. Zahvaljujem također i za laskav poziv da nastavim surađivati. Surađujem u »Iverju« s osobitom voljom. Umjerenost Vašega časopisa, njegov izgled i umješnost kojom ga vodite, privući će k Vama, kako su već i privukli, ne samo mene.

Za sitne stvari čvrsto stojim i ja, i kad bih ja izdavao humoristički časopis, izbacivao bih sve što je dugačko. U

---

u časopisu te godine 11 pripovijedaka. Časopis je imao slabu prođu pa je izlazio neredovito.

7 *»Budilica«* (»Будильник«) — »satirički časopis s karikaturama«, izlazio od 1865.—1871. u Petrogradu, a zatim od 1873. u Moskvi. Do 1871. bio mu je urednik poznati slikar-karikaturist N. A. Stepanov, bivši urednik revolucionarno-satiričke »Iskre«. »Budilica« je zapravo nastavila »Iskrine« tradicije.

moskovskim redakcijama samo se ja bunim protiv dugačkih stvari, što mi uostalom ne smeta da ih tu i tamo kojekome darujem. Glavom se kroz zid ne može! ali u isto vrijeme priznajem da mi okviri »odavle dovle« donose dosta žalosti. Miriti se s tim ograničenjima kojiput nije baš lako. Na primjer... Vi ne priznajete članaka dužih od 100 redaka, što ima svoj razlog«... Imam temu. Sjedam da pišem. Misao od »100« i »ne više« već me od prvog retka gurka u ruku. Stežem koliko je moguće, procjeđujem, izbacujem — i katkada (kako mi nanjuši autorski osjećaj) na štetu i teme i, što je glavno, forme. Stegnuvši i procijedivši, počinjem brojiti... Pošto odbrojim 100—120—140 redaka (duže nisam pisao u »Iverje), poplašim se i... ne šaljem. Čim se samo počnem prebacivati na 4. stranicu poštanskog lista maloga formata, počinju me nagrizati sumnje, i... ne šaljem. Najčešće sam prisiljen na brzu ruku sažvakati kraj i slati drugo, no što sam htio... Kao uzorak mojih nevolja šaljem vam č(lanak) »Jedino sredstvo«. Zbio sam ga, i šaljem u najzbijenijem obliku, pa ipak mi se čini, da je vraški dugačak za Vas, a međutim, čini mi se, da sam napisao dvaput veći, u njemu bi bilo dvaput više soli i sadržaja. Imam omanjih stvari — i za njih se bojim. Kojiput bih poslao, a ne usuđujem se...

Iz ovoga slijedi molba: proširite moja prava do 120 redaka... Uvjeren sam, da ću se rijetko kada koristiti tim pravom, ali svijest, da ga imam, izbavit će me od gurkanja u ruku. A sada primite izraz poštovanja i odanosti najpokornijeg sluge

Ant. Čehov

P. S. Za Novu godinu pripremio sam Vam kuvertu tešku 3 lota[1]. Došao urednik »Promatrača« i ugrabio je. Nije mi bilo moguće oteti: prijatelj mi je. Naši urednici drže filipike protiv Moskovljana, koji rade i za Petrograd. Ali teško da im Petrograd otima onoliko, koliko gutaju gg. cenzori. U nesretnoj »Budilici« precrtava se oko 400—800 redaka u svakom broju. Ne znaju ni što će, ni kako će.

---

[1] *Lot* = 12.797 gr.

6.

Al. P. Čehovu i A. I. Hruščovoj — Sokoljnikovoj[1]

Moskva, između 3. i 6. veljače 1883.

Mili moj
Sašinjkjoh!

Pismo sam tvoje pogano primio i čitao ga koreći te zbog nemarnosti. Čitao sam tvoje pismo tetici, Semjon Gavriloviču, Sergej Petroviču, Ivan Jegoriču, i svima se ono svidjelo. Sergej Petrovič je suzu pustio, čak unatoč onoj uvredi, koju si ti zbog nerazumnosti svoje i oholosti nanio uzvišenosti bogova. »Iverje« ćeš primati. Jučer sam još jedamput pisao Lejkinu, a Lejkin udovoljava mojim molbama s osobitom usrdnošću: ja sam mu jedna od solidnih pčela. Časopis kako ćeš vidjeti, pametno sastavlja i vodi, dobro je obojen i odveć liberalan. Tamo su mi se, kako ćeš vidjeti, provukle takve stvari, kakve bi se u Moskvi bojala primiti u svoj naručaj čak necenzurirana izdanja. Bojim se, da ga ne poklope. Dobivam od Lejkina 8 kop. po retku. Honorar se veoma točno šalje svakog prvog u mjesecu.

»Promatrač« izlazi točno, i plaća točno. Već sam u njemu zaradio oko 90 rubalja.

Postajem popularan i već sam o sebi čitao kritike.

Medicina moja ide *crescendo.* Umijem liječiti, i ne vjerujem sebi, da umijem... Ne ćeš naći, mili, ni jedne bolesti, koje se ne bih prihvatio da liječim... Uskoro će ispiti. Ako prijeđem u V. godinu, to znači, *finita la comedia*... Budući da nemam brkova, znanja i godina, valjat će mi stupiti na stazu Zaharjina i Cirkunenka[2]... Dosadna materija... Piši, mili.

A. Čehov

Milostiva gospođo Ana Ivanovna!

Kako ste vi naivni! Zar vi mislite, da šutnja vodi k savršenstvu u smislu spasenja? Ali zašto vi ne biste napisali

---

[1] *A. I. Hruščova-Sokoljnikova* — govorila je na nekoliko stranih jezika i kao tajnik redakcije »Promatrača« (g. 1881.) pomagala u književnom radu članu redakcije Andreju Mihajloviču Dmitrijevu, književniku i prevodiocu, koji je objavljivao svoje radove pod pseudonimom »baron Galkin«.

[2] *Cirkunenko A. K.* — veterinar.

barem redak... (barem kopjejčicu! — kako kaže Stružkin). Ljuti ste, što li? Ako ste ljuti, ostavite se ljutnje... pljunite... Budite pismeni i zbog nas... Ta učili su vas čitati i pisati ne samo, da čitate u Dolgorukovskoj ulici natpise na trgovinama lijesova i prevodite A. M. Dmitrijevu talijanske komedije.

Kod vas će sada biti proljeće. Sretnici!

Nedavno sam Vam poslao pismo, kojega mi je sudbina potpuno nepoznata. Šurki savjetujem da lovi štiglice. Što on radi? Uči li? Ljetos ćemo doći da šibamo Vaše potomstvo. Postoji li Boriskina krčma?

Predaj kome treba! (kraj izrezan).

7.

N. A. Lejkinu

Voskresensk, početak lipnja 1883.

Poštovani
Nikolaju Aleksandroviču!

Šaljem Vam nekoliko pripovijedaka. Poslao bih više i napisao bih bolje, da se nisam razlijenio. Ljeti postajem užasna lijenština, iako maštam cijelu zimu o poslenom ljetu. Nikako da se popravim.

Za sudbinu se Vaših knjiga i pisama ne brinite. Primio sam Vaše pismo, koje ste mi poslali po znancu, a knjige je vjerojatno već primila moja porodica, i čita. U Moskvi živim solidno, porodičnim životom. Tamo možete slati i pisati što vam drago i sve ću dobiti. Uostalom, ako je pošiljka vrijedna, onda ću morati sam primiti, što ne će biti kasnije od 10. lipnja. Ako budete još pisali, onda pišite u Moskvu. Recenziju ću o vašim knjigama napisati i, ako je sam ne budem umio kamogod utrpati, dat ću Paljminu, kojemu adresu mjesta ljetovanja, uzgred rečeno, ne znam. U »Cvrčak«[1] nisam prvi put upao. Tamo sam počeo svoju književničku djelat-

[1] »*Cvrčak*« (»Стрекоза«) — nedjeljni »umjetničko politički list«, koji je izlazio u Petrogradu od prosinca 1875. Od broja 17. za 1879. list je uređivao Ip. F. Vasiljevski (Bukva). Čehov je počeo svoju književničku djelatnost za njegovo vrijeme u br. 10. za

nost. Radio sam u njemu gotovo cijele godine 1880., zajedno s Vama, i I. Grekom. Iste sam godine prestao raditi iz razloga, koji su izloženi u Vašem pismu. Vi pišete: »kajat ćete se«. Već sam se 25 puta kajao, ali... što mogu, recite molim vas. Kad bih slao u »Iverje« sve ono, što mi se kojiput desi da napišem samo za jedno lijepo zimsko veče, onda bi vam moga materijala dostajalo za mjesec dana. A ja, dešava se, ne pišem samo jedno veče, i napišem cijelu gomilu. Pa kamo da šaljem cijelu tu gomilu? Moskve sam se odrekao, radim u njoj što je moguće manje, a u Piteru poznam samo dva časopisa. Volens-nolens prisiljen sam da pišem i onamo, kamo se ne bih htio gurati. Položaj gori od gubernatorskoga. Sami ste mnogo radili i razumijete taj položaj. Još ću razmisliti o toj temi.

Koji put mi se dešavalo da se gdješto potpisujem kao »Kopriva«. Svečano izjavljujem, da materijal, koji je štampan pod istim pseudonimom u »Cvrčku«, nije djelo mojih ruku.

Piše li vam Agafopod Jedinjicin? Imam skoro gotovu za Vas jednu (relativno) veliku pripovijetku »Prije 29. lipnja«, a uskoro će biti gotova druga »29. lipnja«. Obje su lovačke. Završit ću ih i poslati, a zasada imam čast da Vam uvijek budem spreman na uslugu i s poštovanjem

A. Čehov

Uzgred rečeno: Naredite da se pošalje na moj račun »Iverje« za ovu godinu na ovu adresu: Učitelju parohijske škole, Voskresensk (Moskovsk. gub.).

8.

N. A. Lejkinu

Voskresensk, između 26. i 30. lipnja 1883.

Mnogopoštovani

Nikolaju Aleksandroviču!

Oprostite, zaboga, što sam Vas prisilio da pišete 2 pisma o jednom te istom i ostavljao Vas dugo neobavještena glede

---

g. 1880., ali je poslije zbog nesuglasica s uredništvom prestao surađivati u »Cvrčku«. Pripovijetke »Prije 29. lipnja« i »29. lipnja« nisu bile objavljene pod tim naslovom.

»Mosk(ovskih) zabiljež(aka)«. Nadam se, da ste već primili moja dva pisma, koja sam Vam poslao, i pročitali moj odgovor. Odgovaram Vam, da sam spreman prihvatiti se vođenja »Mosk(ovskih) zab(ilježaka)«, ali jamčim, da ću biti veseliji od mojih prethodnika, koji su otišli u glumce ili mlinare. Poslao sam vam na probu bilješke, ali ne znam, jesam li Vam ugodio? Feljton nije moja struka, i ne ću se začuditi, ako prekrižite sve, što sam poslao. A ako ne odgovara, izbacite, koliko god je moguće — to Vas molim. Sve, što je pokvarila cenzura, sve neizbrušeno, sve što je neuspjelo, ostavljajte bez posljedica — to Vas zasada molim. Moja roba — čitaočevi novci. A vaša će krivica biti, ako se roba ne svidi. Vi ćete odgovarati. Vi ste ekspert. Naredne sedmice poslat ću još bilježaka. Ako ne bude valjalo, onda pišite Pazuhinu[1]. Čini se, da Vam ni Pazuhin ne će ugoditi. Lično ga ne poznajem, ali djelomično poznajem njegovo pisanje. On je pitomac »Mosk(ovskoga) listića«, koji se vječno bori s prljavim ubrusima i kavanskim ljudima. I zatim... Ja ne mogu uporediti »Iverje« sa suradnjom čovjeka, koji za blagdane piše prigodne patriotske pripovijetke. Što tu može biti zajedničko? Uostalom, kad nema riba i Toma je čovjek[2]... Pokušajte s Pazuhinom. Ako i on ne bude odgovarao, onda... ako samo bude dopušteno posavjetovati... dajte zlosretne bilješke Petrograđaninu. Živi 700 vrsta daleko od mjesta događaja, ali ne će napisati gore... A provinciju vam rešeta Prolaznik[3], koji nikuda ne prolazi! I ako to smatrate nezgodnim, onda... zašto sasvim ne biste ukinuli bilješke? Ako nema dobrih, onda ne treba nikavih... Ako predate Petrograđaninu, onda ni ja, a nadam se, ni Liodor Ivanovič ne ćemo odbiti, da šaljemo sirovu građu, ako takve bude.

---

[1] *Pazuhin Aleksej Ivanovič* (1851—1919) — književnik, koji je napisao preko 60 petparačkih romana, mnoštvo feljtona i kratkih pripovijedaka. Od g. 1881. bio je stalni suradnik »Moskovskog listića«.

[2] *»Kad nema riba i Toma je čovjek«* — Čehov parodira rusku poslovicu »kad nema riba i rak je riba«.

[3] *Prolaznik* — pod tim se pseudonimom u »Iverju« objavljivalo »Iverje provincijskoga života«.

[4] *Liodor Ivanovič Paljmin* (1841—1891) — pjesnik.

Prema »Cvrčku« ne budite ljubomorni. Pripovijetka, koja je tamo objavljena, duga je za »Iverje« (ravno 150 redaka). Kakva li nereda u ovom »ruskom J. Amusant[5]«! U jednoj pripovijeci ima toliko štamparskih griješaka, da se čitaocu jednostavno smuči! Mjesto »baron« — »babon«, mjesto »sapunica« — »prašna voda«[6] i ostalo. G. 1880. bilo je isto. Ne mogu poštena korektora unajmiti... Ne ću tamo više pisati.

Honorar šaljite u Voskresensk (Moskov. gub.). Sada sam u Voskresensku i u Moskvi, ali češće u prvom. Nisam pobolijevao, ali me nešto spopalo: ne radi mi se, ne piše mi se... Ovo raspoloženje obično ne traje dugo. Bauljam, bauljam, pa se najednom prihvatim posla... Ako još nije kasno, onda ispustite one dvije moje sitnice, o kojima Vi pišete.

Pismu prilažem improvizaciju. To je apropò, da u pismu bude upravo za 7 kop. (po težini).

»Prije 29. juna« sam napisao, ali nikamo nisam poslao. Za Vas je dugačko. Ako želite, onda ću poslati. Jučer mi je mirovni sudija pričao, da se u »ovim krajevima« lov ne zabranjuje do 29. lipnja, kako je bilo prije, nego do 15. srpnja. Redaka u pripovijeci ima mnogo. Mjeriti ne umijem, ali mislim, da će minimum biti 200 — 250. Naslov nije važan. Može se promijeniti... Kratiti je šteta. Primio sam poziv od »Dnevnih novosti«[7]... Što je to, ne znam, ali stvar je nova. Čini se, da potpada pod cenzuru. Valjat će nasmijavati samo slagare i cenzora, a od čitalaca se skrivati iza crvenoga križa[8]. Na čelu je ovoga izdanja Kičejev[9], bivši urednik »Budilice«.

---

[5] *»J. Amusant«* (zanimljivi časopis) — francuski humoristički ilustrirani tjednik.

[6] *Sapunica i prašnjava voda* — u originalu »мыльная вода« i »пыльная вода«.

[7] »Dnevne novosti« (»Новости дня«) — dnevnik, koji je izlazio od 1. srpnja 1883. Čehov je u tim novinama objavio tri stvari.

[8] *...a od čitalaca se sakrivati za crvenoga križa,* — misli se na cenzorovo križanje crvenom olovkom.

[9] *Kičejev Nikolaj Petrovič* (1847—1890) — novinar, feljtonist, urednik »Budilice«.

Da zaključim s pitanjem: ne smatrate li Vi, da Vam ja dodijavam predugačkim svojim pismima? A zatim, poželjevši Vama i »Iverju« sve dobro, ostajem uvijek spreman na usluge

A. Čehov

P. S. Napišite mi 2 riječi u Voskresensk o sudbini i kvaliteti mojih bilježaka. Molim radi ravnanja.

9.

N. A. Lejkinu

Moskva, 20. ili 21. kolovoza 1883.

Mnogopoštovani
Nikolaju Aleksandroviču!

Ova pošiljka spada među neuspjele. Bilješke su blijede, a pripovijetka nije izbrušena i strašno je plitka. Imam bolju temu i napisao bih više i dobio, ali je sudbina ovoga puta protiv mene. Pišem u najodvratnijim uvjetima, preda mnom je moj neknjiževni posao, koji me neprestano lupka po savjesti, u susjednoj se sobi dere mladunče člana porodice, koji je doputovao u goste, u drugoj sobi otac glasno čita materi »Zapečaćenog anđela«[1]. Netko je navio kutiju, pa slušam »Prekrasnu Jelenu«... Htio bih pobjeći na ladanje, ali je već jedan sat po ponoći. Za čovjeka, koji piše, teško je izmisliti štogod drugo odvratnije od ovih prilika. Moj je krevet zauzeo član porodice[2], koji je doputovao i koji mi svaki čas prilazi i zameće razgovor o medicini. »Kćerka, po svoj prilici, ima grčeve u trbuhu — zato i vrišti«. Ja sam po nesreći liječnik, i nema te individue, koja ne bi smatrala potrebnim da »porazgovara« sa mnom o medicini. Kome je dodijalo da razgovara o medicini, taj zameće govor o književnosti.

Situacija, da joj nema ravne. Psujem sebe, što nisam pobjegao na ladanje, gdje bih se, vjerojatno, i naspavao, i

---

[1] *»Zapečaćeni anđeo«* — roman I. S. Ljeskova.

[2] *Clan porodice* — brat Aleksander Pavlovič sa ženom i kćerkom.

pripovijetku bih vam napisao, a što je glavno — medicina i književnost bile bi ostavljene na miru.

U rujnu ću pobjeći u Voskresensk, ako me vrijeme ne spriječi. Vaša me posljednja pripovijetka oduševila.

Dreči mladunče!! Dajem sebi časnu riječ, da nikada ne ću imati djece... Francuzi imaju malo djece, vjerojatno zato, što su kabinetski ljudi, i u »Amusant« pišu pripovijetke. Njih, čuje se, žele prisiliti, da imaju više djece — tema za »Amusant«, i za »Iverje« u obliku karikature: »Stanje u Francuskoj«. Ulazi policijski komesar i zahtijeva da imaju djecu.

Zbogom. Mislim, kako bih i gdje zahrkao.

S poštovanjem, imam čast da budem

A. Čehov

10.

M. I. Morozovoj

Moskva, 27. kolovoza 1883.

Pozdravljam vas i ljubim ručicu. Šaljem fotografiju. Doći ću slijedeće godine. Od čega boluje kćerka Anufrija Ivanoviča? Majka je pričala, ali sam ja slabo razumio. Kupajte je u slanoj vodi, jedamput dnevno, ujutro. Žlica soli na korito — od dva vjedra[1]. Uostalom, Vaši doktori znadu bolje. Kako ste?

Recite taganroškim gospođicama, da sam ih se strašno zaželio. Nisam im se iznevjerio, bez obzira na mnoga iskušenja. Šaljem svima pozdrav. Kako je pop Pokrovski[2]? Još nije otišao u husare? Napisao bih još, ali nemam kada.

Zbogom.

Vaš Anton Čehov

---

[1] *Vjedro* — 12,29 litara.

[2] *Pokrovski Fjodor Platonovič* — vjeroučitelj taganroške gimnazije, on je prozvao Čehova *Antošom Čehonte*.

Nikolaj se ženi. Uzima vatrenu crnku sa dvadesetak tisuća miraza. Osim novaca: dvije perine, jednu punicu i mnogo svega i svačega. Zapuhao sam se od zavisti.

(Materin dodatak:) Oba lažu — ne žene se.

(Dodatak A. P. Čehova:) Mati laže. Ona nam je lažljivka. Voli pasjans.

11.

A. P. Čehovu

Moskva, između 15. i 20. listopodo 1883.

Brate naš nitkove Aleksandre Pavliču!

U prvom redu ne budi krpa i oprosti, što tako dugo nisam odgovarao na tvoja pisma. Mojoj šutnji nije kriva toliko lijenost, koliko nedostatak slobodna vremena. Ni časa nemam slobodna, čak ni pasjans ne slažem zbog nedostatka vremena. Ja (uprkos, stoko, tvojoj želji da ljosnem na kraju četvrte godine) polažem završne ispite, pa kada ih položim, dobit ću titulu Kačilovskoga[1]. Stižu mačku miševe suze[2], tako se i ja sada sjećam svoga nemara iz prošlih godina, jao meni! Gotovo sve moram učiti od samog početka. Osim ispita (koji me, uostalom, još tek očekuju) na raspolaganju mi je rad na lešinama, kliničke vježbe s neizbježnim historijama morbi, pohađanje bolnica. Radim i osjećam svoju nemoć. Pamćenje mi je za bubanje oslabilo. Ostario sam. Lijenost, književnost... od Vas rakijom zaudara, i ostalo. Bojim se, da ću ljosnuti na jednom od ispita. Htio bih se odmoriti, a... ljeto je još tako daleko! Od misli, da je preda mnom još cijela zima, idu mi žmarci po leđima. Uostalom, na stvar.

A kod nas ima novosti. Počet ću na novoj stranici. 14. listopada umro je moj prijatelj i znanac Fjodor Fedosejevič Popudoglo. Za mene je to nenadoknadiv gubitak. Fedosejevič nije bio talenat iako u »Budilici« objavljuju njegovu sliku. Bio je književnički starosjedilac i imao je divan knji-

---

[1] *Kačilovski* — taganroški liječnik.
[2] *Stići će mačku miševe suze* — ruska nar. poslovica.

ževnički njuh, a takvi su ljudi dragocjeni za nas, početnike. Kao noćni lopov, tajno, zalazio sam k njemu u Kudrino, i on mi je otkrivao svoju dušu. Bio mi je sklon. Znao sam kako diše. Umro je od meningitisa, premda se i liječio kod tako važna liječnika kao što sam ja. Liječio se on kod 20 liječnika, i od svih 20 jedini sam ja pogodio za života pravu bolest. Bog mu dao u raju veselje! Umro je od alkohola i dobrih poznanika, kojih *nomina sunt odiosa*. Nerazumijevanje, nemarnost, aljkav odnos prema životu svome i tuđem — eto od čega je umro u 37. godini.

Druga novost. Bio je kod mene N. A. Lejkin. Divna je on ljudina, makar je i škrt. Proveo je u Moskvi pet dana, i cijelo to vrijeme molio me, da te nagovorim da ne pjevaš labuđi pjev, o kojemu si pisao. On misli, da se ti na njega ljutiš. Tvoje mu se pripovijetke sviđaju, i ne štampaju se samo zbog tvoje neupućenosti« i tvoga nepoznavanja »Iverja«. Evo Lejkinovih riječi:

»I kako bi on vješto umio počesati carinarnicu, i kako ima mnogo građe, ali ne! — Piše nešto o Kinezima »cal-nal-ncu«, upravo kao da se nečega boji... Kad bi pisao otvoreno »carinarnica«, s ruskim imenima... Cenzura ne zabranjuje. Gdje ne piše o Kinezima, tamo je smrtonosna lirika. Piši — nabasat ćeš na pravi put. Suvišna zarada otkupit će svojom ljepotom prve neuspjehe. A neuspjesi su beznačajni: tvoje su pripovijetke štampane u »Iverju«.

S Lejkinom je doputovalo i moje drago piskaralo, poznati N. S. Ljeskov. Posljednji je bio kod nas, išao sa mnom u Salon[3], u Soboljevske javne kuće. Dao mi je svoja djela u faksimilu. Vozim se jedamput s njim noću. On mi se obraća polupijan i pita: »Znaš li, tko sam ja?« — »Znam.« — »Ne, ne znaš... Ja sam mistik...« — »I to znam...« Bulji u mene svojim staračkim očima i proriče: »Umrijet ćeš prije svoga brata«. — »Možda.« — Pomazujem te svetim uljem kao što je Samuel pomazao Davida... Piši«. Taj je čovjek nalik na elegantna Francuza i u isto vrijeme na raspopa. Ljudina vrijedna pažnje. Kad budem u Piteru, bit ću mu gost. Rastali smo se kao prijatelji.

---

[3] *Salon* — »Salon de Varieté« u Moskvi, kojega je vlasnik bio Kuznjecov.

Glede ribe i santurinskoga vina imat ćeš posla s faterom, pravnim specijalistom. Nemam, priznajem, novaca, a i nemam kada da ih zarađujem. Mjesto ti ne tražim, upravo zbog egoizma: hoću da na jugu s tobom provedem ljeto. Ljetnikovca ne traži, jer mi se može ne svidjeti. Zajedno ćemo potražiti. Ti se tako naslađuješ opisujući svoje crvenkaste i plavkaste[4], da je teško prepoznati u tebi lirika. Ne jedi, brate, to smeće. Ta to je nečistoća, prljavština. Plavkasto je samo dobro po tome, što pod zubima hršće, a od marinirane (vjerojatno strašno) smrdi vlažno-octenim smradom. Jedi, brate, meso! Smršavjet ćeš u tom podlom Taganrogu, ako budeš žderao pijačno smeće. Pa ti neumjereno jedeš, a u pijanom stanju najest ćeš se i sirovoga. Tvoja domaćica razumije se u gospodarstvo, koliko i ja u čihanje pačjeg perja, — već samo zbog toga budi oprezan i biraj što jedeš. Meso i kruh. Barem Mosevnu[5] ne hrani čim bilo kada naraste. Neka ne zna za tetino korijenje, očev sos »u grumenju«, tvoje »pojesti« i mamičin »bolji komadić«. Odgoji makar kod nje želudačnu estetiku. Uzgred, o estetici. Oprosti, dragi, ali ne budi roditelj samo na riječima. Poučavaj primjerom. Čisto rublje, pomiješano s prljavim, organski ostaci na stolu, odvratne krpe, supruga isprženih grudi i s prljavom, kao Kontorska u(lica), pantljikom na vratu — sve će to uništiti djevojčicu već u prvim godinama. Na dijete prije svega djeluje vanjština, a vi ste vraški ponizili jadnu vanjsku formu. Ja te, kunem se čašću, nisam prepoznao, kad si bio kod nas prije dva mjeseca. Zar je moguće, da si to ti, koji si nekada živio u čistoj sobici? Discipliniraj, brate, Katjok[6]! Uzgred, o drugoj vrsti nečistoće. Ne psuj glasno. Ti ćeš i Katku pokvariti, i Mosevnin bubnjić zaprljat ćeš svojim riječima. Da sam ja na mjestu Ane Ivanovne, mlatio bih te svaki čas. Pozdravi mi A(nu) I(vanovnu) i nećakinju.

U »Budilici« tvoje još ne štampaju. Kad počnu štampati, obavijestit ću.

Čehov

---

[4] ... *crvenkaste i plavkaste* ... rajčice i patlidžani.

[5] *Mosevna* — Mosja (Marija), kći Al. P.

[6] *Katjok* — Katka, služavka u porodici Al. P.

12.

J. I. Saveljevoj

Moskva, 24. veljače 1884.

24. veljače 84. g.

Mnogopoštovana
Jevgenija Jasonovna!

Pokoran Vašem »*što brže i cijelu istinu*«, laćam se pera smjesta po primitku Vašega pisma i, prije, nego što metnem prvu točku, dajem riječ, da ću napisati samo željenu istinu.

Vaš dugajlija suprug, a moj prijatelj Dmitrij Timofejevič živ je i zdrav. Vidio sam ga prekjučer prije podne i navečer. Vidio sam ga i prije mnogo puta. Vjerujem također, da ću se vidjeti s njim sutra ili prekosutra. Zdrav je tjelesno, ali ne duhovno. Raspoloženje njegova duha, koliko ja mogu razumjeti, ne može se nazvati dobrim: tužan je zbog majčine smrti, tuguje za Vama, i iz dana u dan čeka onaj blaženi čas, kad će mu dopustiti prilike da se pokupi iz Moskve. Tuga za materom svakim danom postaje sve manja i manja, što je prirodno i razumljivo. Teške prilike liječe tu tugu i čine da ona polagano iščezava. Nema kad ni tugovati. Okolnosti su jedna gora od druge, neprijatne, i, što je gore od svega, neočekivane, gomilaju se kao sante leda u proljeće, pritiskuju Mitju i ne puštaju ga k Vama. On se herojski s njima bori i čak se rijetko tuži. Treba čitati sve na njegovoj istegnutoj fizionomiji. Što je po srijedi — sam će Vam ispričati. Opisivati ja ne ću: dugačko je, a i ne znam potanko. Reći ću samo, da je najteže prošlo... Ostali su samo financijski poslovi. Pošto završi s financijama, on će smjeti krenuti k Vama.

Ali nikakve financije, nikakve prilike ne muče ga tako kao rastanak s Vama. On govori samo o Vama, misli samo na putovanje k Vama. Kad biste Vi bili pokraj njega, čini mi se, on bi pretrpio polovicu muka manje, nego što ih je pretrpio posljednjeg mjeseca. Sudbina se veoma glupo našalila postavivši među Vama razmak od tisuću vrsta. Uopće sudbina se ponaša ružno prema Vašem mužu, i on pametno radi, što se junački drži. Ja poštujem tu njegovu izdržljivost. Skoro će Vam odgovorit na sva Vaša pisma. Putuje sutra ili

prekosutra. Nijedan dan više ne će prosjediti u Moskvi — za to se kladim glavom. Tako nervoznoj, osjetljivoj prirodi kao što je on teško je ostati u Moskvi čak i sat više, osobito, ako je ta priroda oženjena.

Uopće se ne uznemirujte. Teško je prošlo.

Ako Vam se učini, da je ovo pismo kratko, da malo odgovara na Vaše pismo, ne tugujte. Ne pišem Vam o tom potanko, jer sam uvjeren, da odmah za ovim pismom putuje k Vama i sam krivac naše prepiske.

Hvala na povjerenju.

Na kraju Vas molim, da primite najsrdačniji pozdrav od mene i sestre. Molim Vas također da ne zaboravite, da imate najpokornijeg slugu

S poštovanjem A. Čehov.

P. S. Doći ću u Taganrog krajem lipnja, s puno nade, da imam već zaručnicu, koju ste mi Vi obećali. Moji uslovi: ljepota, gracija i... jao! barem dvadesetak tisuća. Sadašnja je mladež veoma merkantilna. Osim zaručnice moram još dobiti od Vas (po moskovskom običaju) napojnicu: ja, za cijelo vrijeme Vašega boravka u Taganrogu, još nijedamput nisam odvukao s puta istine Vašega supruga.

Pozdravite ga, kad dođe.

13.

M. M. Čehovu

Moskva, 15. travnja 1884.

1884. g. 15. travnja

Dragi Miša!

Budi ljubazan, kupi mi po svom ukusu štap, ne jeftiniji od rublja, i ne skuplji od dva. Čestitam svršetak sudnjega dana. Izmučili su me ispiti.

Tvoj A. Čehov

Oprosti, što te uznemirujem glupostima.

14.

Je. I. Junoševoj

Moskva, svibnja 1884.

Poštovana

Jekaterina Ivanovna!

Sada sam bio u onom društvu, o kojemu sam Vam govorio. Grize. Poslat ću sada Vašu adresu. Našao sam Vam mali posao, kržljav, ali će za školarinu u svakom slučaju biti dosta, što imam čast da Vam čestitam. Obećavaju da će vas snabdjeti prijevodima sitnih stvarčica. Plaća, kažu, da je bolja, nego kod Puškarjova. Za ispravnost jamčim. Dobit ćete pismen poziv ili prosto posao od redaktora »Budilice« *Aleksandra Dmitrijeviča Kurepina*[1], kojega Vam preporučujem kao dobra čovjeka. Ubuduće ćemo potražiti još štogod, a sada... arevuar! Putujem u Voskresensk. Jedan od najmilijih mojih poslova u Voskresensku, bit će očekivanje Vašega dolaska. Bojim se, da će taj posao suviše dugo trajati. Društvu sam izdao naređenje da Vas primi. Za vrijeme Vašega dolaska u grad: a) zvonit će zvona, b) topovska paljba i c) više ništa.

A zatim, poželjevši Vam sve dobro, čast mi je biti Vama uvijek na usluzi!

A. Čehov

P. S. Nadam se, da se uzica *nije razvezala!*

15.

N. A. Lejkinu

Voskresensk, 27. lipnja 1884.

4. VI. 27.

Pismo br. 2

Jučer navečer, poštovani Nikolaju Aleksandroviču, primio sam Vaše pismo i pročitao ga s uživanjem. Pisma su na

---

[1] *Aleksandar Dmitrijevič Kurepin* (1847—1891) moskovski novinar.

ljetovanju veliko uživanje. Jučer sam ih kod Andreja Jegorića primio upravo šest komada zajedno s novinama i »Iverjem« i sve do ponoći nasladivao se čitanjem. Pročitao sam sve, čak i oglase u novinama i čak duhovitosti novopečenoga humoriste E-ni[1]... Jučer sam čitao Vaše pismo, a danas odgovaram... Sada sam došao sa sudsko-medicinske obdukcije, koja je bila 10 vrsta od V(oskresenska). Vozio sam se na bijesnoj trojci zajedno s oronulim sudskim istražnikom, koji jedva diše i zbog starosti ni za što ne vrijedi, s malenim, sijedim, veoma dobrim bićem, koje već 25 godina mašta o mjestu člana suda. Obducirao sam zajedno s kotarskim liječnikom u polju pod zelenilom mladoga hrasta, na seoskom putu... Pokojnik nije »odavdekarce«, i seljaci na kojih je zemlji bilo nađeno tijelo, Kristom su nas bogom kumili plačući, da ne obduciramo u njihovom selu... »Seljanke i djeca od straha ne će spavati...« Istražni se sudac ispočetka ustezao bojeći se oblaka, a zatim shvativši, da protokol može napisati i u konceptu i olovkom i videći kako mi pristajemo da siječemo napolju, popusti moljakanju seljaka. Uplašeno seoce, svjedoci, pandur s tokom na pojasu, seljanka-udovica, koja je kukala 200 koraka od mjesta obdukcije, i dva seljaka, u ulozi čuvara kraj lešine... Kraj šutljivih čuvara gasi se malena vatra. Čuvati leš danju i noću do dolaska organa vlasti — seljačka je dužnost, koju nitko ne plaća... Leš u crvenoj košulji, novim gaćama, pokriven je plahtom. Na plahti je ručnik s ikonom... Tražimo od pandura vode... ribnjak je sasvim blizu, ali nitko ne daje vjedra: opoganit ćemo. Seljak pribjegava lukavstvu: manehenski kradu vjedro u truhinskih... Tuđega vjedra nije šteta... Kada su uspjeli ukrasti i kako i gdje — nije jasno... Strašno su zadovoljni svojim podvigom i podruguju se... Obdukcija najzad ustanovljuje prijelom 20 rebara, otok pluća, zadah alkohola iz želuca. Smrt je nasilna, nastala kao produkt gušenja. Pijanom su pritiskivali prsa nečim teškim, vjerojatno dobrim seljačkim koljenom. Na tijelu mnoštvo modrica, koje su se pojavile od umjetnog disanja. Manehinci su našli tijelo i pokušavali su umjetno disanje 2 sata, tako usrdno, da će budući zaštitnik ubice imati pravo da postavi ekspertu pitanje: nije li lomljenje rebara bilo posljedica umjetnoga disanja? Ali mislim da

[1] *E-ni* — jedan od pseudonima N. M. Ježova.

to pitanje ne će biti postavljeno... Zaštitnika ne će biti i ne će bit optuženoga... Istražitelj je tako oronuo, da se ne samo ubica, nego čak i bolesna stjenica može sakriti od njegova oka koje se gasi... Vama je već dojadilo čitati, a ja dobio volju da pišem... Dodat ću još jednu karakterističnu crticu i zašutjeti. Ubijen je tvornički radnik. Išao je iz tuhlovske krčme s bačvicom votke. Svjedok Polikarpov, koji je prvi vidio leš kraj puta, izjavio je, da je vidio kraj tijela bačvicu. A prolazeći sat kasnije pokraj tijela, taj Polikarpov više nije vidio bačvice. Ergo: tuhlovski krčmar, koji nema pravo prodavati alkohol da se nosi izvan krčme, da zamete dokaze, ukrao je mrtvacu bačvicu. Ali dosta o tome. Vas ozlojeđuje pregled dojilja... A pregled prostitutki? Medicinari (naravno učeni), koji su podizali pitanje »uvrede moralnoga osjećaja« pacijentkinja, dugo su raspravljali i zaustavili se na jednom: »njihova roba, naši novci«... Ako medicinska policija može ne vrijeđajući ličnosti trgovca pregledavati jabuke i šunke, onda zašto se ne može pregledati i roba dojilja i prostitutki? Tko se boji uvrijediti, taj neka ne kupuje. Ako se vi bojite uvrijediti pipanjem dojilju i uzmete je ne pipajući, tada će Vas ona počastiti takvom robom, koja blijedi pred gnjilim narančama, trihinoznom šunkom i otrovanim kobasicama. Vi imate 600 grmova georgina... Što će Vam taj hladni cvijet, koji ne nadahnjuje. U toga je cvijeta vanjština aristokratska, barunska, ali sadržaja nema nikakva... I tako se čovjeku hoće da slomi udarcem štapa njegovu oholu, ali dosadnu glavu. Uostalom, de gustibus non est disputandum. Nisam želio uvrstiti u »Iverje« oglas o mojoj knjižici, ne zato što ga smatram beskorisnim, kao što me Vi ogovarate, već jednostavno zato, što Vam nisam htio smetati; mjesta imate malo, a naplatiti od mene, kao što od drugih naplaćujete, bit će Vam neugodno. Ako objavite oglas, reći ću hvala. Ako je moguće umetnuti rečenicu »pretplatnici iz provincije dobivaju preko redakcije »Iverja«, reći ću Vam dvostruko hvala. Kupaca ne će biti mnogo, i Vas ta rečenica ne će smetati. Ako se mimo očekivanja nađe netko, tko želi kupiti knjižicu preko redakcije, onda će Vam valjati da mi u prvom pismu saopćite sretnikovu adresu i — više, čini se, ništa... Uostalom, ja se u izdavački posao nimalo ne razumijem... Postupajte, kako je najbolje... Za upute Vam se

lijepo zahvaljujem. Učinit ću sve onako kako ste napisali. Strahota, koliko sam Vam napisao! Svaki drugi dan idem u kotarsku bolnicu, gdje primam bolesnike. Trebalo bi svaki dan ići, ali mi se ne da. S kotarskim sam liječnikom davnašnji prijatelj.

Votre A. Čehonte

16.

M. P. Čehovoj

Voskresensk, krajem kolovoza 1884.

Naša vlastita
Sestro!

Putujem. Kod kuće ću ih sve uvjeriti. Ako smatraš, da je bolje živjeti u ovim krajevima, a ne u onim, onda živi.

Saša će proboraviti u Moskvi do sredine rujna.

Pozdravi madam Špeh.

Pozdrav Kiseljovima[1] zbog njegove neobične veličine šaljem po Ivanu. Olenjka Laškevič[2] ima krvav proljev. Htio sam s njom stupit u zakoniti brak, ali sada ne želim: ima proljev.

Kažu, da si strašno zavoljela gospođu Špeh[3].

Pozovi je k nama u Moskvu. Mi ćemo joj također prirediti krvav proljev, besplatno. Pišem o proljevu zato, da nikome ne daješ čitati moja pisma.

Votre A. Čehonte

---

[1] *Kiseljovi* — Marja Vladimirovna i Aleksej Sergejevič, vlasnici imanja Babkino, gdje su Čehovi ljetovali 1885-86-87.

[2] *Olenjka Laškevič* — jedna od dviju sestara, koje su s materom dolazile u Voskresensk u goste svome rođaku, mirovnom sudiji Laškeviču.

[3] *Špeh* — guvernanta porodice Šilovski, koja je dolazila u goste Kiseljovima.

17.

D. T. Saveljevu

Moskva, 4. rujna 1884.

1884. g. 4, rujna. Moskva

Najdraži prijatelju
Dmitrije Timofejeviču,

pismo sam tvoje primio tek jučer (3.) po dolasku iz Voskresenska. Narudžbe ću tvoje spremno obaviti, jer imam mnogo slobodna vremena. Predavanja ne će početi prije 10—15 rujna, jer se Jek(aterinska) bolnica popravlja. Kamate u kreditnu zadrugu platit ću smjesta, čim od tebe dobijem priznanicu. Ako mi, šaljući priznanicu, ne pošalješ novce, tada ćeš mi učiniti veliku uslugu: ti znaš kako je strašno odlaziti na poštu po novce. Uplatit ću svoje, a zatim ćemo obračunati.

Da mi ne bi bio dužan za razne usluge, ispuni mi malu molbu: izruči 100 pozdrava svojoj ženi, što se sjeća moje osobe. Ali to nije sve. Ako imaš slobodna vremena, onda skokni jednom prilikom u gradsku upravu i pitaj tamo, kako je — zdravlje moje stipendije? — Nisam primio još za posljednju trećinu. Ako mi uprava namjerava poslati, onda neka požuri sa slanjem. Sve što sam imao, potrošio sam za porodicu i sada sjedim bez pare osjećajući svim svojim nervima otsustvo u džepovima svakog prisustva. Živim sad na kredit, a moji dohoci počet će tek u listopadu.

O razlozima, koji me nisu pustili na jug, saopćit ću kada se sastanemo. Ono, što je nadopisala tvoja supruga, zadalo mi je tugu. Osjetio sam, da me privlači porodični život, zaželio sam biti otac — i najednom! Pišu mi, da se zaručnica još nije pronašla! A ti, stoko bezosjećajna, nisi li mogao iskoristiti vlast i viknuti na ženu, da udomi tvoga prijatelja. Odbio sam mnoge bogate zaručnice oslanjajući se na obećanje tvoje žene — možeš, dakle, sada shvatiti moj položaj. Opet ću morati cijelu zimu ići u *Salon.*

Knjigu ću poslati kad odem u knjižaru.

Pozdrav

Tuus Čehov

18.

E. I. Saveljevoj

Moskva, 2. siječnja 1885.

Poštovana

Jevgenija Jasonovna,

na novogodišnju čestitku odgovaram Vam na isti način i molim oproštenje, što Vas nisam pretekao i čestitao prije. Strašan sam prostak! Na Božić sam poslao mnoštvo čestitki i slika ... zašto nisam poslao Vama, ne mogu točno reći, vjerojatno, zbog rastresenosti ... A da o zaboravu ne može biti ni govora, može Vam posvjedočiti Vaš suprug, koji je ručao kod nas na Vaš imendan i slušao kako sam ja nazdravljao u zdravlje »otsutnih žena« ... U Vaše smo zdravlje popili dva puta ...

Veoma Vam hvala, što ste zabrinuti zbog moga prekomjernog rada i bolesti. Dirnula me i pažnja, i sjećanje, i iskrenost ... Ono drugo i treće nije zasluženo. Po srijedi je to, da su glasine o »prekomjernom radu« pretjerane. Radim kao i svi ... Noću spavam, često se skićem bez posla, ne odričem se zabava ... gdje je tu prekomjeran rad. Ja zaista nisam skroman. »Vaš«, koji najviše pjeva hvalospjeve mojoj marljivosti, može posvjedočiti da ja ne ustajem ranije od 10 sati i ne liježem poslije 12.

Pravi trudbenici ne spavaju tako dugo.

Bolest me moja malo uplašila i u isto vrijeme (događaju se takva čuda) pružila mi je dosta lijepih, gotovo sretnih časaka ... Primio sam toliko izraza pažnje, iskrene, prijateljske, toliko, da sam sebe mogao zamisliti kao arkadskog princa, koji ima mnogo carskih dvorjana. Prije bolesti nisam znao, da imam toliko prijatelja ... Zar nije laskavo primati takva pisma kao Vaše? Radi njega nije teško pokašljati koji dan ...

»Vaš tiranin sjedi kod mene. Saznavši, da sam od Vas primio pismo, on se razljutio i skoro me istukao ... Othelo, kakvih je malo. Ponašanje njegovo, naravno, ne mogu pohvaliti ... Demoralizirao je cijelu moju porodicu: napravio je u mojoj kući operetno kazalište, prisiljava sve da se žene,

i ostalo. U očekivanju da se popravi i u nadi da je kod Vas sve dobro, pozdravljam Vas i ostajem poštujući Vas spreman na usluge

A. Čehov

Porodica Vas pozdravlja.

(Dalje je dopisano rukom D. T. Saveljeva:)
Odobreno od cenzure. 2. siječnja 1885. g.

Cenzor Dmitrij Saveljev

19.

M. J. Čehovu

Moskva, 31. siječnja 1885. g.

Moskva, 85. I. 31.

Dragi striko
Mitrofane Jegoroviču!

Najprije Vam se lijepo i najiskrenije zahvaljujem za sjećanje i ljubav, kojima su prožeta sva Vaša pisma ocu. Vaša je ljubav odveć dragocjena za sve nas, a za mene lično ona je predmet ponosa i radosti: ljubav dobrih ljudi čini čast i uzdiže nas u vlastitim očima! Ne ispričavam se pred Vama, za svoju dugu, uporitu šutnju... Znam, da Vi to ne ćete smatrati nepristojnim i znakom promjene naših odnosa, već kao dobar i iskren čovjek dat ćete joj drugo objašnjenje. Moje pismo Vama ne može me zadovoljiti... Tko je navikao nekad razgovarati s Vama po cijele sate i večeri, tome dajte da kaže riječ, a pismo, ma kako ono bilo dugačko, ne će reći ni tisući dio onoga, što bi se htjelo reći... Nisam pisao zato, što se nadam brzom sastanku. Nadao sam se i nadam se. Ljetos nisam mogao biti kod Vas, jer sam zamjenjivao druga kotarskoga liječnika, koji je bio na dopustu, ove se godine nadam putovati, prema tome i s Vama se vidjeti. U prosincu sam počeo bacati krv i odlučio, pošto uzmem novce u književnom fondu, putovati u inostranstvo da se liječim. Sada sam nešto zdraviji, ali ipak mislim, da bez putovanja ne ću moći. Ma kuda ja išao — u inostranstvo, u Krim, ili na Kavkaz, — Taganroga ne ću mimoići.

Radujem se, što ste izabrani u vijećnike. Što bude više u Taganroga takvih poštenih i nekoristoljubivih domaćina kao Vi, to će on biti sretniji... Žalim, što ne mogu zajedno s Vama poslužiti rodnom Taganrogu... Uvjeren sam, da bih služeći u Taganrogu bio mirniji, veseliji, zdraviji, ali takva je već moja »planeta«, da ostanem zauvijek u Moskvi. Ovdje je moj dom i moja karijera. Kao liječnik u Taganrogu bih se zapustio i zaboravio svoju nauku, a u Moskvi liječnik nema kad da ode u klub i da se karta. Kao za čovjeka od pera, za mene samo ima smisla biti u prijestolnici.

Medicina moja korača pomalo. Liječim i liječim. Svaki mi dan valja trošiti za prijevoz više nego jedan rubalj. Poznatih imam veoma mnogo, a prema tome, dosta i bolesnih. Polovicu sam prisiljen liječiti besplatno, a druga mi polovica plaća po pet i po tri rublja. (U Moskvi liječnicima ne plaćaju manje od 3 r. za posjetu. Ovdje se svaki posao cijeni skuplje, nego u Taganrogu.) Kapitala, naravno, još nisam stekao i ne ću ga skoro steći, ali živim pristojno i ni u čemu ne oskudijevam. Ako budem živ i zdrav, onda je položaj porodice *osiguran*. Kupio sam nov namještaj, nabavio dobar pijanino, držim dvoje služinčadi, dajem malene muzičke večeri, na kojima pjevaju i sviraju... Dugova nemam i ne osjeća se potreba za njima... Nedavno smo uzimali živežne namirnice (meso i špeceraj) na knjižicu, a sada sam i to izbacio i sve uzimamo za gotov novac. Što će biti dalje, ne zna se, a sada bi bio grijeh, da se žalim. Ivan je sada u kazalištu. Službuje u Moskvi i zadovoljan je. To je jedan od najpristojnijih i najsolidnijih članova naše porodice. On je već sasvim stao na svoje noge, i za njegovu se budućnost može jamčiti. Marljiv je i pošten. Nikolaj se sprema da se ženi, Miša ove godine završava studije... i t. d., i t. d. Eto Vam i pisma. Novine ćete primati, i čudim se, da ih Vi još do sada ne primate. Priloženu sliku pošaljite na adresu: »Moskva, red(akcija)«, »Dnevne novosti«, Strastnoj bulevar.[1] U redakciji ne ću uskoro biti. Slika će tamo doći prije mene. A ako i budem prije u redakciji, onda ću se zabrbljati i zaboraviti na novine.

---

[1] *Strastnoj bulevar* — naziv bulevara prema crkvenom nazivu za sedmicu prije Uskrsa: Страстная неделя što bi se kod nas moglo prevesti doslovno kao Tjedan muka (Isusovih).

Strini ljubim ruku, bratićima šaljem pozdrav. Pozdrav poznatima. Opraštajte i ne zaboravljajte Vašega najpokornijega i vječno zahvalnoga A. Čehova.

Moja adresa: Sretenka, Golovin sokak. Doktoru A. P. Čehovu.

20.

N. A. Lejkinu

Babkino, početkom rujna 1885.

Poštovani

Nikolaju Aleksandroviču!

Za ime božje, požurite »Petrogradske novine« i Vaš ured da mi pošalju honorar. Ako ja brzo ne dobijem novce, onda ću riskirati da produžim svoje ljeto do listopada, što nije osobito veselo. Od »Petrogradskih novina« molio sam sto pedeset. Više sam kod njih zaradio. Oprostite, što Vam mjesto djela šaljem molbu, ali, boga mi, vrijeme je tako gadno, da bolje priliči zavijati kao vuk, nego stvarati. Pošta će s novcima doći u Voskresensk u utorak 10. i u petak 13.

Želio bih primiti desetoga. Ako je to nemoguće, onda je petak ipak krajnji rok. Novine sam već odavno molio da mi pošalju novce, u kolovozu.

Predajući se sav nadi, slatkoj izaslanici neba, ostajem

Vaš A. Čehov

A kiša lijeva na sve slavine. Brrr!... Da odem ispod ovoga sivoga oblačnoga neba u toplo i civilizaciju Moskve, potrebno je minimum 200 rub. (a u džepu samo — jedan talir) ...Proljeće, gdje si?!

21.

Al. P. Čehovu

Moskva, 4. siječnja 1886.

86, 1, 4

Karantensko-carinski Saša!

Čestitam ti i cijeloj tvojoj dolini suza Novu Godinu, i želim novu sreću, nove bebe... Dao ti bog sve najbolje! Ti se, vjerojatno, ljutiš, što ti ne pišem!... Ja se također ljutim zbog istih razloga... Skote! Krpo!. Djetorodni činovniče! Zašto ne pišeš? Zar su tvoja pisma izgubila svoju prijašnju ljepotu i snagu. Zar si me prestao smatrati za svoga brata. Zar poslije toga nisi svinja? Piši, 1000 puta piši! Makar pištao, ali piši... Kod nas je sve u redu osim možda toga, da je otac nakupovao svjetiljki. Svjetiljke su njegova manija. Pričekaj, ako nađem u stolu, priložit ću ti jednu rijetkost, k(oj)u molim da mi vratiš, nakon što pročitaš.

Bio sam u Piteru, i dok sam stanovao kod Lejkina, preživio sam sve one muke, o kojima je u Sv. pismu rečeno: »do kraja pretrpjeh«... Hranio me je divno, ali, životinja, umalo me ne zadavi svojom laži... Upoznao sam se s redakcijom »P(etrogradskih) novina«, gdje sam bio primljen kao perzijski šah. Ti ćeš, vjerojatno raditi u tim novinetima, ali nikako prije ljeta. U Lejkina se ne uzdaj. On mi svakojako podmeće nogu u »P(etrogradskim) n(ovinama)«. Podmetnut će i tebi. U siječnju će kod mene biti Hudekov, ur(ednik) »P(etrogradskih) n(ovina)«. S njim ću porazgovoriti.

Ali, radi alaha! Okani se, molim te, svojih ugnjetenih koleških registratora! Zar ti ne njušiš, da je ta tema već zastarjela i izaziva zijevanje. I gdje ti tamo kod sebe u Aziji nalaziš one muke, što ih u tvojim pripovjetkama proživljavaju činovnici? Istinu ti govorim: čak je čitati strašno. Pripovijetka »Nov novcat« zamišljena je divno, ali... činovnici? Da si mjesto činovnika metnuo dobrodušnog sitnog građanina, ne navaljujući na njegovu upravu i činovništvo, tvoj bi »Nov novcat« bio kao ukusni rakovi, koje je smazao Jerakita[1]. Također

[1] *Jerakita* — po podacima M. P. Čehove, taganroški Grk, mešetar, jedan od svakodnevnih posjetilaca dućana P. J. Čehova. Braća ga se Čehovi sjećaju po tome, što je jedamput pojeo sam golemu zdjelu rakova.

ne dopuštaj skraćivati i prerađivati svoje pripovijetke... Ta odvratno je, ako se u svakom retku opaža Lejkinov prst... Ne dopustiti je teško; lakše je upotrebiti sredstvo, koje je pri ruci: da sam skraćuješ do nec plus ultra i da sam prerađuješ... Što više skraćuješ, to te češće štampaju... Ali je najglavnije po mogućnosti bdij, pazi, znoji se po pet puta prepisivajući, skraćujući i t. d. pamteći, da cio Piter prati rad br(aće) Čehova. Bio sam zapanjen od prijema, što su mi ga priredili Piterci. Suvorin, Grigorovič, Burenjin... sve je to pozivalo, slavilo.. i meni je bilo strašno, što sam pisao nehajno, nemarno. Da sam eto znao, da me tako čitaju, ne bih pisao onako, po narudžbi... Pamti i ti: čitaju te. Dalje: ne upotrebljavaj u svojim pripovijetkama prezimena i imena tvojih znanaca. To je ružno: familjarno, ali i nezgodno... znanci gube poštovanje prema štampanoj riječi... Upoznao sam se s Bilibinom. To je veoma pošten čovjek, kojemu se, u slučaju potrebe, možeš potpuno povjeriti. Za 2-3 godine on će u piterskoj novinarskoj sferi igrati vidnu ulogu. Završit će kao urednik kakvih »Novosti«[2] ili »Novoga vremena«. Prema tome, potreban čovjek...

Još jedamput radi alaha! Kad si to ti stigao pustiti sebi u (...) toliko hladnoće. I koga ti hoćeš začuditi svojom malodušnošću? Što je za druge opasno, to za univerzi(tetskoga) čovjeka može biti samo predmet smijeha, snishodljiva smijeha, a ti se sam svom dušom guraš u kukavice! Čemu taj strah pred kuvertama i redakcijskim žigovima? I što ti mogu učiniti, ako saznaju da pišeš? Pljuni ti na sve njih, neka saznaju! Ta ne će te istući, ne će objesiti, ne će istjerati... Baš mi pade na pamet: Lejkin, susrevši se s direktorom Vašega departementa u kreditnom društvu, stao ga obasipati prijekorima zbog progona, koje ti trpiš zbog svoga pisanja. Ovaj se zbunio i počeo se bogmati... Bilibin piše, a međutim preispravno služi u D(epartmentu) pošte i telegrafa. Levinski[3] izdaje humor(istički) časopis i zauzima 16 dužnosti. A kako je tek strogo kod oficira, pa i tamo se ne ustručavaju da pišu

[2] *»Novosti«* — liberalni dnevni list, koji je izlazio u Petrogradu od 1877. Od 1. VII. 1880. nazivao se »Novosti; burzanske novine«.

[3] *Levinski Vladimir Dmitrijevič* — (1849—1917) — od 1884. nezvanični urednik, a od 1893. urednik — izdavač časopisa »Budilice«.

javno. Skrivati treba, ali sakrivati se — nipošto! Ne, Saša, s ugnjetenim činovnicima vrijeme je predati u arhiv i progonjene dopisnike... Realnije je sada prikazivati koleške registratore, koji ne daju živjeti njihovim p(revashodst)vima, i dopisnike koji truju tuđe živote... I tako dalje. Ne srdi se za prodiku. Pišem ti, jer mi je žao, krivo mi je... Pišeš dobro, možeš zaraditi dvostruko, a jedeš divlji med i akride[4]... Zbog takvih nesporazuma, koji sjede u tvojoj lubanji.

Ja se još nisam oženio i djece nemam. Živjeti nije lako. Ljetos će, vjerojatno, biti novaca. O, kad bi bilo!

Piši, piši! Često o tebi mislim i radujem se, kada bivam svjestan, da postojiš. Pa ne budi slabić i ne zaboravljaj

tvoga A. Čehova.

Nikolaj se skanjuje. Ivan je kao i prije pravi Ivan. Sestri je udarilo u glavu: obožavaoci, simfon(ijski) sastanci, veliki stan...

22.

D. B. Grigoroviču*

Moskva, 28. ožujka 1886.

Vaše me pismo, moj dobri žarko ljubljeni glasniče dobrih vijesti, pogodilo poput munje. Samo što nisam zaplakao, uzbudio sam se i sad osjećam, da je ono ostavilo dubok trag u mojoj duši. Kako ste Vi iskazivali pažnju mojoj mladosti, tako neka bog dade mir Vašoj starosti, a ja ne mogu naći ni riječi ni djela, da Vam zahvalim. Vi znate, kakvim očima obični ljudi gledaju na takve izabranike, kao što ste Vi; prema tome možete misliti, što za moje samoljublje znači Vaše pismo. Ono je više od svake diplome, a za pisca-početnika ono

---

[4] od grč. acrides — vrst jestivih skakavaca. U rus. jeziku dolazi samo, u gore navedenoj poslovici (Hranite se diviljim mesom i...)

* *Grigorovič Dmitrij Vasiljevič* (1822—1899) — ruski pisac. Jedan od prvih predstavnika ruskoga kritičkog realizma; uglavnom opisivao težak život seljaka. Pored pripovijesti i romana ostavio knjigu književnih memoara.

je honorar za sadašnjost i budućnost. Ja sam kao omamljen. Nemam snage da prosudim jesam li zaslužio tu visoku nagradu ili nisam. Ponavljam samo, da me je iznenadila.

Ako imam dara, koji treba cijeniti, onda se kajem pred čistoćom Vašega srca, ja ga do sada nisam cijenio. Osjećao sam, da ga imam, ali sam se navikao da ga smatram ništavnim. Da čovjek bude prema sebi nepravedan, krajnje nepovjerljiv i sumnjičav, za organizam je dovoljan razlog potpuno vanjske naravi. A takvih razloga, kako se sada dosjećam, ima mnogo... Sva moja rodbina i prijatelji odnosili su se snishodljivo prema mome pisanju i neprestano su mi prijateljski savjetovali da ne mijenjam pravi posao za škrabanje. Imam u Moskvi stotine znanaca, među njima dvadesetak onih, koji pišu, i ne mogu se sjetiti ni jednoga, koji bi čitao ono, što pišem, ili vidio u meni umjetnika. U Moskvi postoji takozvani »književni krug«: talenti i mediokriteti svih uzrasta i boja skupljaju se jedamput nedeljno u kabinetu restorana i bruse svoje jezike. Kad bih ja pošao onamo i pročitao makar djelić iz Vašega pisma, nasmijali bi mi se u lice. Za pet godina moga skitanja po novinama, uspio sam se prožeti tim općim pogledom na svoju književnu malenkost, brzo sam se navikao da snishodljivo gledam u svoje radove i — sve se uskomešalo! To je prvi razlog... Drugo — ja sam liječnik, i do vrata sam zagazio u svoju medicinu, tako da poslovica o dva zeca nije nikome tako smetala spavati kao meni.

Pišem ovo sve samo radi toga, da se barem malo opravdam pred Vama za teški grijeh. Dosad sam se prema svome književnom radu odnosio krajnje lakomisleno, nehajno, nepromišljeno. Ne sjećam se *ni jedne* svoje pripovijetke, koju sam pisao dulje od 24 sata, a »Lovca«, koji Vam se tako svidio, pisao sam u kupatilu! Kao što reporteri pišu svoje bilješke, tako sam i ja pisao svoje pripovijetke mehanički, napola nesvijesno, nimalo se ne brinući ni za čitaoca, ni za sama sebe... Pisao sam i svakojako nastojao da ne potrošim za pripovijetku likove i slike, koji su mi dragi i koje sam ja, bog zna zašto, čuvao i brižljivo skrivao...

Prvo, što me je potaklo na samokritiku, bilo je veoma milo, i, kako ja razumijem iskreno pismo Suvorina. Počeo sam se spremati da napišem štogod dobro, ali ipak vjere u vlastiti književni kvalitet nisam imao.

Ali eto, iznenada mi stiže Vaše pismo. Oprostite za usporedbu, ono je djelovalo na mene kao gubernatorovo naređenje »napustiti grad za 24 sata!« t. j. najedamput sam osjetio prijeku potrebu da žurim, da se što prije iskopam, kamo sam zaglibio.

U svemu se s Vama slažem. Cinizme, na koje me Vi upozoravate, osjetio sam, kad sam ugledao »Vješticu« u štampi. Da sam tu pripovijetku napisao ne za dan, već za 3 do 4 dana, u mene ih ne bi bilo...

Od posla, koji moram završiti na vrijeme, izbavit ću se, ali ne brzo... Nije moguće da iskočim iz kolotečine, u koju sam zapao. Spreman sam gladovati, kao što sam već gladovao, ali tu nije riječ o meni... Pisanju posvećujem dokolicu, 2 do 3 sata dnevno i djelić noći, t. j. vrijeme prikladno samo za sitan posao. Ljetos, kad budem imao više slobodna vremena i kad se manje troši, latit ću se ozbiljna posla.

Napisati na knjigu moje pravo ime nije moguće, jer je već kasno: vinjeta je gotova i knjiga odštampana. Meni su mnogi građani prije Vas savjetovali, da ne kvarim knjigu pseudonimom, ali ja nisam poslušao, vjerojatno, zbog samoljublja. Moja mi se knjiga veoma ne sviđa. To je miješana salata, nesređena hrpa studentskih radova, koju su očupali cenzori i urednici humorističnih izdanja. Vjerujem, da će se mnogi razočarati, pošto je pročitaju. Da sam znao, da me čitaju, i da Vi pazite na me, ne bih štampao te knjige.

Sva je nada u budućnosti. Meni je tek 26 godina. Možda ću stići štogod učiniti, iako vrijeme juri brzo.

Oprostite zbog dugačkog pisma, i ne upišite čovjeku u grijeh, što se prvi put u životu usudio počastiti sebe takvim užitkom kao što je pismo Grigoroviču.

Pošaljite mi, ako je moguće Vašu fotografiju. Vi ste mi iskazali toliku pažnju i uznemirili me, da bih Vam, čini se, ne list, već cijelu gomilu listova napisao. Dao Vam bog sreće i zdravlja, a vjerujte da Vas iskreno, duboko poštuje zahvalni

A. Čehov

23.

F. O. Šehtelju

Petrograd, između 11. i 14. ožujka 1887.

Petrograd, hotelska soba br. 78.

Najtalentiraniji od svih arhitekata na svijetu!

Vama je, naravno, već poznato, da su me okolnosti najpoganije i najbesmislenije naravi iznenada potjerale na sjever. Uopće prati me sreća...

Sada sjedim u najdosadnijoj hotelskoj sobi i spremam se da prepišem načisto završenu pripovijetku. Dosađujem se. Dosada se povećava sviješću o novčanoj krizi i neizvjesnosti. Kada ću krenuti, ne znam... Živci su mi strašno rastrojeni, tako da mi bilo neravnomjerno kuca. Ovu tužnu poslanicu nikako ne pišem zato, da na Vas natjeram sentimentalnu merlehljundiju,[1] i da Vas zamolim da mi posudite novaca, već zato da se ne ljutite na moju osobu, što je u nezgodno vrijeme posjetila Darju Karlovnu.[2]

Uostalom imam i molbu: ne zaboravite pobrinuti se za besplatan put u Taganrog i natrag. Učinite tako, da na povratnoj karti ne bude udaren datum. Kako god bilo, makar bio potres, otputovat ću, jer — dalje moji živci ne će izdržati.

Želim otputovati na jug najkasnije 31. ožujka. Krenut ću s jednim rubljem, ali ću ipak krenuti.

U Piteru je vrijeme divno, ali novčana kriza i nedostatak proljetnoga kaputa, koji je na neodređeno vrijeme od mene posudio jedan naš zajednički znanac, kvare cijelu iluziju. (Dalje je izrezano oko pet redaka).

Svagdje me dočekuju s poštovanjem, ali nitko da bi se sjetio da mi dade 1000 — 2000 rubalja...

Akademska je izložba slaba, ali mi se pokretna učinila lijepom i bogatom...

Ako hoćete, napišite mi 2-3 retka. Adresa: Redakcija »Iverja«.

Cio Vaš, s čizmama, kaljačama, zubima, prslukom i t. d.

A. Čehov

---

[1] *merlehljundija* — riječ koju po svoj prilici skovao sam A. Čehov, a znači što i melanholija.

[2] *Darja Karlovna* — Šehteljova mati.

24.

Al. P. Čehovu

Babkino, 16. srpnja 1887.

16. srpnja

Bukvane! Nevaljalče! Pišljivi bobe! Glavo neodlučna i unjkava! Ako si se ti našalio na račun »kavalira ruskih i stranih ordena«, onda, znači, imaš želju da u jedan mah zakolješ dva nevina bića: mene i Grigorovića. Ako taj umetak ostane, onda knjiga ne će biti puštena u prodaju, jer ja još hoću živjeti, a i Grigorovića ne želim usmrtiti. O, kako bih želio, da te na drugom svijetu antracitom nahrane! Zašto ti mene progoniš? I zašto ti je tako mrska slava moja? A sada, kokošji sine, idi u štampariju i izbaci kavalira.

2. Sadržaj može biti na početku, može i na kraju.

3. Lijepo te molim, izbaci kavalira, inače knjiga ne će imati prođe. Ako je već štampana s kavalirom, onda te molim, da ne daš knjigu iz skladišta. Ništarijo!!! molim te!

4. Ne šalji u buduće preporučenih pisama, jer ih zadržavaju na pošti.

5. Ne prepisuj »Istražitelja«! Imam ga.

6. Ja ne ću skoro doći u Piter.

7. Čestitam ti prvi nastup u »Nov(om) vremenu«. Zašto nisi uzeo kakvu ozbiljnu temu? Oblik je izvrstan, ali ljudi su — drveni, sadržaj je plitak. Za petog klasse moze boli.[1] Lupi štogod iz života, svakodnevnog, bez fabule i bez kraja.

8. Želja B. P. Burenjina[2] da iskoristi moju »Klevetu« godi mi. Saopći mu to zajedno s mojim pristankom.

9. Piši mi. Radujem se, kad čitam tvoja pisma, premda i nisi genijalan. Bože, kako je teško, kad imaš braću mediokritete!

10. Zbogom! Svojim Kikišama i Kokošama predaj moj blagoslov i reci im, da me je njihov roditelj mnogo zadužio

---

[1] *Za petog klase moze boli* — Čehov parodira nečije neznanje ruskoga jezika (vjerojatno kojega profesora iz gimnazije) — za peti bi razred moglo biti bolje.

[2] *Burenin, Viktor Petrovič* (1841—1926) — beletrist, dramaturg i kritičar. Poznat kao reakcionaran feljtonist »Novoga vremena«. Odnos Čehova prema Burenjinu bio je vrlo negativan.

zbog napora, koje je podnio oko izdanja moje knjige. Žrtvujem oboma po gvozdenu peć.

11. Ozbiljno, ne mogu ti se ničim odužiti. Reci, kako da se poravnamo?

Tuus A. Čehov

Ana Ivanovna! Sramota je pobolijevati! Napišite vlastoručno, što Vas boli. Pozdravlja Vas

A. Čehov

Snebivam se: zašto si »kavalira ordena« shvatio ozbiljno, a »prodaje se u ropstvo Al. Čehov sa čeljadi« — za šalu. Zašto nisi obratno? Kad knjiga izađe iz štampe, zamoli, da mi smjesta pošalju 10 prim(jeraka).

G. Aleksandrovu[3] predaj knjižicu i mnogo zahvali za staranje: Piši smjesta!

25.

Al. P. Čehov

Moskva, između 6. i 8. listopada 1887.

Najmiliji Guseve!

Pismo i novac su primljeni.

Reci Burenjinu, da sam te opunomoćio, da izručiš moju iskrenu zahvalnost za njegovu recenziju, koju ću ja spremiti za svoje potomstvo. Reci mu, da sam recenziju čitao zajedno s Koroljenkom, koji se potpuno s njim slaže. Recenzija je divna, ali nije trebalo da Burenin u žlicu meda lijeva bačvu katrana, t. j. hvaleći mene, da se smije mrtvome Nadsonu.

Svi su naši zdravo. Nikolaj svrati na časak.

Zamoli Fjodorova ili Bežeckog, da objavi u kazališnoj kronici bilješku: »A. P. Čehov napisao je komediju »Ivanov« u 4 čina. Čitali su je u jednom moskovskom književnom krugu (ili štogod slična) ostavila je na slušače veoma jak dojam. Tema je nova, karakteri reljefni i ostalo.«

---

[3] *Aleksandrov* — službenik u Suvorinoj tipografiji, gdje se štampala knjiga A. P. Čehova »U sumraku«.

To je komercijalna bilješka. Drama mi je ispala lako kao perce, bez ijedne duljine. Tema je originalna. Postavit će je, vjerojatno kod Korša (ako dotični ne bude škrt).

To je sve. O bilješci se pobrini. Ona će podići cijenu. U bilješci nije potrebno hvaliti, već se ograničiti na općenita mjesta. Pozdravi svoje i saopći svoju novu adresu.

Nemoj se prehladiti.

Tuus A. Čehov

Reci Burenjinu i Suvorinu da je kod mene bio Koroljenko. Brbljao sam s njim tri sata i smatram, da je to talentiran i predivan čovjek. Reci, da se, kako se meni čini, od njega može očekivati veoma mnogo.

26.

Al. P. Čehovu

Moskva, između 10. i 12. listopada 1887.

Gusinih!

Tvoje je pismo primljeno; da ne bih ležao u postelji i pljuvao na strop, sjedam za stol i odgovaram.

Sestra je zdrava i čitava. Zanima se za književnost i posjećuje Efrosovu. Nedavno se slikala. Ako hoćeš dobiti sliku, onda joj piši.

Majka je spremna da popravi ne samo košulje, nego čak i tvoju jetru. Šalji. Novci za trošak nisu potrebni, jer imamo dosta krpa. Majci je žao što joj ne pišeš.

Pobolijevam i mrzovoljan sam kao pasji sin. Pero mi ispada iz ruku i uopće ne radim. Očekujem u najskorije vrijeme da bankrotiram. Ako me ne spasi drama, onda pogiboh u cvijetu mladosti. Drama mi može donijeti prihod od 600 — 1000 rubalja, ali ne prije polovice studenoga, a što će biti do te polovice, ne znam. Pisati *ne mogu*, a sve što pišem ispada loše. Energijo — zbogom! Kao alle Juden aus Paris fuit! Tema ima, a drugog ostalog kao u žabe perja.

Škrabam subotnju pripovijetku, no kojekako, i o temi, koja mi nije simpatična. Bit će slaba, ali ja ću je ipak poslati.

U Rus(kim) vjed(omostima) »plaćaju 15 kop. po retku. Iz »Sjevera«[1] me pozivaju i obećavaju: »dobit ćete, što želite«. Zovu u »R(usku) misao« i u »Sjev(erni) vjesnik«[2].. Suvorin bi dobro učinio, kad bi povisio honorar. Ako Kočetov[3] prima 300 mjesečno, a Atava osim plaće, 20 kop. po retku — meni, dok nisam lipsao, ne bi bilo grijeh primati ljudski — a ne milostinju. Ja potkradam sama sebe radeći za novine. Za »Bjegunca« sam primio 40 r., a u debelom bi mi časopisu dali za 1/2 štampanog arka... Uostalom, sve su to sitnice.

Dramu sam napisao slučajno, poslije jednog razgovora s Koršem. Legao sam spavati, smislio temu i napisao. Izgubio sam za nju dvije sedmice, ili, točnije 10 dana, jer je u dvije sedmice bilo dana, kada nisam radio, ili sam pisao drugo. O vrijednosti drame ne mogu govoriti. Ispala je sumnjivo kratka. Svima se sviđa. Korš nije našao u njoj ni jedne griješke niti scenske zamjerke — dokaz kako su dobre i pažljive moje sudije. To mi je prva drama, ergo — griješke su neizbježne. Sadržaj je zapleten i nije glup. Svaki čin dovršavam kao pripovijetke: cijelu radnju vodim mirno i tiho. Sva mi je energija utrošena na nekolika, zaista snažna i izrazita mjesta, a mostići pak, koji spajaju ta mjesta, ništavni su, mlitavi i šablonski. Ali se ja ipak radujem; ma kako slaba bila drama, ja sam ipak stvorio tip, koji ima književno značenje, dao sam ulogu, koje će se prihvatiti samo takav talenat kao što je Davidov, ulogu, na kojoj se glumac može razviti i pokazati talenat... Žao mi je, što ti ne mogu pročitati svoju dramu. Ti si čovjek lakomislen i neiskusan, ali imaš mnogo svježije i finije uho, nego svi moji moskovski hvalitelji. Tvoje odsustvo — za mene je priličan gubitak.

U drami ima 14 lica, od kojih su 5 — žene. Osjećam, da su moje dame, osim jedne, nedovoljno razrađene.

Poslije 15. raspitaj se u uredu o prodaji »Sumraka«. Sve je na svijetu moguće. Upitaj Suvorina ili Burenjina: pristaju

---

[1] *»Sjever«* — tjedni »književno-umjetnički« list, izlazio u Petrogradu od 1888. do 1914. g.

[2] *»Sjeverni vjesnik«* — književno-naučni i politički mjesečni časopis, koji je izlazio u Petrogradu od 1885. do 1898. Do 1891. g. Sj. v. je nastavljao tradicije »Domovinskih zapisa«, a onda postao glasilo ruskoga simbolizma i dekadenata.

[3] *Kočetov, Jevgenij Ljvovič* (1845—1905) — novinar, suradnik »Novoga vremena« i »Moskovskih vjedomosti«.

li da štampaju stvar od 1500 redaka? Ako pristaju, onda ću poslati, iako sam ja lično protiv štampanja u novinama dugačkih gnjavaža, kojima se rep vuče u drugom broju. Imam roman od 1500 redaka, nije dosadan ali za debeo časopis nije prikladan, jer u njemu figuriraju predsjednik i članovi vojnookružnog suda, t. j. ljudi koji nisu liberalni. Pitaj i što prije odgovori. Poslije tvoga odgovora brzo ću prepisati na čisto i poslati.

Zanjkovecka[4] je — strašna snaga. Suvorin ima pravo. Samo ona nije na svom mjestu. Ako se po tvojoj milosti Burenjin nasamario to nije nevolja. Tvoj jezik nije pokretala inercija, već ruka svevišnjega... Ne smeta da se katkada kaže istina. Pozdravi sve.

A. Čehov

27.

Al. P. Čehovu

Moskva, 20. studenog 1887.

20. st.

No, drama je prošla... Opisujem sve po redu. Prije svega: Korš mi je obećao deset pokusa, a dao samo 4, od kojih se pokusima mogu nazvati samo dva, jer su ostala dva zapravo bili turniri, na kojima su se gg. glumci vježbali u borbi riječima i psovki. Ulogu su znali samo Davidov i Glama, a ostali su igrali uz pomoć šaptača ili prema nutarnjem uvjerenju.

1. čin. Ja iza scene u maloj loži, koja je nalik na zatvorsku ćeliju. Porodica u loži baignoire:[1] paršće. Iznad očekivanja sam hladnokrvan i ne osjećam uzbuđenje. Glumci su uzbuđeni, živci im napeti, a oni se križaju. Izlazi korisnik. Nesigurnost, neznanje uloge i darovani vijenac čine to, da ja već od prvih rečenica ne prepoznajem svoju dramu. Kise-

[4] *Zanjkovecka Marija Konstantinovna* (1856—1934) ukrajinska dramska glumica (Narodna glumica USSR). Igrala u Petrogradu i u Moskvi.

[1] *loža baignoire* — loža u prizemlju iza parketnih sjedala.

ljevski, u kojega sam polagao velike nade, nije rekao kako treba ni jedne rečenice. Doslovce *nijedne*. Govorio je svoje. Usprkos tome i režiserskim propustima prvi je čin imao velik uspjeh. Bilo je mnogo pozivanja pred zastor.

2. čin. Na sceni mnoštvo ljudi. Gosti. Ulogu ne znaju, brkaju govore gluposti. Svaka me riječ reže kao nožem po leđima. No — o, muzo! — i taj je čin imao uspjeh. Pozivali su sve, pozivali su i mene dva puta. Čestitka na uspjehu.

3. čin. Ne igraju loše. Uspjeh je golem. Mene pozivaju tri puta, pritom mi za vrijeme pozivanja Davidov trese ruku, a Glama na Manilovljev način, drugu mi ruku pritiskuje na srcu. Slavlje talenta i vrline.

4. čin slika I. Ide dobro. Pozivanja. Za ovim veoma duga mučna pauza. Publika, koja nije naviknuta da između dvije slike ustaje i odlazi u buffet, gunđa. Diže se zavjesa. Lijepo: ispod luka se vidi stol prostrt za večeru (svadba). Muzika svira tuševe. Izlaze djeveri; pijani su, a zatim, vidiš li, treba lakrdijati i pokazivati svakojake majstorije. Cirkuska vašarska šatra i krčma, od kojih sam se zgrozio. Iza toga izlazi Kiseljevski: zanosno poetično mjesto, ali moj Kiseljevski ne zna ulogu pijan je kao zemlja, od poetičnog kratkog dijaloga ispada nešto rastegnuto i gnusno. Publika je u nedoumici. Na kraju drame junak umire zbog toga, što ne može podnijeti nanesenu uvredu. Ohladnjela i izmučena publika ne shvaća te smrti (koju su od mene zahtijevali glumci; ja imam varijantu). Pozivaju glumce i mene. Za vrijeme jednoga poziva, čuje se otvoreno psikanje, koje je zaglušeno pljeskanjem i toptanjem nogu.

Uglavnom umor i osjećaj nezadovoljstva. Gadi mi se, iako je komad imao solidan uspjeh (koji poriču Kičejev i komp.[2]).

Poznavaoci kazališta kažu, da nikada u kazalištu nisu vidjeli toliko nemira, toliko sveopćeg pljeskanja — psikanja i nikada prije nisu imali prilike da čuju toliko prepiranja, koliko su vidjeli i čuli na mom komadu. A kod Korša nije bilo slučaja, da bi autora pozivali poslije 2. čina.

---

[2] *Kičejev i komp.* — u »Moskovskom listiću« od 22. XI. 1887. P. Kičejev objavio je recenziju, u kojoj naziva »Ivanova« duboko nemoralnom, »drsko ciničnom zbrkom pojmova«, a »Ruski kurir« od 25. XI. 1887. dao je sličnu ocjenu.

Druga će predstava biti 23. s varijantom i promjenama: istjerujem djevere.

Potankosti prilikom susreta.

Tvoj A. Čehov

Reci Burenjinu, da sam poslije drame ušao u kolotečinu i zasjeo za subotnji feljton.

28.

N. A. Lejkinu

Moskva, 27. prosinca 1887.

27. prosinca

Predobri Nikolaju Aleksandroviču! Ako se od krivca može primiti čestitka, onda Vam čestitam blagdane i želim sve dobro zemaljsko, nebesko i književno. Kriv sam pred Vama do grla i iskreno to priznajem. Obećanje sam Vam dao, teme imam, ali pisati nisam mogao. Do Božića nisam sjedao da pišem, jer sam mislio, da Vam moje pripovijetke nisu osobito potrebne: sjećao sam se, da ste mi u uredničkoj sobici pred Bilibinom na moje obećanje, da ću Vam poslati blagdanske pripovijetke, odgovorili nekako tiho i neodređeno. Primivši o blagdanima Vaše pismo, sjeo sam da pišem i napisao takvu besmislicu, koju me je bilo sram poslati. Pišete, da Vam je svejedno, kakva god bila pripovijetka, ali ja ne gledam kao Vi. Quod licet Iovi non licet bovi. Što će se oprostiti Vama i Paljminu, ljudima, koji su obavili svoj posao i koji zato imaju prava da katkada budu nemarni, to se ne će oprostiti piskaralu početniku.

U svakom slučaju Vi se ovoga puta nemojte ljutiti i shvatite moj položaj.

Zašto ne dajete oglas u »Nov(om) vremenu« o Vašoj knjizi? Vi im poručite da ponedeljkom daju oglas. Već je vrijeme čak i onda, ako se knjiga još nije počela štampati. Još jedamput ponavljam; na izdavanje pazite sami, jer Suvorin, uza svu svoju želju da ugodi autorima, ne može često navraćati u tipografiju. Molim Vas, da papir i korice budu elegant-

niji. Vi to ne priznajete, ali barem jedamput u životu pokušajte... Ne budite tvrdoglavi. Vernerova knjiga »Nevini razgovori« prodaje se dobro samo zbog toga, što nije izdana po šablonu.

Slažete li se sa Ščeglovom? To je velik humorist. Pročitajte njegovu pripovijetku u bož(ićnom) broju »Nov(oga) vremena«, pa će te se uvjeriti. Pozovite i Baranceviča, jedamput u dva mjeseca možete ga štampati, premda on i nije humorista.

Vidio sam Gruzinskoga i govorio mu o lososu. Smije se.

Moju tešku pokretljivost, s kojom radim kod Vas, tako Vam stvoritelja, nemojte shvatiti kao zlu namjeru, nemojte pomisliti, da se izvlačim iz »Iverja«. Nipošto! »Iverje« je moja kupelj, a Vi ste moj krsni kum.

Praskovju Nikiforovnu i Fedju pozdravljam i ujedno im čestitam. Zbogom, ne ljutite se i budite zdravi.

Vaš A. Čehov

29.

V. G. Koroljenku*

Moskva, 9. siječnja 1889.

9. siječnja

Prevario sam Vas nehotice, predobri Vladimire Galaktionoviču: nije mi pošlo za rukom izvući otisak svoje drame,[1] kad bude odštampana, poslat ću vam ili ću Vam je uručiti prilikom sastanka, a zasad se ne ljutite.

Uhvatila me želja da dadem prepisati i da Vam pošaljem pismo starca Grigoroviča, koje sam primio jučer. Zbog mnogih ga razloga smatram zlata vrijednim, i bojim se da ga pročitam drugi put, da ne izgubim prvoga dojma. Iz njega ćete vidjeti, da književna slava i dobar honorar nimalo ne

---

* *V. G. Koroljenko* (1851—1921), pisac pripovijesti i romana, od kojih su neke prevedene i kod nas. Veliki dio života proveo na robiji i u sibirskom progonstvu zbog svoga revolucionarno-političkog rada.

[1] *...otisak svoje drame* — »Ivanov«.

spasavaju takve malograđanske proze kao što su bolest, hladnoća i osamljenost: starac je pri kraju života. Iz pisma će Vam također biti jasno, da me niste samo Vi čista srca upućivali na put istine, i shvatit ćete, kako me je stid.

Kada sam pročitao Grigorovičevo pismo, sjetio sam se Vas, i zapekla me savjest. Shvatio sam, da sam kriv. Pišem to upravo Vama, zato što oko mene nema ljudi, kojima je potrebna moja iskrenost i koji imaju pravo na nju, a s Vama sam, ne pitajući Vas, sklopio u svojoj duši savez.

Po Vašem sam prijateljskom savjetu počeo malu pripovijest[2] za »Sjever(ni) vjesnik«. Za početak latio sam se da opisujem stepu, stepske ljude i ono, što sam doživio u stepi. Tema je dobra, pišem sa zadovoljstvom, ali, na nesreću, kako nisam navikao da pišem dugačko, bojeći se da ne napišem štogod suvišno, upadam u krajnost: svaka mi strana izlazi kompaktna kao malena pripovijetka, slike se gomilaju, naviru i, zaslanjajući jedna drugu, uništavaju opći dojam. Zbog toga se ne dobiva slika, na kojoj su se sve pojedinosti, kao zvijezde na nebu, stopile u jednu cjelinu, već konspekt, suho nabrajanje dojmova. Čovjek od pera, na primjer Vi, shvatit ćete me, a čitalac će osjetiti dosadu i pljunuti.

U Piteru sam proveo 2½ sedmice i vidio mnoge. Uglavnom sam stekao dojam, koji se može svesti na tekst: »Ne uzdajte se u knezove, sinovi čovječji...« Dobrih sam ljudi mnogo vidio, ali sudija nema. Uostalom, možda je to bolje.

Čekam »Sjeverni vjesnik« za veljaču, da pročitam Vaše »Usput«.[3] Pleščejev veli, da Vas je cenzura jako očerupala. Čestitam Vam Novu godinu! Budite zdravi i sretni.

Iskreno Vam odani
A. Čehov

---

[2] *... mala pripovijest ...* — »Stepa«.

[3] *»Usput« (»По пути«)* — (božićna pripovijetka)

[4] *Pleščejev, Aleksej Nikolajevič* (1825—1893) — pjesnik, beletrist, prevodilac. Kao mladić pripadao krugu »Petraševaca«, a zatim dugo vremena proveo u progonstvu. Prepiska Čehova s Pleščejevom sadrži veoma mnogo vrijednih podataka.

30.

G. M. Čehovu

Moskva, 9. veljače 1888.

9. velj.

Ne valja ti posao, što mi ne pišeš, dragi bracane! Ne treba da se obazireš na mene. Ja sam čovjek, koji je u isključivom položaju pisara, kojega uvijek od pisanja bole prsti, i zato mu se gadi pisati. Cio sam siječanj prosjedio za pripoviješću, zaradio oko tisuću rubalja, a sada hodam isplažena jezika i s gađenjem pogledavam na tintarnicu.

Također si se uzalud naljutio zbog toga, što sam ti poslao marke, da mi pošalješ Tolstoja. Nisam te htio uvrijediti, i sada mi je žao, što si zbog mene doživio neugodne časove. Ako sam ti za trošak poslao marke, to je zato, što je to uobičajeno čak i među najboljim prijateljima. Račun prijateljstva ne kvari — to je prvo. Drugo, ako mi ti jednom pošalješ na dar deset maraka, ja ću ih potpuno mirno staviti u svoj džep i ne ću se uvrijediti isto onako kao što se nisam vrijeđao u vrijeme ono, kada mi je tvoj tata, a moj stric, darivao za velike praznike grivenik. Mislim, da se ni ti ne ćeš vrijeđati, ako se u budućnosti dogodi nešto slično... Među prijateljima i bliskima, mislim, može se živjeti i bez kineskih ceremonija, osobito što se tiče novaca.

Naši su svi živi i zdravi. Poslovi idu pomalo. Moj »Ivanov« šeta po Rusiji, kako sam čitao, već se ne jedamput davao u Harkovu. Prihod će dobro doći djeci za mlijeko...

Moja će nova pripovijest biti štampana u ožujskom svesku časopisa »Sjeverni vjesnik«. Pripovijest je velika. Taj se časopis dobiva u obje klupske biblioteke i, čini mi se, u gradskoj čitaonici. Ako hoćeš, potraži, nađi, ponesi kući pa pročitaj naglas svima tvojima. Glavno mi se lice zove Jegoruška, a radnja se događa na jugu, nedaleko Taganroga. Pripovijest još nije štampana, ali je već u Piteru podigla mnogo buke. Bit će o njoj mnogo razgovora u prijestolnicama.

»Sjeverni Vjesnik« debeo je časopis; izlazi u svescima.

19. veljače u Moskvi se prikazuje moj novi komad, ali je malen, jednočinka.

Porodica hoće da živi na jugu, pa sam već pisao u Slavjansk, da potraže za nas ljetnikovac. Ako čuješ, da se negdje na jugu izdaje ljetnikovac s rijekom i hladovinom (ne skuplje od 200 rubalja za ljeto), onda mi napiši. Glavni uvjet: rijeka, hladovina i blizina pošte. U rano proljeće opet ću krenuti na put.

Ako u Taganrogu nigdje ne nađeš »Sjeverni vjesnik«, onda mi napiši.

Već je veljača: je li pisao stric u »Novo vrijeme« t. j. u Suvorinovu knjižaru), da mu pošalju obračun? Već je vrijeme.

Pozdrav stricu, teti, sestricama i Irinuški. Volodji želim svaki uspjeh i zdravlje. Čini mi se, da je u bogosloviji slaba hrana. Piši mi i zamoli strica, da barem jednim retkom obdari onoga, koji ga poštuje i ostaje mu odan

A. Čehov

31.

Ja. P. Polonskom[1]

Moskva, 22. veljače 1888.

22. velj.

Zahvaljujem Vam, poštovani Jakove Petroviču, i za pismo, i za pjesmu »Pred vratima«.[2] Primio sam i jedno i drugo, pročitao i spremio u porodični arhiv za potomstvo, koje se nadam da ću i ja imati. »Pred vratima« je stiglo upravo u času, kada je kod mene sjedio poznati Vam glumac V. N. Davidov. I tako sam imao čast da čujem dobru pjesmu dobro pročitanu. Meni i cijeloj mojoj domaćoj čeljadi pjesma se veoma svidjela: uostalom, dame su protestirale protiv stiha »i smrad je bio na stubištu«. Još jedamput zahvaljujem i molim Vas, da vjerujete, da nikada ne ću zaboraviti Vaše milostive pažnje prema meni, koja me sokoli.

---

[1] *Polonski, Jakov Petrovič* (1820—1898) pjesnik i pisac romana, pripovijesti i pripovijedaka. Više poznat kao pjesnik, premda je o njegovoj poeziji Dobroljubov rekao, da u njoj pjesnik tuguje »zbog vlasti zla, ali se ne usuđuje stupiti u borbu s njime«.

[2] ... *za pjesmu* »Pred vratima« — Polonski je tu pjesmu posvetio Čehovu.

Pitate me u pismu, što pišem. Poslije »Stepe« gotovo ništa nisam radio. Bio sam počeo mračnu pripovijetku u duhu Aljbova, napisao sam otprilike pola arka (ne baš loše) i odložio do ožujka. Od dugog časa napisao sam prazan francuzast vodviljčić pod naslovom »Medvjed«, počeo sam malenu pripovijetku za »Novo vrijeme« i ništa više. Cijelu sam veljaču proveo ututanj. Hodao sam iz kuta u kut i čitao svoju medicinu. U »Stepu« sam utrošio toliko soka i energije, da se još dugo ne ću latiti nečega ozbiljnoga.

Ah, ako u »Sjevernom vjesniku« saznaju, da pišem vodvilje, bacit će na me anatemu. Ali što da se radi, ako te ruke svrbe, i želiš da učiniš kakvo tru-la-la! Ma kako se starao da budem ozbiljan, ništa mi ne polazi za rukom i uvijek mi ozbiljno smjenjuje trivijalno. Vjerojatno mi je takva planeta. A ako ćemo ozbiljno, veoma je moguće, da ta planeta služi kao simptom, da od mene nikada ne će postati ozbiljan solidan radnik.

Ja ću svakako biti u Petrogradu početkom ili sredinom ožujka i svakako se poslužiti Vašim ljubaznim pozivom pa ću Vas posjetiti. Dopustite da Vam zaželim sve dobro, ponajviše zdravlja i novaca, i da ostanem svim srcem odani, s poštovanjem

A. Čehov

32.

M. P. Čehovoj

Feodosija, 22. srpnja 1888.

22. srpnja, Feodosija

Mila čeljadi! Ovim Vas obavještavam, da sutra odlazim iz Feodosije. Tjera me sa Krima moja lijenost. Nisam napisao ni jednog retka i nisam zaradio ni kopjejke, ako se moj gnusni keif[1] produži još 1 — 2 sedmice, onda mi ne će ostati ni groša, i porodica Čehova morat će zimovati na Luki. Maštao sam, da ću napisati dramu i 2 — 3 pripovijesti, ali se

---

[1] Keif (od arap. Kajf) — dobro raspoloženje. U šaljivom smislu: ugodna besposlica.

pokazalo, da je pod južnim nebom mnogo lakše poletjeti živ na nebo, nego napisati barem jedan redak. Ustajem u 11 sati, liježem u 3 sata noću, cio dan jedem, pijem, govorim, govorim, govorim bez prestanka. Pretvorio sam se u razgovorni stroj. Suvorin također ništa ne radi, i on i ja riješili smo sva pitanja. Život, sit, pun kao zdjela, zamamljiv... Keif na obali, šartrez, vino s oranžadom, vatrometi, kupanje, vesele večere, putovanja, romanse — od svega su toga dani kratki i jedva se opažaju; vrijeme leti, leti, glava uz šum valova drijema i ne će da radi... Dani su vrući, noći zagušljive, azijatske... Ne, treba otputovati!

Jučer sam išao u Šah-mamaj, imanje Ajvazovskog, 25 vrsta od Feodosije. Imanje je raskošno, pomalo bajno; takva se imanja vjerojatno mogu vidjeti u Perziji. Sam Ajvazovski, čio starac od kojih 75 godina izgleda kao mješavina Jermenina i ukrajinskoga arhijereja: pun je vlastitog dostojanstva, ruke su mu mekane i pruža ih generalski. Ograničen je, ali priroda složena i vrijedna pažnje. U samom sebi sjedinjuje i generala i arhijereja i umjetnika i Jermenina, i naivna djeda, i Othela. Oženjen je mladom i veoma lijepom ženom, koju drži u zaptu. Poznaje sultana, šahove, emire. Pisao je zajedno s Glinkom »Ruslana i Ljudmilu«. Bio je Puškinov prijatelj, ali Puškina nije čitao. U svome životu nije pročitao ni jedne knjige. Kad mu nude da čita, veli: »Zašto da čitam, ako imam svoje mišljenje?« Proboravio sam kod njega cio dan i ručao. Ručak bijaše dugačak, na tenane, s beskrajnim zdravicama, Međutim, za ručkom sam se upoznao sa ženom — liječnicom Tarnovskom,[2] suprugom poznatog profesora. To je debela usaljena hrpa mesa. Kad bi je skinuli golu, obojili bojom, onda bi dobili močvarnu žabu. Porazgovaravši s njom, u mislima sam je izbacio iz popisa liječnika...

Viđam mnogo žena; najbolja je od njih Suvorina. Ona je isto tako originalna kao i njezin muž, i ne misli ženski. Govori mnogo gluposti, ali ako hoće govoriti ozbiljno, onda govori pametno i samostalno. Zaljubljena je u Tolstoja preko glave, i zato iz dna duše ne podnosi suvremenu književnost.

---

[2] *Tarnovska, Praskovja Nikolajevna* (? —1910) jedna od prvih Ruskinja liječnica, autor monografije »Žene-ubice« i drugih radova iz antropologije i psihijatrije. Javna radnica — borila se za školovanje žena.

Kad govoriš s njom o književnosti, onda osjećaš, da smo Koroljenko, Bježecki, ja i ostali — njezini lični neprijatelji. Ima neobičan talenat da neprestano brblja gluposti, da brblja talentirano i zanimljivo, tako da je možeš slušati cio dan bez dosade, kao kanarinca. Uopće, ona je čovjek zanimljiv, pametan i dobar. Uvečer sjedi na pijesku kraj mora i plače, ujutro se glasno smije i pjeva ciganske romance...

Učinit ću štogod od dvoga: ili ću poći pravo kući, ili ću pak otići dovraga.

Ako bude prvo, onda me čekajte kod kuće za sedmicu dana, ako li drugo, onda me ne čekajte za sedmicu.

Pozdrav Aleksandri Vasiljevnoj, Zinaidi Mihajlovnoj, poštovanom drugu, Nataliji Mihajlovnoj, Pavlu i Georgiju Mihajloviču i svima pravoslavnim kršćanima. Antonidi Fjodorovnoj i njezinoj bebi također pozdrav. Sada kod mene u sobi sjedi Suvorina i stenje: »Dajte, da pročitam pismo!« Stenje i psuje. Sada idem u grad.

Ovih ću dana poslati novce.

Novaca za kupnju posjeda *imam — 2000.* Suvorin mi je dao dva čamca i laku kočiju. Čamci su, kažu, prekrasni. Pobrinut ću se, da ih pošalju na Psjol. Kupljeni su u petrogradsk(om) jaht-klubu. Jedan je jedrilica.

Majci ljubim ruku. Nadam se, da ste svi siti, da imate duhana i ostalo. Novaca ne žalite. To više ne žalite, što ih nema.

Sve Vas ljubim.

A. Čehov

33.

A. N. Pleščejevu

Sume, 27. kolovoza 1888.

27. kol.

Odgovaram Vam, dragi Alekseju Nikolajeviču, na Vaše posljednje pismo.

Pripovijetka će za listopadski svezak »Sjevernoga vjesnika« *svakako* biti. Omjer = 1 do 2 arka. Teško da će mi

trebati predujam; novaca nemam, gladovat ću, ali ću se pobrinuti da novce ne uzmem unaprijed, jer će predujam zatrebati ljetos, kada besposličarim i kada je potrebna svaka luda para. Radi proljetnog i ljetnog bekrijanja vrijedi progladovati zimu.

Jučer sam se vratio iz Poltavske gubernije. Opet sam bio kod Smagina, opet sam prevalio silesiju vrsta, umorio se, zaprašio, malaksao kao pasji sin. Putovao sam s naročitim ciljem — da kupim (?!?) posjed. Želim da pomoću svakojakih smicalica i mahinacija s bankom steknem oko dvadesetak desetina s voćnjakom i rijekom. Imanje stoji 3000 rub. Plaćat ću kamate, a tokom vremena ću već pomalo isplatiti. Za cijenu se nisam nagodio, ali, vjerojatno, nagodit ću se, i prije nego nastane sumorni listopad, ja ću se već potpisivati ovako: »Poltavski vlastelin, liječnik i književnik Antuan Šponjka«.[1]

Eto, to je zapravo novost, koja se Vas tiče. Ta vi mi ne ćete odbiti da dođete k meni na imanje. Poltavska je gubernija toplija i ljepša od Krima 100 puta, mjesto je zdravo, veselo, sito mnogoljudno... Provest ćete kod mene dva-tri mjeseca, putovat ćemo u Soročince, Mirgorod, k Smaginima na Luku i ostalo. Kupujem i zato, da biste Vi i svi moji dobri poznanici, od kojih sam, da kažem po duši, do sada vidio samo dobro, gledali na moje šugavo imanje kao na svoje vlastito i imali mjesto za odmor. Ako ga zaista uspijem kupiti, onda ću nadograditi na obali Horola krilne zgrade i udariti temelj književnoj koloniji.

Još jedna novost (povjerljiva): sestre Lintvarjove spremaju da ožene brata Ivana, učitelja. Vatom.[2] Ako se to dogodi, onda, znači, da će predraga Vatina mamica biti moj rod, što sebi i čestitam. Ali Vata je junačina. Ona je odlična domaćica i drži svoju divnu mamicu u zaptu.

Sergej Smagin otputovao je u Harkov da se upiše na Veterinarski fakultet. Mučit će se 4 godine u anatomskoj sali i secirati krepanu marvu ne radi marve, već radi cenzusa, koji mu je prijeko potreban u vezi s njegovih 1500 desetina.

---

[1] *Sponjka* — junak Gogoljeve pripovijetke »Ivan Fjodorovič Šponjka i njegova tetka« iz zbirke »Večeri na salašu blizu Dikanjke«.

[2] *Vata* — Ivanovna, Valentina Nikolajevna.

Pričekajte, »Ruska misao« pravit će još i gore ispade! Pod zastavom znanosti, umjetnosti i ugušivanoga slobodoumlja kod nas će u Rusiji carevati takve žabe i krokodili, kakve nije poznavala čak ni Španjolska za vrijeme inkvizicije. Već ćete vidjeti. Uskoća, velike pretenzije, prekomjerno samoljublje i potpuna odsutnost književne i društvene savjesti učinit će svoje. Svi ti Goljcevi i komp. tako će pokvariti zrak, da će svakom svježem čovjeku omrznuti književnost da ne može gore, a svaki šarlatan i vuk u ovčjoj koži imati gdje lagati, licemjeriti i umirati »časno«...

Drago mi je, što je Vaš sin napisao veliku dramu. Vaše sinove malo poznajem, ali kad sam ih vidio ili razgovarao s njima, uvijek mi se činilo, ma u kakvim god se prilikama našli, svuda će izbiti njima svojstvena prekomjerna dobrodušnost. Dobrodušnost je njihova tako tipična, da ju je lagano prepoznati na prvi pogled.

Do viđenja. Moje poštovanje Ani Mihajlovnoj.

5. rujna bit ću u Moskvi. Teško mi je onamo putovati. Da imam novaca, putovao bih u Piter.

Fausekov[3] je pozdrav izručen kako je naređeno.

Budite mi zdravi. Odani Vam

A. Čehov

34.

Al. P. Čehovu

Moskva, 24. rujna 1888.

24.

Oče Aleksandre!

Maločas je kod mene bio Suvorin i, nervozan kao obično, hodajući iz kuta u kut i gledajući kroz naočari, stao se skrušeno kajati, što je učinio »neoprostivu i nespretnu glupost«, koju sebi nikada ne će oprostiti. Saopćio mi je, da je sjedajući u vagon blizu Simferopolja, i satrven teškim mislima i

[3] *Fausek*, Viktor Andrejevič (1861—1910) — zoolog. Garšinov prijatelj i autor uspomena o njemu.

bolešću svoga maloga sinčića, koja je nalik na difteriju, pročitao tvoj pripovijetku »Pismo« (pripovijetka je veoma zgodna), koja mu se nije svidjela, i smjesta ti napisao uvredljivo pismo, nešto otprilike ovako: »Mogu se pisati i štampati slabe pripovijetke, ali se ne smije uzurpirati tuđe ime i ost.«... To je pismo napisao jednostavno želeći da iskali svoje neraspoloženje na prvom, tko mu dođe pod ruku. Ti si bio prvi i pokusao poparu.

Kad stigne u Petro(grad), Suvorin će ti se ispričati. Ja pak smatram za potrebno da ti izjavim ovo. O uzurpaciji i predstavljanju pod tuđim imenom ne može biti ni govora, jer:

1) Svaki ruski podanik ima pravo da piše što mu drago i da se potpisuje kako mu drago, to više da potpisuje svoje vlastito ime.

2) O tome, da potpis »Al. Čehov«, ne znači za mene neugodnost, i ne uvlači me u sudske troškove i sramotu, ti i ja smo već imali razgovor i dogovorili se o tome. Kriterij »jedan piše bolje, drugi gore«, ne može imati mjesta, jer se vremena mijenjaju, pogledi i ukusi su različiti. Tko je danas pisao dobro, taj sutra može postati nenadaren i obratno. To, što sam ja izdao već 4 knjige, nimalo ne govori protiv tebe i protiv tvoga prava. Za 3 do 5 godina ti možeš imati 10 knjiga, zar je moguće, da ću te morati moliti za dopuštenje da se potpišem kao Anton, a ne kao Antip Čehov?

3) Kada me je Suvorin-fis u ime redakcije upitao, nemam li ja štogod protiv Al. Čehova, i kad sam odgovorio niječno, onda je rekao:

— To je Vaša stvar. Nama je čak bolje, ako se ime Čehova bude češće susretalo u novinama.

Moleći za oproštenje, Suvorin će, da se opravda, navesti svoj razgovor s Alphonsom Daudetom, koji mu se žalio na brata Ernesta Daudeta. Taj razgovor dokazuje samo to, da A. Daudet nije skroman i otvoreno priznaje, da je bolji od brata, i još dokazuje, da Alphons vrijeđa Ernesta i da se Alphons *žali*.

Dok se ja ne žalim i dok ne istupam kao tužilac, dotle nitko nema pravo da te vuče u Sinedrion[1].

---

[1] *Sinedrion* — vrhovni židovski sud.

Ne će nas minuti smrtni čas, malo nam je još živjeti, i zato ne pridajem ozbiljnoga značenja ni svom književnom stvaralaštvu, ni svome imenu, ni svojim književnim pogreškama. To i tebi savjetujem. Što budemo jednostavnije gledali na škakljiva pitanja poput ovoga, kojega se dotaknuo Suvorin, to će mirniji biti naš život, i naši odnosi.

An. Čehov i Al. Čehov — nije li to svejedno?

Neka to zanima Burenjine i ostale pokvarenjake, a ti i ja povući ćemo se u stranu.

Žao mi je Suvorina. On je iskreno ožalošćen.

Svi su naši zdravo.

Tvoj A. Čehov

35.

A. S. Suvorinu

Moskva, 10. listopada 1888.

10. listopada

Vijest o nagradi zapanjila je sve. Odjeknula je po mome stanu i po Moskvi kao strašan grom besmrtnog Zeusa. Sve ove dane hodam kao zaljubljen; majka i otac govore strašne nježnosti i neizrecivo se raduju, sestra, koja se brine za našu reputaciju strogo i sitničavo poput dvorske dame, častoljubiva i nervozna, posjećuje prijateljice i svagdje udara u sva zvona. Jean Ščeglov raspravlja o književnim Jagama[1] i o petstotina neprijatelja, koje ću steći zbog 500 rub. Sreo sam supruge Lenske i dao im časnu riječ, da ću im doći na ručak; susrela me jedna gospođa, prijateljica talenata, pa me i ona pozvala na ručak; dolazio mi je čestitati inspektor građanske škole i kupio od mene »Kaštanku« za 200 rub., da »zaradi«... Mislim, da bi me čak i Ana Ivanovna, koja ne priznaje mene i Ščeglova jednako kao ni Rastrigina, pozvala sada na ručak. Iksi, Zeti i Eni, koji rade u »Budilicama«, »Cvrčcima« i »Listićima« uznemirili su se i s nadom gledaju u svoju budućnost. Još jedamput ponavljam: novinski beletristi druge i treće vrste dužni su mi podići spomenik ili ba-

---

[1] *Jago* — lice iz Shakespeareova »Otella«.

rem pokloniti srebrnu tabakeru; ja sam im prokrčio put u debele časopise, do lovorika i srca čestitih ljudi. Zasad je to jedina moja zasluga, a sve, što sam napisao i za što su mi dali nagradu, ne će ostati u sjećanju ljudi ni deset godina.

Imam ludu sreću. Ljeto sam proveo divno, sretno, gotovo bez ikakva troška i osobitih dugova. Smiješili su mi se i Psjol, i more, i Kavkaz, i majur, i knjižara (svakog sam mjeseca primao za svoj »Sumrak«). U rujnu sam odradio polovinu duga i napisao omanju pripovijest od 2 i 1/4 arka, što mi je dalo preko 300 rub. Izašlo je 2. izdanje Sumraka«. I najednom, upravo kao grom iz vedra neba, ta nagrada!

Tako mi ide od ruke, da počinjem sumnjičavo pogledati na nebesa. Što prije sakrit ću se pod stol pa ću sjediti tiho, mirno, ne podižući glasa. Dok se ne odlučim na ozbiljan korak, t. j. dok ne napišem roman, držat ću se po strani tiho i skromno, pisati malene pripovijesti bez pretenzija, sitne kazališne komade, ne ću se penjati u visinu ni padati dolje. nego ću raditi ravnomjerno, kao što radi Burenjinovo bilo. Poslušat ću onog Ukrajinca koji je rekao: »Кольıб я був царем, то украв бы сто рублив и утик.«[6] Dok sam maleni carčić u svome mravinjaku, ukrast ću sto rubalja i pobjeći. Uostalom, čini mi se, već počinjem pisati glupost.

Sada o meni govore. Kuj željezo, dok je vruće. Trebalo bi štampati oglas za moje obje knjige do tri puta zaredom sada i 19., kad o nagradi bude objavljeno službeno. 500 ću rubalja sakriti za kupovinu majura. Zarada na knjigama otići će za istu stvar.

Što da radim s bratom[7]? Jad i ništa više. U trijeznom je stanju pametan, stidljiv, pravičan i mekan, a u pijanom nesnosan. Kad popije 2—3 čašice, neobično se jako uzbuđuje i počne lagati. Pismo je napisao od vruće želje da kaže, napiše ili učini kakvu neškodljivu, ali efektnu laž. Do halucinacija još nije dolazio, zato što relativno malo pije. Ja po njegovim pismima umijem poznati, kada je trijezan, a kada pijan: jedna su pisma duboko poštena i iskrena, druga lažljiva od početka do kraja. On se odaje pijanstvu — nesum-

---

[6] »кольıб я був царем...« — Kad bih ja bio car, ukrao bih 100 rubalja i utekao.

[7] *Što da radim s bratom?* — riječ je o Al. P. Čehovu, na kojega se Suvorin žalio Čehovu.

njivo. Što je pijanstvo? To je ista takva psihoza kao morfinizam, onanija, nimfomanija i ost. Pijanstvo se najčešće nasljeđuje od oca ili majke, od djeda ili bake. Ali u našem rodu nema pijanica. Djed bi se i otac kojiput dobrano napili s gostima, ali im to nije smetalo da se na vrijeme prihvate posla ili da se bude na jutrenje. Od alkohola su postajali dobrodušni i oštroumni; on im je razigravao srce i razbuđivao um. Ja i moj brat učitelj[3] nikada ne pijemo solo, ne uživamo u alkoholu, možemo piti koliko nas volja, ali se budimo bistre glave. Ljetos smo ja i jedan harkovski profesor naumili jedamput da se napijemo. Pili smo, pili i okanili se, jer od svega toga ništa nije ispalo; ujutro smo se probudili kao da ništa nije ni bilo. Međutim Aleksandar i umjetnik[4] polude od 2—3 čašice i povremeno požele da popiju. Na koga su se umetnuli, bog bi znao. Poznato mi je samo da Aleksandar ne pije bez razloga, a opija se kad je nesretan ili ga štogod obeshrabri. Ne znam njegove adrese. Ako Vam nije teško, onda, molim Vas, pošaljite mi njegovu kućnu adresu. Napisat ću mu diplomatski-ukorno-nježno pismo. Na njega moja pisma djeluju.

Drago mi je, što Vam je moj uvodni članak dobro došao. Pripovijest o mladom čovjeku i o prostituciji, o kojoj sam Vam govorio, šalje se u Garšinov zbornik.

Dušu mi obuzima nemir. Uostalom, sve su to sitnice. Svima Vašima se klanjam i pozdravljam ih. Popis liječnika poslao sam u kalendar. Morao sam sve preraditi. Ako dopustite na godinu ću preuzeti na sebe svu kalendarsku[5] medicinu. Ljetos ću se veoma rado zabaviti time. Budite mi zdravi i mirni.

Vaš A. Čehov

Maslov mi piše: »Po drugi put mi poručuju Vaš savjet, da se ženim. Što znači taj savjet, plemeniti ser?«

Šaljem pripovijetku učitelja Ježova. Pripovijetka je isto tako nezrela i naivna kao i njezina junakinja Ljolja — u tome joj je ljepota. Sve sam drveno ja izbacio.

Ako pripovijetka ne bude odgovarala, ne bacajte je. Moj će štićenik biti povrijeđen.

---

[3] ... *brat učitelj* ... — I. P. Čehov.
[4] ... *umetnik* ... — N. P. Čehov
[5] ... *kalendar* ... — »Ruski kalendar«, izdanje Suvorina.

36.

A. S. Suvorinu

Moskva, 27. listopada 1888.

27. list.

Ježov nije vrabac, već prije (izražavajući se plemenitim lovačkim jezikom) štene, koje još nije postalo pseto. On još samo trči i njuška. Nalijeće bez razlike i na ptice i na žabe. Zasad mi je teško da mu odredim pasminu i sposobnosti. U njegovu korist snažno govore mladost i urednost i nepokvarenost u moskovsko-novinarskom smislu.

Ja katkada propovijedam herezu, ali do apsolutnog nijekanja pitanja u umjetnosti, još ni jedamput nisam dolazio. U razgovorima s bratijom od pera uvijek ostajem pri svom, da nije umjetnikov posao rješavati usko specijalna pitanja. Gadno je, ako se umjetnik lača onoga, što ne razumije. Za specijalna pitanja imamo specijaliste; njihov je posao da govore o obščini[1], o sudbini kapitala, o štetnosti pijanstva, o čizmama, o ženskim bolestima... A umjetnik treba da govori samo o onome, u što se razumije; njegov je krug isto tako ograničen, kao u svakoga drugoga specijaliste, — to ponavljam i uvijek ostajem pri tome. Da u njegovoj sferi nema pitanja, već su sve sami odgovori, može govoriti samo onaj, koji nikada nije pisao i nije imao posla s likovima. Umjetnik promatra, izabire, dosjeća se, komponira — već samo te radnje zahtijevaju u svome početku pitanje; ako od samog početka nisi zadao sebi pitanja, onda se nemaš čega dosjećati i nemaš što birati. Da budem kraći, završit ću psihijatrijom: ako se u stvaralaštvu poriče pitanje i namjera, onda treba priznati, da umjetnik stvara nehotice bez namjere, pod utjecajem afekta; zato, kad bi mi se kakav autor pohvalio, da je napisao pripovijest bez unaprijed promišljene namjere, već samo po nadahnuću, onda bih ga ja nazvao luđakom.

Zahtijevajući od umjetnika svijestan odnos prema radu, Vi imate pravo, ali Vi brkate dva pojma: *rješenje pitanja* i *pravilno postavljanje pitanja*. Samo je ovo drugo obavezno

---

[1] *Obščina* — zemlja koja je bila zajedničko vlasništvo sela. Mnogi su se u Rusiji smatrali, da obščina može poslužiti kao izravan put u socijalizam.

za umjetnika. U »Ani Karenjinoj« i u »Onjeginu« nije riješeno ni jedno pitanje, ali oni Vas potpuno zadovoljavaju samo zato, što su sva pitanja u njima postavljena kako treba. Sud je dužan da postavlja kako treba pitanja, a neka ih rješavaju porotnici, svaki po svom ukusu.

Ježov još nije odrastao. Drugi, kojega preporučujem Vašoj pažnji, A. Gruzinski (Lazarev) talentiraniji je, pametniji i jači.

Ispratio sam Alekseja Aleksejevića s poukom — da ne liježe spavati poslije ponoći. Provoditi noći u radu i u razgovorima isto je tako štetno kao i pušiti noću. U Moskvi se činio veseliji nego u Feodosiji; živjeli smo složno i protezali se koliko je dug jorgan: on je mene častio operama, a ja njega slabim ručkovima.

Sutra se kod Korša daje moj »Medvjed«. Napisao sam još jedan vodvilj: dvije muške uloge, jedna ženska.

Pišete mi, da je junak moga »Imendana« — lik, kojim bi se trebalo zabaviti. Gospode, pa nisam ja bezosjećajna živina, ja to razumijem. Ja razumijem, da ja svoje junake koljem i kvarim, da mi dobar materijal uzalud propada... Da kažem po duši: ja bih rado prosjedio pola godine nad »Imendanom«. Volim besposličenje i ne vidim nikakve ljepote u brzometnom štampanju. Rado bih s uživanjem, s osjećajem i sa smislom opisao cijeloga moga junaka, opisao bih njegovu dušu za vrijeme ženina porođaja, kako mu sude, njegov pakosni osjećaj poslije presude, koja ga oslobađa krivnje, opisao bih, kako primalja i liječnici noću piju čaj, opisao bih kišu... To bi nam samo pričinilo zadovoljstvo, jer volim prekopavati i natezati se. Ali što ću? Počinjem pripovijetku 10. rujna s mišlju, da je moram završiti do 5. listopada — to je krajnji rok; ako prekoračim, onda ću prevariti i ostat bez novaca. Početak pišem mirno, ne ograničavam se, ali se u sredini već počinjem bojati i plašiti, da mi pripovijetka ne ispane dugačka: moram pamtiti da »Sjeverni vjesnik« ima malo novaca i da sam jedan od skupih suradnika. Eto, zato moj početak mnogo obećava, upravo kao da sam roman počeo; sredina je zgužvana, krhka, a kraj, kao u malenoj pripovijesti, vatrometan. Htio ne htio, pišući pripovijetku, brineš se prije vremena o njezinim okvirima: iz gomile junaka i polujunaka uzimaš samo jednu osobu —

ženu ili muža, — stavljaš tu osobu na pozadinu i crtaš samo nju, nju i ističeš, a ostale razbacuješ po pozadini kao sitan novac, i ispada nešto poput nebeskog svoda: samo velik mjesec i oko njega mnoštvo veoma malih zvijezda ... A mjesec ne polazi za rukom, zato što ga je moguće shvatiti samo onda, ako su shvaćene i druge zvijezde; a zvijezde nisu dotjerane. I ne ispada mi književnost, već nešto poput šivanja Triškina kaftana[2]. Što mogu? Ne znam i ne znam. Oslonit ću se na vrijeme, koje sve liječi.

Kad bih opet po duši govorio, onda još nisam ni počeo svoju književnu djelatnost, iako sam dobio nagradu. U glavi mi čame teme za pet pripovijesti i dva romana. Jedan je od romana već odavno zamišljen, tako da su neke od njegovih osoba već zastarjele ne stigavši da budu prikazane. U glavi mi je cijela vojska ljudi, koji mole da izađu napolje i čekaju naređenje. Sve što sam pisao do sada, besmislica je prema onome, što bih htio napisati i što bih pisao s oduševljenjem. Meni je svejedno pišem li »Imendan« ili »Svijetla«, ili vodvilj, ili pismo prijatelju, — sve je to dosadno, mehanički, mlitavo, i ljuti me onaj kritičar, koji smatra važnim na primjer »Svijetla«, čini mi se da ga varam svojim djelima, kao što varam svojim ozbiljnim ili pretjerano veselim licem ... Ne sviđa mi se, što imam uspjeha; one teme, koje mi sjede u glavi, neugodno su ljubomorne na ono, što je već napisano; krivo mi je, što je glupost već učinjena, a dobro leži na skladištu poput bezvrijednih knjiga. Naravno, u ovom vapaju ima mnogo pretjeranoga, mnogo mi se toga samo *čini*, ali u tome ima dio istine, i to velik dio. Što nazivam dobrim? One likove, koji mi se čine da su najbolji, koje volim i ljubomorno čuvam, da ih ne izgubim i ne zakoljem za »Imendan«, koji je vezan za rok ... Ako se moja ljubav vara, onda nemam pravo, ali tà moguće je, da se ona ne vara! Ja sam budala i uobražen čovjek ili sam pak zaista organizam sposoban da bude dobar književnik; sve, što se sada piše, ne sviđa mi se i izaziva dosadu, a sve, što mi sjedi u glavi, zanima me, dira i uzbuđuje — i po tome zaključujem, da nitko ne radi ono, što treba, i jedini ja znam tajnu, kako treba raditi. Najvjerojatnije je, da svi, koji pišu, tako misle. Uostalom, sam bi vrag slomio vrat u ovim pitanjima.

---

[2] *Triškin kaftan* — basna S. A. Krilova.

U odluci, kako ću i što ću, *novci ne će pomoći*. Jedna tisuća više — ne će riješiti pitanje, a sto tisuća — to je na vrbi svirala. Osim toga, kad imam novaca (možda zbog toga što nisam na to naviknut, ne znam), postajem krajnje bezbrižan i lijen; onda mi je more do koljena... Potrebni su mi samoća i vrijeme.

Oprostite, što zabavljam Vašu pažnju svojom osobom. Omaklo mi se s pera. Zbog nečega sada ne radim.

Hvala Vam, što objavljujete moje člančiće. Radi stvoritelja ne ustežite se: skraćujte, produljujte, mijenjajte izgled, izbacujte i radite što hoćete. Dajem Vam kako veli Korš carte blanche. Bit će mi drago ako moji članci ne budu zauzimali tuđe mjesto.

Pročitajte u »Stoglavu«[3] poštanska pravila o slanju novčanih pošiljaka. To Aleksej Aleksejevič sastavlja takva pravila. Njegova je medicinska rubrika ispod svake kritike — možete mu saopćiti ovo mišljenje specijaliste!

Napišite mi, kako se latinski zove očna bolest Ane Ivanovne. Napisat ću Vam, je li to ozbiljno ili nije. Ako su joj propisali atropin, onda je ozbiljno, premda ne mora biti. A što je Nastji? Ako mislite, da se u Moskvi izliječite od dosade, onda se varate: strašno je dosadno. Uhapšeno je mnogo književnika, među njima i onaj što se svagdje gura, Goljcev, autor devete simfonije. Za jednoga od njih posreduje V. S. Mamišev[4], koji je danas bio kod mene.

Pozdrav svima Vašima

Vaš A. Čehov

U sobi mi leta komarac. Odakle on ovdje? Zahvaljujem za upadljive oglase o mojim knjigama.

---

[3] *»Stoglav«* — kalendar, što ga je izdavao Suvorin.

[4] *Mamišev, Vasilij Semjonovič* — zet Ane Ivanovne, sudija istražitelj.

37.

A. S. Suvorinu

Moskva, 11. studenoga 1888.

11. stud.

Zahvaljujem Vam, Alekseju Sergejeviču, za Savinu, t. j. za vijest o njoj. Mislim, da bi ona izvrsno odigrala medvjedicu[1]. I zamislite moju malu nezgodu! Jean Ščeglov, kome sam poslao 2 pr. »Medvjeda« za k(azališno)-knjiž(evni) komitet, danas mi piše, da je po savjetu V. P. Burenjina odnio moga »Medvjeda« Abarinovoj za njezinu korisnicu. Ton je Jeana Ščeglova radostan: kao da veli, sretniče, počašćen si! Bojim se, da ne ispadne nezgodno. O Savinoj sam čuo mnogo lijepoga, Abarinovu uopće ne poznajem, pa zato nemam razloga da mi to bude isto tako drago kao Ščeglovu. Odgovorio sam mu na pismo, da sam već Savinoj dao pristanak. Neka se jadnik izvlači.

Danas sam završio pripovijetku za »Garšinov zbornik« — pao mi je kamen sa srca. U toj sam pripovijeci rekao svoje, nikome potrebno mišljenje o tako rijetkim ljudima kao što je Garšin. Nakitio sam gotovo 2000 redaka. Govorim mnogo o prostituciji — ali ništa ne rješavam. Zašto u Vašim novinama ništa ne pišu o prostituciji? Ta ona je veoma strašno zlo. Naš Soboljev sokak pravo je robovlasničko tržište.

Sutra i prekosutra prepisivat ću pripovijetku i još štogod raditi, a zatim ću početi pisati za »Novo vrijeme«. Tema imam.

U pismima Ščeglovu izjavljujem, da ne volim kazalište. Želim da mu ulijem tu antipatiju, jer se on iza kulisa sasvim raznježio.

Glama je kod Korša podigla revoluciju. Ništa ne razumijem od toga: hoće li se davati drama Maslova[2] ili ne će? Takav je to bućkuriš, da ga ne bih ni gledao. Sedmično će Korš davati po dva nova komada. Prije nekoliko dana vidio sam »Krokodilove suze«, potpuno nevrijedna budalaština u pet činova, od nekakva Karpova, autora »Na zemskoj njivi«,

---

[1] ... *odigrala medvjedicu,* — uloga Popove u vodvilju »Medvjed«.

[2] *»Maslovljeva drama«* — »Seviljski zavodnik«

»Slobodne ptičice« i ost. Cio je komad osim njegove grube naivnosti, pusto laganje i klevetanje života. Upravnik, koji se odao krađi, hvata u zamku člana nadzornog odbora mladog vlastelina) i hoće da ga oženi svojom kćerkom, koja je zaljubljena u pisara, koji piše pjesme. Prije svadbe mladi i pošteni geometar otvara oči članu nadzornoga odbora, ovaj posljednji otkriva zloupotrebe, krokodil t. j. upravnik plače, a jedna od junakinja kliče: »Dakle, pokvarenost je kažnjena, a vrlina likuje!«, čime se i završava komad.

Brrr! Poslije predstave susretne me Karpov pa će mi:

— U ovom sam komadu prodrmao žutokljune liberale, zato im se i nije svidjelo pa su ga napali. A meni baš stalo!

Ako ja ikada napišem ili kažem štogod slično, onda me zamrzite i ne poznajte me više.

Za svoj sam budući roman napisao oko tri stotine redaka o požaru u selu[3]: na vlastelinskom imanju se bude noću i vide odsjaj požara — dojmovi, razgovori, lupa bosih nogu po željeznom krovu, trčkaranje...

U »Dramsko društvo«, ne ću Vas upisati, dok mi ne kažete. Pozdrav Vašima.

Vaš A. Čehov

U Rassohinovu katalogu ima komad »Ana Karenjina«.

38.

A. N. Pleščejevu

Moskva, 30. prosinca 1888.

30. pros.

Dragi Alekseju Andrejeviču, čestitam Vam Novu godinu i želim mnogo sreće; dao Vam bog zdravlja, dobar san, odličan apetit, što više novaca, što manje tuđih rukopisa. Želim, da, kada se probudite jednoga divnoga jutra i zavirite pod svoj jastuk, nađete tamo novčanik sa 200.000 rub. i da sve Vaše zajmodavce strpate u Petropavlovsku tvrđavu.

Što ima nova i dobra? Jelena Aleksejevna[1] bila je kod nas jedamput i, premda smo je veoma srdačno primili, i ja

---

[3] *... 300 redaka o požaru u selu* — riječ je o »Seljacima«.
[1] *Jelena Aleksejevna* — kći A. N. Pleščejeva

bio sjajan i duhovit, ostala je veoma nezadovoljna, otišla, i nije više dolazila.

U Moskvi je dosadno i dosadno, novaca nema, do proljeća je još daleko, pisati mi se ne da. Hoću da opet otputujem u Petrograd i, vjerojatno, bit ću kod Vas u siječnju (ako zdravlje dopusti).

Čini se, da će se moj »Ivanov« davati u Aleksandrinki kao korisnica Fjodorova-Jurkovskog[2], sa Strepetovom[3] i Savinom. Vi ste mi negda nudili, da štampam »Ivanova« u »Sjevernom Vjesniku«. Pa što? Bilo bi nam veoma drago. Ja ću od Vas malo naplatiti, tako malo, da ćete se začuditi. Ako se bude štampalo, onda u ožujskom svesku. Komad je kratak i ne će zauzeti više od dva arka.

Nadam se, da ćete se radi moje udovice i djece sažaliti jadnom »Ivanovu« i ne ćete ga škartirati u Komitetu. Još nisam oženjen, ali kazališne komade pišem isključivo radi udovice, jer prije ili kasnije ne ću izbjeći zajedničkoj sudbini i oženit ću se.

U »Ivanovu« je cio IV. čin temeljito prerađen, nemilosrdno.

Svoj primjerak »U spomen Garšina« žrtvovao sam za jednu dobrotvornu dražbu. Ako zbornik još nije rasprodan, onda budite dobri, ostavite za mene jedan uvezani primjerak. Doći ću i platiti.

Pripovijetku ću poslati za travanjski svezak.

U novogodišnjem broju »Novoga vremena« bit će moja pripovijetka.

Sestra Vas i sve Vaše srdačno pozdravlja i zahvaljuje na gostoprimstvu i toploj srdačnosti. Ja također pozdravljam i čestitam. Ani Mihajlovnoj i Mariji Dmitrijevnoj[4] moje poštovanje i želim sve dobro.

Budite zdravi, čvrsto Vas grlim

Vaš A. Čehov

---

[2] *Fjodorov-Jurkovski*, Fjodor Aleksandrovič (1842—1915) — glumica. U Čehovljevu »Ivanovu« igrala je Saru.

[3] *Strepetova*, Pelageja Antipovna (1850—1903) — dramska (pravo mu je prezime samo Jurkovski), režiser Aleksandrnskog teatra.

[4] *Marija Dmitrijevna Fjodorova* — suradnica uredništva »Sjevernog vjesnika«, i dobra prijateljica Ane Mihajlovne Jevreinove.

39.

A. S. Suvorinu

Moskva, 8. veljače 1889.

8. veljače

Recenzija je divna; za mene joj po cijeni nije ravno ni zlato, ni drago kamenje, već vlastita duša. Moje je duboko i iskreno uvjerenje: dobio sam kudikamo više, nego što sam zaslužio. Danas je stiglo Vaše pismo, u kojem pišete o svom razgovoru sa Žiteljem. Vi mislite, da mi nije trebalo uzeti »Ivanova« kao »izgrađena«. Molim Vas, da zamislite sebe kao autora moga komada, kako bi Vam čulo došapnulo, da nemate pravo. Zašto ste Vi Rjepinu uzeli kao »izgrađenu«? Što bi bilo, da Hljestakov i Čacki također nisu prikazani kao »izgrađeni«? Ako moj Ivanov nije svima jasan, onda je to zato, što je sva četiri čina stvorila neiskusna ruka, a nikako ne zato, što sam svoga junaka dao kao »izgrađena«. Tolstojevi su junaci dati kao »izgrađeni«; njihova prošlost i fizionomije nisu poznate, nagađaju se po aluzijama, no vi ne ćete reći, da Vas ti junaci nisu zadovoljavali. Sva je bit u omjerima autorova talenta, — da ist Hund begraben[1]. Konture moga Ivanova su uzete pravilno, započet je tako, kako treba, — moje čulo ne osjeća laži; pokvarilo ga je tuširanje i zato, što je tuširanje slabo, Vi ste posumnjali u konture.

Žene u mome komadu nisu potrebne. Glavna mi je briga bila ne davati babama da zastiru težište, koje leži izvan njih. Da mi je uspjelo da ih učinim lijepima, onda bih smatrao, da sam svoj zadatak glede njih potpuno izvršio. Žene su sudjelovale u Ivanovljevoj propasti... Pa što onda? Zar je potrebno nadugo objašnjavati to sudjelovanje, koje je razumljivo i već je tisuću puta prije mene pretresano?

Primam zbog »Ivanova« anonimna i neanonimna pisma. Nekakav socijalist (kako se čini) negoduje u svome anonimnom pismu i šalje mi tužni prijekor: piše, da je poslije moga komada poginuo netko od omladine, da je moj komad štetan

---

[1] *Da ist Hund begraben* — njem. poslovica: U tom grmu leži zec.

i ost. Sva pisma tumače »Ivanova« jednako. Očito su razumjeli, što me veoma veseli.

Kazanac Vam je lagao. »Tanju Rjepinu« odložili su samo zato, što je Jermolova umorna. Uspjeh je golem. Na svaku je ložu već zapisana stotina kandidata — to je rekao Lenski, kod kojega sam bio danas.

Nekakva psihopatkinja-provincijalka sa suzama u očima trčkarala je po Tretjakovskoj galeriji i drhtavim je glasom moljakala, da joj pokažu Tatjanu od *Rjepina,* o kojoj je mnogo čula, i od koje bi htjela da je uhvati histerija.

Vas optužuju svi moskovski intelektualci zbog predumišljaja — da poigrate na slabim, poštovanja nedostojnim živcima. Zamišljaju, da ste veoma lukav čovjek, i ne shvaćaju, da lukavo radi Jermolova, a ne Vi. Mnogo ima spletaka. Ja sam unaprijed objavio, da ne ću dati za Moskvu svoga »Ivanova« (premda ga od mene i ne mole), i da je moja odluka konačna. Mrzim, kada se Moskva laća da presuđuje, da shvaća na svoj način, da sudi... Borit ću se s njom. Naravno, smiješno je bosti slona iglom, ali ipak, kad umrem, Vi ćete napisati u nekrologu, da je bio jedan čovjek, koji nije priznavao tu kuharicu. Ne prepirite se sa mnom. Ako je moja tvrdoglavost glupa, onda mi dopustite da budem glup — nitko ne će od tog imati štete.

Lako je moguće, da će sestra doputovati u Piter na poklade. Potjehin će dati moga »Ivanova« samo dva puta, pa i to ujutro. Pa zašto se je ljubio sa mnom? Ipak, kakvo razočaranje! Očekivao sam tisuću, a dobit ću 600—700... To nije dosta ni za šaku duhana. Očito, nebu se ne sviđa, da ja kupim imanje.

Imam gadne hemeroide, kojima pomažem sjedenjem i pićem.

Treba prekinuti naviku da veselim svoje srce vinom, ali žao mi je.

Pozdravljam Anu Ivanovnu, Nastju i Borju. Budite zdravi i ne zaboravite odanoga Vam

Doktora Totoa

40.

Al. P. Čehovu

Moskva, 2. ožujka 1889.

2. ožuj.

Novce — 994 rublja[1] — primio sam i zahvaljujem ti, što ih nisi potrošio! Kad u narednoj sezoni zaradim na novoj drami 3444 rublja, poslat ću te u upravu, da primiš tu svotu nikako drukčije, nego pod pratnjom — tako ću biti mirniji, jer sam cijelo vrijeme bio u brizi.

Sada o imanju. Tvoje je obećanje, da mjesečno šalješ 50 rubalja, velikodušno i odvažno, ali ništa ne vrijedi! Kamo ćeš slati, kome i zašto? Da otplaćuješ za zemlju, treba je najprije kupiti, a za to treba najmanje jedna tisuća. Za tisuću, uplaćenu u gotovom, može se nabaviti imanje vrijedno pet tisuća, koje je založeno u banci, t. j. tisuću uplaćuješ odmah, a ostalo se obavezuješ, da ćeš uplaćivati u ratama. Bez tisuće se nikako ne može. Ako si u mogućnosti i želiš da svaki mjesec otkidaš po 50 rubalja od novaca, koji pripadaju tvojoj siročadi, onda zašto ne želiš da ih uštediš? 50 je velika cifra, može se i pomanje. Za tri ćeš godine uštedjeti više od tisuće — naravno, ako ne bude nepredviđenih troškova.

Ako ti pak ne treba imanje sa zgradom, voćnjakom i rijekom, već jedna od dvije desetine zemlje, onda je za to dovoljno i 500. Ali kupovati zemlju bez nade, da ćeš skoro izgraditi — ne vrijedi i beskorisno je. Promisli o tome.

Ja ću ljetos imati 1500 ili otprilike toliko. Možda će mi i poći za rukom da štogod učinim. Ako uspije, onda će tebi biti lakše riješit pitanje zemlje. Lakše, jer ćemo imati iskustva. Ja mogu kupiti imanje, koje vrijedi čak 10.000, bez rizika da ću ostati bez novaca; za kamate mi dosta daju moji međedi[2], t. j. Društvo dramskih pisaca, koje skuplja po cije-

---

[1] *Novce 994 rublja* — za 5 predstava »Ivanova« i dvije predstave »Medvjeda«.

[2] *... daju moji medi* — misli se na predstave »Medvjeda«, u tekstu stoji ukrajinska riječ »юидмеди;, pa sam je prevela našim dijalektizmom »međed«.

loj Rusiji rublje i poltinike[3] za drame koji se daju po provinciji. I tako sam odlučio, da će taj prihod ići za uplatu kamata.

Ponavljam, razmisli. Imati komadić zemlje s odgovarajućom zgradom znači — ne bojati se siromaštva i nestalnosit sudbine. A nestalnostima ni ti ni ja ne ćemo izbjeći.

Dobro potegni i pomalo štedi, ali bez žurbe i strpljivo.

Pišem pripovijetke. Uskoro ću jednu poslati u »Novo vrijeme«.

Ljetos ću napisati kazališni komad, ako budem živ i zdrav.

Pozdravlja te muž Klaudije Mih(ajlovne) i moli, da ga zavoliš.

Tvoj A. Čehov

41.

A. N. Jevreinovoj

Moskva, 10. ožujka 1889.

10. ožujka.

Poštovana Ana Mihajlovna!

Honorar sam primio, hvala. Primio sam više, no što sam očekivao, i bojim se, da niste odbili moj dug. Ta ja sam malo dužan računovodstvu.

Jučer sam završio i načisto prepisao pripovijetku, ali za svoj roman, kojim sam sada zaokupljen. Ah! Kakav roman! Kad ne bi bilo prokletih cenzurnih uvjeta, ja bih Vam ga obećao za studeni. U romanu nema ništa, što potiče na revoluciju, ali će ga cenzor ipak iskvariti. Polovica njegovih lica govore: »Ja ne vjerujem u boga«, ima samo jedan otac, čiji je sin otišao na doživotnu robiju zbog oružanog otpora, ima upravnik kotarske policije, koji se stidi svoje policijske uniforme, ima predstavnik plemstva, kojega mrze, i t. d.

Obilna građa za crvenu olovku.

---

[3] *Poltinik* — pola rublja (50 kop.); u starom ruskom jeziku za rubalj je bila i riječ *tin*, pa odatle poltinik, koje je i danas u upotrebi.

Sada imam mnogo novaca, bit će dosta do rujna, nikakvim obećanjima nisam vezan... Nastalo je najpovoljnije vrijeme za roman (književni, naravno, a ne ljubavni)[1]. Ako sada ne budem pisao, onda kad ću? Tako mislim, iako sam gotovo uvjeren, da će mi roman za 2—3 sedmice dodijati pa ću ga opet odložiti.

Imam zamisao za omanju pripovijetku. Nastojat ću završiti ovu pripovijetku za svibanjski ili lipanjski svezak. Ali ako se može pričekati do srpnja ili kolovoza, onda bi Vam moj roman rekao velika hvala.

Zbacite sa sebe cenzuru[2], tako Vam stvoritelja! Premda mi ona do sada nije ništa precrtala, ali ja je se ipak bojim i ne volim je. Za debele časopise i novine cenzura nije potrebna čak ni u Turskoj. Kazalište — to je druga stvar.

Pričekajte: kupit ću sve debele časopise i obustaviti ih, ostavit ću samo »Sjeverni vjesnik«. Uvest ćemo tada električnu rasvjetu, veličanstvena vratara, vlastitu tipografiju i redakcijske kočije s gumom na točkovima, pozvat ćemo na suradnju Milana[3] za inostranu rubriku, uzet ćemo za vratara Ašinova[4]... imat ćemo 40 tisuća pretplatnika. Premda, uostalom, ja još ni jedamput nisam vidio svoje bogate zaručnice[5]. Ni ona mene nije vidjela. Napisat ću joj ovako: »Zavoli ne mene, već ideju«[6]... i ganut ću je time.

Nestrpljivo čekam separate »Ivanova«. Ne bih li poslao g. Demakovu sekundante?

Sjedit ću u Moskvi do svibnja i pisati. Spopalo me da pišem. Ne izlazim iz kuće i stalno pišem, pišem.

---

[1] *Roman* — igra riječi, jer u ruskom jeziku roman može značiti i ljubavnu vezu.

[2] *Zbacite cenzuru* — neki su časopisi bili oslobođeni od cenzure rukopisa.

[3] *Milan* — Obrenović, srpski kralj, koji je morao abdicirati 6. III. 1889.

[4] *Ašinov* — Nikolaj Ivanovič, ruski avanturist; zajedno s kaluđerom Pasijem g. 1889. pokušao u Africi organizirati rusku koloniju, ali su Francuzi oružjem rastjerali koloniste, a Ašinova zarobili i poslije predali ruskim vlastima.

[5] *Bogata zaručnica* — u Petrogradu su početkom 1889. kolale različite glasine o Čehovu, između ostaloga, da se oženio bogatom udovicom miljunaša Sibirjakova.

[6] *»Zavoli ne mene, već ideju«...* — stih uzet iz Turgenjevljeva romana »Ledina« (»Новь«)

Poštovanje Mariji Dmitrijevnoj i Alekseju Nikolajeviču. Moji Vas pozdravljaju, a ja Vam želim zdravlje i svako dobro.

Iskreno odani

A. Čehov

Kod Vas je pripovijetka Giljarovskoga o splavarima. Sada je pravi čas da se objavi.

42.

Al. P. Čehovu

Moskva, 11. travnja 1889.

11. travnja

Novi Viktore Krilove!

Nisam ti tako dugo pisao jednostavno zbog neodlučnosti. Nisam htio da ti javim jednu neugodnu novost. Na horizontu su se pojavili oblačići; hoće li biti oluje ili ne — to bog zna. Posrijedi je to, da se naš Čoro[1] oko 25. ožujka razbolio od trbušnog tifusa, u lakoj formi, koja se, međutim, komplicirala zbog procesa na plućima. Na desnoj je strani zloslutna prigušenost i čuje se hripanje. Prevezao sam Čoru k sebi i liječim ga. Danas je bio konzilium, koji je ovako odlučio: bolest je ozbiljna, ali se unaprijed ne može reći štogod određeno. Sve zavisi od boga.

Trebalo bi na Krim, ali nema legitimacije ni novaca.

Jesi li napisao kazališni komad? Ako hoćeš o njemu čuti mišljenje, koje vrijedi, onda ga daj pročitati Suvorinu. Danas ću mu napisati o tome komadu, a ti se ne prenemaži i odnesi. Ne daji na cenzuru prije, nego što izvršiš ispravke, što ćeš svakako učiniti, ako porazgovaraš s iskusnim ljudima. Potpuno ti je dovoljan samo Suvorin. Moj ti je savjet: trudi se da u komadu budeš originalan i po mogućnosti pametan, ali se ne boj pokazati kao glup: potrebno je slobodoumlje, i samo je onaj slobodouman, tko se ne boji da piše gluposti. Ne zalizuj, ne brusi, već budi nespretan i drzak. Kratkoća

---

[1] *Naš Čoro* — N. P. Čehov

je — sestra talenta. Usput pamti, da su ljubavne izjave, prevare muževa i žena, suze udovicâ, siročadi, i svakakve druge suze već odavno opisane. Tema mora biti nova, a fabule može i ne biti. A što je glavno — tatica i mamica moraju jesti. Piši. Muhe čiste zrak, a kazališni komadi običaje.

Tvojim kapetanima Kukovima i Nataliji Aleksandrovnoj moj srdačni pozdrav. Veoma mi je žao, što ne mogu i što nisam mogao da za blagdane učinim za njih štogod ugodno. Čudna je moja sudbina. Trošim 300 mjesečno, nisam zao čovjek, a ništa ne radim ugodno ni za sebe, ni za druge.

Budi zdrav

Tuus magister bonus Antonius XIII.

43.

A. S. Suvorinu

Sume, početak svibnja 1889.

Sume, ljetnikovac Lintvarjove.

Ne vjerujem očima. Nedavno je bio snijeg i studen, a sada sjedim kraj otvorena prozora i slušam, kako u zelenom voćnjaku, ne stišavajući se, glase se slavuji, pupavci, žuti kosovi i ostali zemaljski stvorovi. Psjol je veličanstveno mio, tonovi su neba i daljine topli. Cvatu jabuke i višnje. Hodaju guske s guščadi. Ukratko, proljeće sa svime, što mu pripada.

Stiva nije poslao čamac, nemamo se na čemu voziti. Domaćinovi su čamci negdje u šumi kod šumara. Zato se ograničavam samo na hodanje po obali i oštro zavidim ribarima, koji plove gore dolje po Psjolu u svojim čunovima. Ustajem rano, liježem rano, jedem mnogo, pišem i čitam. Slikar kašlje i ljuti se. Njemu se zlo piše. Kako nemam novih knjiga, ponavljam ono, što mi je davno poznato, čitam ono, što sam već čitao. Između ostalog čitam Gončarova i čudim se. Čudim se sebi: zašto sam do sada smatrao Gončarova prvoklasnim piscem? Njegov je »Oblomov« sasvim slaba stvar. Sam Ilja Iljič, isforsiran lik, nije baš tako velik, da bi zbog njega vrijedilo pisati cijelu knjigu. Podbula lijenština, kakvih je

mnogo, jednostavna priroda, prosječna, sitna; uzdizati osobu do društvenog tipa — to je prevelika čast. Pitam se: kad Oblomov ne bi bio lijenština, što bi on bio? I odgovaram: ništa. A ako je tako, neka samo hrče. Ostala lica su plitka, mirišu lejkinovštinom, uzeti su nemarno i napravljeni polovično. Epohu oni ne karakteriziraju i ništa novo ne daju. Štolc mi ne ulijeva nikakva povjerenja. Autor veli, da je to divan čovjek, a ja ne vjerujem. To je gadna beštija, koja o sebi misli veoma lijepo i zadovoljan je sobom. Napola je knjiški, a tri četvrtine neprirodan. Olga je knjiška i uhvaćena za rep. A najveća je nevolja u cijelom romanu studen, studen, studen... Izbacujem Gončarova iz popisa mojih polubogova.

Kako je zato neposredan, kako je snažan Gogolj i kakav je on umjetnik! Samo njegova »Kočija« vrijedi dvjesta tisuća rubalja. Neprekidno oduševljenje i ništa više. To je najveći ruski književnik. U »Revizoru« je najbolje napisan prvi čin, u »Ženidbi« najgore III. čin. Čitat ću ga našima naglas.

Kada putujete? S kakvim bi užitkom sada otputovao nekamo u Biarritz, gdje svira muzika i ima mnogo žena. Kad ne bih bio umjetnik, onda bih zaista otputovao tragom za Vama. Novaca bi se našlo. Obećajem, da ću na godinu, ako ostanem živ i zdrav, obavezno proboraviti u Evropi. Kad bih samo mogao izvući od uprave oko tri tisuće, i svršiti roman.

U Vašem kiosku za knjige na Sumskom kolodvoru nema ni »Sumraka« ni »Pripovijedaka«, i već *odavno* nema. A u Sumama sam, međutim, ja — književnik u modi — živim blizu. Kad bi Mihail Aleksejevič poslao pola stotine, sve bi bilo prodano.

Noću strašno zavijaju psi i ne daju spavati.

Moj »Šumski duh« ide mi od ruke.

Ani Ivanovnoj, Nastji i Bori moj srdačni pozdrav. Sinoć sam sanjao M-lle Emili. Zašto? Ne znam.

Budite sretni i ne zaboravite me u svojim svetim molitvama.

Vaš Akakij Tarantulov*

---

* *Akakij Tarantulov* — izmišljen autor scene, koju je Čehov unio u svoj mali novinski feljton.

44.

Al. P. Čehovu

Sume, 8. svibnja 1889.

8. svibnja, Sume, ljetnikovac Lintvarjove.

Lažni dramski pišče, kojem ne daju spavati moje lovorike!

Počet ću od Nikolaja. Ima kroničan plućni proces — bolest, koja se ne da izliječiti. Kod te bolesti ima povremenih poboljšanja, pogoršanja i in statu, i pitanje se mora postaviti ovako: kako će dugo proces trajati? Ali ne ovako: kada će ozdraviti? Nikolaj je bolje raspoložen, nego što je bio. Hoda po dvorištu, jede i redovito gunđa na majku. Strašno je zanovijetalo i zakeralo. Dovezli smo ga u prvom razredu i zasad mu ništa ne uskraćujemo. Dobiva sve, što želi i što mu treba. Svi ga nazivaju generalom, i, čini se, on sam vjeruje, da je general. Sav se osušio.

Pitaš, čime možeš pomoći Nikolaju? Pomaži čime hoćeš. Najbolja je pomoć — novčana. Da nije bilo novaca, Nikolaj bi sada ležao negdje u bolnici za nadničare. Prema tome, glavno su novci. Ak nemaš novaca, onda ne vrijedi zboriti o onom, čega nema. Osim toga potrebno je mnogo novaca, jer sa 5—10 rubalja ne ćeš ništa pridonijeti.

Već sam ti jednom iz Suma pisao. Između ostalog, molio sam te, da mi pošalješ »Novorosijsk(i) telegraf«. Ne naređujem ti, već budi ljubazan i pošalji mi kijevskih novina od 1. svibnja do 15. Najprije pošalji od 1. do 7., zatim od 7. do 15. Preporučeno. Više te ne ću uznemirivati.

Sada o tvome komadu. Ti si htio prikazati čovjeka, koji ne gunđa, i uplašio si se. Zadatak mi se čini jasan. Ali ne gunđa samo onaj, koji je ravnodušan. A ravnodušni su ili filozofi, ili plitke, sebične prirode. Prema posljednjima se moramo odnositi negativno, a prema prvima pozitivno. Naravno, o onim ravnodušnim tupoglavcima, kojima ne zadaje bol čak ni prženje usijanim željezom, ne može biti ni govora. A ako pak pod čovjekom, koji se ne tuži, ti podrazumijevaš čovjeka neravnodušna prema životu, koji ga okružuje, i koji snosi udarce sudbine i s nadom gleda u budućnost, onda je

i tu zadatak jasan. Mnoštvo preinaka ne treba da te zbunjuje, jer što je rad mozaičniji, to je bolji. Od toga će karakteri u komadu samo dobiti. Glavno je, čuvaj se ličnog elementa. Komad ne će ništa vrijediti, ako sva njegova lica budu tebi slična. U tom je pogledu tvoja »Štednica« ružna i izaziva neugodan osjećaj. Šta će tu Nataša, Kolja i Tosja? Upravo kao da izvan tebe nema života? I koga zanima moj i tvoj život, moje i tvoje misli? Ljudima daj ljude, a ne samoga sebe.

Čuvaj se birana jezika. Jezik mora biti jednostavan i elegantan. Lakaji moraju govoriti jednostavno, bez »puščaj« i bez »sadakarce«. Kapetani u miru s crvenim nosovima, pijani reporteri, jadni književnici, sušičave žene-trudbenice, pošteni mladi ljudi bez ijedne mrljice, uzvišene djevice, dobrodušne dadilje — sve je to već bilo opisano i mora se zaobići kao jama. Još jedan savjet: otiđi jedno tri puta u kazalište i dobro se upoznaj sa scenom. Usporedit ćeš, a to je važno. Prvi se čin može vući makar cio sat, ali ostali nipošto duže od 30 minuta. Vrhunac drame je — III. čin, ali ne toliko vrhunac, da bi ubio posljednji čin. Na kraju krajeva, misli na cenzuru. Stroga je i oprezna.

Za drame bih ti preporučio da izabereš pseudonim: Hruščov, Srebrjakov ili nešto slično. Ugodnije je to za tebe, a u provinciji ne će brkati sa mnom, a i zgodno je da te ne uspoređuju sa mnom, što mi se gadi da ne može gore. Ti si sam za se, a ja sam sam za se, ali ljudima do toga nije stalo. Ne mogu se strpjeti. Ako tvoj komad bude dobar, pripisat će ga meni; a ako bude loš tebi će ga pripisati.

Ne žuri se ni s cenzurom, ni s postavljanjem na scenu. Ako nam ne uspije da ga postavimo na državnoj sceni, postavit ćemo ga kod Korša. Ne treba ga davati prije studenoga.

Ako ja uspijem napisati štogod za scenu, onda će ti to dobro doći; ponijet ćeš tvoj komad zajedno s mojim. Mene na cenzuri poznaju, zato ne će zadržati. Moje komade obično ne drže dulje od tri do pet dana, a slučajni komadi zapnu po cijele mjesece.

Kapetanima Kukovima i N(ataliji) A(leksandrovnoj) moj pozdrav iz dubine srca. Tebi želim zdravlje i duši spasenje.

Tvoj A. Čehov

45.

A. S. Suvorinu

Sume, 15. svibnja 1889.

15. svibanj

Ako još niste otputovali u inozemstvo, odgovaram na Vaše pismo o Bourgetu[1]. Bit ću kratak. Pišete između ostalog: »Neka nauka o materiji ide svojim redom, ali neka također ostane štogod, gdje se može sakriti od te puste materije«. Nauka o materiji ide svojim redom, i ona mjesta, gdje se može skloniti od puste materije, također postoje po svome redu, i, čini se, nitko ih ne dira. Ako tko i biva pogođen, onda su to prirodne znanosti, a ne sveta mjesta, kamo se skrivaju od tih znanosti. U mome je pismu pitanje postavljeno točnije i manje uvredljivo, nego u Vašem, i ja sam bliže »životu duha« nego Vi. Vi govorite o pravu ovih ili onih znanosti na postojanje, a ja ne govorim o pravu, već o miru. Želim, da ljudi ne vide rata tamo, gdje ga nema. Znanosti su uvijek postojale u svijetu. I anatomija, i lijepa književnost imaju jednako ugledno porijeklo, iste ciljeve, istoga neprijatelja — đavola, i stvarno nemaju zašto da ratuju. Kod njih nema borbe za postojanje. Ako čovjek pozna nauku o krvotoku, onda je bogat; ako uz to još prouči historiju religije i romansu »Pamtim divni trenutak«, ne će postati siromašniji, već bogatiji, — prema tome, mi imamo posla samo sa plusovima. Zato geniji nikada nisu ratovali, i u Goetheu pored pjesnika divno se saživio i prirodnjak.

Ne ratuju znanosti, niti poezija s anatomijom, već zablude, t. j. ljudi. Kada čovjek ne razumije, onda u sebi osjeća nesklad. Uzrok toga nesklada on ne traži u samom sebi, kako bi trebalo, već izvan sebe, odatle i rat s onim, što on ne razumije. Tokom cijeloga srednjega vijeka alkemija se postepeno, prirodnim mirnim putem kultivirala u kemiju, astrologija — u astronomiju; monasi nisu shvaćali, vidjeli su rat

---

[1] *Bourget Paul* (1852—1935) — francuski pisac i akademik, autor djela s psihološkom tendencijom. Poznat po romanima »Učenik«, »André Cornelis« i dr.; osobito mu je poznati »Esej o suvremenoj psihologiji«.

i sami ratovali. Takav je borbeni španjolski monah šezdesetih godina bio naš Pisarev[2].

Ratuje i Bourget. Vi kažete, da on ne ratuje, a ja velim, da ratuje. Zamislite, da njegov roman dopadne u ruke čovjeku, koji ima djecu na prirodoslovnom fakultetu, ili u ruke arhijereja, koji traži temu za nedjeljnu propovijed. Hoće li nešto biti nalik na mir u postignutom efektu? Ne. Zamislite, da je roman došao pred oči anatomu ili fiziologu i t. d. Ni u čiju dušu ne će od njega doprijeti dašak mira; one, koji znaju, razdražit će, a onima, koji ne znaju, pružit će lažne pojmove — i ništa više.

Vi ćete možda reći, da on ne ratuje sa suštinom, već s odstupanjima od norme. — Slažem se, s odstupanjima od norme treba da ratuje svaki književnik, ali zašto kompromitirati samu suštinu? Sikst je junačina, ali je Bourget napravio od njega karikaturu. »Psihološki pokusi« kleveta su protiv čovjeka i nauke. Kad bih ja napisao roman, gdje mi anatom zbog nauke para svoju živu ženu i dojenčad, ili učena doktorica putuje na Nil, i u naučne svrhe ima odnošaj s krokodilom ili s čegrtušom, zar je moguće, da taj roman ne bi bio kleveta? A ja bih mogao napisati zanimljivo i pametno. Bourget je zanimljiv za ruskoga čitaoca, kao oluja poslije suše, i to je razumljivo. Čitalac je vidio u romanu junake i autora, koji su pametniji od njega, i život, koji je bogatiji od njegova života; a ruski su beletristi gluplji od čitaoca, junaci su njihovi blijedi i ništavni, život, koji tretiraju, jadan je i nerazumljiv. Ruski književnik živi u kanalu, jede stonoge i voli pokvarene žene i pralje, ne pozna ni historije, ni geografije, ni prirodnih znanosti ni religije rođene zemlje, ni administracije, ni brodogradnje... ukratko... ni vraga ne zna. Prema Bourgetu on je protuha i ništa više. Jasno je, zašto se Bourget mora sviđati, ali iz toga ipak ne slijedi, da je Sikst pravičan, kad čita »Oče naš«, ili da je iskren u taj čas.

No, više Vam ne ću dodijavati s Bourgetom. Što se tiče Vašega talenta, da prikazujete u kompaktnoj formi takve

---

[2] *Pisarev, Dmitrij Ivanovič* (1840—1868) — radikalan kritičar i publicist 60-tih godina prošloga stoljeća; njegovi su članci znatno pomogli formiranju revolucionarne ideologije ruske inteligencije toga vremena.

romane kao što je »Disciple«, čitao sam i radovao se zbog Vas. Veoma dobro. Dobro ste riješili filozofsku i učenu stranu romana, a ja nisam znao, da to umijete. Kod mene bi se sve izmiješalo i ispalo još duže nego kod Bourgeta.

Dosadno mi je. Pleščejev mi ne će doći, a bilo bi dobro, kad bi došao. On je veoma dobar starac.

Brzo ću Vam poslati pismo, napisano francuski i njemački. Pozdrav Ani Ivanovnoj, Nastji i Borji.

Sretan Vam put.

Vaš A. Čehov

46.

A. N. Pleščejevu

Sume, 26. lipnja 1889.

26. lipnja

Zdravo da ste moj drag i mili Alekseju Nikolajeviču! Vaše je pismo stiglo deveti dan poslije Nikolajeve smrti, t. j. kad smo mi svi već počeli ulaziti u staru kolotečinu života; sad Vam odgovaram i osjećam, da se sve zaista vratilo na stari raspored i da mi ništa ne smeta da se s Vama redovito dopisujem.

Siromah je umjetnik umro. U Luki se topio kao vosak, i ni jednog časka nisam prestajao biti svijestan bliske katastrofe. Nije se moglo reći, *kad* će umrijeti Nikolaj, ali da će umrijeti *brzo*, bilo mi je jasno. Rasplet se dogodio u ovakvim okolnostima. Kod mene je u gostima bio Svobodin. Iskoristivši dolazak starijega brata, koji me je mogao zamijeniti, zaželio sam da se odmorim, da se jedno pet dana nadišem drugoga zraka; nagovorio sam Svobodina i Lintvarjove te otputovao s njima u Poltavsku guberniju. Smaginima. Kao kazna zato, što sam otputovao, za vrijeme cijeloga putovanja puhao je tako hladan vjetar i nebo bijaše tako tmurno, da je bilo gotovo kao u tundri. Na pola puta udarila je kiša. Stigli smo Smaginima noću, mokri, ozebli, legli spavati u hladne postelje, zaspali uz šum hladne kiše. Ujutro bijaše isto tako odurno, vologodsko vrijeme; cijeloga života ne ću zaboraviti ni blatne ceste, ni sivoga neba, ni suza na drveću; velim —

ne ću zaboraviti, zato što je ujutro stigao iz Mirgoroda nekakav seljak i donio mokar brzojav, »Kolja preminuo«. Možete zamisliti moje raspoloženje. Trebalo je juriti u kolima natrag do stanice, zatim željeznicom i čekati na stanicama po 8 sati ... U Romnama sam čekao od 7 sati navečer do 2 sata po ponoći. Od dosade sam otišao da se skitam po gradu. Sjećam se, sjedim u parku; tamno, strašna studen, paklenski dosadno, a iza mrkog zida, kraj kojega ja sjedim, glumci uvježbavaju nekakvu melodramu.

Kod kuće sam zatekao žalost. Naša obitelj još nije znala, što je to smrt, i prvi put smo morali vidjeti lijes u kući.

Vrlo smo lijepo sahranili umjetnika. Nosili smo ga na rukama, s crkvenim zastavama i ost. Sahranili smo ga na seoskom groblju, pod vrijesom, križ se vidi daleko iz polja. Čini se, da mu je ležati veoma udobno.

Vjerojatno ću kamo otputovati. Kamo? Ne znam.

Suvorin me zove u inozemstvo. Veoma je moguće, da ću otputovati i u inozemstvo, iako me onamo uopće ne vuče. Nisam sada raspoložen za fizički napor, da mi je odmora, a skitanje po muzejima i Eifelovim tornjevima, skakanje iz vlaka u vlak, svakodnevni sastanci s velerječivim Dmitrijem Vasiljevičem,[1] mršavi ručkovi, pijenje vina i trka za snažnim doživljajima — sve je to težak fizički napor. Radije bih poživio gdjegod na Krimu, na jednom mjestu, da se može raditi.

Moja se drama zaledila. Da je završim nemam kad, a ne vidim ni osobite potrebe da je završim. Pomalo pišem roman, pri tom više škrabam nego pišem.

Vi pišete komad? Ne bi bilo loše da napišete originalnu komedijicu. Napišite i opunomoćite mene, da je postavim u Moskvi. I na pokusima ću biti, i honorar ću dobiti, i svakakve stvari.

Ako kamo otputujem, sa svake ću Vam veće stanice slati dopisnice, a iz centara pisma.

Lintvarjovi su zdravi. Oni su divni. Svaki dan postaju sve bolji i bolji, i ne zna se, dokle će stići u tom pravcu. Po velikodušnosti i dobroti nema im ravnih u cijeloj Hark(ovskoj) guberniji. Smagini su zdravi i također se usavršavaju.

Čestitam »Sjevernom vjesniku« povratak Protopopova i Koroljenka. Od kritike Protopopova nikome ne će biti ni to-

---

[1] *Dmitrij Vasiljevič* — Grigorovič

plo ni hladno, zato što svi današnji gg. kritičari ne vrijede ni prebijena groša, — od kojih nema baš nikakve koristi, povratak pak Koroljenka radosna je činjenica, jer će taj čovjek još mnogo dobra učiniti. Koroljenko je malo konzervativan: pridržava se preživjelih oblika (u pisanju) i misli kao 45 godišnji novinar; nedostaje mu mladosti i svježine; ali svi ti nedostatci nisu tako važni i, čini mi se, da nisu svojstveni njegovoj pravoj naravi; pod utjecajem vremena on ih se može osloboditi. Sestra zahvaljuje na pozdravima i moli, da Vas pozdravim. Majka također. I ja Vas ljubim, grlim i želim Vam sve najbolje. Budite sretni i zdravi.

Vaš A. Čehov

47.

A. N. Pleščejevu

Moskva, 24. rujna 1889.

24. ruj.

Ovo se pismo, dragi Alekseju Nikolajeviču, šalje na poštu zajedno s pripovijetkom, na koju sam napokon odmahnuo rukom i rekao joj: odlazi od mene, prokleta, u vatru dosadne kritike i čitalačke ravnodušnosti! Dodijalo mi da se s njom natežem. Zove se ovako: »Dosadna pripovijest« (iz zabilježaka staroga čovjeka). Najdosadnije u njoj, kako ćete vidjeti, to su dugačka razmišljanja, kojih, nažalost, nije moguće izbaciti, jer bez njih ne vrijedi moj junak, koji piše zabilješke. Ta su razmišljanja fatalna i prijeko potrebna kao topu teški lafet. Ona karakteriziraju i junaka, i njegovo raspoloženje, i njegovo izmotavanje pred samim sobom. Pročitajte, dragi, i napišite mi. Rupe i praznine Vi bolje vidite, jer Vam pripovijetka još nije dodijala niti nažuljala očiju kao meni.

Boborikin je otišao od Goreve[1] i pametno je učinio. Čovjeku s takvom književnom reputacijom, kakvu on ima, nije mjesto u tom kazalištu, a i ne pristaje mu da bude meta

[1] *Goreva, Jelisaveta Nikolajevna* (1859—1917) — dramska glumica, nastupala u provinciji i u inozemstvu. Jednu je sezonu imala svoje kazalište u Moskvi; god. 1879. nekoliko mjeseci dramaturg njezina kazališta bio je P. D. Boborikin.

ismjehivanju i spletkama raznih nevaljalaca i ništarija. On mi je i dalje simpatičan; pisao sam Vam, da mi se učinio kao potpuni čudak, i on je zaista čudak. Njegov boravak kod Goreve, njegovi »Don Karlosi« i »Mizantropi«, koje su igrali postolari, ako nisu nestašluk, onda su nastranost.

Ostrovski uopće niće konzervativac. On je jednostavno malograđanin, koji živi povučeno, ljut na sebe u sadašnjosti, voli svoju prošlost i ne zna, na kome bi iskalio svoju srdžbu. On je dobar čovjek i neobično čestit; ali je teško raspravljati s njime. Nije teško zato, što on iznosi svoje suprotne poglede, već zato, što su mu metode, kojima on diskutira, iz doba Očakova i pokorenja Krima.[2]

Sada idem na sjednicu Komiteta — to je prvo zasjedanje ove sezone.

Svi mi govore i pišu, da napišem veliku dramu. Glumci Maloga teatra traže od mene, da se obavežem, da ću obavezno napisati. Eh, kad bi bilo vremena! Dobre drame ne bih napisao, ali bih novaca zgrnuo dosta.

Smiješno je reći, da su me »Ivanov« i knjige učinili rentijerom. Da sam sám, mogao bih osiguran proživjeti oko dvije-tri godine, ležeći na divanu i pljujući u strop.

Pišite mi. Jeste li vidjeli Grigorovića?

Budite živi i zdravi, mirni i bogati. Čvrsto Vas grlim i ljubim. Vašima moj duboki poklon.

Vaš A. Čehov

48.

P. I. Čajkovskom

Moskva, 10. listopada 1889.

10. list.

Mnogopoštovani
Petre Iljiču!

Ovog se mjeseca spreman da počnem štampati novu knjigu svojih pripovijedaka, pripovijetke su dosadne i sumorne

---

[2] ... *iz doba Očakova i pokorenja Krima* — *stih iz Gribojedovljeve* komedije »Teško pametnome«, a znači davnu prošlost. (Za carice Katarine II. osvojen je Očakov od Turaka, a Krim od Tatara).

kao jesen, jednolične po tonu, i umjetnički su elementi u njima gusto izmiješani s medicinskim, ali mi to ipak ne·oduzima hrabrosti, da se obratim Vama s poniznom molbom: dopustite mi, da tu knjigu posvetim Vama. Veoma bih želio da od Vas dobijem pozitivan odgovor, jer bi mi ta posveta u prvom redu pružila golem užitak, i, drugo, jer bih barem donekle zadovoljio onaj duboki osjećaj poštovanja, koji me sili, da se svaki dan sjetim Vas. Misao, da Vama posvetim tu knjigu, čvrsto mi se uvrtjela u glavu još onoga dana, kada sam doručkujući s Vama kod Modesta Ivanoviča doznao da ste čitali moje pripovijetke.

Ako mi zajedno s dopuštenjem pošaljete još svoju fotografiju, onda ću dobiti više, no što zaslužujem, i bit ću zadovoljan za sve vijekove vjekova. Oprostite što Vas uznemirujem, i dopustite da Vam zaželim sve dobro.

Svom dušom odani
A. Čehov

49.

A. N. Pleščejevu

Moskva, 21. listopada 1889.

21. list.

Pozdravljam Vas, dragi Alekseju Nikolajeviču! Velika Vam hvala na pismu. Što se tiče moga zdravlja i raspoloženja, za koje pitate, ne može se reći, da bi bili loši. Živi se snošljivo, tu i tamo se dešavaju lijepi časovi, a općenito, izražavajući se burzovnim rječnikom, raspoloženje je mlitavo.

Jedan liječnik, veoma mio čovjek (ili ga je nečastivi mučio zavišću, ili mu je medicinski stol dodijao) zamolio me, da mu svakako pošaljem u »Sje(verni) vjes(nik)« dvije pjesme, koje prilažem. Želi, da te pjesme budu svakako objavljene i to najkasnije u prosincu. Ali kako Vi zbog svih pjesnicima svojstvenog osjećaja konkurencije ne ćete zaželjeti da ih štampate, stoga se potrudite da mi napišete, da su pjesme

---

[1] *Modest Ivanovič* — Modest Iljič Čajkovski, kompozitor brat, prevodilac i dramski pisac.

dobre, ali zbog hitnog nagomilana materijala, koji je vezan za dâtum, ne mogu biti objavljene prije kolovoza, a ja ću mu to pročitati.

Svobodin nije nimalo kriv. Ako drama zaista ne vrijedi i ako ne dopuštaju vlasti, onda što se može? Kriv je samo zbog neproračunatosti: put k meni nije ga stajao manje od sto rubalja.

O mome komadu ni traga ni glasa. Jesu li ga pojeli miševi, ili ga je uprava žrtvovala za Javnu knjižnicu, ili je izgorio od srama zbog Grigorovičeve laži, koji me voli kao rođenog sina — sve može biti, ali meni nije *ništa* poznato. Ni od koga nisam primio nikakvih obavještenja ni motivacija, ništa ne znam, a zbog opreznosti ne tražim nikakva obavještenja, da se to traženje ne bi protumačilo kao molba ili bezuvjetna želja da se ovjenčam aleksandrinskim lovorikama. Tâ samoljubiv sam kao svinja.

Upornu šutnju gg. članova toga vojnoga suda, koji je sudio mome »Šumskome duhu, ne mogu objasniti ničim drugim, već samo kao vruću simpatiju prema mome talentu i želju da se produži to rajski — sladostrasno uživanje, koje mi pruža ugodna neobavještenost. Tko zna? Možda je moj komad proglašen kao genijalan... Zar nije slatko nagađati?

»Petrogr(adske) novine« javljaju, da je moj komad proglašen kao »lijepo dramatizirana pripovijest«. Veoma ugodno. Znači, nešto od dvojbe: ili sam slab dramski pisac, što rado priznajem, ili su licemjeri sva ta gospoda, koja me vole kao rođenoga sina, i zaklinju me bogom da u komadima budem originalan, da izbjegavam šablone, i da dajem složenu koncepciju.

Južakov* je otišao? Ne mari, vratit će se. Ako Mihajlovski, Južakov i komp. na kraju krajeva ne postanu bugarski ministri, onda će se prije ili kasnije vratiti u »Sjeverni vjesnik«. Kladim se. Odlazak Južnjakova — to je golem nezamjenjiv gubitak za one čitaoce, kojima ljeti muhe ne daju mira. Članci su Južakovljevi kao sredstvo za spavanje, djelotvornije od muhomora.

---

* *Južakov, Sergej Nikolajevič* (1849—1910) — publicist-narodnjak; bivši suradnik »Domovinskih zapisa« a zatim »Sjevernog vjesnika«, iz kojega je otišao odmah poslije Mihajlovskoga.

Ne puštajte iz ruku Stasova. On se lijepo čita i pobuđuje razgovore. A njegov je članak o pariškoj izložbi sasvim dobar članak.

Uz onu sklonost za spletkarenje, koja postoji čak i kod veoma dobrih ljudi, ništa nije zaštićeno od nečistih sumnji. Takav je moj odgovor na Vaše pitanje o relativno netočno shvaćenim odnosima Katje prema profesoru. Ako su se već odvikli od vjere u prijateljstvo, u poštovanje, u bezgraničnu ljubav, koja postoji kod ljudi izvan spolnog djelokruga, onda barem da mi ne pripisuju rđav ukus. Ta kad bi Katja bila zaljubljena u poluživa starca, onda, priznajte, to bi bila spolna izopačenost, kuriozitet, koji bi mogao zanimati samo psihijatra, a i to samo kao nevažna i povjerenja nedostojna činjenica. Kad bi bila samo ta spolna izopačenost, bi li trebalo pisati pripovijetku?

Vrijeme je u Moskvi odurno, gore od spolne izopačenosti. Brzo ću štampati novu knjigu. Skupljam pripovijetke i izgubio sam nekoliko dana na *ponovnu* preradu nekih stvari.

Pozdrav svim Vašima. Budite sretni i neka Vas nebo čuva.

Dušom Vaš A. Čehov

50.

N. A. Lejkinu

Moskva, 7. studenoga 1889.

7. studenog

Prvu stranicu u posljednjem broju »Iverja«, predobri Nikolaju Aleksandroviču, ne primam drugačije, nego kao izraz osobite pažnje redakcije prema meni. Najponiznije zahvaljujem. Kada budemo izdavali svoj humoristički časopis, onda ćemo Vas nacrtati na vrhu Eifelova tornja, sagrađenog od Vaših knjiga.

Prijekor zbog pristranosti prema sceni i zbog izdaje beletrističke forme primam, iako se on tiče mene mnogo manje nego, na primjer, Bilibina ili Gnjediča. Cijeloga svoga života nisam sve u svemu radio više od dva mjeseca, a sada ma-

štam o scenskoj djelatnosti isto tako rado, kao o jučerašnjoj kaši. Ne laska mi konkurencija 536 dramskih pisaca, koji sada pišu za scenu, i nimalo me ne privlači uspjeh, što ga sada imaju svi dramski pisci, dobri i loši.

Netko mi je, čini mi se Bilibin, pisao, da se Vi ljutite na mene zbog toga, što Vas nisam obavijestio, da sam primio sto rubalja. Ne razumijem, što ima loše u tome, što Vas nisam obavijestio... Prvo, ruska pošta je ispravna, drugo, novci bi Vam se, da ih nisam primio, vratili natrag, treće, nisam smatrao za potrebno da Vas obavješćujem, jer mi je Ana Ivanovna šaljući mi novce, pisala da mi se oni šalju po Golikevu nalogu, četvrto, meni se u glavi sve tako izmiješalo i tako sam zauzet, da zaslužujem blag odnos.

Gorodeckom nisam pisao. Posao mu je nov, molio je da mu pomognem, a napisati mu ono, što ste Vi htjeli, značilo bi, potpuno uskratiti pomoć. Ne mislim, da se autorima i izdavačima ne bi isplatilo dati rabat od 40%. Knjižarska je trgovina sada tako slaba, da bih ja, da sam gazda svojih knjiga i da nisam lijen, svaku svoju knjigu, koja se već isplatila, prodavao s popustom od 50%. Isplaćena se knjiga može upoorediti sa slobodnom pticom; što prije odleti iz skladišta, to prije njezino mjesto može zauzeti novo izdanje. Kad bih ja, ponavljam, bio vlasnik svojih knjiga, onda bi se moje knjige »U sumraku« i »Pripovijetke« sada prodavale ne kao treće, već kao osamnaesto izdanje.

Kako ste putovali i zašto ste tako kratko bili u inozemstvu? Ja ni kihnut nisam stigao, a Vi ste se već vratili.

Kažu, da je Bilibin bolestan. Što mu je? Pisao mi je, da ga boli srce. Vjerojatno su mu popustili živci, jer srce u njegovim godinama ne boli. Tā nije angina pectoris, nije degeneracija srčanih klijetki, a ne će biti ni proširenje aorte. Trebalo bi mu putovati na jug u moru se kupati. Za 200 rubalja može se cio mjesec proživjeti na južnoj obali Krima; imat će dosta ne samo za stan i hranu, nego i za djevojke, ukoliko ih pod stare dane poželi da ima.

Gruzinski je već sasvim ovladao perom i našao svoj put; on je čvrsto stao na noge i mnogo obećava. Ježov također savlađuje književnički zanat; on je možda talentiraniji od Gruzinskoga, ali nije pametan kao ovaj. Obojica više ne pišu o lososu. Grdim ih obadvojicu zbog malograđanskoga tona i nji-

hova razgovornoga jezika i zbog jednolično-mrkoga kolorita u opisima. Njihove me čak najbolje pripovijetke svojim koloritom podsjećaju na drveno stubište u Paljminovu stanu. Zaista, gdje je sada taj ljubimac bogova? Gdje stanuje, ili točnije, kamo se preselio? Ne ćete li mi Vi javiti njegovu sedmerokatnu adresu? Već odavno nisam bio kod njega, i, vjerojatno, sada me grdi:

— Deran! Vrag!

U Moskvi je pao snijeg.

Praskovji Nikiforovnoj i Fjodoru Lejkinu moj duboki poklon.

Budite zdravi.

Vaš A. Čehov

51.

L. N. Lenskoj*

Moskva, 15. studenog 1889.

15. studenog

Poštovana Lidijo Nikolajevna!

Budite mi dobrotvorka: prevedite mi priloženu recenziju. Naše su se gospođice mučile dva sata, i, koliko sam ih ja shvatio, stigle su prevesti samo jednu riječ — »Antonine«. Potpuni prijevod bio bi nezaslužena raskoš; meni bi bilo sasvim dovoljno, kad biste se Vi potrudili da prevedete samo po komadić na početku, sredini i na kraju; uhvatite opći ton članka — i na tome hvala, a potanko neka čitaju Francuzi. Pošto je Aleksandar Pavlovič već zbacio sa sebe pseudo-klasične okove, o kojima je pisao, t. j. više ne studira »Hernani«, onda, prema tome, mogu doći u petak ne riskirajući, da ću mu smetati. Doći ću po prijevod u petak il u subotu. Ako prijevod ne bude gotov, onda nije nevolja, nema potrebe da se s njim žurite.

Dvostruko mi je neugodno: uznemirujem Vas i ne znam jezike. Ah, s kakvim bi zadovoljstvom sebe išibao! Bez zna-

* *Lenska*, L. N. — Lidija Nikolajevna žena Aleksandra Pavloviča Lenskog, glumca Moskovskog Malog teatra.

nja jezika osjećaš se kao bez legitimacije. Učite Sasika tri jezika — nikako manje.

Želio bih porazgovarati s Aleksandrom Pavlovičem. Pozdravite ga i zaželite sve dobro.

Oprostite zbog uznemirivanja. S poštovanjem i odanošću

A. Čehov

52.

M. V. Kiseljevoj

Moskva, 3. prosinca 1889.

3. pros.

Mnogopoštovana Marijo Vladimirovna!

Danas mi ujutro dolazio nekakav gusak od kne(za) Urusova[1] i molio me omanju pripovijetku za lovački časopis, koji izdaje dotični knez. Naravno, odbio sam kao što odbijam sve, koji dolaze s molbama k podnožju moga pijedestala. U Rusiji su sada dvije nedostupne visine: vrh Elbrus i ja.

Pošto je odbijen, kneževski se poslanik silno rastužio, malo da nije umro od tuge, i na kraju krajeva počeo me moliti, da mu preporučim pisce — beletriste, koji poznaju lov. Pomislio sam i veoma zgodno se sjetio jedne književnice, koja sanja o spomeniku, i eto već ima godina dana, kako je bolesna od zavisti zbog moje književničke slave. Ukratko, dao sam Vašu adresu, i za koji dan ćete primiti poziv, da pošaljete za siječanj lovačku pripovijetku, naravno, omanju, punu poezije i svakakvih ljepota. Vi ste više puta promatrali lov s lovačkim psima, Pskovljane i ost., i ne će Vam biti teško stvoriti štogod prikladno. Na primjer, mogli biste napisati crticu »Ivan Gavrilov« ili »Ranjeni los« — u posljednjoj pripovijeci, ako niste zaboravili, lovci rane losa, on gleda kao čovjek, i nitko nema srca da ga zakolje. To nije loša tema, ali je opasno zbog toga, što je teško sačuvati se od sentimentalnosti; treba je pisati tako kao da je riječ o protokolu, bez žalovitih riječi i početi ovako: »Toga i toga datuma lovci su ra-

---

[1] *Knez Urusov* — knez V. P. Urusov, urednik-izdavač moskovskoga ilustriranoga lovačkog tjednika »Ruski lovac«.

nili u Daraganovskoj šumi mladog losa«... A ako pustite malo suza, oduzet ćete temi surovost i sve ono, što je u njoj dostojno pažnje...

Učim Vas, kako da pišete. Reći ćete: to je drsko! Pa neka. Vi ne možete zamisliti, kakav je užitak biti svijestan svoje veličine i biti zlurad prema zavidljivcima!

U slučaju, ako Vam Usurov pošalje poziv i Vi pristanete, onda u odgovoru ne zaboravite da učinite slijedeći P. S. — »Što se tiče mojih uvjeta, za Vaš časopis ne ću praviti nikakve iznimke i naplatit ću od Vas 80 — 100 rub. po arku — tako obično plaćaju časopisi«.

Nije li Vam vrijeme da ozdravite?

Ja imam pravu influencu.

Srdačno mi pozdravite Alekseja Sergejeviča, Vasilisu i Jelizavetu Aleksandrovnu.

Svom dušom odani
A. Čehov

Pozdravlja Vas cijela moja porodica.

53.

F. A. Kumaninu[1]

Petrograd, 8. siječnja 1890.

8. sij.

Predobri Fjodore Aleksandroviču, primio sam Vaše pismo i odgovaram želeći Vam prije svega Sretnu Novu godinu i čestitam Vam novih pet tisuća pretplatnika.

Pri odlasku molio sam brata, da uzme kod Solovcova[2] *cijeloga* cenzuriranoga »Šumskog duha«. Sada ga, naravno, ne ćemo uspjeti poslati za siječanjski svezak. Ako Vi još niste poslali korekturu, onda pričekajte moj dolazak; ja ću stići tamo 12. ili 13. sij. Pročitat ću korekturu, ispraviti i poslati na cenzuru iz Moskve.

---

[1] *Kumanin, Fjodor Aleksandrovič* (1855—1896) — izdavač moskovskih liberalno umjetnih časopisa »Artist« i »Teatral«.

[2] *N. N. Solovcov* — glumac, član kazališne trupe M. M. Abramove u Moskvi i jedan od rukovodilaca glumačkog udruženja.

Sada molba: ne štampajte »Šumskoga duha«!! »Šumski duh« za »Arista« stvarno nema nikakve vrijednosti: moskovskoj se publici nije svidio, glumci su se upravo zbunili, novinari izgrdili... Vratite mi ga. U »Artistu« će proći nezapažen, nikome ne će donijeti koristi, i Vaših će 200 rubalja biti upravo bačeni u vodu. Moj »Šumski duh, ponavljam, za »Artista« nema vrijednosti.

Ako uslišite moju molbu, bit ću Vam zahvalan za sve vijeke vjekova, i napisat ću Vam toliko pripovijedaka, koliko Vi želite, makar milijun dvjesto tisuća.

Molim *ozbiljno*, ukoliko Vi pristajete — što prije mi odgovorite. Vaš će me pak nepristanak raniti u srce i nanijeti mi dosta jada, jer će me lišiti mogućnosti da se još malo potrudim dotjerujući »Šumskog duha.« Ako ste već počeli slagati, i za slaganje ću platiti, skočit ću u vodu, objesiti se... što god hoćete. U Piteru je vrijeme odurno. Voze se na saonicama, ali snijega nema. Nije vrijeme, već nekakav onanizam.

Budite mi zdravi,

Vaš A. Čehov

54.

A. S. Suvorinu

Moskva, 22. ožujka 1890.

22. martabrja[1]

Jučer sam Vam poslao Fišera, jedan »Vjesnik Evrope« i 2 toma Golicinskoga. Budite dobri i priloženi listić pošaljite u knjižaru: ako Vam je već dodijalo da se brinete o meni i knjigama, onda taj listić bacite pod stol, premda Vam ne savjetujem da to činite, jer dućan, što za mene nabavlja knjige, ima veoma veliku korist, a dječak, koji mi od suugovarača nosi knjige i koji je već poderao tri para čizama, već je dobio dva rublja. Dao bih više, ali se bojim, da će se naviknuti na raskoš.

---

[1] *martabrja* — datum iz Gogoljeve pripovijesti »Luđakov dnevnik«.

Nemate li Vi u biblioteci »Klime raznih zemalja« od Vojejkova? Veoma dobra knjiga. Ako imate, onda pošaljite, ako nemate nije potrebno, jer ona stoji 5 rub. — za mene je to skupo. Pošaljite mi od Maksimova »Sibir i robiju«.

Primio sam od Pleščejeva smrtovnicu: izdahnuo je »Sjeverni vjesnik«. Starac je ostao bez zarade i psuje Jevreinovu vatreno kao mlad pjesnik. Ali sam se i ja nasanjkao! Prvo, kojega sam vraga sebe okradao, kojega sam vraga ja »podupirao« list, koji je lipsao. Da sam mogao znati, da će se to dogoditi, radio bih u »Vjesniku Evrope«, gdje mi ne bi plaćali 150 rub. za arak, pa još na rate. Drugo, računao sam, da će mi pokojni časopis dati na put 200 — 300 rubalja i zatim, da će cijelo ljeti slati mojoj siromašnoj plemenitoj obitelji po 50 r. mjesečno, — i najednom tres! Nikakve akcije nikada nisu tako nisko padale kao moje sahalinske. Uostalom, neka ih vrag nosi. Jučer mi je jedna gospođica rekla, da joj je tobože prof. Storoženko[2] pričao ovakvu anegdotu. Caru se svidjela »Kreutzerova sonata«. Pobjedonoscev,[3] Ljubimov[4] i ostali kerubini i serafini, da opravdaju svoj odnos prema Tolstoju, požurili su da caru pokažu »Nikolaja Palkina«.[5] Pročitavši, car se tako naljutio, te je naredio da se poduzmu mjere. Dalo se na znanje kn. Dolgorukovu.[6] I evo jednoga lijepog dana dolazi Tolstoju ađutant od Dolgorukova i poziva ga da se odmah izvoli javiti knezu. Ovaj odgovara:

— Poručite knezu, da ja zalazim samo u poznate kuće.

Ađutant zbunjen odlazi i drugi dan donosi grofu službeni dokumenat, u kojem se tobože od grofa zahtijevalo da dade objašnjenje o njegovu »Nikolaju Palkinu«. Tolstoj je pročitao dokumenat i rekao:

Poručite njegovoj svjetlosti, da ja već odavno ništa ne pišem za štampu; pišem samo za svoje prijatelje, a ako prija-

---

[2] *Storoženko, Nikolaj Iljič* (1836—1906) — prof. Moskovskog univerziteta, autor radova iz zapadno-evropske i ruske književnosti.

[3] *Pobjedonoscev, Konstantin Petrovič* (1827—1907) — oberprokuror Sinoda, krajnji reakcionar.

[4] *Ljubimov, Nikolaj Aleksejevič* (1829—1897) — tajni savjetnik, član savjeta ministra narodne prosvjete, reakcionar.

[5] *»Nikolaj Palkin«* — djelo L. N. Tolstoja (1886) upereno protiv Nikolaja I., širilo se prepisivano rukom.

[6] *Knez Dolgorukov,* Vladimir Andrejevič (1800—1891) — moskovski general-gubernator.

telji šire moja djela, onda su zbog toga krivi oni, a ne ja. Tako kažite.

— Ali ja to ne mogu reći! — zaprepastio se ađutant. — Knez mi ne će povjerovati!

— Knez ne vjeruje svojim podčinjenima? To nije lijepo.

Preksutra eto opet ađutanta s novim pozivom i saznaje, da je Tolstoj otputovao u Jasnu Poljanu. Tako se završava anegdota.

Sada o novim strujanjima. Kod nas na policijskim stanicama propisali su takse: seljacima za šibanje uzimaju 10 kop., građanima 20 kop. — to je za šibe i za posao. Tuku i žene. Nedavno, zanijevši se batinanjem, u stanici su išibali i dva advokatića, pomoćnike porotnika, o čemu danas nejasno izvještavaju »Ruske novosti«.[7] Počela je istraga.

Još jedno strujanje. Kočijaši odobravaju studentske nerede.

»To se zato bune, tumače oni, da bi i siromašne primali u školu. Nije učenje samo za bogate«. Pričaju, kada su noću grupu studenata vodili u zatvor, da je pokraj Strasnoga manastira plebs napao žandare, da otme od njih studente. Plebs je tobože pritom vikao: »Vi ste za nas šibanje izmislili, a oni nas brane.«

Naravno, nisam ni Schopenhauer ni Pascal, imate pravo; ali i Vi također, oprostite, niste kako valja... No, mogu li se tako shvaćati pisma? Naravno, svaki je majstor nepovjerljiv prema svojim djelima i sumnja u njih; to tako i treba da bude. Ja u tom pogledu čak i pesimizam odobravam. A ja sam Vam pisao o sasvim drugoj nepovjerljivosti, koja je zapravo egoizam 84. probe.

Pisao sam Vam o onoj nepovjerljivosti, koja Vas prisiljava da u svakom, koji hvali Vaša djela, naslućujete ružne pobude kao laskanje ili želju da Vas utješi...

Moj stric[8] je strašno pobožan čovjek.

Pozdravite poštovanu patku. Sanjao sam je.

Novoga nema ništa.

Votre A. Čehov

---

[7] *»Ruske novosti«* (»Русские ведомости«)

[8] *...moj stric* — Mitrofan Jegorovič Čehov

55.

M. P. Čehovoj

Krasnojarsk, 28. svibnja 1890.

Krasnojarsk, 28. svibnja

Kakva ubitačna cesta! Jedva sam domilio do Krasnojarska i dva puta sam popravljao svoja kola; najprije je puknula osovina — željezna, vertikalno okrenuta stvar, koja spaja prednji dio kola s osovinom; zatim se slomio ispod srednjeg dijela takozvani krug. Nikada u životu nisam vidio takvu cestu, takvoga kolosalnoga blata na cesti, i tako strašno zapuštene ceste. Pisat ću o njezinim gadostima u »Nov(om) vr(emenu)«, pa stoga za sada ne ću govoriti. Posljednje su tri stanice divne, kad se približavaš Krasnojarsku, čini ti se, da ulaziš u drugi svijet. Iz šume izlaziš u ravnicu, koja je veoma nalik na našu donjecku stepu, samo su ovdje planinski grebeni grandiozniji. Sunce sija svom snagom i breze prolistale, premda tri stanice prije na brezama još nisu ni pupoljci raspucali. Hvala bogu, ušao sam ipak u ljeto, kad nema ni vjetra, ni hladne kiše. Krasnojarsk je lijep inteligentan grad; Tomsk je prema njemu svinja u kapi i prostak. Ulice su čiste, pokaldrmljene, kuće kamene, velike, crkve elegantne.

Živ sam i potpuno zdrav. Novce nisam izgubio, prtljagu također, bio sam izgubio vunene čarape, ali sam ih brzo našao.

Za sada, ako se ne govori o kolima, sve je u redu, i nemam na što da se potužim. Samo su strašni troškovi. Nigdje se tako ne pokazuje svakidašnja nepraktičnost kao u putu. Plaćam više nego što treba, radim nepotrebno, ne govorim ono, što treba, i čekam svaki čas ono, što se ne dešava.

Mišo, pričekaj s odlaskom u Japan; čini se, da ću se ja vratiti preko Amerike.

U Irkutsk ću stići za 5—6 dana, provest ću tamo isto toliko dana, zatim ću juriti do Sretenska i — kraj je mome putu na kolima. Eto, već je prošlo više od dvije sedmice kako neprestano jurim na kolima. Mislim samo o tome i živim s time i svaki dan vidim izlaz sunca od početka do kraja. Tako sam se priviknuo, te mi se čini, da cio život jurim i borim se

s blatnom cestom. Kada nema kiše i prljavih jama na cesti, onda mi postaje nekako čudno i pomalo dosadno. A kako sam ja prljav i kakvu imam prostačku njušku. Kako se iznosila moja nesretna odjeća!

Pozdrav ocu, Ivanu (gdje je taj?), Aleksandri Vasiljevnoj, braći i sestrama Lintvarjovima, Semašku, Ivanjenku, Žameu, Marjuški i ostalima.

U majčin odjel: imam još 1 i 1/2 teglu kave; hranim se medom i sušenim skakavcima; danas ću ručati i u Irkutsku. Što bliže k istoku, sve je skuplje, t. j. raženo je brašno već 70 kop. pud, dok je s onu stranu Tomska 25 — 27 k., a pšenično 30 k. Duhan, koji se prodaje u Sibiru, podao je i gnusan; sterepim, jer je moj već na izmaku.

Napišite tetki i Alekseju, da ih pozdravljam. Gdje je sada Žame? Htio sam joj poručiti mali posao u muzeju, ali ne znam, gdje sada živi ta zlatovlasa, čarobna djevica. A gdje je Gundasova? I nju pozdravite.

Putujem sa dva poručnika i jednim vojnim liječnikom, koji putuje na Amur. Na taj način revolver je potpuno nepotreban. S takvim društvom ni u pakao nije strašno. Sada pijemo čaj na stanici, a poslije čaja poći ćemo razgledati grad.

Ja bih pristao da živim u Krasnojarsku. Ne razumijem, zašto je ovdje omiljeno mjesto za progonstvo. Ovdje je nedavno pomilovani Juhoncev, ovdje je i Rikov.

Međutim žurimo; budite mi zdravi. Ljubim sve, odbacujem prema peći, zatim opet primam u svoj naručaj, arhijerejski blagoslivljam i želim sve dobro.

Zaboga, samo bez bolesti i bez incidenata! Budite sretni do srži!

Vaš Homo Sachaliensis A. Čehov

Pisma adresirana na Mašino ime može čitati cijela porodica; ako se desi da pišem tajno, onda će na adresi biti napisano »njezinu visokoblagorođu«. To pamtite. Svako pismo s njezinim visokoblagorođem može otvoriti samo Maša, kojoj uzgred budi rečeno, želim od sveg srca najbolje i najljepše.

Ah, Troša, Troša! Ne čujem Vaš divni smijeh!

56.

A. S. Suvorinu

Parobrod »Bajkal« Tatarski tjesnac 11. rujna 1890.

11. rujna. Parobrod »Bajkal«

Zdravo da ste! Plovim po Tatarskom tjesnacu iz Sjevernog Sahalina u Južni. Pišem i ne znam, kada će ovo pismo stići do Vas. Zdrav sam, premda me sa svih strana motri zelenim očima kolera, koja mi je pripremila zamku u Vladivostoku, Japanu, Šangaju, Čifu, Suezu, i, čini se čak na mjesecu — svagdje je kolera, svagdje su karantene i strah. Na Sahalinu očekuju koleru i drže brodove u karanteni. Ukratko — stvar rđavo stoji. U Vladivostoku umiru Evropejci, među ostalima umrla je i jedna generalica.

Proveo sam na Sjev. Sahalinu ravno dva mjeseca. Mjesna me uprava primila neobično ljubazno, iako Galkin nije pisao o meni ni riječi. Ni Galkin ni baronesa Vihuholj,[1] ni drugi geniji, kojima sam se ja po svojoj gluposti obraćao tražeći pomoć, nikakvu mi pomoć nisu pružili; valjalo je djelovati na vlastitu odgovornost.

Sahalinski je general Kononovič inteligentan i čestit čovjek. Brzo smo našli zajednički jezik, i sve je sretno prošlo. Donijet ću kojekakve dokumente, iz kojih ćete vidjeti, da su uvjeti, u kojima sam se našao, od samoga početka bili veoma prijatni. Vidio sam *sve;* znači, sada se ne pita, *što* sam vidio, nego *kako* sam vidio.

Ne znam, što će ispasti od toga, ali nisam malo učinio. Bilo bi dosta za tri disertacije. Ustajao sam svaki dan u pet sati ujutro, lijegao sam kasno i sve sam dane napregnuto mislio, da još mnogo toga nisam učinio, a sada, pošto sam već završio s robijom, imam takav osjećaj, kao da sam sve vidio, ali slona nisam opazio.

Uzgred da kažem, imao sam strpljenja da obavim popis cijeloga sahalinskoga stanovništva. Obišao sam sva naselja, zalazio u sve kolibe i razgovarao sa svakim; pri popisu sam

---

[1] *baronesa Vihuholj* — šaljiv nadimak, što ga je Čehov dao baronesi Ikskul von Hildebrand Varvari Ivanovnoj.

upotrebio sistem kartica, i već sam zapisivao oko deset tisuća robijaša i prognanika. Drugim riječima, na Sahalinu nema ni jednoga robijaša ili prognanika, koji nije sa mnom razgovarao. Osobito mi je uspio popis djece, u koji polažem goleme nade.

Kod Landsberga[2] sam ručao, kod bivše baronese Gembruk[3] sjedio u kuhinji... Bio sam kod svih znamenitosti. Prisustvovao sam kažnjavanju bičevanjem, poslije čega sam tri — četiri noći sanjao krvnika i odvratnu kobilu.[4] Razgovarao sam s prikovanim aza tačke. Kada sam jedamput u rudniku pio čaj, bivši petrogradski trgovac Borodavkin,[5] poslan zbog paleža, izvadio je iz džepa čajnu žličicu i pružio mi je, a sve u svemu, ja sam sebi pokvario nerve, i zarekao se, da više ne putujem na Sahalin.

Napisao bih vam više, ali u kajuti sjedi gospođa, koja se neumorno grohotom smije i brblja. Nemam snage pisati. Gromko se smije i blebeće od sinoć.

Ovo će pismo ići preko Amerike, a ja po svoj prilici ne ću putovati preko Amerike. Svi govore, da je američki put duži i dosadniji.

Sutra ću izdaleka vidjeti Japan, otok Matsmaj. Sada je sat do ponoći. Na moru je tamno, puše vjetar. Ne razumijem, kako to brod može ići i orijentirati se, kada se ni prst pred nosom ne vidi, pa još u tako divljim, malo poznatim vodama kao što je Tatarski tjesnac.

Kada se sjetim, da me od svijeta dijeli 10 tisuća vrsta, obuzima me apatija. Čini se, da ću doputovati kući za sto godina.

Veoma se duboko klanjam i srdačno pozdravljam Anu Ivanovnu i sve Vaše. Dao Vam bog sreće i sve dobro.

Dosadno je.

Vaš A. Čehov

---

[2] *Landsberg, Karl Kristoforovič* bivši gradski oficir kriminalni prestupnik, koji je izdržavao robiju.

[3] *... bivša baronesa Gembruk* — kriminalna prestupnica.

[4] *Kobila* — klupa za koju su privezivali u carskoj Rusiji kažnjenike za vrijeme bičevanja.

[5] *... trgovac Borodavkin* — robijaš, bivši trgovački savjetnik; Čehov ga spominje u knjizi »Otok Sahalin«.

57.

A. S. Suvorinu

Moskva, 17. prosinca 1890.

17. prosinca

Dragi moj, maločas sam brzojavio, da će pripovijetka biti. Imam prikladnu pripovijetku, ali je dugačka i uska kao stonoga, treba je malo očistiti i prepisati. Poslat ću sigurno, jer sam sada čovjek, koji nije lijen i koji je radnik.

Figura Pleščejeva s njegovim dvomiljunskim nasljedstvom čini mi se komična. Vidjet ćemo kako će on tegliti za sobom svoje milijune! Kojeg će mu oni đavola? Da puši cigare, da dnevno pojede po 50 slatkih kolača i pije seltersku vodu dosta je i tri rublja na dan.

Donio sam sa sobom oko 10 tisuća statističkih kartica i mnogo svakakvih dokumenata. Htio bih sada oženjen kakvom razboritom djevojkom, da mi pomogne snalaziti se u toj starudiji, savjest mi ne da da na sestru svalim sav taj posao, jer ona i tako ima mnogo posla.

Raste mi trbuščić (...) Prehladio sam se poslije tropskih krajeva: kašalj, navečer temperatura i boli me glava.

Grigorovič nikada nije bio kučipazitelj na Pijescima, zato tako jeftino i cijeni carstvo nebesko. Laže.

Čini mi se, da bi vječno živjeti bilo isto tako teško, kao i cio život ne spavati.

Ako u nebeskom carstvu sunce zalazi isto tako lijepo kao i u Bengalskom zaljevu, onda Vas smijem uvjeriti, da je nebesko carstvo veoma dobra stvar.

Sadržaj pripovijetke Bellami[1] pričao mi je na Sahalinu general Kononovič, dio sam te pripovijetke pročitao na konaku negdje na Južnom Sahalinu. Sada, kad doputujem u Piter, pročitat ću cijelu.

Recite, kad će Lejkina unaprijediti za pravog državnog savjetnika. Ta mi književna morunetina piše: »Ljetos sam skinuo sa sebe 16 funti«, piše o purama, o književnosti i kupusu. Ton pisama je neobično ujednačen i miran.

---

[1] *... pripovijetka Bellami* prema riječima M. P. Čehove, roman »Looking backWord«, preveden na ruski jezik pod naslovom »Nakon 100 godina«.

Kad dođem, pričat ću Vam sve od početka. Kako vi niste imali pravo, kad ste mi savjetovali da ne putujem na Sahalin! Sada imam i trbuščić, i (...) drâga, i mirijade mušica u glavi, i more planova i svakakve stvari, i kako bih sada bio raspoložen, da sam sjedio kod kuće. Do putovanja bila je za mene »Kreutzerova sonata« događaj, a sada mi se čini smiješna i besmislena. Ili sam sazrio od putovanja, ili sam poludio — vrag bi me znao.

Upoznao sam se s dra. Ščerbakom.[2] Po mome mišljenju, to je divan čovjek. Tamo, gdje služi, svi ga vole, a ja sam se s njim gotovo sprijateljio. U prošlosti je upao u takvu kašu, da bi sam vrag u njoj zaglibio.

No, budite mi zdravi i ne držite mnogo do vaših bolesti; sudeći po pismu, nije ozbiljno. Ako se oboli od tifusa ili upale pluća, onda je druga stvar.

Vaš A. Čehov

58.

A. S. Suvorinu

Moskva, 24. prosinca 1890.

24. prosinca.

Čestitam Vam i cijeloj Vašoj poštovanoj obitelji Novu godinu i želim da ih u zdravlju i sreći i ubuduće mnogo dočekate...

Vjerujem i u Kocha, i u spermin, i hvalim boga. Sve to, t. j. kohini, spermini i ost, čini se publici kao nekakvo čudo, koje je najednom iskočilo iz nečije glave, poput Atene — Palade, ali ljudi, kojima su stvari poznate, vide u svemu tome samo prirodan rezultat svega, što je bilo učinjeno za posljednjih 20 godina. Mnogo je učinjeno, mili moj! Samo je kirurgija toliko učinila, da te spopada zbunjenost. Onome, koji sada izučava medicinu, vrijeme prije 20 godina čini se naprosto jadnim. Dragi moj, kad bi meni dali da biram nešto

---

[2] *Ščerbak,* Aleksej Viktorovič — liječnik »Dobrovoljne flote«, autor eseja o Sahalinu i s Čehovom se upoznao na Sahalinu.

od dvoga: znamenite »ideale« 60-tih godina ili najslabiju kotarsku bolnicu današnjice, ja bih bez razmišljanja uzeo drugo.

Liječi li kohin sifilis? To je moguće. A što se tiče raka, dopustite da posumnjam. Rak nije mikrob; to je tkivo — nametnik i kao korov ne da živjeti drugim tkivima. Ako je stricu Geji postalo lakše, to samo znači, da u kohin kao sastavni dio ulazi gljivica, koja prouzrokuje upalu kože. Već je odavno opaženo, da se pri crvenom vjetru zbog nečega povremeno zaustavlja rast malignih tumora.

Mrzim Vašega Trezora. Doveo sam sa sobom iz Indije veoma interesantne zvijeri. To su mangusi, koji se bore sa čegrtušama; oni su veoma radoznali, vole čovjeka i razbijaju posuđe. Kad ne bi bilo Trezora ja bih doveo jednoga da u Piteru poživi; obnjušio bi sve Vaše knjige i pregledao džepove svima, koji dolaze k Vama. Danju tumara po sobama i dodijava ljudima, a noću spava na čijem bilo krevetu i prede kao mačka. Može Trezoru pregristi grlo ili obratno... Živòtinjà očima vidjeti ne može.

Kao i prošlih godina, šaljite mi pripovijetke na dotjerivanje. Taj mi se posao sviđa.

Čudna stvar. Dok sam putovao na Sahalin i natrag, osjećao sam se potpuno zdrav, a sada se u meni događa vrag zna što. Pobolijeva me glava, lijenost u cijelom tijelu, brzi umor, ravnodušnost, a što je glavno — nejednako lupanje srca. Svaki čas se srce zaustavlja na nekoliko minuta i *ne* kuca.

Miša je sebi sašio uniformu VI. razreda[1] i sutra će ići u njoj u posjete. Otac i majka milo ga gledaju, oboma je na licu kao u Simeona Bogoprijemca napisano: ныне отпущаеши раба твоего, владыко..

Baronesa Ikskul (Vihuholj) izdaje knjižice za narod. Svaka je knjiga ukrašena lozinkom: »Istina«, cijena je istini 3 — 5 kop. za primjerak. Tu su i Uspenski, i Koroljenko, i Potapenko, i ostali veliki ljudi. Pitala me, što da izdaje. Nisam joj umio odgovoriti na to pitanje, ali sam joj na brzu ruku preporučio da prekopa u starim časopisima, almanasima i t. d. Savjetovao sam joj da pročita Grebjonku. Kada se stala tužiti, da joj je teško doći do knjiga, obećao sam joj kod Vas

---

[1] ... *uniformu VI. razreda* — čin koleškog asesora.
ныне отпущаеши раба... — stcksl, danas oslobađaš roba svoga, vladiko...

protekciju. Ako zamoli, ne odbijte. Baronesa je poštena dama i ne će prevariti s knjigama. Vratit će, i još će Vas nagraditi čarobnim smiješkom.

Aleksej Aleksejevič poslao mi je divnoga vina. Vino je, po mišljenju svih, koji piju, tako dobro, da se Vi odvažno možete ponositi Vašim sinom. Poslao mi je također pismo na latinskom jeziku. Divno.

Jučer sam Vam poslao pripovijetku. Bojim se, da sam zakasnio. Pripovijetka je kusata, ali neka je đavo nosi!

U Moskvi se u našim medicinskim centrima prema Kochu oprezno odnose i 9/10 liječnika ne vjeruje u njega.

No, dao Vam bog sve dobro, a što je glavno zdravlja.

Vaš A. Čehov

59.

Al. P. Čehovu

Moskva, 27. prosinca 1890.

Pa zdravo, Sašička! Nisam ti na tvoje pismo tako dugo odgovarao zbog razloga: do mene su doprle neugodne glasine, kao da se ti spremaš doputovati k nama na prvi dan blagdana, čekao sam te i zato nisam pisao. A kako ti (hvala Alahu) nisi doputovao, onda ti sada i pišem. Da, ja sam se vratio. Da, Sašička. Obišao sam cio svijet, i ako hoćeš znati, što sam vidio, pročitaj basnu Krilova: »Radoznalica«. Kakvih li leptira, kukaca, mušica, žohara!

Metni hlače u usta i udavi se od zavisti.

Proputovao sam preko cijelog Sibira. 12 sam dana plovio po Amuru, 3 mjeseca i tri dana proživio sam na Sahalinu. bio sam u Vladivostoku, u Hong-Kongu, u Singapuru, putovao željeznicom, na Cejlonu, preplovio ocean, vidio Sinaj, ručao u Dardanelima, uživao gledajući Carigrad i donio sa sobom milijun sto tisuća uspomena i tri neobične životinje, koje se zovu mangusi. Dotični mangusi razbijaju posuđe, skaču na stolove, i već su nam počinili štete za sto tisuća, ali uza sve to ipak uživaju svačiju ljubav.

Kada sam plovio Arhipelagom, i gledao na Santurinske otoke, kojih ondje ima bezbroj, sjetio sam se tebe i tvoga: »Pater Arhimandritis, tí íne avto Sínopsis?«[1]

Sada živim kod kuće s roditeljima, koje cijenim. Skoro ću doputovati u Petrograd i ošuriti tvoju nezakonitu djecu vrelom vodom.

Veoma bih htio porazgovarati s tobom, premda si i neobrazovan čovjek, pa još i pijanica, ali te se ipak kojiput sjetim.

Pozdravi Nataliju Aleksandrovnu i nezakonitu djecu. Jadna djeca! (uzdah).

Kod nas su Miša i Ivan. Majka ti zahvaljuje na čestitci i želi, da joj isto tako napišeš za Novu godinu.

Ako Gerška[2] još nije krepao, onda pozdravi i njega i zaželi mu svaku pasju sreću.

Ne budi Faist,[3] piši.

Ako zaista misliš k nama doputovati, onda je to divna ideja. Samo sada ne dolazi, jer ja sâm putujem u Piter. Ako hoćeš, vratit ćemo se zajedno u Moskvu, da pogledaš rodbinu i zvijeri.

U Indiji nema rakije. Piju viski.

Tvoj snishodljivi Brat A. Čehovskoj

60.

A. S. Mizinovoj*

Petrograd, 21. siječnja 1891.

21. siječnja.

Žurim da Vas obradujem, poštovanja vrijedna Lidijo Stahijevna: kupio sam za Vas za 16 kop. onakvog papira i ku-

---

[1] *...pater... Sinopsis* — transkripcija grčkoga teksta, koji u prijevodu znači: »oče Arhimandrite, što je to Sinopsis?«

[2] *Gerška* — pas Al. P. Čehova

[3] *Faist* — urar u Taganrogu.

* *Mizinova, Lidija Stahijevna* (1870—1937), po mužu Šemberg-Sanjinu, jedna od najprisnijih prijateljica M. P. Čehove, a zatim i cijele porodice Čehova. Ljubav Mizinove i Potapenka donekle je odražena i u Čehovljevoj drami »Galeb« (Zarječna i Trigorin).

verata. Obećanje sam svoje ispunio. Mislim da će taj papir potpuno zadovoljiti fine ukuse višega društva, kojemu pripada Levitan, Fedotov,[2] i kondukteri konjskoga tramvaja...

U isto vrijeme dopustite da Vas ožalostim, poštovanja vrijedna Lidijo Stahijevna: ne ću doputovati prije srijede naredne sedmice.

Oprostite, što je pismo tako nemarno napisano; uzbuđen sam, strepim, bojim se, da za naše dopisivanje ne sazna visoko društvo.

Ostajem Vam odan

A. Kiselina.

Kažite Bucefalu, da kišem na njegov pozdrav.

Ako Vam se ovaj papir svidi, onda ćete mi, nadam se, pismeno zahvaliti. Vaša pisma svima pokazujem — zbog taštine, naravno.

Bibikov, koji je bio kod mene i vidio Vas i sestru, napisao je u Petrograd, da je »vidio kod Čehova djevojku, neobične ljepote«. Eto Vam prilike da se posvadite i čak potučete s Mašom.

61.

A. F. Koniju*

Petrograd, 26. siječnja 1891.

Milbstivi gospodine
Anatolije Fjodoroviču!

Nisam žurio da odgovorim na Vaše pismo, zato što ne putujem iz Petrograda prije subote.

Žalim, što nisam bio kod g-đe Nariškine, ali mi se čini, da je bolje posjetu k njoj odgoditi do izlaska moje knjige iz štampe, kada se ja budem slobodnije snalazio u građi, koju imam. Moja kratka sahalinska prošlost čini mi se tako go-

---

[2] *Fedotov,* Aleksandar Filipovič — nastavnik u Muzičko-dramskoj školi Moskovskoga društva za književnost i umjetnost.

* *Koni* Anatolije Fjodorovič (1844—1927) — doktor kriminalistike, istaknuti pravnik i liberalni demokrat, pisac.

lema, da kada želim govoriti o njoj, ne znam, od čega da počnem i uvijek mi se čini, da ne govorim ono, što je potrebno.

Položaj sahalinske djece i maloljetnika potrudit ću se da opišem potanko. On je neobičan. Vidio sam gladnu djecu, vidio sam trinaestgodišnje priležnice, petnaestgodišnje trudnice. Prostitucijom se počnu baviti djevojčice od 12 godina, katkada prije pojave menstruacije. Crkva i škola postoje samo na papiru, a djecu odgajaju sredina i robijaške prilike. Između ostaloga imam zapisan razgovor s jednim desetgodišnjim dječakom. Pravio sam popis stanovništva u naseobini Gornji Armudan; prognanici su svi do jednoga siromasi i na glasu kao odvažni kartaši štosa. Ulazim u jednu kolibu: domaćina nema kod kuće; na klupi sjedi bjelokos dječak pogrbljen, bosonog, nešto se duboko zamislio. Počinjemo razgovor:

Ja: Kako po ocu zovu tvoga oca?

On: Ne znam.

Ja: A kako to? Živiš s ocem i ne znaš kako ga zovu? Sramota.

On: On mi nije pravi otac.

Ja: Kako to — nije pravi?

On: On je u mamice priležnik.

Ja: Tvoja je majka udata ili udovica?

On: Udovica. Ona je zbog muža došla.

Ja: Što znači — zbog muža?

On: Ubila je.

Ja: Ti se sjećaš svoga oca?

On: Ne sjećam se. Ja sam nezakonit. Mene je mamica na Kari rodila.

Sa mnom je na amurskom parobrodu putovao na Sahalin zatvorenik okovanih nogu, koji je ubio svoju ženu. Uz njega se nalazila kći, djevojčica, kojoj bi moglo biti oko šest godina, siroče... Opažao sam, kada je otac s gornje palube silazio dolje, gdje je bio vater-klozet, za njim su išli stražari i djevojčica; dok je onaj sjedio u vater-klozetu, vojnik s puškom i djevojčica stajali su kraj vrata. Kada se kažnjenik, vraćajući se nazad, penjao gore uz stepenice, za njim je puzala djevojčica i držala se za njegove okove. Noću je djevojčica spavala u istoj gomili s kažnjenicima i vojnicima.

Sjećam se, bio sam na Sahalinu na pogrebu. Sahranjivali su ženu prognanika, koji je otputovao u Nikolajevsk. Oko iskopanog groba stajala su četiri robijaša nosača — ex officio, ja i blagajnik u svojstvu Hamleta i Horacija, koji su lutali po groblju, Čerkez — pokojničin podstanar — jer nije imao drugoga posla i seljanka osuđena na robiju; ta je bila tu iz samilosti: dovela je dvoje pokojničine djece — jedno napršće i drugoga Aljošu, dječaka oko četiri godine u ženskoj bluzi i u plavim hlačama sa svijetlim zakrpama na koljenima. Hladno, vlažno, u grobu voda, robijaši se smiju. Vidi se more. Aljoša radoznalo gleda u grob; želi da obriše ozebli nos, ali mu smetaju dugi rukavi bluze. Kad su zakopali grob, ja ga zapitam:

— Aljoša, gdje je mama?

On moše rukom, kao spahija koji je sve prokartao, smije se i kaže:

— Zakopali je!

Zatvorenici se smiju, Čerkez nam se obraća i pita, kamo će s djecom, on nije dužan da ih hrani.

Na infekcione bolesti nisam nailazio na Sahalinu, endemičkog je sifilisa veoma malo, ali sam vidio slijepu djecu, prljavu, pokrivenu osipom — sve takve bolesti, koje svjedoče o zapuštenosti.

Rješavati dječje pitanje, naravno, ne ću. Ne znam, što je potrebno raditi. Ali mi se čini, da se dobročinstvom i ostacima od tamničkih i drugih svota, tu ne da ništa napraviti; po mome mišljenju dovoditi to pitanje u zavisnost od dobrotvornih akcija koje u Rusiji imaju slučajni karakter i od ostataka kojih nema, — štetno je. Ja bih prednost dao državnoj blagajni.

Moja moskovska adresa: Mala Dmitrovka, k. Firgang.

Dopustite mi, da Vam zahvalim na srdačnosti i na obećanju, da ćete doći k meni, i dopustite da Vas i dalje iskreno cijenim i budem odan

A. Čehov

62.

I. P. Čehovu

Petrograd, 27. siječnja 1891.

27. siječnja.

Preljubazni Ivane, novine ti se šalju, po svoj prilici, jer sam ja dao odgovarajući nalog. Ja sam još u Piteru i svaki se dan spremam da putujem kući. Strašno sam se umorio. Strašno! Cio sam dan, od 11 s. ujutro do 4 sata izjutra na nogama: soba mi je nalik na nešto poput dežurne sobe, gdje po redu dežuraju gg. znanci i posjetioci. Govorim neprekidno. Vršim posjete i kraja im ne mogu sagledati. Moje putovanje na Sahalin smatraju važnijim, nego što sam mogao očekivati: zalaze mi i državni savjetnici i pravi državni savjetnici. Svi čekaju moju knjigu i prorokuju joj ozbiljan uspjeh, a pisati nemam kada! U Moskvi je teško pisati, a ovdje pak još teže.

Kupio sam knjige. Veoma su mnogo knjiga darovali izdavači i autori. Veoma sam zadovoljan. Sahalinske će škole imati svoje bibliotečice.

Moje se knjige ne prodaju loše. Poslije puta primio sam oko 400 rub., a u svibnju ću dobiti još više, jer će u svibnju suugovarači podnijeti svoje račune. U svibnju će štampati peto izdanje »U sumraku« i »Pripovijetke«. Htio bih štampati kao drugo izdanje »Šarene pripovijetke«.

Izašlo je drugo izdanje »Dječurlije«, za što sam dobio još 100 r.

Kada ću se odmarati? Zamor je takav, da je prava nevolja.

Da mi je sada ne pisati, i ne putovati, i ne razgovarati o pametnom, već da mi je koja četiri mjeseca sjediti na jednom mjestu i pecati ribu.

Nadam se, da si se oporavio kako treba. Ja sam potpuno zdrav. U ožujku ću doći k Tebi da dočekam proljeće.

No, budi zdrav i sretan.

Tvoj A. Čehov

Sada sam primio pismo od književnice Šavrove (Mišine). Cio je stol zasmrdio od parfema.

63.

E. M. Šavrovoj

Moskva, 8. ožujka 1891.

8. ožujka

Primio sam pripovijetku i pročitao, Jeleno Mihajlovna, i ništa strašno ne nalazim u Vašem »Mihajlu Ivanoviču«. Naprotiv, sve je veoma skromno. A zbog Rjepina dopustite da se uvrijedim: zar je moguće po vrućini hraniti književnika odojkom? Bojte se boga!

Ja sam naručivao Zilbergrošu kiselu juhu od sitneža, i kisela juha je svaki puta bila divna.

Za M-me Zilbergroš je mnogo pedeset godina. Ne treba pretjerivati. I 40 je dosta. Uostalom, nisu važne godine. Mogu joj biti i 23 godine. Glavna vrijednost M-me Z(ilbergroš) — to je njezina prekomjerna sitost. Kada se ljuljala u naslonjaču, ostavljala je takav dojam, kao da se je svega najela, te joj je sada mučno, i htjela bi štogod kiselo — bajronska crta.

Mih. Iv. Vam je veoma dobar, i ona također, i oficirčić. Dok Vi opisujete ono, što ste vidjeli, izlazi odlično, no čim ste došli do Šuročke, koju nikada niste vidjeli, onda ispada samo duševni vapaj i ništa više. M-me Z. plaća svome probisvijetu 75 rub. mjesečno; ne razumijem, što će tu nekakva Šuročka? Čini se, kao da je ona došla, ponjušila i otišla. Neka se ona kupi k svome mužu! Tom Šuročkom i Oljom, koja se topi, Vi postižete to, da se čitaočeva pažnja razdvaja, pa se dvostruko umanjuje i snaga pripovijetke. »Kod vračare« je divna pripovijetka, i to me strašno veseli, veoma, veoma je lijepo. Obje ću pripovijetke u ponedjeljak odnijeti u Petrograd; onamo ću odnijeti »U cirkusu« i »Kaštanku«, ako je nađem. Što se tiče »In vino« — ne bi li je poslali u »Artist«. Tamo vole bogolike glumce.

Znate li što: svrbe me ruke, ne ćete li mi dopustiti da preradim kraj Zilbergrošu? Odgovorite do ponedjeljka.

Iz Petrograda putujem u inozemstvo, na uskršnju ću nedjelju biti u Rusiji.

Jučer je kod mene bio žmirkavi Filipič. Opet ga nisu primili. Sažalio sam se na njega, i navečer otišao k njemu i

vidio pokus. Najviše mi se svidio (...), koji je igrao markiza i zato nije mogao probati bez mača. Sušta gracija.

Želim vam svaku sreću.

Vaš A. Čehov

64.

Beč, 20. ožujka 1891.

20. ožujka

Dragi moji Česi! Pišem Vam iz Beča, kamo sam doputovao jučer u 4 sata poslije podne. Put je prošao dobro. Od Varšave do Beča putovao sam kao zeljeznička Nana u raskošnom vagonu »internacionalnoga društva spavaćih vagona«: postelja, zrcalo, golemi prozori, tepisi i ost.

Ah, dragi moji Tunguzi, kad biste Vi znali, kako je lijep Beč! Ne može se uporediti ni s jednim od onih gradova, koje sam vidio u svome životu. Ulice široke, lijepo popločene, mnoštvo bulevara i skverova, sve kuće 6- i 7-katnice, a trgovine — to nisu trgovine, već prava vrtoglavica, fantazija! Samo kravata u izlozima na milijarde! Kakvih li nevjerojatnih stvari od bronze, porculana, kože? Crkve goleme, ali one ne pritiskuju svojom masom, već miluju oči, zato se čini, da su satkane od čipaka. Osobito su lijepe katedrale sv. Stjepana i Votiv-Kirche. To nisu građevine već čajni keksi. Divni su parlamenat, vijećnica i univerzitet... Sve je divno, a ja sam tek jučer i danas kako treba shvatio, da je arhitektura zaista umjetnost. I ovdje na tu umjetnost ne nailaziš djelomično, kao kod nas, nego se ona poput trakâ proteže u duljinu po nekoliko vrsta. Ima mnogo spomenika. U svakoj uličici obavezno knjižara. U izlozima knjižara susreću se ruske knjige, ali jao! to nisu djela ni Aljbova, ni Barancevića, a ni Čehova, već svakakvih anonima, koji pišu i štampaju u inozemstvu. Vidio sam »Renana«, »Tajne zimskoga dvorca« i sl. Čudnovato je da se ovdje može sve čitati i govoriti, o čemu hoćeš.

Shvatite, narodi, kakvi su ovdje kočijaši, vrag da ih nosi. Laganih kočija nema, već sve nove, ljepuškaste kočije s jednim i češće sa dva konja. Konji su divni. Na bokovima sjede

kicoši u kaputima i u cilinderima, čitaju novine. Pristojnost i predusretljivost.

Ručkovi su dobri. Rakije nema, već piju pivo i dobro vino. Samo jedno im ne valja: uzimaju novce za kruh. Kada daju račun, onda pitaju: »Wieviel Brödchen«, t. j. koliko si smazao žemički? I naplaćuju za svaku žemičku.

Žene su lijepe i elegantne. A i uopće, sve je đavolski elegantno.

Nisam sasvim zaboravio njemački jezik. I ja razumijem, i mene razumiju.

Kada smo prešli granicu, padao je snijeg, a u Beču nema snijega, ali je ipak hladno.

Zaželio sam se kuće i svih Vas, a k tome me peče savjest, što sam Vas opet napustio. Ali, nije nevolja! Vratit ću se, i ne ću se više nikuda micati od kuće. Sve pozdravljam sve! Tata, budite dobri i kupite mi kod Sitina ili gdje želite drvorez sv. Varlaama: sveti Varlaam prikazan je kako putuje na saonicama, u daljini na balkončiću stoji arhijerej, a dolje ispod crteža je žitije sv. Varlaama. Kupite mi i stavite na stol.

U Španiju, vjerojatno, ne ćemo putovati. Ići ćemo u Buharu.

Semaško, jeste li napisali Ivanjenku? Jeste li razgovarali s Likišom o mjestu u dumi?

Želim sve dobro. Ne zaboravljajte mene mnogogrešnoga. Svima se nisko klanjam, grlim, blagoslivljam i bilježim se onaj koji Vas voli

A. Čehov

Svi koji nas susreću prepoznaju u nama Ruse, i ne gledaju mi u lice, već u šubaru od dabrova krzna. Gledajući na kapu, vjerojatno misle, da sam veoma bogat ruski grof.

Jesam li pisao o Aleksandrovoj djeci. Oba su zdrava i izvrsno izgledaju.

Pozdrav lijepome Levitanu.

65.

M. P. Čehovoj

Rim, 1. travnja 1891.

Rim, 1. travnja

Doputovavši u Rim, otišao sam na poštu i tamo nisam našao ni jednoga pisma. Suvorini su primili nekoliko pisama. Odlučio sam da Vam odgovaram istom mjerom, t. j. da Vam uopće ne pišem, ali neka Vam bude! Nisam ljubitelj pisama, ali u putu nema ništa gore od neizvjesnosti. Kako ste riješili pitanje ljetovanja? Je li je živ mangus? i t. d., i t. d.

Bio sam u Petrovoj crkvi, na Kapitoliju, u Kolizeju, na Forumu, bio sam čak u noćnom baru, ali nisam toliko uživao, koliko sam se nadao. Smeta mi ružno vrijeme. U jesenskom je kaputu vruće, a u ljetnom hladno.

Putovanje je veoma jeftino. U Italiju se može putovati samo sa 400 rub. i vratiti se kući s kupovinom. Kad bih ja putovao sam, ili recimo s Ivanom, onda bih došao kući uvjeren, da je kudikamo jeftinije otputovati u Italiju, nego na Kavkaz. Ali, jao, sa Suvorinima sam... U Veneciji smo stanovali u najboljem hotelu, kao duždevi, ovdje u Rimu stanujemo kao kardinali, zato što zauzimamo Salon u bivšem dvorcu kardinala Conti, a sada u hotelu »Minerva«; dvije velike sobe, lusteri, sagovi, kamini i svakakve nepotrebne gluposti, za koje dnevno plaćamo 40 franaka.

Od hodanja bole leđa i gore tabani. Strašno je, koliko hodamo!

Čudno mi je, što se Levitanu nije svidjela Italija. To je divna zemlja. Kad bih ja bio osamljen slikar i imao novaca, onda bih zimi živio ovdje. Tä Italija je, a da se i ne govori o njezinoj prirodi i toploti, jedinstvena zemlja, gdje se uvjeravaš, da je umjetnost zaista car svega, a takvo uvjerenje bodri.

Zdrav sam. Budite i Vi zdravi. Sve pozdravljam

Vaš A. Čehov

66.

A. S. Suvorinu

Aleksin, 10. svibnja 1891.

10. svibnja

Vaše sam pismo primio. Merci. Jedinica se potpisuje Dedlov-Kign[1], beletrist i interesantan putnik, kojega ja poznajem po pričanju, ali nisam čitao. Jest, Vi imate pravo, duši je mojoj potreban balzam. Sada bih sa zadovoljstvom i čak sa radošću pročitao nešto ozbiljno, ne samo o sebi, već uopće. Čeznem za ozbiljnim štivom i u zadnje me vrijeme cijela ruska kritika uopće ne hrani, vać samo razdražuje. S oduševljenjem bih pročitao štogod novo o Puškinu ili Tolstoju — to bi bio balzam za besposleni moj um...

Također tugujem za Venecijom i Firenzom i bio bih spreman da se još jedamput popnem na Vezuv; a Bologna je izblijedjela u mome sjećanju i potamnjela, što se pak tiče Nice i Pariza, kada ih se sjetim, »s odvratnošću čitam život moj«[2].

U »Vjesniku strane književnosti« u posljednjem je svesku štampana Ujdova pripovijetka, koju je preveo s engleskog naš Mihajlo, porezni inspektor. Zašto ja ne znam jezika? Čini mi se, da bih beletristiku divno prevodio; kada čitam tuđe prijevode, onda u svome mozgu mijenjam i premećem riječi, te mi ispada nešto lagano, eterično, nalik na čipke.

Ponedjeljkom, utorkom i srijedom pišem sahalinsku knjigu, a u ostale dane, osim nedjelje, roman, a u nedjelju malene pripovijetke. Radim s voljom, ali jao! — moja je porodica mnogobrojna, i ja, koji pišem, nalik sam na raka, koji sjedi u rešetu s drugim rakovima: tijesno mi je. Vrijeme je stalno lijepo, mjesto gdje stoji ljetnikovac suho i zdravo, šume ima mnogo... U Oki ima mnogo rakova i riba. Vidim

---

[1] *Dedlov-Kign*, Vladimir Ludovigovič (1856—1908) — beletrist, kritičar i publicist; objavljivao radove pod pseudonimima »Djelov«, »D«, »A. B.« i »1«; putopisac, koji je izdao svoje putopise u nekoliko knjiga; veoma visoko cijenio Čehova.

[2] *»s odvratnošću čitam život moj«* — stih iz Puškinove pjesme »Uspomena« (Čehov je samo promijenio Puškinovu riječ »čitajući« u »čitam«).

vlakove i parobrode. Općenito, da nije tijesno, bio bih veoma, veoma zadovoljan. Kada ćete Vi doći u Moskvu? Napišite, molim Vas. Francuska Vam se izložba ne će svidjeti, na to se pripravite. Vama će se svidjeti Oka, kad u 5 sati ujutro sjednemo u Serpuhovu na šugav parobrodić i zaplovimo prema Kalugi.

Ženiti se ne namjeravam. Htio bih sada biti malen, ćelav starčić, sjediti za velikim stolom u lijepu kabinetu.

Budite zdravi i mirni. Duboko se klanjam svima Vašima. Pišite mi, molim vas.

Vaš A. Čehov

Pišem vodvilj. Lica: Ana Ivanovna, Ajvazovski, general Bogdanovič, Ivan Pavlovič Kazanski i cenzor Makarov.

67.

A. S. Suvorinu

Bogimovo, 27. svibnja 1891.

27. svibnja, 4 sata ujutro.

Mangus je pobjegao u šumu i nije se vratio. Kobilica-sisanče, koju smo kupili za 75 kop. udavila se. Hladno je. Nema novaca. Ali pored svega toga ja Vam ne zavidim. Sada se ne može živjeti u gradu — to je i dosadno i nezdravo. Htio bih, da Vi od jutra do ručka sjedite gdjegod na terasi, pijete čaj i pišete štogod umjetničko, dramu, ili već štogod, a poslije ručka do mraka da lovite ribu i mirno razmišljate. Vi ste već odavno zaslužili pravo, koje Vam sada kojekakve slučajnosti onemogućuju, i mene je sram, i čini mi se nepravedno, što ja živim mirnije od Vas. Zar ćete zaista Vi cio mjesec živjeti u gradu? To je čak strašno.

S korekturom je sve u redu. Neupokojev se, vjerojatno, već smirio. Knjige, o kojima sam Vam pisao, već su primljene. Sa Ščeglovom o njegovoj drami nikada nisam ništa razgovarao. Odakle mu to, da sam ga hvalio?

Vi pišete, da sam čovjek od opeke, pokriven krečom i da ništa ne dajem za novine. Ali shvatite moj položaj. U mojoj

je književnoj djelatnosti takav krš i nered, da bi sam vrag slomio nogu. Bio sam počeo pisati pripovijest — omelo me inozemstvo; sada nemam kada da nastavim pripovijest — Sahalin mi je na vratu. Sjeo bih da pišem sitnice. A i pokušao sam već, ali misao, da do jeseni *moram* dovršiti Sah (alin), paralizira mi svaku sposobnost. Pričekajte, mili moj, brzo ću zbaciti s leđa robiju i bit ću potpuno Vaš, od glave do pete. Dajem Vam časnu riječ, da će se sahalinska knjiga štampati ujesen, jer je ja, časna riječ, već pišem i pišem, a ako ne vjerujete, onda Vam mogu poslati stvarne dokaze. Zbog toga, što ustajem s kokošima, nitko mi ne smeta da radim, i posao mi dobro napreduje, premda je i pipav, zamoran posao, i nimalo se ne isplati: zbog kakva jednog jedincatog šugavog retka moraš po cio sat prekopavati po papirima i iznova čitati svakakve dosadne burgije. Pisati o klimi ili po mrvicu sastavljati historijsko-kritički prikaz robije — kako je to dosadno, bože moj!

Pišete, da su u posljednje vrijeme »djevojčice postale toliko javno raskalašene«. Ah, ne budite Žitelj[1]! Ako su one i pokvarene, onda tu vrijeme nije baš nimalo krivo. Prije su čak bile raskalašenije: jer se ta raskalašenost, takoreći, uzakonjivala. Sjetite se Katarine, koja je htjela oženiti Mamonova 13-godišnjom djevojčicom. Puškin se u svome »Nadzorniku poštanske stanice« strastveno ljubi s 14-godišnjom djevojčicom, a svima je Shakespearovim junakinjama po 14 ili 16 godina. I nemate baš toliko slučajeva, da generalizirate.

Uzgred budi rečeno o djevojčicama *(dalje slijedi 13½ prekriženih redaka, koji se nikako ne daju pročitati).*

Novost: napravili smo sebi ruletu. Ulog nije veći od kopjejke. Prihod od rulete namijenjen je zajedničkoj stvari — organiziranju piknika. Ja držim banku.

Da ste mi zdravo. Ne odajite se mračnim mislima, sve će dobro proći. Pozdravite Anu Ivanovnu, Nastju i Borju.

Vaš A. Čehov

---

[1] *Žitelj* — Djakov, Aleksandar Aleksandrovič (1845—1895) — reakcionarni publicist i beletrist, objavljivao radove pod pseudonimima »Žitelj« i »Nezlobim«, bio je suradnik »Novoga vremena«

68.

A. S. Suvorinu

Moskva, 8. rujna 1891.

8. ruj. Moskva, Ml. Dmitrovka, k. Firgang.

Već sam se preselio u Moskvu i stalno sjedim kod kuće. Porodica se brine, da promijenimo stan, a ja šutim, jer sam lijen da se okrenem. Da bude jeftinije, žele se preseliti bliže Djevičjemu Polju.

Za moju pripovijest ne odgovara naslov »Laž« koju mi Vi preporučujete. On odgovara samo tamo, gdje je riječ o svijesnoj laži. Nesvijesna laž nije laž, već pogreška. To, što mi imamo novce i jedemo meso, Tolstoj naziva lažju — to je previše.

Jučer su me obavijestili da je Kurepin beznadno bolestan. Ima rak na vratu. Prije nego što umre, rak će mu pojesti polovicu glave, i izmučit ga neuralgijama. Kažu, da Vam je Kurepinova žena pisala.

Smrt pomalo kupi ljude. Zna svoj posao. Napišite dramu: stari kemičar pronašao je eliksir besmrtnosti — uzimati po 15 kapi i vječno ćeš živjeti; ali kemičar razbije bocu s eliksirom od straha, da će vječno živjeti takve mrcine kao što su on i njegova žena. Tolstoj poriče besmrtnost čovječanstvu, ali, bože moj, koliko tu ima ličnoga! Prekjučer sam čitao njegov »Pogovor«[1]. Bilo Vam pravo ili ne, ali to je gluplje i zagušljivije, nego »Pisma gubernatorici«[2], koja ja prezirem. Vrag neka nosi filozofiju velikih svijeta ovoga! Svi su veliki mudraci despoti, poput generala i nepovjerljivi su i nedelikatni, kao generali, zato što su uvjereni, da će ostati nekažnjeni. Diogen je pljuvao u brade znajući, da mu se za to ne će ništa dogoditi; Tolstoj grdi liječnike nazivajući ih nitkovima i neznalački pristupa velikim pitanjima, zato što je on isto takav Diogen, kojega na policiju ne ćeš odvesti, niti ga

---

[1] *»Pogovor«* — uz »Kreutzerovu sonatu«.

[2] *»Pisma gubernatorici«* — Čehov misli na pisma A. O. Smirnovoj-Rosset, ženi kaluškog guebrnatora, u »Izabranim mjestima iz prepiske s prijateljima« od Gogolja.

u novinama izgrditi. Dakle, dovraga i filozofija velikih svijeta ovoga! Ona, sva, sa svim nakaznim pogovorima i pismima gubernatorici ne vrijedi koliko jedna kobila iz »Platnomjera«[3].

Pozdravite druga iz gimnazije Alekseja Petroviča i poželite mu dobro zdravlje, veselo raspoloženje i zanosne snove. Želim mu da usne golu Španjolku s gitarom.

Ani Pavlovnoj i Alekseju Aleksejeviču i djeci najdublje poštovanje.

Da ste mi zdravo i ne zaboravite mene grešnoga. Veoma mi je dosadno.

Vaš A. Čehov

69.

V. A. Tihonovu*

Moskva, 14. prosinca 1891.

14. prosinca

Mili Vladimire Aleksejeviču, Vaše pismo, o kojem pišete, ja *nisam* primio.

Zaista ne znam, što ću s naslovom moje pripovijetke! »Velik čovjek« mi se uopće ne sviđa. Treba nazvati nekako drugačije — to svakako. Nazovite ovako — »Cvrčak«.

Dakle, znači »Cvrčak«. Ne zaboravite promijeniti.

150 r. sam primio. Merci.

Želim Vam sve dobro.

Vaš A. Čehov

---

[3] »Platnomjer« — Tolstojeva pripovijetka.

* *Tihonov, Vladimir Aleksejevič* (1857—1914) — dramski pisac i beletrist, urednik tjednog književno-umjetničkog ilustriranog lista »Sjever«, a kasnije urednik »Njive«.

70.

N. M. Ježovu

Petrograd, 2. siječnja 1892.

2. siječanj

Mnogo sreće u Novoj godini!

Šaljem Vam sto rubalja; od njih 41 r. pripada Vama, a ostalih 59 budite dobri, da usput odnesete u Firgangovu kuću i uručite mojoj majci. U kancelariji Volkova (Kuznjecki, pokraj Glazunova) izdaju novce bez lične legitimacije.

Gradovskom[1] će 9 rubalja odnijeti Bilibin, s kojim ću, uzgred budi rečeno, sutra ručati u gostionici.

Jučer sam se provodio na jubileju »Petrograd(skih) novina«. Hudekov mi je uručio dvije značke s imenima (nažalost srebrne), da predam Vama i A. Gruzinskom. Ta ću Vam odlikovanja uručiti na dan svoga dolaska. Isti Hudekov odredio mi je 40 k. po retku i dao 200 rubalja unaprijed, iako ga to nisam molio.

Vaša je »Žena« divna pripovijetka. Pročitao sam je s velikim zadovoljstvom. I svi je ostali hvale.

Lejkin kaže, da je ona Vaša pripovijetka, koja se nalazi kod njega, također dobra.

A. S. Lazarevu recite, da Tihonovu i Ščeglovu više nije dosadno, jer su obojica primili »Zanimljive pripovijetke«.

U »Petrograd(skim) novinama objavljene su slike A. S. Lazareva i Vaša. Pod Vašom je napisano — Lazarev, a pod slikom Lazareva — Ježov. To ne valja.

Ali, strogi čovječe, budite zdravi i snishodljivi prema našim slabostima. Aleksandru se Semjonoviču klanjam veoma duboko.

Želim Vam sve dobro!

Napišite mi, da ste novac primili.

Vaš A. Čehov

Općenito govoreći, u Piteru su Vašom književnom djelatnošću veoma zadovoljni. Međutim žale, što Vašim pripovijetkama nedostaje dotjerivanja i što ste često nemarni.

---

[1] *Gradovski, Grigorij Konstantinovič* (1842—1920) — publicist, jedan od inicijatora književnoga fonda i njegov predsjednik.

Aljbov veoma hvali Vašu pripovijetku; štampat će je u ožujku.

Što se tiče toga, da Vam se šalje »Sjever« i »Sjeverni vjesnik«, prijavu ću učiniti pravovremeno.

71.

A. S. Suvorinu

Moskva, 22. siječnja 1892.

22. siječ.

Dakle, vratio sam se u Nižegorodsk. gub. Budući da se nadam, da ćemo se ubrzo vidjeti, i jer ću o gradu pisati sutra ili prekosutra, sada ću reći samo ukratko: u novinama glad *nije* uvećan. Stanje je loše. Vlada se ne ponaša loše, pomaže koliko može, zemstvo ili ne umije, ili podvaljuje, a privatna dobrotvornost jednaka je ništici. U mome je prisustvu za 20 tisuća ljudi bilo poslano iz Petrograda 54 puda dvopeka. Dobrotvori žele sa pet hljebova nahraniti pet tisuća — kao u evanđelju.

Dobro sam se naputovao. Bila je surova mećava, jedne sam večeri zalutao i gotovo me zamelo. Odvratan osjećaj. Bio sam kod Baranova. Kod njega sam doručkovao i ručao, i na njegovim gubernatorskim kolima dovezao se do kolodvora.

Općenito govoreći, privatnoj inicijativi, barem u Nižegorodskoj guberniji, administracija ne čini smetnje, već naprotiv. Radi, što hoćeš. Kod kuće sam našao korekturu »Kaštanke«. Alahu, kakvih li crteža! Dragi moj, spreman sam dati slikaru još svojih 50 r., samo da ne bude tih crteža. Što je to? Stolice bez naslona, guska nese jaja, buldog umjesto taka...

Kad bi u Petrogradu i u Moskvi govorili i brinuli se da doskoče gladu jednako mnogo kao i u Nižnjem[1], onda ne bi bilo glada.

---

[1] *Nižnji Novgorod* — danas Gorki.

A kako je divan narod u Nižegorodskoj guberniji. Seljaci jedri, vrijedni, sve po izbor momci — svaki bi mogao poslužiti kao model za trgovca Kalašnjikova[2]... I pametan narod.

Moskovski bogataš Šelaputin ima konjski čir — maločas mi to rekoše.

No, čekam Vas, da otputujemo u Bobrov. Odgovorite, kad ćete u Moskvu.

Želim Vam sve dobro.

Vaš A. Čehov

Zamolite Alekseja Aleksejeviča, da mi što prije pošalje članak rudarskog inženjera Bacevića o nafti. Zaboravio sam ga pročitati u Petrogradu.

72.

V. A. Tihonovu

Moskva, 22. veljače 1892.

22. veljače

Oprostite, vrlo cijenjeni Vladimire Aleksejeviču, da tako dugo nisam odgovarao na Vaše pismo. Prvo, tek sam se nedavno vratio u Voronješk. gub., a drugo, kupujem imanje (da ga ne ureknem) i cijele dane provodim u svakovrsnim bilježničkim, bankovnim, osiguravajućim i drugim parazitskim ustanovama. Sličan sam čovjeku, koji je svratio u gostionicu, samo zato, da pojede kotlet s lukom, ali susrevši prijateljski naklonjene ljude, naljoskao se, naždera se kao svinja, i platio račun od 142 r. 75 k. Računao sam kupiti za pet tisuća, i da će mi ta svota biti dovoljna, ali jao! — udavi, utjelovljeni u liku svakakvih tapija, založnica, hipoteka i t. d. kod prvog su me nastupa okovali, te čujem kako mi pucaju kosti, i zatvorenih očiju jasno vidim, kako mi se imanje prodaje na javnoj dražbi. Jao!

Vi uzalud mislite da ste pretjerali na Šćeglovljevu imendanu. Popili ste malo više, i to je sve. Plesali ste, kad su svi

[2] *trgovac Kalašnjikov* — Stjepan Paramonovič Kalašnjikov, junak Ljermontovljeve »Pjesme o Caru Ivanu Vasiljeviču, mladom opričniku i smjelom trgovcu Kalašnjikovu«.

plesali, i Vaša džigitovka na fijakerskim bokovima, nije izazvala ništa, osim općeg zadovoljstva. Što se tiče Vaše kritike, ona, vjerojatno, nije bila vrlo stroga, jer je se ja ne sjećam. Sjećam se samo, da smo se ja i Vvedenski[1], slušajući Vas, nečemu mnogo i dugo glasno smijali.

Treba Vam moja biografija? Evo je: Rodio sam se u Taganrogu 1860. g. 1879. završio sam taganrošku gimnaziju, 1884. završio sam na Moskovskom univerzitetu medicinski fakultet. 1888. dobio sam Puškinsku nagradu. 1890. putovao sam na Sahalin preko Sibira i morem natrag. 1891. bio sam na turneji po Evropi, gdje sam pio izvrsno vino i jeo ostrige. God. 1892. lumpao sam na imendanu s V. A. Tihonovom. Počeo sam pisati god. 1879. u »Cvrčku«. Moje su zbirke: »Šarene pripovijetke«, »U sumraku«, »Pripovijetke«, »Namršteni ljudi«, i pripovijest »Dvoboj«. Grešan sam i zbog drama, premda umjereno. Preveden sam na sve jezike, osim stranih. Uostalom, već su me odavno Nijemci preveli. Česi i Srbi također me hvale. A i Francuzi se ne boje uzajamne ljubavi. Ljubavne sam tajne otkrio u 14. godini. S prijateljima, kako liječnicima tako i s književnicima, u najboljim sam odnosima. Neženja. Htio bih primati penziju. Bavim se medicinom i čak toliko, te se dešava, da ljeti obavljam sudsko-medicinske sekcije, kojih nisam obavljao već oko 2—3 godine. Od književnika dajem prednost — Tolstoju, a od liječnika — Zaharjinu.

Ipak, sve je to besmislica. Pišite, što želite. Ako nema činjenica, onda ih nadomjestite lirikom.

Želim Vam zdravlje i sreću. Pozdravite Vaše kćeri.

Vaš A. Čehov

73.

L. S. Mizinovoj

Melihovo, 29. ožujka 1892.

Nedjelja

Mila Melita, donisite moje »Nevine riječi« i, molim, oslobodite iz zarobljeništva moje »Šarene pripovijetke«.

---

[1] *Vvedenski, Arsenije Ivanovič* — književni kritičar.

Svi mi nestrpljivo čekamo Vaš dolazak. Sobe su dobile plemenit izgled, postalo je prostrano, i jučer smo cio dan čistili šupicu, u kojem ćemo smjestiti naše drage goste.

Ah! Noću je kraj nas, jedno pored drugoga, izgorio do temelja gospodski dom vlastelinke Kuvšinnikove[1] (Safine[2] imenjakine). To je opomena. Naša kuća i vrt bili su sasvim obasjani vatrom, u crkvi su zvonili, narod je vikao, a mi nismo ništa vidjeli ni čuli, jer smo čvrsto spavali. Svojski spavamo. Liježemo u 8 sati navečer i ustajemo u 7. Također dobro jedemo. Uopće, može se jamčiti, da ćemo tako već za jednu godinu bit prava stoka. Bavim se fizičkim poslovima: mišice mi jačaju; svaki čas postajem snažniji, tako da ću se kad moje imanje bude prodano na dražbi, zaposliti kao atleta u cirkusu Solomonskoga.

Kakve ćemo muke morati smisliti za Vas, ako Vi k nama ne dođete? Ja ću Vas ofuriti i užarenim ću kliještima istrgnuti s Vaših leđa komad govedine.

Imamo mnoštvo stjenica i žohara, pravimo od njih sendviče i jedemo. Ukusno je.

Napišite mi, Melita, barem dva retka. Ne predajte nas prerano zaboravu. Barem se pravite kao da nas se još sjećate. Varajte nas, Lika. Bolja je prijevara, nego ravnodušnost.

Bit će Vam udobno kod nas. Ako na našem imanju i nema kojekakvih gluposti, mi ćemo se potruditi, da Vam one ne bi nedostajale.

Imamo prekrasnu lipovu aleju. Po njoj se već može šetati, jer smo u njoj očistili snijeg i bacili ga u ribnjak. Ovdje se ribnjakom zove malena jama, u kojoj na dnu ima malo leda kavene boje.

Novaca nema, Melita. Malo je zagušljivo. Vratanca na prozorima nema. Otac je nakadio tamjanom. Ja sam zasmrdio terpentinom. Iz kuhinje dopiru mirisi. Boli glava. Osa-

---

[1] *Kuvšinnikova*, Sofija Petrovna (1847—1907) — slikarica i učenica I. I. Levitana. Život Kuvšinnikovih i ljubav S. P. s I. I. Levitanom našli su odraza u Čehovljevoj pripovijesti »Cvrčak«.

[2] *Melita i Safo* — lica iz Grillparzerove tragedije »Safo«, koja se davala u Moskovskom Malom teatru. Čehov je ta imena dao i po nekoj sličnosti imena kao i po sličnosti uzajamnih odnosa Sofije Petrovne Kuvšinnikove, L. S. Mizinove i I. I. Levitana.

mljenosti nema. A što je glavno — nema Melite i nema nade, da ću je vidjeti danas ili sutra.

Budite mi zdravi. Varajte nas, Melita.

Pozdravite Levitana.

A prijevod? Što je s prijevodom? Zar Vi mislite, da ću Vam zabadava platiti?

Vaš od glave do pete, svom dušom i srcem, do samoga groba, do samozaborava, do gubitka prisebnosti, do bjesnila

Antuan T i e k ö f (izgovor kneza Urusova)

74.

L. A. Avilovoj

Melihovo, 29. travnja 1892.

29. travnja St. Lopasnja

Poštovana Lidijo Aleksejevna, ja nikada u životu nisam pisao pjesama. Uostalom, jedamput sam samo napisao u album basnu jednoj djevojčici, ali to je bilo veoma, veoma davno. Basna je sve do sada živa, mnogi je znaju napamet, ali je djevojčici već 20 godina, a ja, pokoran općemu zakonu, predstavljam starog književničkog psa, koji gleda na stihoklepstvo svisoka i zijevajući. Vjerojatno pod mojom firmom piše netko s istim prezimenom ili samozvanac. Čehovih ima mnogo.

Da, na selu je sada lijepo. Ne samo lijepo, nego čak izvanredno. Pravo proljeće, drveće je razvilo pupoljke, vruće je. Pjevaju slavuji i svakojako se glasaju žabe. Nemam ni groša, ali ovako rasuđujem: nije onaj bogat, tko ima mnogo novaca, već onaj, tko ima mogućnosti da sada živi u raskošnim prilikama, koje pruža rano proljeće. Jučer sam bio u Moskvi, ali se umalo nisam ugušio od dosade i svakakvih napasti. Možete zamisliti, jedna moja znanica, dama od 42 godine[1], prepoznala je sebe u dvadesetgodišnjoj junakinji moga »Cvrčka« (»Sjever« Br. 1. i 2.), i sva me Moskva optu-

---

[1] *... dama od 42 godine* — S. P. Kuvšinnikova.

žuje zbog paskvila. Glavni dokaz — vanjska sličnost: dama se bavi slikarstvom, muž joj je doktor, a ona živi sa slikarom.

Završavam pripovijest veoma dosadnu[2], jer u njoj uopće nema ni žene, ni ljubavnog elementa. Očima vidjeti ne mogu takve pripovijesti, a napisao sam nekako slučajno, iz lakomislenosti. Mogu Vam poslati separat, ako poslije lipnja budem znao Vašu adresu.

Htio bih napisati i komediju, ali mi smeta rad na knjizi o Sahalinu.

Želim Vam sve dobro; glavno je, budite zdravi.

Jeronim Jeronimovič[1] pisao mi je, da ste Vi u dobrim kada se pišu žalosne pripovijetke. I Vi me niste razumjeli. Nad pripovijetkama se može i plakati, i stenjati, može se patiti zajedno sa svojim junacima, ali, smatram, treba to tako raditi, da čitalac ne opazi. Što objektivnije, to je dojam snažniji. Eto što sam htio reći.

Iskreno odani A. Čehov

75.

P. V. Bikovu*

Melihovo, 4. svibnja 1892.

Mnogopoštovani Petre Vasiljeviču!

Jeronim Jeronimovič[2] pisao mi je, da ste Vi u dobrim odnosima s redakcijom »Svjetske ilustracije«. Budite dobri, kad Vam se pruži prilika, poručite redakciji, da oglas, u kojem me hvale kao »visokotalentiranog« i naslov moje pripovijetke štampa golemim slovima — taj je oglas ostavio na mene veoma neugodan dojam. To je nalik na reklamu zu-

---

[2] *... pripovijest veoma dosadnu* — Čehov je obavljao korekturu i završavao pripovijest »Paviljon br. 6«.

* *Petar Vasiljevič Bikov* — urednik časopisa »Svjetska ilustracija«, bibliograf; uredio je sabrana djela mnogih pisaca, među kojima i A. P. Čehova.

[1] *Jeronim Jeronimovič Jasinski* (1850—1930) — beletrist i novinar; u početku svoje djelatnosti surađivao u naprednoj štampi, a zatim prešao u reakcionarnu i bulevarsku. Poslije Oktobarske revolucije radio u Proletkultu.

bara ili maserke, i u svakom je slučaju neinteligentno. Poznam vrijednost reklame, i nisam protiv nje, ali za književnika skromnost i književni postupci u odnosu prema čitaocu i prijateljima čine najbolju i najvjerniju reklamu. Uopće u »Svjetskoj ilustraciji« nisam imao sreće: molio sam predujam, a počastili su me oglasom. Predujma nisu poslali — pa neka im bude, ali bi trebalo poštediti moju reputaciju. Oprostite, što Vam u ovome svome prvom pismu gunđam i kvarim raspoloženje.

Najljepše Vas molim, da mi oprostite i vjerujete, da sam Vam se požalio samo zato, što Vas iskreno cijenim.

4. svibnja St. Lopasnja, selo Melihovo

A. Čehov

76.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 28. svibnja 1892.

Život je kratak, i Čehov, od kojega Vi čekate odgovor, htio bi da taj život promakne kao munja sjajno i s trijeskom; on bi otputovao i na Prinčeve otoke i u Carigrad, i opet u Indiju i na Sahalin... Ali, prvo, on nije slobodan, ima plemenitu porodicu, kojoj je potrebno njegovo pokroviteljstvo. Drugo, u njemu je velika doza kukavičluka. Zavirivanje u budućnost ne nazivam drugačije nego kukavičlukom. Bojim se da se ne zapletem, a svako putovanje znatno komplicira moje financije. Ne, ne iskušavajte me bez nužde! Ne pišite mi o moru.

Htio bih, da se iz inozemstva vratite u kolovozu ili rujnu; onda bih ja otputovao s Vama u Fedosiju, jer inače ove godine ne ću biti na moru. Strašno, strašno sam se zaželio parobroda i uopće slobode. Ogadio mi se miran, bogobojažljiv život.

Kod nas je vruće. Padaju tople kiše. Večeri su zanosne! Za vrstu od moje kuće može se lijepo kupati i ima lijepih mjesta za piknike, ali nemam vremena ni za kupanje, ni za piknike. Ili pišem škripeći zubima, ili pak rješavam novčana

pitanja s drvodjelcima i radnicima. Miša je od pretpostavljenih dobio strogi ukor zbog toga, što nedjelju provodi kod mene i ne sjedi kod kuće, i sada moram sam da se bavim gospodarstvom, u koje ne vjerujem, jer je mizerno i više nalik na gospodsku zabavu nego na posao. Kupio sam tri mišolovke i lovim dnevno po 25 komada miševa i odnosim ih u šumu. U šumi je divno. Spahije strašno glupo rade, što žive u parkovima i voćnjacima, a ne u šumama. U šumi se osjeća prisutnost božanstva, a da se i ne govori o tome, da se isplati u njoj živjeti — nema sječe i briga je oko šume manja. Ja bih na Vašem mjestu kupio 200—300 des. dobre šume, proveo bi puteve i puteljke i unutra bi sagradio zamak. Šumske su krčevine divnije nego aleje.

Šta da radim s Monte-Kristom? Tako sam ga skratio, da nalikuje na čovjeka, koji je prebolio tifus. Iz debeljka je ispao suhonjav subjekt. Prvi dio, dok grof nije bogat, veoma je zanimljiv i dobro sastavljen, a drugi, s malim iznimkama, nesnosan je, jer u njemu Monte-Kristo radi i govori samo suhoparne gluposti. Ali općenito je roman efektan. Da ga odgodimo do jeseni?

Doputovale su nam odjednom tri gospođice. Jedna je od njih grofica, i Miša se oko nje trudi faire la carrière. Druga je — Vama poznata Nataša Lintvarjeva, koja je donijela s juga životnu radost i lijep smijeh.

Sudeći po novinama, život je svagdje dosadan. Pišu, da je u Zakavkazju harala kolera, i da je već vladala u Parizu. Prije nego što otputujete u Carigrad, raspitajte se, nije li tamo uvedena karantena za brodove, koji dolaze iz luka Crnoga mora. Karantena — to je takvo iznenađenje, kojega ne daj bože nikome. Gore je od zatvora. Sada ju nježno nazivaju »trodnevnom opservacijom«.

U srednjoj Rusiji konji imaju influencu i ugibaju. Ako se vjeruje u svrsishodnost svega što se događa u prirodi, i onda je, očito, priroda napregla svu snagu, da se oslobodi malokrvnih i nepotrebnih joj organizama. Glad, kolera, influenca... Ostat će samo zdravi i čvrsti. A ne vjerovati u svrsishodnost nije moguće. Kod nas su najednom čvorci nekuda odletjeli, i stari i mladi. To nas je zabrinulo, jer je do seljenja ptica još daleko. Ali najednom saznajemo, da su prije nekoliko dana preko Moskve letjeli oblaci južnih vi-

linskih konjica, za koje su mislili da su skakavci. Pita se: kako su naši čvorci saznali, da će upravo toga i toga dana i toliko vrsta daleko do Melihova letjeti insekti? Tko im je to javio? Zaista je velika tajna ova. Ali tajna je mudra. Ta se mudrost, treba misliti, krije i u gladima i bolestima. Mi i naši konji prestavljamo vilinske konjice, a glad i kolera — čvorke.

Kupio sam u našoj trgovini prekrasan kroket.

Roba je dobra, i cijena je veoma pristojna.

Dakle, pišite, kad putujete. Dao Vam bog da dobijete na lutriji ili da naslijedite 300 tisuća, da kupite imanje kraj Lopasnje.

Budite mi zdravi

Vaš A. Čehov

77.

V. G. Čertkovu

Melihovo, 18. lipnja 1892.

18. lipnja

Milostivi gospodine
Vladimire Grigorjeviču!

Ja sada ne stanujem u Moskvi, već u Serpuhovskom kotaru, pa sam zato vaše pismo, poslano u svibnju, primio tek jučer. Moja je adresa: St. Lopasnja, Mosk.-Kursk. cesta, selo Melihovo — to je za obična pisma, a za svaku drugu korespondenciju — g. Serpuhov, selo Melihovo.

Teško je davati ocjenu vlastitim djelima, ali mi se čini, da moja pripovijetka »Žena« nije prikladna za Vas. Ako Vi drugačije mislite, onda, molim Vas, uzmite je i štampajte. Potražit ću u svom stolu pa ću, možda, naći kakvu drugu pripovijetku i poslati Vam. Htio bih da moja suradnja u Vašem poduzeću prođe bez »Žene«.

Pripovijetku štampajte i izdajte pod onim uvjetima, za koje Vi smatrate da su pravedni, t. j. koji Vam najbolje odgovaraju u određenom času. Na kraju svoga pisma, pozivajući se na svoje neiskustvo u određivanju autorskog hono-

rara, Vi mi nudite, da dadnem o tome svoje mišljenje. Ali se ni ja ne mogu pohvaliti iskustvom. Do sada mi se samo jedamput desilo da dajem svoja djela za jeftina izdanja, a upravo A. S. Suvorinu za njegovu »Jeftinu biblioteku«. On mi plaća za svako izdanje »Dječurlije« 100 rubalja. Koliko primjeraka ima u svakom izdanju, ne sjećam se. Vi se njemu obratite pismom, t. j. Suvorinu. Računi njegovi s autorima, čini se, nisu tajna, i on će Vam, vjerojatno, saopćiti točne brojke i motive, koji ga rukovode pri određivanju honorara, kada kupujete materijal za svoju »Jeftinu biblioteku«. Njegova je adresa: Oesterreich, Franzensbad, poste restante.

Želim Vam sve dobro.

Vaš pokorni sluga

A. Čehov

Knjižicu s »Vanjkom«, budite dobri pa pošaljite u Serpuhov. Ako niste odustali, da izdajete moju pripovijetku »Seoske žene«, onda ne odbijte da mi pošaljete korekturu. Ne ću je dugo zadržati.

78.

L. S. Mizinovoj

Melihovo, 28. lipnja 1892.

28. lipnja, 4 sata ujutro

Plemenita čestita Liko! Čim ste mi napisali, da me moja pisma ni na što ne obvezuju, lagano sam uzdahnuo, i evo Vam sada pišem dugačko pismo bez straha, da će me kakva tetica vidjevši ove retke oženiti takvim čudovištem kao što ste Vi. Sa svoje strane također žurim da Vas umirim, da Vaša pisma u mojim očima imaju samo značenje mirisnog svijeća, ali ne dokumenata; poručite barunu Štakelbergu, stričeviću[1] i dragunskim oficirima, da im ja ne ću biti na smetnju. Mi, Čehovi, suprotno njima, Ballasima[2], ne smetamo mladim djevojkama da žive. To je naš princip. Dakle, Vi ste slobodni.

---

[1] *barun Stakelberg* i stričević — udvarači L. S. Mizinove, koje ona malo komično opisuje u svojim pismima.

[2] *Ballas* — također jedan od udvarača L. S. Mizinove.

Kod nas se udomaćilo zabludjelo bolonsko psetance, ne zna se kome pripada. Došao je Semaško. Grofica je otputovala i uskoro će opet doći. U zraku jako miriše na ono, što se Mišinim jezikom zove karijera. Što još? Zriju višnje. Jučer smo jeli valjuške od višanja sa slatkim od ogrozda. Usput o slatkom. Moj susjed Varenikov po svaku cijenu želi da od mene kupi ovaj komad zemlje. Daje nam da sve zgrade srušimo i prenesemo, dopušta nam da živimo ovdje do naredne (g. 1894) zime i platit će, vjerojatno ne manje od 10 tisuća. Šta kažete? Čeznem da se preselim na onu zemlju. Ako mi pođe za rukom da skuham kašu s Varenikovom, onda ću u jesen početi graditi u svojoj šumskoj pustinji, i mojoj potpunoj sreći nedostajat će samo one tri tisuće, o kojima sam Vam govorio. Kantalupa, znam: pošto ste odrasli, prestali ste me voljeti. Ali u ime zahvalnosti za prijašnju sreću, pošaljite mi tri tisuće. To Vas ne će ni na što obavezati, a ja Vam ne ću ostati dužan, zimi ću Vam poslati maslaca i suhih višanja.

Kod nas je sve tiho; mirno i skladno, ako se ne uzme u obzir buka, koju prave djeca moga starijeg brata. Ali pisati je ipak teško. Ne mogu se usredsrediti. Da bih mogao misliti i stvarati, moram odlaziti u baštu i tamo plijeviti jadnu travu, koja nikome ne smeta. Imam senzacionalnu novost: »Ruska misao« mi je preko Lavrova poslala pismo puno delikatnih osjećaja i dokaza prijateljstva. Dirnut sam, i kad ne bi bilo moje podle navike da ne odgovaram na pisma, onda bih odgovorio, da svađu, od prije dvije godine, smatram završenom. U svakom slučaju, onu liberalnu pripovijest, koju sam počeo uz Vas, čedo moje, šaljem u »Rusku misao«. Eto što se događa.

Sanjate li Levitana crnih očiju, punih afrikanske strasti? Primate li i dalje pisma od Vaše sedamdesetgodišnje suparnice[3] i odgovarate li joj licemjerno? U Vama, Liko, sjedi veliki krokodil, i ja zapravo dobro činim, što se pokoravam zdravoj pameti, a ne srcu, koje ste Vi ugrizli. Dalje, dalje od mene! Ili ne, Liko, ma što bilo: dopustite da me uhvati vrtoglavica od Vaših mirisa, i pomozite mi da čvršće zategnem omču, koju ste mi već namaknuil na vrat.

---

[3] ... *sedamdesetgodišnja suparnica* — L. S. Kuvšinnikova.

Zamišljam, kako zlurado likujete i kako se demonski grohotom smijete čitajući ove retke... Ah, čini se, da pišem gluposti. Poderite ovo pismo. Oprostite, što je pismo tako nečitko napisano i ne pokazujte ga nikome. Ah, ah!

Basov[4] mi je pisao, da ste opet počeli pušiti. To je podlo, Liko. Prezirem Vaš karakter.

Svaki dan padaju kišice, ali zemlja je ipak suha.

No, doviđenja, kukuruzu moje duše. Prostački s poštovanjem ljubim Vašu pudrijeru i zavidim Vašim starim čizmama, koje Vas svaki dan vide. Pišite mi o Vašim uspjesima. Budite sretni i ne zaboravljajte od Vas pobjeđenoga

Cara Midijskoga

79.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 16. kolovoza 1892.

16. kolov.

Više ne ću pisati, pa da me zakoljete! Pisao sam u Opatiju, u St. Moritz, pisao sam barem deset puta. Do sada mi niste poslali ni jednu točnu adresu, i zato Vam ni jedno moje pismo nije stiglo, i moji dugački opisi i predavanja o koleri propali su uzalud. To vrijeđa. Ali je najuvredljivije, što mi poslije cijeloga niza mojih pisama o našim neprilikama u vezi s kolerom, najednom iz azurnog Biaritza pišete, da zavidite mojoj dokolici! Neka Vam Alah oprosti!

Dakle, živ sam i zdrav. Ljeto je bilo divno, suho, toplo, bogato zemaljskim plodovima, ali je sva njegova ljepota, koja je počela u lipnju, na kraju bila pokvarena vijestima o koleri. U ono vrijeme, kad ste me Vi u svojim pismima pozivali čas u Beč, čas u Opatiju, već sam bio rajonski liječnik Serpuhovskoga zemstva, hvatao sam za rep koleru i punom parom organizirao novu zdravstvenu stanicu. U mojoj su stanici 25 sela, 4 tvornice i 1 manastir. Ujutro je primanje bolesnika, a poslije putovanja po raznim mjestima. Putujem, držim predavanja Pečenzima, liječim, ljutim se, i

---

[4] *Basov* — rođak L. S. Mizinove.

budući da mi zemstvo nije dalo za organizaciju punktova ni kopjejke, moljakam u bogatih ljudi čas ovo, čas ono. Pokazao sam se kao divan prosjak; zahvaljujući mojoj prosjačkoj krasnorječivosti moja stanica ima sada 2 divne barake sa svim namještajem i oko pet baraka koje nisu divne, već loše. Oslobodio sam zemstvo čak troškova za dezinfekciju. Kreč, galicu i svakojako mirisavo smeće izmolio sam u tvorničara za svih svojih 25 sela. Ukratko, A. P. Kolomin mora se ponositi, što je išao u istu gimnaziju, u koju i ja. Duša mi je umorna. Dosadno je. Ne pripadati samo sebi, misliti samo o proljevima, trzati se noću od pasjega lajanja i lupanja na vrata (nisu li po mene došli?), putovati po nepoznatim putevima na kolima, koje vuku nekakve mrcine, čitati samo o koleri i čekati samo koleru, i u isti mah biti potpuno ravnodušan prema toj bolesti i prema onim ljudima, kojima služiš — to je, gospodine moj, takva papazjanija, od koje se ne ćeš dobro osjećati. Kolera je već u Moskvi i u Moskovsk. kotaru. Treba je čekati svaki čas. Sudeći po tome, kako se ona širi u Moskvi, sva je prilika, da već jenjava i da nevolje počinju slabiti. Isto tako treba misliti, da ona veoma popušta zbog mjera, koje su poduzete u Moskvi i kod nas. Inteligencija radi brzo ne štedeći ni života ni novaca, ja je svaki dan gledam i ganut sam, kada se pritom sjetim, kako su Žitelj i Burenjin izlijevali svoju žuč na tu inteligenciju, biva mi malo zagušljivo. U Nižnjem su liječnici i uopće kulturni ljudi pravili čudesa. Snebivao sam se od oduševljenja čitajući o koleri. U dobro staro vrijeme, kada su obolijevali i umirali na tisuće, nisu mogli ni sanjati o ovim nevjerojatnim pobjedama, koje se zbivaju pred našim očima. Žao mi je, što niste liječnik i ne možete podijeliti sa mnom zadovoljstvo, t. j.. dovoljno osjetiti, uvidjeti i ocijeniti sve, što se radi. Uostalom, o tome se ne može kratko govoriti.

Način liječenja od kolere zahtijeva od liječnika prije svega sporost, t. j. svakome bolesniku treba posvetiti 5—10 sati, a katkada i više. A kako ja namjeravam primjenjivati Kantarijevu metodu — klistire od tanina i ulijevanje rastvora kuhinjske soli pod kožu — moj će položaj biti gluplji od glupoga. Dok se ja budem bavio jednim bolesnikom, moći će da obole i da umru desetorica. Tā na 25 sela jedini sam ja, ako se ne računa i bolničar, koji me naziva Vaše visokoblagorođe,

neugodno mu je da puši u mojoj prisutnosti i ne može bez mene učiniti ni jednoga koraka. Pri pojedinačnim oboljenjima bit ću snažan, ali ako se epidemija razvije makar i do pet oboljenja dnevno, samo ću se uzbuđivati, umarati i osjećati se krivim.

Naravno, o književnosti nemam vremena ni misliti. Ne pišem ništa. Plaće sam se odrekao, da sačuvam barem malu slobodu djelovanja, i zato sam bez groša. Čekam da izmelju i prodaju raž, a dotle ću se hraniti »Medvjedom« i gljivama, kojih ima bezbroj. Usput da kažem, nikada nisam živio tako jeftino kao sada. Sve imamo svoje, čak i kruh svoj. Mislim, da za dvije godine svi moji kućni troškovi ne će prelaziti tisuću rubalja godišnje.

Kad saznate iz novina, da je kolera prestala, onda to znači, da sam se opet prihvatio pisanja. A dok služim u zemstvu, ne smatrajte me književnikom. U isti mah se ne mogu loviti dva zeca.

Pišete, da sam zapustio Sahalin. Nisam, to moje čedo ja ne mogu zapustiti. Kada me uhvati beletristička dosada, onda mi je prijatno latiti se čega, što nije beletristika. A pitanje, kada ću završiti Sahalin i gdje ću ga štampati, ne čini mi se važno. Dok na tamničkom prijestolju sjedi Galkin-Vraski nikako mi se ne će da izdajem knjigu. Jedino ako me nevolja prisili, onda je to drugo.

U svim sam Vam svojim pismima nametljivo postavljao jedno pitanje, na koje Vi, uostalom, ne možete odgovoriti: gdje ćete stanovati jesenas i ne biste li proveli sa mnom dio rujna i listopada u Fedosiji i na Krimu? Neodoljivo mi se hoće jesti, piti, spavati i razgovarati o književnosti, t. j. ništa ne raditi i u isto se vrijeme osjećati kao pošten čovjek. Uostalom, ako Vam se gadi moj nerad, onda Vam mogu obećati, da ću napisati s Vama ili pored Vas dramu, pripovijest... A? Ne želite? Pa neka Vam bude.

Dva puta je dolazila astronomka. Oba mi je puta s njom bilo dosadno. Bio je i Slobodin. On postaje sve bolji i bolji. Teška ga je bolest prisilila da doživi duševnu metamorfozu.

Vidite, kako puno pišem, iako nisam uvjeren, da će ovo pismo doći do Vas. Zamislite moju kolernu dosadu, kolernu usamljenost i prisilnu književnu besposlicu, i pišite mi više i češće. Ja dijelim s Vama osjećaj gađenja prema Francuzima.

Nijemci su kudikamo iznad njih, iako ih zbog nečega nazivaju tupima. A francusko-ruske simpatije ja isto tako volim kao Tatiščeva. Nešto ima lopovsko u tim simpatijama. Zato mi se dolazak Wirchowa[1] k nama strašno svidio.

Kod nas je rodio veoma ukusan krumpir i divan kupus. Kako se snalazite bez ščija. Ne zavidim Vam ni zbog mora, ni zbog slobode, ni zbog dobra raspoloženja, koje osjećate u inozemstvu. Rusko je ljeto najljepše. A, uzgred budi rečeno, i ne vuče me u inozemstvo. Poslije Singapura, Cejlona i, može se reći, našega Amura, Italija i čak krater Vezuva ne čine mi se zanosni. Nakon moga boravka u Indiji, u Kini, nisam vidio velike razlike između inozemstva i Rusije.

U Biaritzu sada živi moj susjed, vlasnik znamenite Otrade,[2] grof Orlov-Davidov, koje je pobjegao od kolere: on je svome doktoru za borbu protiv kolere dao samo 500 r. Njegova se sestra, grofica, koja živi u mome kotaru, kad sam došao k njoj, da porazgovaram o baraci za njezine radnike, držala tako prema meni, kao da sam se k njoj došao najmiti u službu. To me je zaboljelo u duši pa sam slagao da sam bogat čovjek. Isto sam slagao i arhimandritu, koji je odbio ustupiti prostoriju za bolesnike, kojih će, vjerojatno, biti u njegovu manastiru. Na moje pitanje, što će raditi s onima, koji obole u njegovu prenoćištu, odgovorio mi je: »Oni su ljudi imućni, i sami će Vam platiti...« Shvaćate li? Planuo sam i rekao mu, da mi nije stalo do plaće, jer sam bogat čovjek, nego do osiguranja manastira... Ima u životu veoma glupih i veoma uvredljivih prilika. Prije odlaska grofa Orlova-Davidova vidio sam se s njegovom ženom. U ušima joj golemi briljanti, podmetač pod haljinom, a ne umije se ponašati u društvu. Milijunašica. U društvu takvih osoba obuzima te glupi osjećaj seminariste, kada te spopadne želja da bez razloga budeš grub.

Kod mene često boravi i podugo sjedi pop, divan momak, udovac, koji ima nezakonite djece.

Pišite, jer će inače biti zlo.

Vaš A. Čehov

---

[1] *Wirchow Rudolf* (1821—1902) — Njemački patolog, profesor Berlinskoga sveučilišta.

[2] *Otrada* — djedovina grofova Orlovih još iz vremena carice Katarine; Orlovi su kasnije prozvani Orlovi-Davidovi.

80.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 18. listopada 1892.

18. list.

Izdavati u Parizu »Novo vrijeme« sjajna je ideja, i, naravno šteta, što ste vrativši se kući ohladnjeli prema njoj. Financijske su kombinacije velika stvar, ali mi se čini, da ih ne treba u svakoj prilici stavljati na prvo mjesto. Zaljubljeni mora voljeti, lovac loviti, a novinar pisati i izdavati, neovisno od toga, koliko stoji kuća i njezin popravak.

Sumbatoljev je komad imao u Moskvi solidan uspjeh i čak je bio štampan u jednom izdanju Društva ljubitelja književnosti. Napisao knez svoju »kroniku«, zato što ne poznaje historije; ali zašto se ona svidjela Moskvi i zašto ju je štampalo sveučilišno društvo — to se ne da objasniti. Vi ste veoma ljutito postupili s kronikom, i meni je, moram priznati, malo žao kneza. Komad je slab, ali, da Sumbatovu nisu govorili pametni i učeni ljudi, da je komad divan, on ga ne bi postavio. Sjećam se kako je bojažljivo pisao komad i zatim kako je visoko dizao svoj kavkasti nos, kad su mu djelo autoriteti za povijest i književnost ocijenili kao biser. Nedavno mi se desilo ovo. Dolazi mi neki Šuf, mladić s podebelom tekom i suznih očiju moli da pročitam njegovu poemu u stihovima, čini mi se »Balkan« te da kažem o njoj svoje mišljenje. Kaže, da je čitao profesorima filozofima, i oni su tobože veoma hvalili. Čitam i — o nebeski Kerubini! Nešto strašno, a pritom sasvim glupo. Dolazi autor po odgovor, a ja mu iskreno kažem svoje mišljenje i savjetujem mu da ne piše dugačkih poema. I što Vi mislite? Za dva se mjeseca ta poema pojavljuje u »Vjesniku Evrope«. Ja sam ispao budala, ali nije u tom nevolja. Nevolja je u tome, da će poslije profesorskih pohvala i »Vjesnika Evrope« mladić po ljudskoj slabosti sada u svakoj kritici vidjeti napad na svoj genij. Šteta što nemate vremena da uzmete jedan od posljednjih svezaka »Vjesnika Evrope«, čini se srpanjski pa da ondje pročitate Šufovu poemu. Da pročitate i kažete mi: kad bi Šuf preradio svoju poemu u komad i postavio na scenu, bi li onda samo on bio kriv za to.

Sestra se nije udala, ali se čini, da se roman nastavlja u pismima[1]. Ništa ne razumijem. Nagađa se, da je ona i ovaj put odbila. To je jedina djevojka, koja se iskreno ne želi udati. Sada o sebi. Ne ću da se ženim, a i nemam kime. Pa i neka ga vrag nosi. Bilo bi mi dosadno brinuti se za ženu. A da se zaljubim nimalo mi ne bi smetalo. Dosadno je bez snažne ljubavi.

Vi ste kroz prizmu moje dobrodušnosti vidjeli život monoton, bezbojan, dosadan. Jedno sam ja, a drugo je moj Monrepo i sedam konja. Ja sam, dragi moj, daleko od toga da zavaravam sebe glede pravoga stanja; ne samo da mi je dosadno i da sam nezadovoljan, nego čak potpuno medicinski, t. j. do cinizma sam uvjeren — da od ovog života treba očekivati samo lože — pogreške, gubitke, bolesti, slabosti i svakakve pakosti, ali uza sve to, kad biste Vi znali, kako je ugodno ne plaćati stanarinu i s kakvim sam zadovoljstvom jučer odlazio iz Moskve. Nešto novo za mene ima u svijesti, da ne moram stanovati u toj i toj ulici, i u toj i toj kući. Danas sam šetao po polju u snijegu, naokolo ne bijaše ni žive duše, a meni se činilo, da šetam po mjesecu. Za samoljubive ljude, neurastenike nema udobnijeg života od pustinjačkog. Ovdje ništa ne draži častoljublje, i zato ne grmiš zbog sitnica. Ovdje se ima gdje kretati, i više čitaš. Samo ne valja što nema glazbe ni pjevanja, i što Vas ovamo ne može čovjek nikakvom silom dovući, a ostalo se ili može nadomjestiti, ili se pak lako dobiva u Moskvi za novce, a od mene do Moskve jedna lula duhana.

Zima je. Stanica je moja zatvorena, ali bolesnici ipak dolaze. Jučer sam odnio u »Rusku misao« dvije pripovijesti. Radit ću cijelu zimu ne dižući se, da u proljeće otputujem u Čikago. Odanle preko Amerike i Velikog oceana u Japan i Indiju. Poslije onoga, što sam vidio i osjetio na Istoku, ne vuče me više u Evropu, ali da imam vremena i novaca, otputovao bih opet u Italiju i Pariz.

Vaša će se razdraženost postepeno stišati, ali glavobolje — to je tužna priča. Nedavno sam liječio od glavobolje jednoga starca, koji je hodao sagnut i neprestano stenjao. Njemu su migrene trajale po četiri dana. Dolazi mi također i strašno

---

[1] ...*roman nastavlja u pismima* — igra riječi, u ruskom jeziku »roman« znači i ljubavnu vezu.

mi je dodijala seljanka Avdotja, koju već godinu dana boli glava — neprestano. Kad je jako boli, leži u krevetu u polusvijesti, slaba je, slaboga pulsa i veoma je nalik na tifusnog bolesnika. Pomaže joj salicijski natrij, i, da dobije 2—3 praška, prevali do mene po 5 vrsta. Dajem joj jodni kalij, također pomaže. Jodni kalij je uopće dobra stvar.

Oko nas je već bilo 11 bolesnih od kolere. To je još mila majka, a pravo će doći u proljeće. Velika smrtnost — to je ozbiljna kočnica. Mi smo siromašni i nekulturni zato, što imamo mnogo zemlje, a malo ljudi.

Napišite mi štogod o Lavu Tolstoju.

20. je listopada zemska skupština. Predloženo je, (tako sam čitao u izvještaju) da mi zahvale zbog organizacije stanice. Od kolovoza do 15. listopada upisao sam na svojim karticama 500 bolesnika; u cjelini, primio sam ih oko tisuću. Moja je stanica sretno prošla zbog toga, što je imala doktora, bolničara, dvije odlične barake, primali su se bolesnici, vršile su se posjete, po svim propisima, slati su u sanitarni ured izvještaji, ali je novaca potrošeno svega 110 rubalja 76 kop. Lavlji dio troškova — svalio sam na svoje susjede — tvorničare, koji su izvukli mjesto zemstva.

Pišite mi molim Vas. Dobro je, što niste bili na pogrebu Svobodina. Uopće nikada nemojte ići na pogrebe.

Želim Vam zdravlje i mir.

Vaš A. Čehov

81.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 25. studenog 1892.

25. stud.

Vas nije teško razumjeti i Vi uzalud grdite sebe zbog toga, što se nejasno izražavate. Vi ste okorjela pijanica, a ja sam Vas počastio slatkom limunadom, i Vi ocjenjujući limunadu kako treba s pravom opažate, da u njoj nema alkohola. U našim djelima upravo nema alkohola, koji bi opijao i pokoravao, iz Vaših se riječi to lijepo razumije. Zašto ne?

Ostavljajući po strani »Paviljon br 6« i mene samoga, govorit ćemo općenito, jer je to zanimljivije. Govorit ćemo o općim uzrocima, ako Vam nije dosadno, i hajde da obuhvatimo cijelu epohu. Recite iskreno, tko je od mojih vršnjaka t. j. ljudi u dobi od 30 — 45 godina, dao svijetu bar jednu kap alkohola. Zar Koroljenko, Nadson i svi današnji dramski pisci nisu limunada? Zar su Vam Rjepinove ili Šiškinove slike zavrtjele glavu? Milo, talentirano. Oduševljavate se, a u isto vrijeme nikako ne možete zaboraviti, da želite rušiti. Znanost i tehnika doživljavaju sada veliko doba, a za nas je to doba nezdravo, kiselo, dosadno, sami smo kiseli i dosadni, umijemo rađati samo dječake od gutaperke,[1] i ne vidi to samo Stasov,[2] kojemu je priroda dala rijetku sposobnost, da se opija čak od napoja. Nije zato kriva naša glupost, ni nenadarenost, a ni drskost kao što misli Burenjin, već bolest, koja je umjetniku gora od sifilisa i spolne iscrpljenosti. Nama nešto nedostaje, to je točno, i to znači, da ćete, ako podignemo suknju našoj muzi, vidjeti plosnato mjesto. Sjetite se, da književnici, koje mi nazivamo vječnim ili jednostavno dobrima, i koji nas opijaju, imaju jedno zajedničko i veoma važno obilježje: oni nekamo idu i Vas isto zovu onamo, a Vi osjećate ne umor, već cijelim svojim bićem, da oni imaju nekakav cilj kao sjena Hamletova oca, koja nije uzalud dolazila i uznemirivala maštu. Jedni imaju, već prema kalibru, veoma bliske mete — kmetstvo, oslobođenje domovine, politiku, ljepotu ili jednostavno rakiju, kao Denis Davidov, drugi imaju udaljene mete — boga, zagrobni život, sreću čovječanstva i t. d. Najbolji su od njih realni i crtaju život onakav, kakav on jest, ali zbog toga, što je svaki redak prožet sviješću o cilju kao sokom, Vi, osim života, kakav jest, osjećate još onaj život, kakav mora biti, i to Vas osvaja. A mi? Mi! Mi slikamo život onakvim kakav jest, a dalje — ni stani ni naprijed... Dalje nas možete šibati. Nemamo ni bližih ni dalekih ciljeva. I u našoj je duši prazno. Politike nemamo, u revoluciju ne vjerujemo, boga nema, priviđenja se ne bojimo, a ja se lično čak ni smrti ni sljepoće ne bojim. Tko ništa ne želi, ničemu se ne nada i ni-

---

[1] *...dječake od gutaperke* — aluzija na pripovijest od D. V. Grigorovića: »Dječak od gutaperke«.

[2] *Stasov, Vladimir Vasiljevič* — (1824—1906) — kritičar s područja historije umjetnosti.

čega se ne boji, taj ne može biti umjetnik. Je li to bolest ili nije — nije važan naziv, ali treba shvatiti, da je naš položaj gori od gubernatorskoga. Ne znam, što će biti s nama za 10—20 godina, onda će se, možda promijeniti prilike, ali za sada bi bilo prenaglo očekivati od nas bilo što stvarno pametno, neovisno o tome, jesmo li talentirani ili nismo. Mi pišemo mehanički, pokoravajući se samo onom davno uvedenom redu, po kojemu jedni službuju, drugi trguju, treći pišu... Vi i Grigorovič mislite, da sam ja pametan. Jesam, pametan sam, barem toliko, da ne skrivam od sebe svoje slabosti, da sebi ne lažem, i ne pokrivam svoju duševnu pustoš tuđim dronjcima, kao što su ideje 60-tih godina i t. d. Ne ću se baciti kao Garšin s vrha stepenica, ali se ne ću ni zavaravati nadama u bolju budućnost. Nisam kriv zbog bolesti, i nije moje da liječim sebe, jer bolest ova, sva je prilika, ima svoje dobre ciljeve koji su skriveni od nas, i nije nam poslana uzalud... Nije uzalud, tu nešto ima, kada je husar grli pred svima!

E, molim, sada o pameti. Grigorovič misli, da pamet može nadjačati talenat, Byron je bio pametan kao sto vragova, pa ipak mu je talenat ostao sačuvan. Ako mi kažu, da je Iks izvalio glupost zato, što mu je pamet nadjačala talenat, ili obratno, reći ću im: to znači, da Iks nije imao ni pameti, ni talenta.

Amfiteatrovljevi[3] su feljtoni kudikamo bolji od njegovih pripovijedaka. Upravo kao prijevod sa švedskoga.

Ježov piše, da je sakupio, ili točnije izabrao pripovijetke, i htio bi Vas moliti, da mu izdate knjigu. On ima influencu, i kći mu također ima influencu. Zapao je u apatiju.

Doputovat ću, i ako me ne otjerate, bit ću u Petrogradu gotovo mjesec dana. Možda ću otputovati u Finsku. Kada ću doći? Ne znam. Sve zavisi od toga, kad ću napisati pripovijest od oko pet araka, da u proljeće ne moram tražiti kredit.

Neka Vas čuva nebo!

Što mislite o Švedskoj i Danskoj?

Vaš A. Čehov

---

[3] *Amfiteatrov, Aleksandar Valentinovič* (1862—1923) — novinski feljtonist bulevardskog tipa i beletrist. Poslije 1917. emigrirao. Pisao je mnogo o Čehovu.

82.

L. S. Mizinovoj

Moskva, 19. prosinca 1892.

19. pros.

Likusja, maločas sam doputovao i već danas putujem u Petrograd službeno.

Kad će doći ljeto? Zima mi se ogadila, ozebao sam i malo sam bolestan. Likusja, željan sam ljeta, i ako ne bude ljeta, onda sam stoka.

Kad sam odlazio iz Melihova, svi su moji naredili, da Vas zamolim, da svakako dođete u Melihovo.

Vratit ću se — ne znam kada. Vjerojatno za mjesec dana. Napišite mi barem jedan redak na adresu Ml. Talijanska 18, stan Suvorina. I ja ću Vama napisati. Na povratku ću svratiti k Vama i bit ću neizrecivo sretan, ako mi Vi... dadnete da ručam. Htio sam napisati »da se naždereme«, ali to ne bi bilo otmjeno. Ne može se neotmjeno pisati otmjenoj Liki.

Neka Vas čuvaju anđeli!

Vaš A. Čehov

83.

J. I. Ostrovskom*

Melihovo, 11. veljače 1893.

11. velj. St. Lopasnja Mosk.-Kursk. pruga.

Mnogo poštovani Josife Isajeviču! Vrativši se neki dan iz Petrograda, primio sam Vaše pismo. Bilo mi je poslano iz Moskve, kamo je bilo adresirano i gdje više ne stanujem od proljeća ove godine. Dakle, nisam kriv, što se naša zakašnjela medicinska pomoć pokazala nepotrebna. Bolesnica je sada hvala bogu zdrava. Kod nje je bio jedan moj prijatelj, odličan čovjek i isto takav liječnik; predao sam mu Vašu poruku i on ju je izvršio veoma rado. Nisam mogao navratiti do g-đe

---

* *Ostrovski, Josif Isajevič* — liječnik u Tifliskoj guberniji školski drug Čehovljev iz taganroške gimnazije.

R(akovske), jer živim na svome imanju u Serpuhovskom kotaru; a glavni je razlog — imam u kući bolesnikâ, koje ne mogu ostaviti.

Pitate za moga brata Nikolaja. Jao! On je 1889. umro od sušice. Bio je to talentiran i već popularan slikar i mnogo je obećavao. Njegova smrt je golem gubitak u mome životu. O drugim drugovima iz gimnazije gotovo ništa ne znam. Saveljev je zemski liječnik negdje na Donu; Zembulatov je također liječnik na Kurskoj pruzi; Ejngorn pjeva u petrogradskoj operi pod imenom Černova; Sergejenko živi u Moskvi i radi u rajonskim novinama — ne bez uspjeha; Unanov (ali ne Onanov, kako su pisali u novinama), umro je od kolere. Kukuškin provodi skitnički život operetnog pjevača. Braća su Volkeštejn advokati, Mark je Kraso liječnik u Rostovu. A tko još? Više ni o kome nisam čuo. Ziberov je, kažu, umro.

Moj curriculum vitae, tako reći, poznat Vam je u glavnim crtama. Medicina je moja — zakonita žena, književnost — nezakonita. Obje, naravno smetaju jedna drugoj, ali, naravno, ne toliko, da bi isključivale jedna drugu. Završio sam na univerzitetu (Moskv.) 1884. g. G. 1888. dobio sam Puškinsku nagradu. G. 1890. putovao na Sahalin, o kojem želim izdati posebnu knjigu. Eto cijeloga moga službeničkog lista. Uostalom, još nešto: god. 1891. putovao sam po Evropi. Neženja sam. Nisam bogat i živim isključivo od zarade. Što bivam stariji, radim manje i ljenje. Starost već osjećam. Zdravlje mi nije naročito. Što se tiče panteizma, o kojem ste mi napisali nekoliko lijepih riječi, evo što ću Vam na to reći: iznad čela oči ne rastu, svaki piše kako umije. Rado bih u raj, ali nemam snage. Kada bi kvaliteta književničkog posla potpuno zavisila samo od autorove dobre volje, onda bismo, vjerujte, dobrih autora imali na desetke i stotine. Nije važan panteizam, već omjer nadarenosti.

Ja se Rahmana Zahara (u gimnaziji su ga zvali Zelman?) veoma dobro sjećam. Pozdravite ga i zaželite mu uspjeha.

Hvala Vam za poziv da dođem k Vama. Kad budem na Kavkazu, koristit ću se pozivom. A sada dopustite da Vam se zahvalim što me se sjećate, što gajite za me dobre osjećaje i da Vam zaželim sve dobro. U slučaju ako opet naumite da mi date nekakvu poruku, rado ću Vam izići ususret.

Vaš A. Čehov

84.

I. I. Gorbunovu-Posadovu[1]

Melihovo, 20. svibnja 1893.

20. svibnja

Mnogopoštovani Ivane Ivanoviču, ja sam doduše bio u Moskvi, ali to moje putovanje ne treba uzimati u obzir zato, što sam stigao onamo bolestan, još više se razbolio i otputovao; imam oko dva tuceta bolesti. Od hemeroida me strašno boli cijelo tijelo. Ove mi se bolesti odražavaju na psihi na najnepoželjniji način: nervozan sam, ljutim se i t. d. Liječim se savlađivanjem i osamljenošću t. j. nastojim da manje slušam i još manje govorim.

Odlučno sam protiv nove zbirke. Moj čitalac, kad kupi u knjižari »Stvarnost«, naći će u njoj »Kod kuće«, — pripovijetku, koju je već čitao »U sumraku« i u zbirci »Dječurlija«, također i »spavala bi«, koja je već uvrštena u dvije knjige, i »Imendan«, i »Ženu«, koje su nedavno izišle kao posebna izdanja. Ispast će tako, da će čitalac za svaku svoju pripovijetku plaćati dva-tri pa čak i četiri puta, a to nije sasvim zgodno. Oni, koji imaju svoje biblioteke, govore mi: »Vi ste sve pobrkali, i jednu pripovijetku izdajete pod deset naslova« ... »Napadaj gnušanja« je objavljen u Garšinovu zborniku i u mojoj zbirci »Pripovijetke«. Čitalac će se veoma začuditi, kad ga ugleda još i u zbirci »Stvarnost«.

Kakvog ima smisla izdavati zbirku, ako su pripovijetke, koje ste odredili za zbirku, izašle kao posebna izdanja i prodaju se? Zar se ne bojite sebi pokvariti trgovinu?

Prije nekoliko dana bio je kod mene brat Ivan pa sam mu povjerio, da Vam preko Sitina preda autorske primjerke, koje ste mi Vi poslali. Oni će se kod mene zagubiti, izblijedjeti, otići će za umotavanje ... Ne ćete li ih Vi spasiti? Uzmite ih sebi, a meni u zamjenu pošaljite dvije-tri knjižice o vegetarijanstvu. Primjedba za skoru budućnost: autorskih mi primjeraka uopće ne šaljite, jer ne znam, što da s njima radim.

---

[1] *Gorbunov-Posadov, Ivan Ivanovič* (1864—1939) — prijatelj i pristalica L. N. Tolstoja. U prvo vrijeme suradnik izdavačkog poduzeća »Posrednik«, a od 1897. njegov glavni urednik i rukovodilac.

Kod nas su poslije suše udarile kiše, i sve se zazelenjelo i oživjelo. Divno je vrijeme. Sve bi bilo dobro: samo jedno ne valja. Nedostaje mi osamljenosti. Veoma su mi dodijali razgovori, dodijali su mi bolesnici, osobito seljanke, koje, kada se liječe, postaju neobične glupe i tvrdoglave.

Sestra Vam zahvaljuje na pozdravu i naređuje da Vas pozdravim.

Želim Vam sve dobro.

Vaš A. Čehov

Kada budete pisali Čertkovu[2] pozdravite ga i usput mu poručite da se ispričavam, što mu ne odgovaram na svako pismo.

85.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 25. studenog 1893.

25. st. Lopasnja

Velika molba!! Budite dobri pa smjesta, čim primite ovo pismo, telefonirajte u poduzeće, da odanle pošalju u redakciju »Sjevernog vjesnika« 400 rub. i kažu, da je to od Čehova. Budući da tamo za stolom sjedi (...), koji me je jedamput pri isplati, kako Vam je poznato, prevario za 27 rub., nije na odmet da uzmete priznanicu.

Ja sam naime u siječnju u »Sjevernom vjesniku« uzeo predujam od 400 r., i poštovana me redakcija od siječnja do dana današnjeg žderala za taj predujam tražeći pripovijetku. Nisu pomagala nikakva opravdanja, nikakvi dokazi. Napokon sam izgubio strpljenje i obratio se (...) sa smjernom molbom — da mi dopuste vratiti im predujam. Danas sam primio brzojav od Gurevića. Moli da se novac smjesta pošalje u redakciju, jer ih u subotu očekuje velika isplata.

---

[2] *Čertkov*, Vladimir Grigorjevič (1854—1936) — prisni prijatelj L. N. Tolstoja, pristalica i propagandist njegova nauka. Izdao Tolstojeva djela u inozemstvu. Čertkov je jedan od osnivača izdavačkog poduzeća »Posrednik«.

A ja sam, kao za inat, napisao dvije pripovijesti. Sada će Gurevič reći, da im namjerno nisam ništa davao, kako bih dobio na vremenu. Strašno nepovjerljiv svijet.

Najgore je u tom incidentu to — što uznemirujem Vas. Ali kako već odavna nisam od Vas uzimao novaca, petnaestak ili dvadesetak godina, ne osjećam osobite grižnje, to više što hoću da Vam budem dužan, a moj je dug za knjige već na izmaku.

Sutra putujem u Moskvu. Pišite na adresu Nova Basmana, Basmanska škola.

Sušice nemam, i već mi odavno nije krv išla iz grla. Zašto Lejkin širi po Petrogradu sve te čudne i nepotrebne glasove, zna jedino bog, koji je radi nečega stvorio spletkare i glupane.

Galkin-Vraski tužio se Feoktisovu[1]; novembarski svezak »Ruske misli« bio je zadržan oko tri dana. Ali je sve prošlo sretno.

Sjećam se, poklonio sam rubac, ali nisam obećao ni proricao. Što se tiče te osobe, nisam mogao imati nikakvih namjera čak ni od šale, jer u njoj nema ništa žensko, a unutrašnjost joj je ptičja.

Da se je samoj Klotildi svidjelo spavati s Paskalom, da su se Matrjona ili Marija topile od blaženstva u Mazepinu naručju, neobično malo znači i, ljudski, to je možda čak i dobro; ali se veliki književnik i mislilac[2] nema tu čemu radovati, i tu nije imalo nikakva smisla tegliti za rep mlitavoga cara Davida i Avisagu, koja ga grije.

Kod mene je Vaš Pisemski.

U Moskvu ne putujem sutra već danas.

Neka Vas čuvaju nebeske sile.

Imam čast, da Vas poštujem

A. Čehov

---

[1] *Feoktistov* — Jevgenije Mihajlovič — načelnik Glavne uprave za štampu.

[2] ... veliki književnik i mislilac — E. Zola, autor romana »Doktor Pascal«.

86.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 21. travnja 1894.

21. trav.

Čini mi se, ne treba previše razgranjavati našu maršrutu, treba samo nešto izabrati — ili Volgu, ili Don, ili Dnjepar, inače ćemo se cijelo vrijeme žuriti i na kraju krajeva od polovice puta ostat će zamorenost od dojmova, kao od Bologne. Krajem je travnja i početkom svibnja najbolje putovati na Dnjepar, jer tamo u to vrijeme nije više ni hladno ni vlažno. Možemo se provozati od Kijeva do Crnoga mora i natrag. Parobrodi su pristojni samo do Kremenčuga i nema zasebnih kabina, na stanicama ćemo morati dugo čekati vlakove, i na pragove[1] ćemo doći ljuti. Ali ćemo zato stići u Ukrajinu upravo kad je mjesečina. Po povratku iz Hohlandije[2] možemo kod kuće prosjediti 10—15 dana pa opet otputovati na Volgu, gdje će u lipnju biti toplo i mnogo svijeta. Don ćemo ostaviti za drugu godinu. Budući da Vi u inozemstvo ne ćete otputovati prije polovice lipnja, moj plan može biti zgodan. A prekid putovanja na 10—15 dana bit će koristan.

Ako Vi sada želite na Volgu, onda ćemo na Volgu. Uopće odlučujte sami, kako Vam je bolje; dajem Vam potpunu slobodu. Makar na Solovke.[3]

Naravno, u selu je veoma lijepo, za lijepa vremena Rusija je — neobično lijepa i zanosna zemlja, osobito za one, koji su se rodili i djetinstvo proveli na selu, ali Vi nikada ne ćete kupiti sebi imanje, jer sami ne znate, što Vam je stvarno potrebno. Da se imanje svidi, treba se odlučiti i kupiti ga, a dotle, dok je ono tuđe, čini se, da je neudobno i da ima silesiju nedostataka.

---

[1] *pragovi* — na Dnjepru.

[2] *Hohlandija* — Ukrajina (šaljivo, prema Hohol = Ukrajinac).

[3] *Solovke* — manastir na Bijelom moru na istoimenom otoku; nekada je služio i kao mjesto, kamo su progonili političke nepoćudne ljude.

Kašalj mi je znatno slabiji, pocrnio sam i, kažu, udebljao se. Onomadne umalo te nisam pao i minutu mi se činilo da umirem; hodam sa susjedom — knezom po aleji, razgovaram, najednom mi se u prsima nešto kida, osjećaj topline i tjesnoće, u ušima šum, prisjećam se, da mi se dešavaju dulji prekidi rada srca — znači, nije uzalud, mislim; brzo idem prema terasi, na kojoj sjede gosti, i jedina misao: nekako je nezgodno i umirati pred tuđim ljudima. Ali sam ušao u svoju spavaonicu, popio vode — i došao k sebi. Znači, nemate samo Vi vrtoglavicu.

Počinjem graditi dražesno krilo kuće.

Pišite mi. Ne požurujem Vas s putovanjem, jer mogu putovati kad Vam drago. Čovjek sam, takoreći, slobodan. Želim Vam sve dobro.

Vaš A. Čehov

Vrijeme je prekrasno. Vruće je.

87.

M. P. Čehovoj

Milano, 22. rujna 1894.

22. ruj. Milano

Mila Mašo, ja sam u Italiji, u Milanu. Bio sam u Lembergu (Lavovu), gdje sam vidio poljsku izložbu i ustanovio na sramotu Sienkiewicza i Vukola Lavrova, da je veoma slaba i ništavna, bio sam u Beču, gdje sam jeo veoma ukusan kruh i kupio novu tintarnicu, a isto tako džokejsku kapu, bio sam u Opatiji na obali Jadranskoga mora i gledao lijepu kišu i dosadu, u Rijeci, u Trstu, odakle idu golemi parobrodi na sve strane svijeta. Zatim, da ne kažem ružnu riječ, bio sam u Veneciji; ovdje me je spopala ljuta groznica, koja me do danas nije pustila. U Veneciji sam kupio čašu, obojenu rajskim bojama, a također tri svilene kravate i iglu. Sada sam u Milanu, katedralu i galeriju Viktora Emanuela pregledali smo i ništa više ne ostaje, nego putovati u Genovu, gdje ima mnogo lađa i veličanstveno groblje. (Uzgred da kažem: u Milanu sam pregledavao krematorij, t. j. groblje gdje spaljuju

pokojnike; požalio sam, što ovdje i žive ne spaljuju, na primjer heretike, koji srijedom jedu mrsna jela).

Iz Genove ću putovati vjerojatno u Nicu, a iz Nice ravno kući. Po svoj ću prilici kod kuće biti u listopadu, oko 12 — 15. Svakako ću brzojaviti o danu dolaska. Zamišljam, kakvo je sada kod nas blato!

Ako vidiš Goljceva, poruči mu, da za »Rusku misao« pišem roman iz moskovskog života. Boborikinove mi lovorike ne daju spavati, i ja pišem nešto poput »Klanca«. Ali neka mi se Goljcev i Lavron ne nadaju prije prosinca, jer je roman velik 6—8 araka.

Vjerojatno ti više nemaš, ili imaš veoma malo novaca. Strpi se još koju sedmicu dana, u Nici ću dobiti točan obračun iz knjižare »Novo vrijeme«, pa ću narediti, da Vam pošalju novce. U banku treba platiti još 180 r.

Što radi Potapenko?[1] Gdje je on? Lijepo mi ga pozdravite.

U inozemstvu je divno pivo. Kad bi takvo pivo bilo u Rusiji, ja bih se propio. Izvrsni su također i glumci. Takvu glumu mi, Rusi, ni u snu vidjeli nismo.

Bio sam u opereti, vidio sam u talijanskom prijevodu »Zločinstvo i kaznu« Dostojevskoga, sjećao sam se naših glumaca, naših velikih obrazovanih glumaca i nalazio, da u njihovoj glumi nema čak ni limunade. (...)

Jučer sam bio u cirkusu. Bio sam na izložbi.

Pozdravi tatu i mamu. Pozdrav svima. U listopadu ću biti kod kuće. Kašljem, češem se od groznice, ali sam uglavnom zdrav.

Čujem, kako uče pjevati. Ovdje u Milanu ima mnogo strankinja, à la Lika i Varja, koje uče pjevanje računajući na bogatstvo i slavu. Jadnice, deru se od jutra do večera!

Danas ću se odvući u Genovu.

Budi zdrava.

Tvoj A. Čehov

Ako se skupi veliko društvo i pođe u inozemstvo, može se proći veoma jeftino.

---

[1] *Potapenko,* Ignjatije Nikolajevič (1856—1928) — beletrist, dramski pisac, feljtonist (pseud. »Fingal«). Bio dobar Čehovljev prijatelj i objavio svoje uspomene o A. P. Čehovu.

88.

I. I. Gorbunovu — Posadovu

Melihovo, 8. studenog, 1894.

8. stud. Lopasnja

Mnogopoštovani Ivane Ivanoviču! Neki dan sam dobio pismo od jedne poznate dame, koja me moli, da nađem bilo kakav posao za književnika Tiščenka, autora »Sjemenje-siročad«. Živi u Sumama, ima ženu, šestoro djece, njemu je 32—33 godine; prije je služio u trošarinskom uredu, studirao veterinu i nije završio. Ako se uzme u obzir, da g. Tiščenko živi isključivo od književnog rada, onda njegovo stanje zaista mora biti bijedno. Ne znate li, kakav je on čovjek, što piše i kakav bi mu posao najbolje odgovarao: i ako znate nema li kod Vas u redakciji kakva posla za njega? Ili ne biste li mi pokazali područje, na kojem bih ja najprije mogao dati zaradu tome meni nepoznatom čovjeku?

Knjige sam primio. Hvala. Želim Vam sve dobro.

Vaš A. Čehov

89.

A. V. Žirkeviču*

Melihovo, 10. ožujka 1895.

St. Lopasnja, M.-K. pruga 9t. 10/III.

Mnogopoštovani Aleksandre Vladimiroviču!

Bez obzira na Vašu naklonost i pažnju prema meni, koje ja tako cijenim, ja sam na svoju veliku žalost prisiljen da Vam odbijem sve po točkama.

Prvo, svoje fotografije nemam; u veljači sam bio u Petrogradu i slikao se kod Šapiroa i otputovao ne sačekavši dok slike budu gotove. Ako mi Šapiro pošalje, i ja ću Vama poslati (naravno, u zamjenu za Vašu sliku), a za sada oprostite.

---

* *Žirkevič, Aleksandar Vladimirovič,* književnik. Služio u vojno-okružnom sudu u Vilni.

Drugo, da napišem otvoreno svoje mišljenje o Vašoj poemi, da napišem onako, kako biste Vi željeli, nisam dorastao. To jest, ja mogu nalupetati, ali će sve to biti besmislica, na koju ćete vi rukom odmahnuti. Stihovi — nisu moje područje, nikada ih nisam pisao. Moj mozak odbija da ih pamti, i ja ih, jednako kao i muziku, samo osjećam, ali određeno reći, zašto osjećam užitak ili dosadu, ne mogu. Nekoć sam pokušavao da se dopisujem s pjesnicima i izričem svoje mišljenje, ali mi nije polazilo za rukom i brzo sam im dodijavao kao čovjek, koji, možda, i dobro osjeća, ali nezanimljivo i neodređeno izlaže svoje misli. Sada se obično ograničavam samo na to da pišem, »sviđa mi se«, ili »ne sviđa mi se«. Vaša mi se poema svidjela.

Što se tiče pripovijetke, koju Vi pišete, to je druga stvar, spreman sam da je kritikujem makar na dvadeset araka, i ako mi je s vremenom pošaljete, da saznate moje mišljenje, ja ću s velikim zadovoljstvom i pročitati i napisati Vam manje ili više određeno, i pritom ću se slobodno osjećati.

Pismo pokojnoga Krestovskog štampano je u »Historijskom vjesniku«, lijepo je pismo i, mislim, da će ono imati uspjeha u književnim krugovima. U tom se pismu osjeća književnik, i pritom veoma pametan i dobronamjeran književnik.

Dopustite mi, da Vam još jedamput zahvalim i čvrsto stegnem ruku

Iskreno odani A. Čehov

90.

Al. P. Čehovu

Melihovo, 11. kolovoza 1895.

11. kol.

Dvolično slobodarski Saša! Obraćam Ti se s ponudom, da mi ispuniš molbu, koja slijedi. Prekjučer ujutro, kada sam bio u Jasnoj Poljani, Lavu Tolstoju došao čovjek s torbom na leđima. Molio je milostinju. Pomućenje rožnice na oba oka, vidi veoma slabo, hoda pipajući. Nesposoban je za rad. Lav me Tolstoj zamolio da kamogod napišem: ne bi li se ovaj ho-

dočasnik mogao ugurati u kakav sljepački dom. Budući da si Ti specijalist za slijepce, ne uskrati da napišeš tome hodočesniku, kamo mu se valja obratiti s molbom i kakvoga sadržaja mora biti molba. Evo njegova statusa: isluženi vojnik Sergej Nikifirov Kirejev, 59 godina, oslijepio prije 10 godina na oba oka, živi u Kaširu, u kući Kirejeva. Obrati se u Kaširu.

Pričao sam o tebi Tolstoju, i on je veoma nezadovoljan i prekoravao te zbog razvratna života.

Hina je okotila kujicu Selitru. Više nema nikakvih novosti.

Duboko se klanjam tvojoj supruzi, a tvoju djecu u mislima tučem i želim, da oni ne budu pametniji od roditelja. A tebi želim, da se popraviš i tješiš tatu.

Tvoj dobrotvor A. Čehov

Pošalji izvještaj Galkina-Vraskoga[1], treba mu poslati knjigu.

Izvještaj pošalji prosto u pismu, a ne preporučeno.

Jesi li našao novi stan?

Cigare sam primio i bacio ih u nužnik, jer više ne pušim. Ovim si me cigarama htio podmititi i predobiti na svoju stranu, a ja se s još većom strogošću odnosim prema tvojim porocima.

Tarabrinu sam poslao svoju novu knjigu. Šaljem mu novine.

Imamo veoma mnogo voća. Sad bi ti valjalo doći!

---

[1] *Pošalji izvještaj Galkina-Vraskoga.* — U »Tamničkom vjesniku« 5/1895. štampan je izvještaj načelnika Tamničke uprave Ministarstva unutrašnjih poslova od Galkina-Vraskog: »Otok Sahalin. Nužne i poželjne mjere (referat nač. Gl. tam. upr. o inspekciji o-ka Sah. g. 1894).

91.

Al. P. Čehovu

Melihovo, 22. ili 23. rujna 1895.

Dobri Saša! Ljubazno tvoje pismo primio sam i smjesta odgovaram, iako sam odveć zauzet, da odgovaram ljudima niskoga sloja.

1) »Sljepačka nedjelja«, čini mi se, otegla se previše dugo, uprkos svim kalendarima. Molio sam te da napišeš ravno u Kaširu, o jednom slijepcu, a za mene sada tvoja obavještenja nemaju značenja, jer nemam više ni sljepčeve adrese.

2) Sada o onima, koji vide. Već dugo nisam bio kod Ivana; po glasinama, u njegovoj je školi bila difterija, obuka je privremeno prekinuta, i on sada živi kod ženine rodbine, potpuno svijestan svoje obiteljske sreće. Očito je, da ne odlazi u svoju školu i tvoja pisma, koja pišeš »u kadu miomirisa duhovnog«, njegov je vratar bacio u nužnik. Ivan je malo posijedio, i kao i prije kupuje sve jeftino i povoljno i čak za lijepa vremena nosi kišobran.

3) Volođu Čehova istjerali su iz Jekaterinosl(avskoga) sjemeništa, na osnovu toga, što je svjetovnjak. Ja sam se zauzeo za njega, napisavši u Simferopolj, pritom mu je bilo rečeno, *ako u Simferopolju bude slobodno mjesto* a popovi mu budu pravili smetnje pri upisu, neka se onda požuri i napiše tebi glede protekcije. Meni se čini, u koliko bude slobodno mjesto, i uz dobre ocjene, bio bi dovoljan samo jedan papir Pobjedonosceva ili Sablera. Ali se pita, ima li slobodnog mjesta?... Ako ja saznam, da gdje ima slobodno mjesto, dogovorit ćemo se preko pisama i zajednički djelovati. Dječaku treba pomoći, jer će ga inače pokupiti u soldateniensis. Ako pristaješ, sam ću napisati Pobjedonoscevu, jer sam za strica i njegove čestite sinove spreman na sve.

4) Po opisu tvoje bolesti zaključio sam, da imaš grozan sifilis, i golemu fistulu na čmaru, koja se obrazovala zbog neprekidnog ispuštanja plinova.

5) Vrijeme je kod nas veoma lijepo, toplo. Visarion kao i prije ždere mater za vrijeme ručka i raspravlja o ordenju.

6) Broma ćemo i Hinu opet skoro morati zatvarati u kupatilo. Njihova je kćerka Selitra — pljunuti Brom.

7) A. S. Suvorin mi ništa ne piše, i ne znam gdje je.

Zatim pozdravljam Nataliju Aleksandrovnu i djecu, i zajedno s njima tugujem, što od tebe nikakve koristi. Šteta, Saša, a ti si, međutim, imao lijepu perspektivu.

Tvoj dobročinitelj A. Čehov

P. S. O tvojoj ću pripovijeci napisati iz Moskve.

92.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 29. prosinca 1895.

29. pros.

U Petrogradu ću biti 4. siječnja ili najkasnije 5. Možda ću stići na predstavu — korisnicu Javorske, i još jedamput vidjeti kako će ovu divu obasipati iz specijalnih loža buketima i banknotama i pokloniti joj štogod »u ime školske omladine«. (...) ona je isto takva specijalistkinja za organiziranje korisnica kao pogrebni zavod za — pogrebne procesije. I ona priređuje takve korisnice, da je publici u kazalištu neprijatno već poslije drugog čina, a glumci zamrze Javorsku za cio život.

Dakle, Vi mi dopuštate da uzmem predujam. Merci. Naredite da telegrafiraju u moskovsku knjižaru da mi izdaju prvo, onih 66 rubalja, što mi je Vaša firma dužna za god. 1895 — i bit ćemo kvit za dotičnu godinu, i, drugo, 300 rubalja predujma. Svega 366 rub. Ali zapovjedite, da mi taj novac izdaju nezavisno od onih predujama, što ih primam svakoga mjeseca (200 r.), inače će ispasti zbrka u moskovskom knjigovodstvu. Ako Vam se čini, da malo uzimam, onda ću u Petrogradu još uzeti. U moskovskoj ću knjižari dobiti novce 2. siječnja, iste večeri bit ću kod Lava Tolstoja, 3. ću krenuti poštanskim vlakom, a 4. ujutro bit ću u Petrogradu i odsjesti na uglu Nevskoga i Ml. Morske, gdje ću iznajmiti Salon. Namjeravam proživjeti mjesec dana, ali ako ne budem radio, otputovat ću iz Petrograda za 2—3 dana. Nije ni moguće da ne radim. Novaca imam tako malo, a radim tako pola-

gano, pa ako profućkam 2—3 sedmice (a profućkao sam ih već 5), moja će financijska ravnoteža otići dovraga i zapast ću u dugove. Zarađujem strašno malo.

Pišem omanju pripovijest i nikako je ne mogu završiti: smetaju mi gosti. Od 23. prosinca se kod mene gura narod, pa čeznem za osamljenošću, a kada ostajem sam, onda se ljutim i osjećam odvratnost prema danu, koji sam proživio. Po cio dan jelo i razgovori, jelo i razgovori.

Dakle, 4. ćemo se vidjeti. Smjesta ću Vam se javiti, čim dođem.

Već ste mi odavno pisali, da Anu Petrovnu boli grlo. Najbolje je liječenje bolesti grla — imati hrabrosti ne liječiti ga.

Čestitam Vam Novu godinu i želim mnogo sreće.

Vaš A. Čehov

93.

P. F. Jordanovu*

Melihovo, 15. ožujka 1896.

Lopasnja, Mosk. gub. 96. 15/III.

Mnogopoštovani Pavle Fjodoroviču, izražavam Vam moju srdačnu zahvalnost zbog Vašega miloga pisma i popisa. Poznam Vas već odavno, veoma davno i drago mi je, što mi se pružila prilika da se upoznam s Vama.

U popisu nisam našao ovih knjiga:

1) Ščeglov, I.: Gordijski čvor

2) Jakovljeva, Z: Ernstova Elegija

3) Breddon: Svjetska sablazan

4) Čehov An.: Novele i pripovijetke. Izd. Sitina (poslana poštom god. 1894.)

5) Sretan put, zbornik izd. u korist preseljenika: ilustrirano izdanje

---

* *Jordanov, Pavle Fjodorovič* — gradski sanitetski liječnik i član gradske taganroške uprave.

6) Dedlov, V.: Sašenjka
7) Gorbunov-Posadov Iv. Iv.: Svijetla zvjezdica
8) Od istoga: Milosrdne zvijeri
9) Rival: Kupljeni muž
10) Lejkin, N.: Rusi, koji ne tuguju
11) Pirling Pavle: Rusija i Istok
12) Hauptman: Hanela
13) Sjedoj: Božićne pripovijetke. Izd. 1.
14) Pleščejev A. N.: Pjesme (ja sam poslao dva izdanja: jedno staro, zatim novo, raskošno).
15) Ostrogorski, V. A.: V. Koljcov

A iz posljednje pošiljke:

16) Giljarovski, V.: Zaboravljena bilježnica, 2. izd.
17) Baljmont, K.: Shelleyeva djela, sv. 2.
18) Daudet: Taraskonska luka
19) Legra Jules: Au pays Russe
20) Gedichte von Graf Alexei Tolstoj (prev. Fidler)
21) Gippius Z.: Novi ljudi
22) Nemirovič-Dančenko, Vas.: Zaboravljena tvrđava
23) Od istoga: Slastenovski milijuni
24) Gnjedič P.: Crnim morem na Bospor
25) Potapenko I.: Nije junak
26) Merežkovski D.: Odbačeni

U popisu pod mojim imenom stoji »Kazališni vrabac«, međutim, to je vodvilj Ščeglova. Spominje se »Geografska mapa Petrograda i Moskve«, koju ja nisam slao.

U popisu pod mojim imenom stoji »Kazališni vrabac«,

»God. 1894. u poljoprivrednom pogledu« dospjela je slučajno u ladicu s knjigama i zato je izvolite isključiti i ne unositi u katalog — to je makulatura. Informativno izdanje »Cijela Rusija« i uopće svi priručnici (kalendari, rječnici, katalozi i t. d.) koje mi budete slali, ne unosite u popis i ne čuvajte, već dajte na upotrebu svima, koji žele, odredivši im kut u onoj sobi, gdje se čitaju novine.

Berjozinov rječnik (bibliografska rijetkost) već sam nabavio za biblioteku i uskoro ću poslati.

A s vremenom ću poslati Brockhausa i Granatov rječnik, a također i neke priručnike iz poljoprivrede. Upoznajte Vaše baštovane s Gošeovom knjigom, koju sam već poslao, — to je divno izdanje.

Čitam »Taganroški vjesnik«, kojiput sam u prilici da razgovaram s glumcima i pjevačima, koji su bili u Taganrogu — i radujem se zbog rodnoga grada, koji ima posljednjih godina tako krupne kulturne uspjehe.

Dopustite, da Vam se još jedamput zahvalim, zaželim sve dobro i da Vas dalje iskreno poštujem

A. Čehov

Ja sam također liječnik. Medicina mi je zakonita žena, a književnost — nezakonita.

Ne ćete li naći mogućnosti, da mi pošaljete potpuni katalog biblioteke? Onda bih znao čega nemate.

94.

N. M. Ježovu

Melihovo, 13. travnja 1896.

13. trav.

Dragi Nikolaju Mihajloviču, meni se čini da prije vremene padate duhom. Zasada, sudeći po Vašemu pismu, jasno je samo to, da je Vašoj ženi propisan kreozot, i da ima upalu porebrice. Rijetko tko nije imao pleurit, i rijetko tko nije uzimao kreozot. Ja i sȁm već davno kašljem i pljujem krv, a eto — još sam živ uzdajući se u boga i u nauku, pred kojom danas uzmiču i najozbiljnije bolesti pluća. Dakle, treba se uzdati i nastojati zaobići nevolju. Najbolje bi, naravno, bilo — otputovati na kumis.[1] Ako nema novaca, onda ljetovanje na selu, obilna prehrana, mir. Ako Vam bude trebao liječnik, onda se obratite poznatome Vam liječniku Kornejevu. To je dobar liječnik i predobar čovjek. Nekada je bio Zaharjinov asistent i do nedavno imao je golemu privatnu praksu, a sada se odaje ljenčarenju. Saznajte, kada prima pa idite k njemu s mojim pismom. Ako zbog čega ne želite Kornejeva, onda napišite, a ja ću Vam pronaći drugoga liječnika.

---

[1] *kumis* — kobilje mlijeko; Tatari i ostali stepski narodi upotrebljavaju kumis kao lijek protiv plućnih bolesti, a i kao hranu uopće.

Kod nas je otvoren poštanski ured i adresa je sada jednostavnija: Lopasnja, Moskv. gub.

Sada su putevi teško prolazni od proljetnog blata, na poštu ne šaljemo više od dva puta sedmično — to je razlog zašto ovaj odgovor na Vaše pismo ne primate tako brzo.

Ljeti ćemo čekati, da k nama dođete Vi i Aleksandar Semjonovič, kojega pozdravljam.

Budite zdravi i sretni

Vaš A. Čehov

95.

M. A. Krestovskoj[1]

Petrograd, 10. listopada 1896.

Petrograd, Erteljev sokak 6

Milostiva gospođo

Marijo Aleksandrovna!

Moja nova drama »Galeb«, koja će se davati na sceni Aleksandrinskoga kazališta 17. listopada, još nije štampana, i zasada postoji samo jedan primjerak. Što se tiče »Ivanova«, njega možete naći u jednoj od knjižnica »Sjevernog vjesnika« od god. 1888. (ili čini se, 1889.), a posebnih separata nemam.

Svoje drame štampam u Suvorinovoj tipografiji i uskoro će (za mjesec ili mjesec i pō) izaći kao posebno izdanje.

Dopustite, da Vam zaželim sve dobro i da ostanem poštujući Vas i spreman na usluge

A. Čehov

---

[1] *Krestovska,* Marija Vsevolodovna (1862—1910) — književnica i glumica.

96.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 8. studenog 1896.

8. stud.

Telegram sam primio od Vas sinoć, a papire poslao smjesta jutros. Jeste li primili? Poslao sam Vam također materijal za novu njigu, ali, čini se, štampanje će trebati odložiti za cijelu godinu. Stvar je u tome, da mi je Marks poslao na potpis uvjet, po kojem se obavezujem, da godinu dana nakon što prestane izlaziti u »Njivi«, ne ću sam izdavati svoga djela...« Uvjet nisam potpisao, ali ipak, kad već u »Njivi« postoji takav red, ima li smisla ići glavom kroza zid. A što je učinila cenzura od moje pripovijesti! To je strahota! Strahota! Kraj se pripovijesti pretvorio u pustinju.

Kakvo podudaranje, ipak! Kod Vas je bio Ivanov, a ja sam se 1. listopada, kad sam putovao u Petrograd, upoznao s g-đom Ivanovom, njegovom ženom, mladom, prijatnom osobom. Upoznao sam se s njom u Lopasnji (bila je na osvećenju telegrafa), zatim smo zajedno ručali u Serpuhovu na kolodvoru, tamo je divan buffet, i zatim me je pratila u Moskvu. Ona je moja susjeda, stanuje 15—18 vrsta od mene, i jednom ću prilikom zimus svakako otići do nje. Pričala mi je o mužu (ostario, veli) i uzgred o Barjatinskima. Ali suza iz očiju nije istiskivala, jer je sklona više ironiji i hladnom podsmjehivanju, nego suzama. Uostalom, sudim samo po prvom dojmu, jer sam je vidio samo jedamput, prije mjesec i pô. Priča je o mjenicama — pljačkaški manevar, koji, vjerojatno, nije izmislio Ivanov — tako se meni čini.

Velika je potražnja za »Galebom«. Nekakvi se amateri spremaju s njim u provinciju. Traže ga, a u mene ni jednoga primjerka, i štampanje se zbirke u tipografiji zateglo. Kad budu rekli, da ja zadržavam korekturu, ne vjerujte. U zbirku će ući 7 komada: 4 jednočinke i 3 velike. Ako prijeti opasnost, da knjiga iziđe debela, onda se može jedan veliki komad izbaciti. Cijenu zbirke odredite Vi sami. Pri određivanju veličine naklade knjiga i cijene treba imati na umu, da se drame na tržištu prodaju veoma sporo, nakon upornog nagovaranja.

Zatim molim za oproštenje. U Petrogradu sam od Vas uzeo 300 rub. i do sada još nisam vratio. To je zato, što do sada nisam primio novce, koje čekam iz dana u dan. Novci (300 r.) nije velike svota, ali je ipak moja savjest nemirna. U svakom slučaju na ovu točku mojega pisma ništa ne odgovarajte!

U »Nov(ostima) dana« pročitao sam, da se Grigorovič opasno razbolio. Je li to istina?

Na zemskoj je skupštini riješeno, da se gradi cesta od Lopasnje do Melihova. Kočiju amo, kočiju![1] Čim bude cesta, svakako ću kupiti kočiju.

Zasad je sve dobro. Budite sretni. Lijepo mi pozdravite Anu Ivanovnu, Nastju i Borju.

Vaš A. Čehov

97.

N. A. Lejkinu

Melihovo, 20. studenog 1896.

Lopasnja, Mosk. gub. 96. 20/XI.

Dragi Nikolaju Aleksandroviču!

Bio sam u Moskvi, zatim se vratio i pročitao Vaše pismo. Odgovaram po točkama. Od Nazarjeve sam dobio knjigu. »Potkopane snage«. Bila je tako ljubazna, da mi je osim romana poslala još zbirku pripovijedaka i svoje drame. Roman je uvezan, i Vaša je zabrinutost bila uzaludna; kod nas u Lopasnji već ima poštanski ured, i uvezane knjige slati u omotu nikome se ne zabranjuje. Da Vam uzgred kažem, da u Lopasnji već postoji pošta, postoji i državni telegraf. Moja se adresa znatno pojednostavila: Lopasnja, Moskov. gub. — za pisma, i jednostavno Lopasnja — za brzojave. Skoro ćemo dobiti i telefon, koji će nam omogućiti, da razgovaramo s Moskvom.

---

[1] *»Kočiju amo, kočiju!«* — Riječi Čackoga u komediji »Teško pametnom« od A. S. Gribojedova.

Prehlada je prošla, ali hunjavica još traje. Kašljem već davno, tako davno, da sam se već privikao, te ne vidim u kašlju ništa opasno. Zaduhe nemam, hodati mogu mnogo i brzo, apetit je divan, radim s veseljem. Ne debljam se.

Dva sam primjerka »Iverja« s mojom slikom primio i spremio u svoj arhiv. Bio sam veoma ganut. Prije nego sam sakrio, pokazivao sam svojim gostima i pružio im priličan užitak.

Tužite se na cenzuru. Cenzura postaje sve stroža i nemilosrdnija, međutim u publici se pronose glasine kako je sve u redu, kako počinju nova strujanja, kao da je tobože cenzura lakša i da je disati sada lakše. Eto, izvolite shvatiti, odakle potječu i na čemu se mogu osnivati takve glasine. Moju je pripovijest u »Njivi« cenzura užasno okljaštrila. Uopće, treba priznati, nije baš lako sada biti književnik.

Velika hvala, što ste mi obećali poslati »Među parohijanima«, Nisko se klanjam Praskovji Nikifirovnoj i Feđi i želim Vam sve, sve dobro. Čvrsto stiščem ruku

Vaš A. Čehov

Studen je 18°.

98.

Je. M. Šavrovoj

Melihovo, 2. prosinca 1896.

Mnogopoštovana kolegice! Pišete da želite slavu mnogo više nego ljubav; a ja obratno: želim ljubav mnogo više nego slavu. Uostalom, to je stvar ukusa. Netko voli popa, a netko popadiju.

Vraćam Vam božićnu pripovijetku. Meni se čini, da bi je zbog blagdanskog raspoloženja trebalo učiniti malo življom. Doktor i Katja cijelo se vrijeme nekako dosađuju kraj bora. Eto, Vi se spremate napisati velik roman, gdje će biti sama ljubav, uzeta sa svih strana, i u svim oblicima. Pa ne bi li se mogao jedan kakav god oblik udijeliti doktoru i Katji. U protivnom njihova ljubav nema ni stránā ni oblika.

Kada ćete početi pisati roman? Čekat ću.

Bio sam sa svojim satom kod Burea, htio sam ga dati na popravak. Bure je zagledao u sat, povrtio ga u rukama, nasmiješio se i rekao slatkim glasom: — Vi ste ga, mesje, zaboravili naviti...

Navio sam — i sat je opet prohodao. Tako kojiput uzrok svojim nevoljama tražiš u sitnicama — a zaboravljaš glavno.

Želim Vam sve dobro.

Vaš vjerni cher maître.

A Čehov

99.

A. S. Suvorinu

Melihovo, 4. siječnja 1897.

4. siječ.

Čestitam Vam Novu godinu, želim mnogo sreće, zdravlja, mira i tuštu tmu novaca. Čestitam na novim novinama. Poslali su mi prvi br. »Rusije«.[1] Da, nedarovito i izvana i iznutra. Ni uma, ni nerva, samo dobronamjernost činovnika — žutokljunca, koji autoritativno govori trivijalnosti i gadosti (»potrebe vlade«). Gajdeburov me zvao u svoje novine, ali sam mu odgovorio neodređeno, pozivajući se na prezaposlenost i nedostatak publicističke žice, — i kako je samo došao na to, da se ja želim okušati na novom području, zna jedini Alah.

Vaše je pismo od 1. siječnja stiglo tek 3. uvečer, i kad sam ga otvarao i čitao, činilo mi se, da su ga čitali. Od Ahmilova[2] sam primio obračun. Trgovali su mojim knjigama isto onako pošteno kao i 1895. g., ali je u bilansi minus 400: lani sam morao platiti više tipografiji i uzeti u veljači predujam. Pozajmica od 1500 ostala je in status (quo).

Nisam zaboravio, da sam Ani Ivanovnoj obećao posvetiti »Galeba«, ali sam se od te posvete namjerno uzdržao. S tom

---

[1] *»Rusija«* (»Россия«) — dnevne novine, umjereno-liberalnog smjera. Izlazile u Petrogradu od 1. I. 1897. Izdavač Vasilije Pavlovič Gajdeburov.

[2] *Ahmilov, Aleksandar Konstantinovič* — šef knjižare »Novoga vremena« u Petrogradu.

mi je dramom povezana jedna od najneprijatnijih uspomena. »Galeb« mi se gadi, i njegova posveta nimalo nije prikladna, te mi se čini jednostavno kao netaktična.

O »Kirurgiji«[3] do sada ni traga ni glasa.

Duža nesvjestica — nije dobar simptom, i da sam ja kod Vas dočekivao novu godinu, savjetovao bih Sofiji Ivanovnoj, da navečer sjedi kod kuće, da ne odlazi u kazalište, da ne večera i da rano liježe. Fenacetin s tim nije ni u kakvoj vezi. Sitin, poznati Vam knjigoizdavač, također je sklon dugim nesvjesticama. Kupio je imanje od kn. Svijažskoga za 49 tisuća i već je na sto muka. Tako su ga uplašili, prekorili i izgrdili, da je nervozan, ne spava i već prodaje cijelu kupovinu. Jučer je doputovao k meni, ja sam ga odgovarao, i uvjeravao, da ne sluša savjetnike.

Vaše je pismo o Grinmutu izvrsno, imalo je u našim krajevima velik uspjeh. Uopće, kraj 96. godine bio je sretno razdoblje u historiji malenih pisama. Veoma volim, kada ste liberalni, t. j. kada pišete ono, što hoćete. Pismo o studentskim neredima također je veoma lijepo.

Kada ćete otputovati u Moskvu. Cio ću siječanj biti zabavljen popisom stanovništva, među popisivačima ću ja biti nešto poput četnog komandira. Po dva, tri dana otkidat ću za sebe i putovati u Moskvu.

Duboko se klanjam Ani Ivanovnoj, Nastji i Borji i čestitam Novu godinu

Vaš A. Čehov

100.

N. A. Goljcevu

Moskva, 23. ožujka 1897.

Mili Viktore Aleksandroviču, ako je Šehteljov projekt kod tebe, onda mi ga pošalji na jedan dan, moram ga pokazati jednom bogatom čovjeku.

---

[3] *O »Kirurgiji« ni traga ni glasa* — čekali su dopuštenje za izdavanje časopisa »Kirurgija«.

Sinoć mi se dogodila neprilika, tek što sam sjeo da ručam, kad mi iz pluća navali krv, koju sam zaustavio istom pred jutro. I prenoćiti sam morao izvan kuće.

Budi zdrav i bog te čuvao.

Tvoj A. Čehov

101.

Al. P. Čehovu

Moskva, 2. travnja 1897.

Djevičje polje, klinika, 97. 2/IV.

Evo o čemu je riječ. Počevši od g. 1884. gotovo svako proljeće izbacujem krv. Ove godine, kad si me prekorio, što me je blagoslovio sveti sinod, mene je ožalostilo tvoje nevjerovanje — i zbog toga mi je u prisutnosti g. Suvorina potekla krv. Dospio sam na kliniku. Ovdje su mi ustanovili, da imam proces na vrškovima pluća, t. j. priznali su mi pravo, ako zaželim da me proglase za invalida. Temperatura je normalna, noću se ne znojim, slabosti ne osjećam, ali sanjam arhimandrite, i budućnost mi se čini potpuno nejasna i, premda se proces još nije razvio, potrebno je ipak, bez odgađanja, napisati oporuku, da ti ne prisvojiš cio moj imutak. U srijedu, u Velikom tjednu će me pustiti, otputovat ću u Melihovo, a što će biti dalje — vidjet ćemo. Naredili su, da mnogo jedem, znači, ne trebaju jesti mamica i tatica, već ja. Kod kuće o mojoj bolesti ne znaju ništa, pa se zato nemoj izlanuti u pismima, po tebi svojstvenoj pakosti.

U travanjskoj »Ruskoj misli« izlazit će moja pripovijest, gdje je opisan (djelomično) požar, koji je izbio u Melihovu, u povodu tvoga dolaska g. 1895.

Tvojoj ženi i djeci duboki poklon i pozdrav — od svega srca, naravno.

Budi zdrav.

Tvoj dobrotvor

A. Čehov

102.

M. O. Menjšikovu[1]

Melihovo, 14. lipnja 1897.

Lopasnja, Mosk. gub.

Dragi Mihajlo Osipoviču, budite dobri, pošaljite mi, ako Vam je to moguće i ako Vam ne će zadati muke, — adresu suradnika »Nedjelje« Fjodora Sologuba.[2] Poželjno je, da saznam njegovu adresu i očevo ime.

Već se odavno spremam da Vam pišem nadugačko, potanko, ali nikako da se odlučim. Ukrajinska lijenost. Pera ne mogu držati u ruci. Vaš je članak o »Seljacima«, pobudio u meni mnogo misli i u mojoj duši izazvao nemir, ali se ipak nisam odlučio da Vama napišem, premda znam, da se u pismu sve ne može napisati, da treba govoriti, a ne pisati. Kada ćemo se vidjeti? Ja još nisam bio u Jasnoj Poljani; bit ću tamo poslije 20. lipnja. Zatim ću otputovati na Kavkaz, vratit ću se u rujnu, da budem kod kuće sedmicu dana i opet otputovati. Ne ćemo li se vidjeti do 19. srpnja u Melihovu, ili ne ćete li poželjeti, da zajedno putujemo na Kakvaz (Vojno-Gruzinska cesta, Boržom Batum)? Putem bismo razgovarali. Moja se histerija ljeti umirila, uhranio sam se, udebljao se (kao dokaz prilažem fotografiju, fotografirao me gost — slikar). Jedno dva dana bilo je nekako pohladno, puhalo je sa sjevera, — i moji su se bacili probudili pa sada kašljem češće nego u svibnju. Ali općenito, zdravlje mi nije loše, i putovat ću kao potpuno zdrav.

Kod nas nema kiše, sve se suši. Ali je u parku lijepo, moje ruže divno cvatu.

Usput o »histeriji«. Zar je moguće da Vladimir Tihonov opet pije? Ta on je prestao biti i uvjeravao, da više nikada ne će piti. Rakija može uništiti njegov nervni sistem. »Histerije« on nema i nije imao, ali za kojih 5—10 godina može doći do

---

[1] *Menjšikov, Mihail Osipovič* (1859—1919) — po struci pomorac, publicist. 80-ih i 90-ih godina novinar liberal, koji se kasnije pretvorio u reakcionara, tako da ga je Lenjin u jednom svome članku nazvao vjernim psom čuvarom carske »Crne stotine«.

[2] *Fjodor Sologub* — pseudonim beletrista i pjesnika-simbolista Fjodora Kuzmiča Tetjornikova (1863—1927).

alkoholne paralize. Samo mu Vi nemojte o tom govoriti, jer će on početi lupetati besmislice.

Kad ćemo se vidjeti? Po povratku s Kavkaza u rujnu nastojat ću da dođem u Petrograd barem na jednu sedmicu i tada ću doputovati k Vama u C(arsko) S(elo). Ta Puž putuje i jednom će stići, to je na vodi vilama napisano. Zaista dođite u Melihovo do 10. srpnja.

Duboki poklon Vašem Jaši i Lidiji Ivanovnoj. Želim Vam sve dobro i čvrsto stežem ruku.

Vaš A. Čehov

Mnogi Vas pozdravljaju

1897. g. 14. lipnja

103.

M. P. Čehovoj

Nica, 6. listopada 1897.

Mila Mašo, glede novaca poslao sam ti dopisnicu u Moskvu, ali smatrajući, da ćeš poslije petka biti kod kuće, šaljem Ti drugo pismo u Lopasnju. Budući da ti, očito, sada nemaš novaca, smatram za potrebno da utvrdim tvoje financijske prilike.

1) Svakoga prvoga u mjesecu knjižara »Novo vrijeme« mora ti slati 200 r. Ako još nije poslala za listopad, nisam ja zbog toga kriv.

2) Aleksandru se šalje u Petrograd punomoć za primanje honorara od »Ivanova«, koji će on po primitku slati tebi u Moskvu. A ako želiš, da ti šalje u Lopasnju, onda mu to sama napiši. Prvi put ti ne će poslati manje od 300 rub.

3) Jesenas ćeš primiti novce iz »Društva dramskih pisaca« od Kondratjeva.

Mislim, da kod tebe ne će biti nedostataka, a imat ćeš čak višak.

Reci tati, da »Svjetske odjeke« primam potpuno točno, zbog čega mu se srdačno zahvaljujem. Kad »Odsjek za ze-

mljoradnju i statistiku«[1] pošalje račun za 1896. g., neka mi ga tata pošalje kao preporučeno pismo, a također mi pošaljite posljednji formular »Odsjeka«, prosinački, gdje mole da im se preda »obračun«. Sam ću ga ispuniti. Kovertu ne šaljite, već samo u pismu saopćite odgovore, koji se odnose na vrijeme, da ih mogu upisati.

Danas je 6 list. pravi ljetni dan. Vruće je. Tati, mami, Marjuški i novome starosti Prokofiju pozdrav. Sve pozdravljam i želim sve dobro. Budi zdrava i sretna.

Tvoj A. Čehov

104.

A. I. Suvorinoj

Nica, 10. studenog 1897.

10. stud. Pension Russe, Nice

Mila Ano Ivanovna, velika Vam hvala na pismu. Pročitao sam ga i smjesta sjedam da pišem odgovor. Pitate me za zdravlje. Osjećam se izvrsno, izvana (kako mi se čini) potpuno sam zdrav, ali gle moje nevolje — pljujem krv. Krv ide pomalo, ali podugo, i posljednje krvarenje, koje traje još i danas, počelo je prije tri sedmice. Zbog njega se moram koječega odricati, ne izlazim iz kuće poslije 3 sata popodne, ne pijem upravo ništa, ne jedem vruće, ne hodam brzo, nigdje, osim na ulici ne bivam, ukratko ne živim, nego životarim. I to me razdražuje, nisam raspoložen, i čini mi se, da Rusi za ručkom govore gluposti i trivijalnosti, a ja se svladavam, da im ne nagovorim drskosti.

Samo, tako Vam stvoritelja, nikome ne pričajte o pljuvanju krvi, to neka bude među nama. Kući pišem, da sam potpuno zdrav, jer inače nema ni smisla pisati, budući da se dobro osjećam — i ako kod kuće saznaju, da stalno krvarim, zavapit će.

---

[1] *»Odsjek za zemljoradnju i statistiku«* — ministarstva poljoprivrede i državnih imanja.

Sada što se tiče intrigice, za koju me pitate. U Biaritzu sam se upoznao zbog francuskog jezika s Margot, djevojkom, kojoj je oko 19 godina; kada smo se opraštali, rekla mi je, da će svakako doputovati u Nicu. I, vjerojatno, ona je ovdje u Nici, ali ja je nikako ne mogu naći i... ne govorim francuski.

Vrijeme je ovdje rajsko. Toplo, tiho, blago. Počeli su muzički konkursi. Po ulicama hodaju orkestri, buka, ples i smijeh. Gledam to sve i mislim: kako sam glupo prije postupao, što nisam duže boravio u inozemstvu. Sada mi se čini, da ako poživim, ni za kakve pare ne ću više zimovati u Moskvi. Čim dođe listopad, a ja van iz Rusije. Ovdašnja me priroda ne dira, tuđa mi je, ali ja strasno volim toplinu, volim kulturu.. a kultura izbija iz svakog dućanskog prozorčića, iz svake košarice, svaki pas miriše civilizacijom.

Što radi Nastja? Što Bora? Srdačno ih pozdravljam i duboko im se klanjam. Ne budite ponosni i veličanstveni, pišite mi češće. Potrebna su mi pisma. Ljubim Vam ruku 100 × 100 puta i želim sreće i još jednom zahvaljujem.

Vaš dušom i srcem

A Čehov

Pozdrav Konst(antinu) Sem(jonovič)u.

105.

A. S. Suvorinu

Nica, 4. siječnja 1897.

4. siječ.

Evo mog programa: krajem siječnja (po st. k.) ili točnije, početkom veljače, otputovat ću u Alžir, u Tunis et c–ra, zatim ću se vratiti u Nicu, gdje ću Vas čekati (pisali ste mi da ćete doputovati u Nicu), zatim poživjevši ovdje krenut ćemo zajedno u Pariz, ako poželite, i odanle vlakom »munja« u Rusiju slaviti Uskrs. Vaše je posljednje pismo ovamo došlo otvoreno.

U Monte Carlu sam rijetko, 3 do 4 puta sedmično. U vrijeme kad su ovdje bili Soboljevski i Nemirovič, igrao sam sa-

sma umjereno, na običnim šansama (rouge et noir) i donosio kući čas 50, čas 100 franaka, a zatim sam morao prestati s tom igrom, jer me umara — fizički.

Dreifusova se afera zakuhala i razvija se, ali još nije stigla na pravi kolosjek. Zola je plemenita duša, i ja sam budući da pripadam sindikatu[1] i da sam već primio od Židova 100 franaka) oduševljen njegovom navalom. Francuska je divna zemlja, i književnici su u njoj divni.

Za Novu godinu poslao sam Vam telegram — čestitku. Mislim, da nije stigla na vrijeme, jer je na pošti bila navala telegrama — mislim tako pa Vam za svaki slučaj još jedamput čestitam pismeno.

Napišite, hoću li Vas čekati u Nici. Nadam se, da se niste predomislili.

Ovdje je harkovski okulista Giršman, poznati filantrop, Konijev prijatelj, svet čovjek, koji je doputovao svome tuberkuloznom sinu. Viđamo se, razgovaramo, ali mi smeta njegova supruga, tašta i glupa žena kao četrdeset hiljada žena. Ovdje je jedna ruska slikarica, koja crta moju karikaturu po 10—15 puta na dan.

Sudeći po odlomku, štampanom u »Nov(om) vr(emenu)«, članak L(ava) N(ikolajeviča) o umjetnosti ne čini mi se zanimljiv. Sve je to staro. Govoriti o umjetnosti, da je oronula, da je zašla u ćorsokak, da nije ono, što bi trebala biti, i t. d., i t. d., to je isto, što i govoriti, da je želja za jelom zastarjela, oronula, i nije ono, što treba. Naravno glad je stara stvar, u želji za jelom mi smo zašli u ćorsokak, ali jesti ipak treba i mi ćemo jesti, ma što lupetali filozofi i srditi starci.

Budite zdravi.

Vaš A. Čehov

---

[1] *i ja sam (budući da pripadam sindikatu...)* — Čehov ironizirajući ovdje cilja na klevetničke tvrdnje reakcionarne, šovinističke štampe, da su svi, koji su na Zolinoj strani, podmićeni od židovskog sindikata.

106.

M. P. Čehovoj

Nica, 16. siječnja 1898.

16. siječ.

Mila Mašo, hvala za pismo i čestitku, jučer sam ga primio. Otkucalo mi je već 38 godina; to je malo puno, iako se, međutim, tako osjećam, kao da sam već proživio 89 godina.

Molim te, »Pripovijetke« (gdje su »Stepa« i »Tina«) i »Namrštene ljude« pošalji preporučeno na adresu:

Francuska. France
Monsieur
Michel Delines
Villa Gustavia Boulevard Carnot
Nice

Uzgred da kažem, u Francuskoj me često prevode. Među ostalim prevodi se »Moj život« za »Temps«. Primat ćeš »Revue des Revues«. Jesi li primila rukavice od Žitkove? Ako nisi, otiđi sama k njoj (Njemačka ul. Lefortovski sok., v. k.) V. A. Morozova sprema se u Nicu: sama mi je o tome napisala. Ako što treba, idi k njoj na Vozdviženku ona će rado ispuniti sve poruke.

To, što te je M. A. Sablin primio neljubazno, po svoj prilici je slučajnost. Nedavno sam primio od njega veoma ljubazno pismo.

Izreske sam iz rukopisa primio. Merci.

Šaljem ti radosno pismo Kiseljova. Kad pročitaš stavi na moj stol.

Poštari po zakonu moraju čitati dopisnice (to je cenzura, da se u pismima ne bi dopuštali uvredljivi i cinički izrazi), ali naravno, ne smiju razglašavati o onome, što čitaju.

Ako majka mora popraviti zube, onda uredi tako, da otputuje u Moskvu, u takvim prilikama novce ne treba žaliti.

No, budi zdrava. Kupio sam Maši i Anjuti darove i poslat ću ih kad bude zgodna prilika. Reci tati, da mi pošalje mjeru svojih grudi u centimetrima, u Parizu ću mu kupiti kaput. Pozdrav svima.

Tvoj A. Čehov

107.

Al. P. Čehovu

Nica, 23. veljače 1898.

23. veljača.

Brate!!

Vlada, želeći pokazati, da nije protiv tvoga udvaranja kazališnoj gospođici, odlučila je, da 13. veljače prikaže moga, »Ivanova«. I Holèva[1] također, pošto se posavjetovao s Domašovom[2] u želji da te obraduje, naredio je, da skinu s repertoara tvoga »Platona Andrejiča« i postave moju »Prosidbu«. Kako vidiš, sve ide kao po maslu.

I zdravlje je moje također u takvom stanju, da se vi, moji nasljednici, možete samo radovati. Zubar mi je slomio zub, zatim je trgao tri puta — i nakon svega imam infekcioni periostitis gornje čeljusti. Bol je bila žestoka, pa sam zbog groznice morao preživjeti stanje, koje sam tako umjetnički prikazao u »Tifusu« i koje je obuzimalo inteligenciju, dok je gledala tvoga »Platona Andrejiča«. Osjećaj prezasićenosti i more. Prekjučer su me razrezali, sada opet sjedim za stolom i pišem. A nasljedstva ti ne ćeš dobiti.

Doputovat ću kući u travnju, oko desetog. Do tog vremena moja adresa ostaje bez promjene.

Primio sam iz Jaroslavlja vijest, da se Miši rodila dščer'[3]. Novopečeni roditelj je u sedmom nebu.

Prema Zoli se »No(vo) vrijeme« ponijelo jednostavno gnusno. Zbog toga smo ja i starac izmijenjali pisma (svakako, u vrlo umjerenom tonu) i oba zašutjeli.

Ja ne ću pisati i ne želim njegovih pisama, u kojim on opravdava netaktičnost svojih novina time, da on voli vojnike, — ne želim, zato, što mi je to sve strašno dodijalo. Ja također volim vojnike, ali ja ne bih dopustio kaktusima, kad bih imao novine, da u Prilogu štampaju Zolin roman *badava,* a u novinama da se na istoga Zolu bacaju blatom — i zašto?

---

[1] *Holeva, N. I.* — jedan od direktora Književno-glumačkog kruga; dramaturg u Suvorinovu kazalištu.

[2] *Domašova, Marija Petrovna* — glumica; 1895—98. nastupala u Suvorinovu kazalištu, od 1899. u Aleksandrinskom teatru.

[3] dščer' — stcksl. (rus. red.) = kći

Zato, što nikada ni jedan kaktus nije znao, što je to plemenita pobuda i duševna čistoća. I kako bilo da bilo, grditi Zolu, dok mu se sudi — nije književnički.

Tvoju sam sliku primio i već sam je darovao jednoj Francuskinji s posvetom: (...) Ona će pomisliti, da se radi o nekakvu tvom članku o ženskom pitanju.

Piši, ne stidi se. Pozdrav N(ataliji) A(leksandrovnoj) i djeci.

L'homme des lettres
A. Tchekhoff

108.

L. A. Avilovoj[1]

Melihovo, između 23. i 24. lipnja 1898.

Gostiju ima tako mnogo, da se nikako ne mogu nakaniti da Vam odgovorim na Vaše posljednje pismo. Htio bih napisati podulže, ali ruka mi se ukoči pri pomisli, da svakoga časa mogu ući i omesti me. I zaista, dok pišem ovu riječ »omesti«, ušla je djevojčica i javila, da je došao bolesnik. Treba ići.

Financijsko pitanje već je sretno riješeno Izrezao sam iz »Iverja« svoje sitne pripovijetke i prodao-ih Sitinu na deset godina. Zatim, kako se čini, mogu uzeti tisuću rubalja u »Ruskoj misli«, gdje su mi, uzgred budi rečeno, dali povišicu. Plaćali su 250, a sada plaćaju 300.

Ogadilo mi se pisanje, i ne znam, što da radim. Rado bih se počeo baviti medicinom, uzeo bih bilo kakvo mjesto, ali mi već nedostaje fizičke gipkosti. Dok sada pišem, ili mislim o tome, da treba pisati, osjećam takovu odvratnost kao da jedem šči, iz kojega su izvukli žohara, oprostite za usporedbu. Ne gadi mi se samo pisanje, već onaj književnički entourage, od kojega se nikamo ne možeš sakriti i koji nosiš svugdje sa sobom kao što zemlja nosi svoju atmosferu.

---

[1] *Avilova, Lidija Aleksejevna* (1865—1943) — književnica-beletristkinja. Čehov je u njoj cijenio darovita profesionalnoga književnoga radnika i rado za nju posredovao u uredništvima različitih časopisa. Avilova je ostavila uspomene o Čehovu pod naslovom »Čehov u mome životu«.

Vrijeme je kod nas divno. Ne da mi se nikamo putovati. Treba pisati za kolovoški broj »Ruske misli«; već sam napisao, treba završiti. Budite zdravi i sretni. Nema mjesta za štakorov rep, neka potpis bude kusat.

Vaš A. Čehov

109.

P. F. Jordanovu

Jalta, 10. listopada 1898.

10. listopada

Mnogopoštovani Pavle Fjodoroviču, Vaše sam pismo s planom Taganroga primio, pa ako nisam na vrijeme odgovorio, molim da mi oprostite. Ali, koliko se sjećam, odgovorio sam.

Za muzej ćete, naravno, morati uzimati sve, što daju, ne ispoljavajući naročite izbirljivosti. Tako barem spočetka. S vremenom, kada se nađemo i budemo imali sredstva, morat ćemo izabirati pridržavajući se ovoga programa: 1. Petar Veliki, 2. Aleksandar I., 3. Prirodopis Priazovskog kraja, 4. Predmeti umjetničke vrijednosti, 5. Predmeti vezani za povijest g. Taganroga. Treba, naravno, nabaviti portret pjesnika Ščerbine — to između ostalog. Moj stričević Georgij ima sliku Bandakova[1], veoma dobru, može se napraviti kopija (povećana) i dodati muzejskim vrijednostima. Bandakov je, po mome mišljenju, rijedak primjerak, takvih ima malo i ne će ga u Taganrogu tako brzo zaboraviti.

Taharovski me u jednom od svojih pisama u nedoumici pitao: zašto g. Kolomnin nije poslao brzojav? Kolomnin je korektan čovjek, a k tome on voli Taganrog, i ako nije poslao telegram, to je vjerojatno zbog razloga, koji ne ovise o njemu. Kako bilo da bilo, ja sam mu napisao prije nekoliko dana: napisao sam, da su Taganrožani ogorčeni zbog njegove nepažnje i, da zagladi svoju krivicu, on mora za muzej poslati na Vaše ime kakvu sliku. I ja mislim, poslat će.

---

[1] *Bandakov*, Vasilij Anastasjevič (1804—1889) — svećenik i istaknut propovjednik; njegove su propovijedi štampane u 12 svezaka.

U Jalti je toplo, pravo ljeto. Kad bih imao novaca, sasvim bih se ovamo preselio.

Upravo su donijeli pismo od Pavlovskog. Piše: »Spremam se da za dvije sedmice pošaljem desetak bista i nekoliko slika Jordanovu za muzej.« Eto Vam.

Imam kod kuće divan portret Daudeta — za muzej; htio sam ga poslati proljetos, ali nije dala sestra.

Budite zdravi. Želim Vam sve dobro i čvrsto stežem ruku.

Vaš A. Čehov

110.

M. O. Menjšikovu

Jalta 20. listopada 1898.

20. listopada

Dragi Mihajlo Osipoviču, Viktor Sergejevič Miroljubov, izdavač »Časopisa za sve«, bivši operni pjevač, Vaš davni poštovalac, htio bi se vidjeti s Vama, da se upozna s Vama i porazgovara. To je dobar, dobrodušan, jednostavan čovjek. Preporučujem Vam ga. Sada je u Jalti, uskoro putuje u Petrograd. Uzgred da kažem, Vi imate mnogo poštovalaca. Onomadne u Alupki jedna me dama, majka odrasle djece, dugo ispitivala kakav ste; ja sam joj pričao, a ona slušala, očito, s velikim uživanjem.

Umro mi je otac. Iskočila je glavna poluga iz melihovskoga mehanizma, i meni se čini, da je za majku i sestru život u Melihovu izgubio sada svaku ljepotu, te da ću sada morati za njih graditi novo gnijezdo. I to je veoma vjerojatno, jer ja više ne ću zimovati u Melihovu, a bez muškarca se u selu ne može gospodariti. Hvala za pismo. Čitam »Početak života«[1] s velikim užitkom. Veoma je lijep. U Jalti ću biti još dugo.

Svom dušom Vaš A. Čehov

---

[1] *»Početak života«* — Menjšikovljevi članci u »Nedjeljnim knjižicama« (br. 10, 11, 12) 1898.

111.

A. S. Suvorinu

Jalta, 16. studenoga 1898.

16. studenog

Uzorke sam primio i već poslao odgovor Konstantinu Semjonoviču. Novo izdanje ne ćemo nazvati »Cjelokupna djela«, već jednostavno — svezak I., svezak II. i t. d. i sačuvat ćemo za tomove njihove prijašnje nazive (na primjer:) svezak V. »Namršteni ljuli«), pritom će naslov biti na koricama, a ne na ovitku, kako ste Vi pisali. Ako koji svezak bude manji od određenih 10 araka, onda ću ja dodati još pripovjedaka. Mogu se čak najkraći svesci — »Dvoboj« i »Paviljon br. 6« spojiti u jedan svezak. Cijena sveska je prijašnja — 1 r. Sada je važno da izaberemo format i slova i da ih se stalno držimo — ma kako bilo; a papir će se moći mijenjati — prema prilikama. Slažete li se sa mnom? Čekam od Konstantina Semjonoviča odgovor na moje posljednje pismo, a zatim ću se latiti čitanja korekture I. sveska. Taj je prvi svezak pravi bunar.

Koliko se sjećam, Vi ste obećali štampati poseban katalog za drame, koje se prodaju u Vašim knjižarama, i razaslati ih svima kazalištima. Jeste li se predomislili? Stanje je knjižno-kazališnog tržišta kod nas — grozno. Tu treba kakav Nikon[1], koji bi sve iznova preuredio.

Žao mi je Puškarjova. To je nekoć bio lirik, dosta nježan i osjećajan, a sada očito ostario ili se otrcao. Njemu ne bi trebalo da piše drame — već da prevodi. Kada sam čitao o njemu Vašu recenziju (potpuno pravednu), sjetio sam se onoga vremena, kada je bio u Moskvi, i bio bogat — i sažalio sam se.

Zamislite, u Jalti je pravo ljeto. Dani su vrući, a noći tople, obasjane mjesečinom. Doputovala je sestra Maša; posavjetovali smo se i odlučili, da će sve ostati kako je bilo. Ljeti ću živjeti u Melihovu, a zimi — gdje stignem, već prema

---

[1] *Nikon* — ruski patrijarh, reformator u doba cara Alekseja Fjodoroviča Romanova (XVII st.).

zdravlju. Žao mi je prodavati Melihovo. Tà mi smo, vrag zna od čega, napravili lijepo imanje.

U proljeće ću opet biti u Parizu. Ne ćemo li se tamo sastati na doručku ili ručku kod Iv. Iv. Ščukina? Ja ću svakoga proljeća putovati u Pariz.

Vaš sam pozdrav izručio Ilovajskoj. Ona zahvaljuje i također Vas pozdravlja. Njezina je kćerka udata.

Ovih će mi dana knjižara poslati po 10 primjeraka od svake moje knjige. Telefonirajte, da metnu u paket s knjigama »Ruski kalendar« i »Cijelu Rusiju« — to je godišnji porez, koji ja, po svojstvenoj mi drskosti, tovarim na Vas. »Ru(ski) Kal(endar)« davali ste mi uvijek štampan na najfinijem papiru.

Ovdje je kćerka Ajvazovskoga; bila je kod mene, sada je moram posjetiti nju.

Kako je Vaše zdravlje uopće? Od sveg srca želim Vam sve dobro. Sjetite me se u Vašim svetim molitvama — i pišite.

Vaš A. Čehov

112.

A. M. Pješkovu (M. Gorkom)

Jalta, 3. prosinca 1898.

3. pros.

Mnogopoštovani Alekseju Maksimoviču, Vaše mi je posljednje pismo pružilo velik užitak. Hvala Vam od sveg srca. »Ujak Vanja« je davno napisan, veoma davno, nikada ga nisam vidio na sceni. Posljednjih godina počeli su ga često davati na provincijskim scenama — možda zato, što sam izdao zbirku svojih drama. Prema svojim dramama uopće odnosim se hladno, odavno sam se odvikao od kazališta i ne da mi se više pisati za kazalište.

Pitate, što mislim o Vašim pripovijetkama. Što mislim? Talenat ste nesumnjiv, i pritom pravi, velik talenat. Na primjer, u pripovijeci »U stepi« on se ispoljio neobično snažno, i mene je čak spopala zavist, što to nisam ja napisao. Vi ste

umjetnik, pametan čovjek. Osjećate divno. Plastični ste, t. j. kada prikazujete stvar, onda je vidite i opipavate rukama. To je prava umjetnost. Eto Vam moga mišljenja, i veoma mi je drago, što Vam ga mogu izreći. Ponavljam, veoma mi je drago, i kad bismo se upoznali i porazgovarali sat-dva, Vi biste se uvjerili, kako Vas visoko cijenim i kakve nade polažem u Vašu nadarenost.

Govoriti sada o nedostacima? Ali, to nije tako lagano. Govoriti o nedostacima talenta, to je isto, što i govoriti o nedostacima golema drveta, koje raste u parku; tâ tu uglavnom riječ nije u samom drvetu, već o ukusu onoga, tko gleda drvo. Nije li tako?

Počet ću od toga, da se Vi, po mome mišljenju, ne savlađujete. Vi ste kao gledalac u kazalištu, koji svoje oduševljenje izražava tako nesuzdržljivo, da smeta slušati sebi i drugima. Osobito se ta nesuzdržljivost osjeća u opisivanjima prirode, kojima Vi prekidate dijaloge; kada ih čitaš, te opise, poželiš, da oni budu kompaktniji, kraći, tako u 2—3 retka. Česta spominjanja blaženstva, šapata, mekoće i t. d. pridaju tim opisima neku retoričnost, monotonost — i rashlađuju, gotovo umaraju. Nesuzdržljivost se osjeća i u prikazivanju žena, (»Maljva«, »Na splavima«) i ljubavnih scena. To nije zamah, nije širina kista, već upravo nesuzdržljivost. Zatim, često upotrebljavanje riječi, sasvim nezgodnih u pripovijetkama Vašega tipa. Klavirska pratnja, disk, harmonija — takve riječi smetaju. Često govorite o valovima. U prikazivanju intelektualnih ljudi osjeća se naprezanje, kao neka opreznost, to nije zato, što ste malo promatrali inteligentne ljude, Vi ih poznajete, ali ne znate točno, s koje biste im strane pristupili.

Koliko Vam je godina? Ne poznajem vas, ne znam, otkuda ste i tko ste, ali mi se čini, da bi Vam, dok ste još mladi, valjalo napustiti Nižnji, i dvije-tri godine poživjeti, tako reći, zaći malo u književnost i među ljude od književnost; nije to radi toga, da bi se od našega pijetla[1] čovjek mogo naučiti mnogo, već da konačno, do vrata zagazite u književnost i da je zavolite; osim toga provincija rano postara čovjeka. Koroljenko, Potapenko, Mamin, Ertelj — izvrsni su ljudi; u prvo

---

[1] *»... od našeg pijetla mogo ...«* — riječi iz Krilovljeve basne: »Magarac i slavuj«.

vrijeme, možda će Vam se činiti i dosadno s njima, ali zatim, za godinu-dvije, naviknut ćete se na njih i ocijeniti njihovu pravu vrijednost, a njihovo će Vam društvo s kamatama iskupljivati neprijatnosti i neugodnosti prijestolničkoga života.

Žurim na poštu. Budite zdravi i sretni, čvrsto stežem Vašu ruku. Još jedamput hvala za pismo.

Vaš A. Čehov

Jalta.

113.

Je. M. Šavrovoj

Jalta, 26. prosinca 1898.

26. pros.

Mnogopoštovana kolegice. Obje knjižice — izmučenu krv uznemirene duše i nihilistkinju[1] — primio sam. Prva mi je pružila istinsko zadovoljstvo, a drugu sav već odavno čitao. »Nihilistkinju« ste zamotali u plahtu, stavili u paket, zapečatili, nalijepili tisuću maraka — čemu takva opreznost? Moglo se jednostavno kao preporučeno pismo.

U Jalti je još uvijek lijepo vrijeme.

Iz Moskve pišu i bubnjaju u sve bubnjeve, da je »Galeb« imao uspjeh. Ali kako ja u kazalištu uopće nemam sreće kao da sam uklet, jedna se glumica poslije prve predstave razboljela — i moj se »Galeb« ne daje.

Ja tako nemam sreće s kazalištem, tako nemam sreće, da kad bih se oženio glumicom, sigurno bi mi se rodio orangutan ili dikobraz.

Pošaljite mi još kakvu knjižicu i pišite još.

Vaš A. Čehov

A najglavnije sam zaboravio: sretna Nova godina!

---

[1] *»Nihilistkinja«* — pripovijest od I. Kovaljevske, u Čehovljevo vrijeme zabranjena knjiga u Rusiji.

114.

A. M. Pješkovu (M. Gorkome)

Jalta, 3. siječnja 1899.

3. sij.

Dragi Alekseju Maksimoviču! Odgovaram odmah na dva pisma. Najprije Vam čestitam Novu godinu i želim mnogo sreće, od srca, prijateljski želim sreću, staru ili novu — to kako Vam drago.

Očito, Vi mene malo niste shvatili... Nisam Vam pisao o grubosti, već samo o nezgodnosti stranih riječi, koje nisu izvorno ruske ili se rijetko upotrebljavaju. U drugih se autora takve riječi, kao na primjer »fatalistička«, ne zapažaju, ali Vaše su stvari muzikalne, skladne, u njima i najmanje hrapice vrište iza glasa. Naravno, to je pitanje ukusa, i možda u meni govori suvišna razdražljivost ili konzervativnost čovjeka, koji je davno usvojio određene navike. Ja se mirim u opisima s »koleškim asesorom«, s »kapetanom druge klase«, ali »flirt« i »šampion« (kada su u opisima) izazivaju mi gađenje.

Vi ste samouk? U svojim ste pripovijetkama pravi umjetnik, pritom uistinu inteligentan. Vama je najmanje prirođena upravo grubost, pametni ste i osjećaji su Vam fini i otmjeni. Vaše su najbolje stvari »U stepi« i »Na splavima«, jesam li Vam pisao o tome? To su divne stvari, uzorite, u njima se ogleda umjetnik, koji je prošao veoma dobru školu. Ne mislim, da se varam. Jedini nedostatak — nema suzdržjivosti, nema gracije. Kada na kakav posao čovjek troši najmanje pokreta, onda je to gracija, a u Vašoj se potrošnji osjeća prekomjernost.

Opisi su prirode umjetnički. Vi ste pravi pejzažist. Samo česte usporedbe s čovjekom (antropomorfizam), kada more diše, nebo gleda, stepa se mazi, priroda šapuće, govori, tuguje i t. d. — takve usporedbe čine opise pomalo monotonim, katkada sladunjavim, katkada nejasnim; živopisnost i izražajnost u opisima prirode postižu se samo jednostavnošću, takvim jednostavnim izrazima kao »zašlo je sunce«, »smračilo se«, »udarila je kiša« i t. d. i ta je jednostavnost Vama svojstvena u najvećoj mjeri kao rijetko kome od beletrista. Prva sveska

obnovljenog »Života«[1] nije mi se svidjela. To je nešto neozbiljno. Čirikovljeva[2] je pripovijetka naivna i lažna, Veresajevljeva[3] pripovijetka je — grubo imitiranje nečega, malo Vašega supruga Orlova, grubo i isto tako naivno. S takvim se pripovijetkama ne može daleko stići. U Vašem »Kirilki« sve kvari lik zemskoga upravitelja, osnovni je ton dobro pogođen. Ne prikazujte nikada zemske upravitelje. Nema ništa lakše, nego prikazivati nesimpatičnu vlast, čitalac to voli, ali je to najneprijatniji i najnedarovitiji čitalac. Prema likovima najnovije formacije, kao zemski upravitelj, ja gajim isto takvu odvratnost kao i prema »flirtu« — i zato, možda, nemam pravo. Ali ja živim u selu, poznajem se sa svim zemskim upraviteljima svoga i susjednih kotara, poznajem se s njima odavno i nalazim, da njihovi likovi i njihova djelatnost nimalo nisu tipični, nimalo zanimljivi — i u tome, čini mi se, imam pravo.

Sada o skitanju. To, t. j. skitanje, veoma je lijepa, privlačna stvar, ali godinama nekako postaješ trom, prirastaš uz mjesto. A književnička profesija, sama po sebi guta čovjeka. U neuspjesima i razočaranjima brzo prolazi vrijeme, ne vidiš sadašnjega života, a prošlost, kada sam bio tako slobodan, ne čini mi se više mojom, već nečijom tuđom.

Donijeli su poštu, treba čitati pisma i novine. Budite zdravi i sretni. Hvala Vam za pisma, za to, što smo se Vašom zaslugom počeli redovito dopisivati.

Čvrsto Vam stežem ruku

Vaš A. Čehov

---

[1] *»Život«* — časopis, koji je izlazio u Petrogradu od siječnja 1897. do svibnja 1901. Do kraja 1898. bez određenog pravca, a zatim postao organ »legalnih marksista«; u književnom prilogu surađivao je M. Gorki.

[2] *Čirikov,* Jevgenij Nikolajevič (1864—1932) — beletrist i dramaturg. Poslije revolucije emigrirao i umro u emigraciji.

[3] *Veresajev* — književni pseudonim Vikentija Vikentijeviča Smidoviča (1867—1945).

115.

Al. P. Čehovu

Jalta, 27. svibnja 1899.

Da, siromašni rođače, sve je to istina. Odlazim iz tipografije od Neupokojeva, od rastresenog Tičinkina, ne samo da odlazim, nego sam čak već otišao. Suvorinu nisam nudio, da kupi moja djela: i prema onome, što se dogodilo, on se odnosi dobrodušno, u najmanju ruku, piše vragoljasta pisma. Za sada je sve dobro.

Od Marksa sam primio 75. tis., za sve što sam do sada objavio; ubuduće će mi ovako plaćati: prvih pet godina po zaključenju ugovora — 5 tisuća za 20 araka, drugih 5 godina — 9 tisuća i t. d. s dodatkom po 200 r. za arak nakon svakih pet godina, tako da ako ja poživim još 45 godina, on će dušica, odnijeti gaće na štapu. Pokazat ćemo mu! Prihod od drama pripada meni, a zatim mojim nasljednicima.

Pri riječi »nasljednik« ti si se zlurado osmjehnuo. Ne uznemiruj se. Sve ću ja ostaviti u dobrotvorne svrhe, da rođacima ne pripadne ni kopjejka. Ti ćeš jedamput godišnje dobivati $^1/_2$ funte čaja za 30 k. — i više ništa!! Eto kamo vodi nepoštivanje.

Za Alupkom sam kupio imanje. Tri desetine, kuća, vinograd, voda; cijena dvije tisuće. Belle vue, takav belle vue, da je i previše lijep. Ako se uspijemo naseliti na tom imanjcu, u susjedstvu ću za tebe naći djelić zemlje. Ovdje je dosta i pola desetine. Samo nemoj profućkati svoju tisuću.

Nataliju Aleksandrovnu, Tosju i Mišu pozdravljam i klanjam im se. Ako je Nikolaj kod kuće, onda pozdravi i njega. Budi zdrav. Piši. Piši, ne stidi se.

Bogati rođak i zemljoposjednik

A. Čehov

116.

L. A. Avilovoj

Jalta, 9. ožujka 1899.

9. ožujka

Majčice, bilježnice s prepisanim pripovijetkama šaljite meni, ja ću preraditi, a što se ne može preraditi — bacat ću u rijeku zaborava. Broju pripovijedaka, koje ne treba prepisivati, pribrojite još: »Vazmena jagnjad«, »Velebilje«, »Književnik«.

Kongresu književnika ne ću prisustvovati. Jesenas ću biti na Krimu ili u inozemstvu, naravno, ako budem živ i slobodan. Cijelo ću ljeto proživjeti kod kuće u Serpuhovskom kotaru. Uzgred budi rečeno: u kojem ste kotaru Tulske gub. kupili imanje? Prve dvije godine nakon kupovanja bude teško, koji put biva čak veoma ružno, ali zatim sve malo pomalo prelazi u nirvanu, u prijatnu naviku. Ja sam kupio imanje na dug i bilo mi je veoma teško prvih godina (glad, kolera) a zatim je sve dobro prošlo, i sada mi je ugodno, kad se sjetim, da negdje kraj Oke imam svoj kutak. Sa seljacima živim mirno, nikada mi ništa ne kradu, a starice, kad prolazim kroz selo smiješe se ili se krste. Ja svima, osim djece, govorim *vi*, nikada ne vičem, ali glavno, što je izgradilo naše dobre odnose, to je medicina. Vama će na imanju biti lijepo, samo, molim Vas, ne slušajte ničijih savjeta, ničijeg plašenja, i u prvo se vrijeme ne razočarajte i ne stvarajte mišljenja o seljacima; prema svima novim licima seljaci su spočetka grubi i neiskreni, osobito u Tulskoj gub. Čak se i govori: dobar je on čovjek, iako je od Tule.

Vidite, eto Vam i nešto poučno, majčice. Jeste li zadovoljni?

Poznajete li se s L. N. Tolstojem? Je li daleko Vaše imanje od Tolstojeva? Ako je blizu, onda Vam zavidim. Tolstoja ja veoma volim. Govoreći o novim književnicima, Vi ste na istu hrpu bacili i Meljšina. To nije tako. Meljšin stoji sam za se, snažan književnik, premda, možda, ne će napisati više, nego što je već napisao. Kuprina ja uopće nisam čitao. Gorki mi se sviđa, ali je u posljednje vrijeme počeo pisati besmislice, tako da ću skoro prestati da ga čitam. »Smjerni« su

dobri, iako je moglo biti bez Buhvostova, koji svojom prisutnošću unosi u pripovijetku elemenat napregnutosti, nametljivosti i čak neiskrenost. Koroljenko je divan književnik. Vole ga — i opravdano. Osim svega ostaloga u njemu ima trezvenosti i čistoće.

Pitate me, je li mi žao Suvorina[1]. Naravno, žao mi ga je. Ne plaća jeftino za svoje greške. Ali one, koji su oko njega ni malo ne žalim.

Samo, ja sam se raspisao. Budite zdravi i zahvaljujem Vam od sve duše i od svega srca.

Vaš A. Čehov

117.

A. B. Tarahovskom*

Jalta, 2. travnja 1899.

2. travnja 89. g.

Mnogopoštovani Abrame Borisoviču, oko 10. travnja putujem na sjever; budite dobri, dajte nalog da mi »Priazovski kraj« ne šalju u Jaltu, već u Lopasnju Mosk(ovske) gub(ernije). Novine sam primao točno, svaki dan; »Donski kalendar« sam primio, fotografije — također, ukratko, Vi ste me mnogo zadužili, da Vam ničim ne mogu otplatiti. Jesam li Vam zahvalio za posjetnice? Ako nisam, dopustite da Vam sada zahvalim od svega srca.

Na zdravlje se ne mogu osobito potužiti. Ja bih se vjejatno oporavio na dulje vrijeme, da nije crijeva, koja su mi pokvarena malo ne od djetinjstva. Dešavaju mi se u trbuhu takve perturbacije, da za 2—3 dana izgubim sve, što sam dobio za 3 mjeseca. Ali uza sve to, nemam nikakvih osobitih neugodnosti i ništa sebi ne uskraćujem. A Vaša bolest, po svoj

---

[1] *...je li mi žao Suvorina.* — Svojim člancima u »Novom vremenu« Suvorin je u prvom redu izazvao studente, a zatim i javnost, tako da je Komitet saveza uzajamne pomoći književnika odlučio pozvati Suvorina na sud časti.

* *Tarahovski, Abram Borisovič* — provincijski novinar, suradnik »Taganroškog vjesnika«, »Priazovskog kraja«; bio je poslije urednik tih novina.

prilici, ne će dugo potrajati — samo treba nekamo otputovati, makar u Kislovodsk, koji Vam je blizu. Treba prošetati sada i zatim još u srpnju — odmarati se u dva maha.

Evo još jedne molbe. Jednom sam prilikom primio pismo, potpisano od gradskog načelnika Licina, u vezi s listama za sabirnu akciju, koje su mi nekoć bile poslane radi skupljanja dobrovoljnih priloga za spomenik Petru. Pitaju me gdje su te liste. Ako vidite osobu, koja je zadužena za podizanje spomenika, javite joj, da je jedna lista bila kod mene, i ja sam je već vratio; druga je poslana A. P. Kolomninu (Petrograd, Ertelev 6), treća — glumcu A. M. Jakovljevu (Moskva, Korševo kazalište), četvrta P. A. Sergejenku (Lukovice u Rjazansk(oj) G(uberniji), i peta — I. J. Pavlovskom (7 rue Gounod, Pariz). Brojevi su mi tih lista negdje zapisani: ako je potrebno, potražit ću, kada se vratim kući.

O Vašoj boli u lijevom oku: ako pušite, onda prestanite. List Tag(anroškog) seosk(og) d(ruštva) primam i čitam s užitkom.

Pitate, je li istina, da će Marks naredne godine izdati moje pripovijetke kao prilog? Teško. Sve štampano prodao sam mu za 75.000 r. Prihod od drama pripada meni i mojim nasljednicima. Buduća djela izdajem, gdje želim, ali izdavati ih kao zbirke ima pravo samo Marks. (5 tisuća! za 20 araka — u prvih 5 godina, u drugih 5 godina — 7000, u trećih — 9000 r. i t. d.)

Budite zdravi, želim Vam sve dobro

Vaš A. Čehov

118.

O. L. Knipper[1]

Melihovo, 16. srpnja 1899.

16. srp.

Pa što to znači? Gdje ste? Tako uporno ne šaljete mi o sebi vijesti, da se mi potpuno gubimo u nagađanju i već

---

[1] *Knipper-Čehova Olga Leonardovna* (1870—1958) glumica Moskovskog Hudožestvenog teatra od njegova osnutka; narodna glumica SSSR, laureat najviših državnih nagrada za umjetnost.

počinjemo misliti, da ste nas zaboravili[2] i na Kavkazu se udali. Ako ste se zaista udali, onda za koga? Niste li odlučili da ostavite scenu?

Autor je zaboravljen — o, kako je to strašno, kako je surovo, kako je vjerolomno!

Svi Vas pozdravljaju. Novo nema ništa. Čak ni muhâ nema. Ništa nemamo. Čak ni telad ne grize.

Htio sam Vas onda pratiti na stanicu, ali me, srećom, omela kiša.

Bio sam u Petrogradu, slikao se na dvjema fotografijama. Samo što se nisam smrznuo ondje. U Jaltu ne ću otputovati prije srpnja.

Ako mi dopustite, čvrsto Vam stežem ruku i želim sve dobro.

Lopasnja, Mosk. gub.

Vaš A. Čehov

119.

A. M. Pješkovu (M. Gorkom)

Moskva, 27. lipnja 1899.

27. lipnja

Kada sam Vam pisao, da ste počeli bučno i s uspjehom, onda zaista nisam skrivao nikakvu pakosnu misao — da Vas prekorim ili bocnem. Nisam se doticao ničijih zasluga, već sam Vam jednostavno htio reći, da niste bili u književnom sjemeništu, već ste odmah počeli od akademije, a sada Vam već postaje dosadno služiti liturgiju bez pojaca. Htio sam Vam reći: pričekajte godinu dvije, umirit ćete se i vidjeti, da Vaš premili »Foma Gordejev« zaista nije ništa kriv.

Vi ćete pješke putovati po Rusiji? Sretan put, iako mi se čini, da biste, dok ste još mladi i zdravi, trebali dvije-tri godine putovati ne pješke i ne u III. klasi, već da pobliže upoznate svoju publiku, koja Vas čita. A zatim, nakon 2—3 godine, može se i pješke.

---

[2] *...da ste nas zaboravili* — u proljeće g. 1899. O. L. Knipper sprijateljila se s porodicom Čehovih i tri dana bila u gostima u Melihovu. Po završetku sezone Knipper je otputovala na Kavkaz bratu, koji je ondje ljetovao.

Vi ćete reći, eto ga, vraga, drži pouke. Da, to je odgovor na pouku, koju ste mi dali, zašto ne živim u Jalti, već se kiselim u Moskvi. Zaista, u Moskvi je vrlo gadno. Ali mi sada nije moguće otputovati, imam kojekakvih poslova, koje ne bih htio natovariti na druge. Putujem u Jaltu po svoj prilici oko 15. srpnja. U Moskvi ću sjediti na Ml. Dmitrovki, šetati po Tverskom bulev(aru), razgovarati s propalim ženama i ručati u Međunarodnom restoranu.

Ne ćete li Vi u rujnu doputovati u Kučukoj?

Čvrsto stežem ruku i želim sve dobro.

Vaš A. Čehov

120.

O. L. Knipper

Jalta, 9. rujna 1899.

9. ruj.

Pisamce, parfem i bombone primio sam. Zdravo, mila, dragocjena, divna glumice! zdravo, moja vjerna suputnice na Aj-Petri i u Bahčisaraj! Zdravo, moja radosti!

Maša kaže, da niste primili moje pisamce. Kako? Zašto? Pismo sam poslao već odavno, čim sam pročitao Vaše pismo.

Kako ste? Što radite? Kako napreduju pokusi? Nema li što novo?

Naši su doputovali. Pomalo ih razmještavamo u velikoj kući. Počinje gužva.

Telefon. Od dosade telefoniram svaki čas. Dosadno mi je bez Moskve, dosadno bez Vas, mila golubice. Kada ćemo se vidjeti?

Iz Aleksandrinke sam primio brzojav. Mole »Ujku Vanju«. Trčim u grad i na trg. Budite zdravi, sretni, radosni! Ne zaboravljajte književnika, ne zaboravljajte, inače ću se ovdje utopiti ili se oženiti stonogom.

Od svega srca ljubim Vašu ruku, jako, jako.

Cio Vaš A. Čehov

»Šugavac« je otišao.

121.

A. F. Marksu

Jalta, 28. rujna 1899.

28. rujna 1899. g.

Mnogopoštovani
Adolfe Fjodoroviču!

Sada čitam korekturu druge knjige. Svojevremeno sam poslao popis pripovjedaka, koje moraju ući u ovu knjigu, međutim se tipografija ne pridržava toga popisa, šalje pripovijetke po svome izboru, i danas sam na primjer primio pripovijetke, koje sam napisao u posljednje dvije godine, i mogu ući samo u zadnju knjigu. Poslane su također na korekturu pripovijetke »Čovjek u futroli«, »Grozd« i »O ljubavi« — pripovijetke, što pripadaju seriji, koja još nikako nije završena i koja može ući tek u XI. ili XII. knjigu, kad cijela serija bude završena.

Lijepo Vas molim, izdajte nalog, da se tipografija, slažući pripovijetke, svaki put strogo drži moga popisa, kako se pripovijetke, koje su napisane kasnije, ne bi slagale i štampale zajedno s ranijim, jer će inače naši svesci po svome sastavu biti slika nekakve zbirke i slučajnosti. Znam da ste sada veoma zauzeti i da Vam nije do mene, te ako se usuđujem da Vas uznemirujem pismom, to je samo u ime reda, i zato, što ste vi sami u pismima i usmeno izražavali želju da čitanje korektura i štampanje mojih djela bude završeno što je moguće prije.

Dopustite da Vam zaželim sve dobro i da Vas i dalje iskreno poštujem

A. Čehov

Jalta.

122.

F. D. Batjuškovu[1]

Jalta, 24. siječnja 1900.

24. siječ. 1900.

Mnogopoštovani
Fjodore Dmitrijeviču!

Roche[2] moli, da mu se pošalju ona mjesta iz »Seljaka«, što ih je cenzura izbacila. Ali takvih mjesta nije bilo. Ima jedno poglavlje, koje nije ušlo ni u časopis, ni u knjigu; to je razgovor seljaka o religiji i o vlastima. Ali nema potrebe da se ovo poglavlje šalje u Pariz, kao što uopće i nije imalo smisla prevoditi »Seljake« na francuski jezik.

Srdačno Vam zahvaljujem za fotografiju. Rjepinove su ilustracije čast, koju nisam očekivao, i o kojoj nisam sanjao. Veoma će mi biti drago ako dobijem original; recite Ilji Jefimoviču, da ću nestrpljivo čekati i da on, Ilja Jefimovič, sada ne može odustati, jer sam već original obećao g. Taganrogu, u kojem sam se uzgred rečeno, rodio.

U Vašem ste pismu spomenuli Gorkoga. Eto, usput, kako Vam se sviđa Gorki? Meni se ne sviđa sve što on piše, no ima stvari, koje mi se veoma, veoma sviđaju, i ne sumnjam, da je Gorki napravljen od tijesta, od kojeg se prave umjetnici. On je pravi. Čovjek je on dobar, pametan, koji misli i ozbiljno razmišlja o svemu, ali na njemu i u njemu ima mnogo nepotrebnog tereta, na pr(imjer), njegov provincijalizam.

Vi pišete »ne znaš, odakle bi čekao da krene voda«. A Vi očekujete? Kretanje postoji, ali je ono, kao kretanje zemlje oko sunca, nevidljivo za nas.

Velika Vam hvala za pismo, za to, što ste me se sjetili. Meni je ovdje dosadno, dodijalo mi je i imam takav osjećaj kao da sam izbačen iz lađe. A ovdje je još loše vrijeme, nisam zdrav. I dalje kašljem.

Želim vam sve dobro

Odani A. Čehov

---

[1] *Batjuškov,* Fjodor Dmitrijevič (1857—1920) — sveučilišni profesor zapadno-evropske književnosti i kritičar; urednik časopisa »Svijet božji« (»Мир божий«). Napisao mnogo članaka o Čehovu, kojega je visoko cijenio.

[2] *Roche,* Denis — francuski pisac, prevodio Čehova.

123.

V. A. Posseu[1]

Jalta, 15. veljače 1900.

Mnogopoštovani Vladimire Aleksandroviču. »Foma Gordejev« pa još u divnom uvezu — to je dragocjen, dirljiv dar; zahvaljujem Vam svom dušom. Tisuću puta zahvaljujem! Čitao sam »Fomu« samo u odlomcima, a sada ću pročitati kako treba. Štampati Gorkoga u odlomcima i pomalo ne smije se; ili on mora pisati kraće, ili ga pak morate objavljivati u cijelosti, kao što »Vjesnik Evrope« radi s Boborikinom. Usput rečeno, »Foma« ima uspjeha, ali samo kod pametnih, načitanih ljudi, kod mladih također. Jednom sam prisluškivao u parku razgovor jedne dame (petrogradske) s kćerkom: majka je kudila, kćerka hvalila.

Zbog štamparskih se grešaka nisam ljutio na Vas, već na tipografiju. Sada mi je olaknulo, zaboravio sam na njih, ali mene nije toliko navodila srdžba, koliko mišljenje, da tipografiji treba očitati bukvicu. Tipografija i administracija — to je vječna opozicija časopisu, t. j. redakciji, jer je redakciji teško i gotovo nemoguće, uz našu kulturnu zaostalost, imati i u tipografiji i u administraciji *svoje* ljude. Dobrih ljudi ima mnogo, ali urednih i discipliniranih veoma, veoma malo. Treba se boriti sa štamparskih griješkama, i sa slovima, i ost. i ost. inače će sitni, dosadni propusti postati navika i časopis će stalno na sebi nositi, nekakav tako reći diletantski biljeg. A boriti se, po mome mišljenju, moguće je samo na jedan način; stalno upozoravati na opažene pogreške. U svakom slučaju, Vi se jako ne žalostite, ne uništavajte Vaše živce, već, naprotiv, likujte, jer su Vaša djela divna. »Život« mnogo čitaju.

Oh, ja sve o istom: pošaljite mi barem 5 separata. Meni je to potrebno, potrebno mi je prije svega za Marksa, zatim za strane prevodioce.

Honorar sam primio, hvala.

---

[1] *Posse*, Vladimir Aleksandrovič (1864—1940) — novinar. Od god. 1898. bio stvarni urednik »Života«.

Dakle, ne žalostite se i oprostite, što sam Vam svojim ljutitim pismom pokvario raspoloženje.

Više ne ću pisati takvih pisama, želim Vam sve dobro.

Odani Vam A. Čehov

Jalta, 15. II.

124.

O. L. Knipper

Jalta, 9. kolovoza 1900.

9. kol.

Mila moja Olja, radosti moja, zdravo! Danas sam primio od Tebe pismo, prvo poslije tvoga odlaska, pročitao ga, zatim još jedamput pročitao i evo ti pišem, moja glumice. Pošto sam te otpratio, otišao sam u Kistov hotel, tamo sam noćio; sutradan, zbog dosade i dugog časa, otputovao sam u Balaklavu. Tamo sam se stalno skrivao od gospođa, koje su me prepoznale i željele mi prirediti ovacije. Tamo sam prenoćio i ujutro otputovao u Jaltu na »Tavelu«. Ljuljalo se vraški. Sada sjedim u Jalti, dosađujem si, ljutim se, ginem od tuge. Jučer je kod mene bio Aleksejev[1]. Razgovarali smo o drami, dao sam mu riječ i pritom obećao, da ću završiti dramu najkasnije do rujna. Vidiš kako sam pametan.

Sve mi se čini, da će se otvoriti vrata i ući ćeš ti. Ali ti ne ćeš ući, ti si sada na probama ili u Merzljakovskoj uličici, daleko od Jalte i od mene.

Zbogom, neka te čuvaju sile nebske, anđeli čuvari. Zbogom lijepa djevojčice.

Tvoj Antonio

---

[1] *Aleksejev,* (Stanislavski) Konstantin Sergejevič (1863—1938) — slavni režiser i glumac, osnivač i rukovodilac MHAT-a. Narodni glumac SSSR.

125.

O. L. Knipper

Jalta, 23. kolovoza 1900.

23. kol.

Mila moja, zdravo! Ti se u svom pismu ljutiš, što ti pišem pomalo. Ali ja zato tebi pišem često!

Jučer je kod mene bio Aleksejev. Sjedio je do 9 sati uvečer, zatim smo krenuli (ili, točnije, ja sam ga poveo) u žensku gimnaziju, upraviteljici. U gimnaziji je ljepuškasta Mađarica, koja veoma smiješno govori ruski, svirala je na harfi i zabavljala nas. Prosjedili smo do 12 sati.

Danas sam išao poslom u grad, sreo sam tamo Vjeročku i doveo je k nama na ručak. Ta je Vjeročka doputovala iz Harkova. Bogata udavača. Vidiš, kakav sam don Juan!

Pišem dramu, ali se bojim, da će biti veoma dosadna. Napisat ću je i, ako mi se ne svidi, odložit ću je, sakriti do naredne godine, ili do onog vremena, kad mi se opet prohtije da pišem. Jedna će sezona proći bez moje drame — nije to nevolja. Uostalom porazgovarat ćemo o tome, kad budem u Moskvi.

A kiše nema te nema. U našem dvorištu grade šupu. Ždralu je dosadno. Ja te volim.

Hoćeš li doći preda me na stanicu? A gdje da odsjednem? U kakvom hotelu — udobnom, koji je blizu tebe i nije odviše skup? Razmisli o tome i napiši, mila moja.

Kod nas je u kući sve tiho, mirno, s majkom sam u slozi, ne svađam se.

Ideš li s Višnjevskim[1] u operetu? Hm...

Piši mi češće, ne škrtari. Za to ću te nagraditi, volit ću te divlje, kao Arapin. Zbogom Olga, budi zdrava i vesela. Ne zaboravljaj, piši češće i sjećaj se tvoga

Antoine

---

[1] *Višnjevski,* Aleksandar Leonidovič (1863—1943) — glumac MHATa od njegova osnutka. Zaslužan je radnik u umjetnosti, heroj rada, Taganrožanin. Čehovljev gimnazijski drug. Napisao je uspomene o Čehovu.

126.

V. F. Kommissarževskoj[1]

Moskva, 13. studenoga 1900.

13. studenoga

Mila Vjero Fjodorovna, na Vaše sam Vam pismo htio usmeno dgovoriti, jer sam čvrsto vjerovao, da ću biti u Petrogradu, ali me kojekakve okolnosti nisu pustile tamo, pa evo pišem. »Tri sestre« su već gotove, ali je njihova budućnost za mene pokrivena mrakom neizvjesnosti. Drama je ispala nekako dosadna, razvučena, neprikladna; kažem — nezgodna, zato što su u njoj na primjer, 4 junakinje i raspoloženje je, kako vele, mračnije od mračnoga.

Vašim se glumcima ona veoma, veoma ne bi svidjela, kad bih je poslao u Aleksandrinsko kazalište. Kako bilo da bilo, ipak ću Vam je poslati. Pročitajte i odlučite, ima li smisla da se ljeti s njom ide na gostovanja. Sada se ona čita u Hudožestvenom teatru (jedan primjerak — više nema), zatim ću je uzeti i opet prepisati načisto, a onda ćemo već naštampati nekoliko primjeraka, pa ću požuriti da Vam jedan pošaljem.

Eh, kako bi bilo lijepo, kad bi mi pošlo za rukom da barem na jedan dan pobjegnem u Petrograd. Ovdje sam kao na robiji; danju, od jutra do večera, vrtim kotač, t. j. trčim u posjete, a noću spavam kao zaklan. Doputovao sam ovamo potpuno zdrav, a sada opet kašljem, ljutim se, i, kažu, da sam požutio. Veoma mi je, žao što ste bolesni i loše raspoloženi. Vidio sam Mariju Iljinišnu, ona je, vjerojatno, već s Vama i Vama je sada lakše, a možda, i sasvim dobro, što Vam želim i željet ću najiskrenije. Dakle, dramu će moju pročitati u Hudožestvenom teatru, onda je ja prepisujem, zatim štampam i šaljem Vama, i nastojat ću, da posljednje bude gotovo do prosinca. Drama je složena kao roman i raspoloženje je, kažu, ubitačno.

Ljubim Vaše ruke — jednu i drugu, i duboko Vam se klanjam. Neka Vas čuvaju nebeski anđeli.

Duševno Vaš A. Čehov

---

[1] *Kommissarževska,* Vjera Fjodorovna (1869—1910) — dramska glumica, kić poznatoga glumca Marijinskog opernog teatra (tenora F. P. Kommissarževskog).

127.

O. L. Knipper

Nica, 17 prosinca 1900.

17. pros.

Nedjelja. Datuma se ne sjećam.

Evo već je treća noć kako sam u Nici, a od Tebe ni jednoga retka. Što znači ovaj san? Kako naređujete da to shvatim? Mila moja Olja, ne budi lijena, anđele moj, piši tvome starcu češće. Ovdje je, u Nici divno, vrijeme je prekrasno. Poslije Jalte ovdašnja mi se priroda i vrijeme čine naprosto rajskim. Kupio sam sebi ljetni ogrtač pa sad hodam kao gizdelin. Jučer sam poslao u Moskvu III. čin drame, a sutra ću poslati IV. U III. sam promijenio samo ponešto, a u IV. sam napravio oštre izmjene. Tebi sam dodao mnogo riječi. (Moraš reći: hvala...) A ti mi zato piši, kako napreduju pokusi, što je i kako je. Sve piši. Zbog toga, što mi ti ne pišeš, ni ja ne ću pisati. Basta! Ovo je — posljednje pismo.

Danas je kod mene bio slikar Jakobi. Prekjučer sam se vidio s Maksimom Kovaljevskim — moskovskom znamenitošću, dobio sam od njega poziv, i uskoro ću poći k njemu na ručak, u njegov ljetnikovac Beaulieu. Uskoro ću otići u Monte Carlo da igram na ruleti.

Piši mi, dušice, ne budi lijena. Ti imaš hrpu mojih pisama, a ja — ni jedno. Čime sam te tako naljutio?

Je li Maša otputovala?

Kaži Višnjevskom moju adresu, ako zaželi: 9 rue Gounod, Nice (ili »Pension Russe«, Nice).

Ovdje dobro hrane. Poslije ručka se mora drijemati i ništa ne raditi, a to nije lijepo. Valja mi promijeniti život, manje jesti.

Publika je u našem Pensionu ruska i pritom strašno dosadna, strašno. I sve većinom gospođe.

Čvrsto te ljubim i grlim moju milu bakicu. Ne zaboravljaj me. Sjeti se barem jednom sedmično. Još jedamput grlim, i još.

Tvoj Antoine

Kada vidiš Lava Antonoviča,[1] kaži mu, da u Afriku ne ću sada putovati, nego ću raditi. Reci mu, da sam Egipat i Alžir ostavio za narednu godinu.

128.

O. L. Knipper

Nica, 28. prosinca 1900.

28. pros. 1900.

Zamisli, milo moje pseto, kakve li strahote! Maločas javljaju, da me dolje traži nekakav gospodin. Idem, gledam — starac se predstavlja ovako: Čertkov. U rukama ima hrpu pisama, i kad tamo, sva ta pisma adresirana na mene, primao je on, zato što je njegovo prezime slično mome. Jedno tvoje pismo (a u svemu ih je bilo tri — tri prva pisma) bilo je raspečaćeno. Šta misliš? U buduće, očito, treba ovako pisati na kuvertama: Monsieur Antoine Tchekhoff, rue 9 Gounod (ili Pension Russe), Nice. Ali svakako Antoine, inače ću tvoja pisma primati nakon 10—15 dana poslije njihova odašiljanja.

Tvoja opomena glede Beča, u kojoj me nazivaš »slavenskom pihtijicom«, došla je veoma kasno; prije 15 godina ja sam se, istina nekako gubio u inozemstvu i nisam stizao kamo treba, a sada sam bio u Beču, kamo god se može stići; svraćao sam i u kazalište, ali su tamo sve karte bile prodane. A zatim, međutim, pošto sam otputovao iz Beča, sjetio sam se, da sam zaboravio pogledati na plakat, — to je bilo ruski. U Beču sam kod Kleina kupio izvrsnu novčarku. Kod njega sam kupio prtljažno remenje, draga moja, kakav sam ja gospodar.

Ti mi čitaš bukvicu, zato što ne pišem majci. Mila, pisao sam majci i Maši mnogo puta, ali odgovora nisam primio i, vjerojatno, ne ću primiti. I odmahnuo sam rukom. Do sada nije od njih bilo ni jednoga retka, a ja sam uvijek — imaš pravo, bio pihtija i bih ću pihtija, uvijek ću biti kriv, iako ne znam, zašto.

---

[1] *Lav Antonovič* — Suleržicki, Leopold (Lav Antonovič), književnik, slikar; od g. 1905. režiser MHATa.

Za riječi o Tolstoju, hvala. Ovdje je Šehtelj iz Moskve. Dobio je na ruleti silesiju novaca i sutra putuje. Ovdje je Vl(adimir) Nemirovič sa svojom suprugom. Ovdje se ona uz druge žene čini tako banalna, prava serpuhovska trgovkinja. Kupuje vrag zna šta i sve da joj je jeftinije. Žao mi je, što je on s njom. A on je kao obično dobar čovjek i s njime nije dosadno.

Bilo je hladno, ali je sada toplo, hodamo u ljetnim ogrtačima. Dobio sam na ruleti 500 franaka. Smijem li igrati, mila?

Tako sam žurio s posljednjim činom, mislio sam, da Vam je potreban. Čini se, da ga Vi ne ćete početi uvježbavati prije, nego se Vrati Nemirovič. A da je ovaj čin bio kod mene još 2—3 dana bio bi po svoj prilici, sočniji. »Troje« je dobra stvar, ali je pisana starinski i zato je teško čitaju ljudi, koji su navikli na književnost. I ja sam je jedva dočitao do kraja.

Jesi li ozdravila? Nego što! Iako si ti za vrijeme bolesti dobra djevojčica i pišeš lijepa pisma, ipak više ne smiješ biti bolesna.

Sa mnom ruča mnogo gospođa, sve su Moskovljanke, ali ja ni da pisnem. Sjedim naduven, šutim i uporno jedem ili mislim o tebi. Moskovljanke svaki čas zameću razgovor o kazalištu, očito želeći da mene uvuku u razgovor, ali ja šutim i jedem. Meni je veoma ugodno, kada tebe hvale. A tebe, možeš li sebi zamisliti, veoma hvale. Kažu, da si tobože dobra glumica. No, djevojčice, budi zdrava i sretna. Ja sam tvoj! Uzmi me i pojedi s umakom i provansalskim uljem. Čvrsto te ljubim.

Tvoj Antoine

129.

O. L. Knipper

Nica, 11. siječnja 1901.

11. siječ. 1901.

Gruba, svirepa ženo, sto je godina prošlo, kako od tebe nema pisama. Što to znači? Sada mi se pisma donose uredno

[1] *»Troje«* — Pripovijesti od M. Gorkoga.

[2] *Nemirovič-Dančenko, Vladimir Ivanovič* (1858—1943) — beletrist, dramski pisac, režiser, jedan od osnivača i rukovodilaca MHATa.

i, ako ih ja ne primam, onda si zbog toga kriva samo ti, moja nevjernice.

Ovih dana, ako more ne bude nemirno, kao sada, putujem u Afriku. Moja adresa ostaje ista, t. j. Nice, 9 rue Gounod, a ovdje će znati, gdje sam. U Africi ću provesti kratko vrijeme, oko dvije sedmice.

Ovdje je stalno divno ljetno vrijeme, toplo je, lijepo, cvijeće, dame, bicikli, ali — jao! Sve je to samo kopija slike, barem za mene.

Piši, pseto! Riđe pseto! Ne pisati pisama meni — to je tako nisko od tebe. Da makar napišeš što se dešava s »Trima sestrama«. Još mi ništa nisi pisala o drami, baš ništa, osim, da si bila na pokusu ili da pokusa danas nije bilo. Izmlatit ću te svakako, dovraga.

Je li Maša stigla u Moskvu?

Dani idu, uskoro će proljeće, moja divna, dobra glumica, brzo ćemo se vidjeti. Piši, draga, molim te.

Tvoj Toto

130.

M. P. Čehovoj

Nica, 14. siječnja 1901.

Mila Mašo, između 15. i 20. siječnja primit ćeš od Marksa novce — petnaestak tisuća. Uloži ih zasad u kakvu banku. Ja se spremam u Alžir, ali mi neprestano smeta nevrijeme da putujem onamo. Iz Alžira ću se na kratko vrijeme vratiti u Nicu, a zatim ću otputovati u Rusiju, vjerojatno u Jaltu. Ovdje je veoma lijepo, ali postaje dosadno, jer se radi veoma mlitavo, a nisam ni zdrav. Sada se ne osjećam loše, ali prije nedjelju dana nije bilo lijepo. Novoga nema ništa. Što da ti donesem iz inozemstva? Napiši. Radi li kod nas u Jalti vodovod? Jesi li bila na pokusu moje drame i kako ide? Bojim se, da je loše. Iako putujem u Alžir, adresa mi ostaje ista, t. j. 9 rue Gounod, Nice. Budi zdrava i sretna, pozdravi Olgu

Leonardovnu, i sve koji zalaze k nama u Moskvi. Primio sam iz Jalte od Sredina dugačko pismo.

Tvoj A. Čehov

Drveća u Jalti imamo mnogo; samo se čini, da ga je malo. Za 5—10 godina bit će tijesno. Vidjet ćeš.

131.

O. L. Knipper

Nice, 26. siječnja 1901.

26. siječ. 1901.

No, draga moja dušice, danas, po svoj prilici, putujem u Alžir. Ti stalno piši u Nicu, odavle će mi poslati onamo, ili jedno-dva pisma napiši na adresu: Alger, post, rest. Iz Alžira ću krenuti u Jaltu, tamo ću proboraviti oko mjesec dana, a onda ću kamogod otputovati sa svojim psom. Po pričanju mojih suputnika, provest, ću u Alžiru dvije nedjelje, uključujući u to i vrijeme, koje ću potrošiti na put u Saharu. Iz Sahare ću se vratiti tropski vruć, pakleno vatren.

Kako su prošle »Tri sestre«? Brzojavite mi ovako: Alger. post. rest. Brzojavite poduže, ne štedeći života moga. Ovdje je posljednjih dana zahladnjelo, zahladnjelo kao na Jalti, i zadovoljan sam, što odlazim. Ako, mamice moja, navečer na moru počnu valovi, onda ne ću, pokoravajući se suputnicima svojim, poći u Alžir, već u Italiju, u Napulj — i o tome ću ti napisati najkasnije večeras. U Marseille ću putovati cijelu noć . . . brrr!

Ali, ipak, prenuo se duh moj, volim putovati. Maštam posljednjih dana — da putujem ljetos na Spitzbergen ili na Solovke.

A ti si se izmučila s gostima i s pokusima, moja divna, moja izvrsna glumice? Nije to ništa, strpi se. Ma kako god bilo, ipak ćemo ljeto provoditi zajedno. Nije li tako? Pazi, inače ću te izmlatiti.

Idem se spremati za put. Tmurno je, vjetar, čini se, počinje. Idem kupiti sebi nove, oprostite za izraz, hlače, a stare ću baciti ovdje u Francuskoj.

Čvrsto te ljubim i grlim do očaja čvrsto.

Ne ljuti se, ne tuguj, ne budi previše ozbiljna, i počešće piši čovjeku, koji te voli, bez obzira na sve tvoje nedostatke. Ne, ne, dušice, našalio sam se, nemaš ti nikakvih nedostataka, ti si izvrsna.

Grlim te još jedamput

Tvoj Antonije
jeromonah

132.

M. P. Čehovu

Jalta, 22. veljače 1901.

22. velj. 1901.

Mili Mišel, vratio sam se iz inozemstva; sada mogu odgovoriti na tvoje pismo. Da ćeš živjeti u Petrogradu, to je, naravno, veoma lijepo i spasonosno, ali ti glede službe kod Suvorina ne mogu ništa određeno, iako sam mislio veoma dugo. Naravno, ja bih na tvom mjestu radije služio u tipografiji, a ostavio bih se novina. Sada je »Novo vrijeme« na veoma lošu glasu, tamo isključivo rade siti i zadovoljni ljudi (ako ne brojimo Aleksandra, koji ništa ne vidi), Suvorin je lažljiv, strašno lažljiv, osobito u takozvanim iskrenim časovima, t. j. on možda govori iskreno, ali za pola sata, on će postupiti upravo obratno. Ma kako god bilo, to nije lagana stvar, neka ti bog pomogne, a moji ti savjeti jedva mogu pružiti kakvu pomoć. Služeći kod Suvorina imaj na umu svaki dan, da je veoma lako rastati se s njime, pa zato moraš imati u pripravnosti državnu službu ili biti advokat.

Suvorin ima dobra čovjeka — to je Tičinkin, barem je bio dobar čovjek. Sinovi njegovi, t. j. Suvorinovi, u svakom su pogledu ništavni ljudi, Ana je Ivanovna također postala plitka. Nastja i Borja su, kako se čini, dobri ljudi. Bio je dobar i Kolomnin, ali je nedavno umro.

Budi zdrav i sretan. Napiši mi, što je i kako je. Olgi će Germanovnoj i djeci biti lijepo u Petrogradu, bolje nego u Jaroslavlju.

Napiši mi o svemu potanko, ako je to već moguće. Majka je zdrava.

Tvoj A. Čehov

133.

O. L. Knipper

Jalta, 7. ožujka 1901.

7. ožujka 1901.

Primio sam anonimno pismo, da te je u Piteru netko oduševio, da si se zaljubila preko ušiju. A ja i sàm već odavno sumnjam, Čifutko, škrtice. Mene si, vjerojatno, prestala voljeti zato, što nisam ekonomičan, molio sam te, da potrošiš za dva brzojava... E, šta možemo! Pa neka tako bude, a ja te još uvijek volim po staroj navici i, vidiš, na kakvom ti papiriću pišem.

Škrtice, zašto mi nisi pisala, da ćeš četvrtu sedmicu ostati u Petro(gradu) i da ne ćeš putovati u Moskvu? A ja sam sve čekao i nisam ti pisao, misleći, da ćeš putovati kući.

Ja sam živ i, čini se, zdrav, iako još uvijek strašno kašljem. Radim u voćnjaku, gdje već cvate drveće; vrijeme je divno, isto tako divno kao i tvoja pisma, koja sada iz inozemstva dolaze. Posljednja su pisma stigla — iz Napulja. Ah, kako si mi divna, kako pametna, dušo! Svako pismo prečitavam po tri puta — to je minimum. Dakle, radim u voćnjaku, u kabinetu mi je dosadno raditi, ništa mi se ne da raditi, čitam korekturu i zadovoljan sam, što mi oduzima vrijeme. U Jalti sam rijetko, ne vuče me onamo, zato Jaltinci podužе sjede kod mene, tako da svaki put klonem duhom i zaklinjem se, da ću opet otputovati ili se oženiti, da ih žena tjera, t. j. goste. Eto, dobit ću razvod iz Jekaterinoslavske gub. i opet ću se ženiti. Dopustite, da Vas zaprosim.

Donio sam ti iz inozemstva parfema, veoma dobrih. Dođi po njih na Veliku nedjelju. Svakako dođi, mila, dobra, divna; ako pak ne dođeš, duboko ćeš me uvrijediti, otrovat ćeš mi život. Već sam te počeo čekati, brojim dane i sate. Nije važno, što si ti zaljubljena u drugog i što si mi se iznevjerila, molim

te, samo dođi, molim. Čuješ li, pseto? Volim te, znaj, da mi je bez tebe već teško živjeti. Ako kod Vas u kazalištu bude i preko Uskrsa pokusa, onda reci Nemirov(ič)u, da je to podlo i svinjarija.

Maločas sam silazio dolje, pio sam tamo čaj s perecima. Primio sam pismo iz Perograda od akademika Kondakova.* Bio je na »Tri sestre« — i neopisivo je oduševljen.

Ništa mi nisi pisala o ručkovima, koje su Vam priređivali, napiši mi bar sada, barem u ime našega prijateljstva. Ja sam ti prijatelj, veliki prijatelj, pseto jedno.

Danas sam primio iz Kijeva od Solovcova dugačak brzojav, da su u Kijevu davali »Tri sestre«, uspjeh je golem, neviđen i t. d. Naredna drama, koju budem napisao, bit će svakako smiješna, veoma smiješna, barem u osnovi.

No, bakice, budi zdrava, vesela, ne budi mrzovoljna, ne tuguj. Javorska je i mene udostojala: primio sam brzojav u povodu »Ujke Vanje«! Ta ona je išla u Vaše kazalište s osjećajem Sarah Bernhard, po svoj prilici, da usreći cijelu trupu svojom pažnjom. A ti se umalo nisi išla tući.

Ljubim te osamdeset puta i čvrsto grlim. Pamti dakle, ja ću te čekati. Pamti!

Tvoj jeromonah Antonije

134.

O. L. Knipper

Jalta, 17. travnja 1901.

17. travanj

Maločas sam primio velik plakat: moj je »Ujka Vanja« prošao u Pragu neobično sjajno. Dušo moja, u Jalti je svaki dan kiša, vlažno je, postaje nalik na Vologdu.* Od obilne vlage, vjerojatno, moji su tulipani postali golemi.

Što radiš u Moskvi? Napiši djevojčice, ne budi lijena. Bez tebe i bez tvojih pisama postaje mi dosadno.

Danas sam primao O. R.

---

* *Kondakov, Nikodim Pavlovič* (1844—1925) — arheolog i historičar bizantske umjetnosti, akademik.

[1] *Vologda* — grad na sjeveru Rusije.

Ubrzo, ubrzo ćemo se vidjeti, otputovat ćemo u Petrovsko — Razumovsko, otići ćemo u gostionicu, ukratko, uživat ćemo. Tvoj portretić u »Njivi« veoma je dobar, tamo si zgodna.

Ruže još ne cvatu, ali će uskoro početi cvasti. Poslije kiša moja je flora postala bujna. I danas je nebo oblačno.

Do viđenja, pseto! Zbogom, pseto! Milujem te i ljubim.

Tvoj zaljubljeni u Knipšic luda.

135

V. M. Soboljevskom*

Aksenovo, 9. lipnja 1901.

9. lipnja 1901.

Aksenovo, Ufimsk. gub.

Dragi Vasilije Mihajloviču, sad sam primio prismo od A. A. Korotneva: piše mi, da ste u redakciji primili mnogo brzojava na moje ime, i da mi ih ne šaljete, jer ne znate moju adresu. Molim Vas, metnite brzojave u jednu kuvertu i pošaljite ih poštom i, uzgred budi rečeno, tako Vam stvoritelja, napišite barem dva — tri retka, kako živite i kako ste raspoloženi. Molim Vas, lijepo Vas molim! Odavno sam se na Vas naviknuo, volim Vas i veoma poštujem, i Vaše me zdravlje zanima više, nego što biste mogli misliti.

E, molim, a ja sam se iznenada oženio. Na ovo moje novo stanje, t. j. na lišavanje nekih prava i prednosti već sam se navikao, i osjećam se dobro. Žena mi je veoma čestit i pametan čovjek, i dobra duša.

Dragi, dopustite, da očekujem Vaše pismo! Ovdje je sanatorij, piju mnogo kumisa; u početku se čini dosadno i sivo, a zatim se dade podnijeti. Budite zdravi i sretni, pozdravite Varvaru Aleksejevnu i djecu; od srca Vam želim svako dobro.

Vaš A. Čehov

---

* *Soboljevski, Vasilij Mihajlovič* (1864—1913) — pravnik, magister financijskog prava, i istaknut publicist i autor mnogih članaka iz financija, ekonomije i unutrašnje politike; od g. 1892. urednik usmjereno liberalnih novina »Ruske novosti« (»Русские ведомости«).

136.

O. L. Knipper

Jalta, 4. rujna 1901.

4. ruj. 1901.

Evo kako se ja brinem o tebi! S ovom legitimacijom možeš živjeti koliko ti drago i gdje god ti drago, s mužem ili bez istoga. Samo moraš: 1) potpisati se na legitimaciju na strani 6: »Olga Čehova«, 2) potpisati u jaltinskoj policiji, da si legitimaciju primila; to ćeš učiniti, kad opet budeš u Jalti. Dakle, vidiš, ti si sada prava jaltinka do groba. Htio sam te najprije učiniti ženom počasnog akademika«, ali sam onda odlučio, da je mnogo ugodnije biti ženom liječnika.

Živi mirno, plemenito, budi mila, a ja ću te zato ljubiti svaki dan. U Odesi su davane »Tri sestre«, kako pišu, s velikim uspjehom. Danas sam se ošišao, oprao glavu, podšišao bradu, šetao po obali, zatim ručao kod kuće zajedno s d-rom Reformatskim.

Piši svaki dan, ili ću ti inače oduzeti legitimaciju. Uopće, ja ću te držati strogo, da me se bojiš i slušaš. Dat ću ti ja!

Tvoj grubi muž

A. Čehov

Naš stan još nisam vidio, ali ti tako lijepo o njemu govoriš, da sam ja već njime zadovoljan, veoma zadovoljan, dušo moja. Hvala ti za brige, dao ti bog zdravlja.

137.

A. M. Pješkovu (M. Gorkom)

Moskva, 24. rujna 1901.

24. ruj. 1901.

Mili Alekseju Maksimoviču, ja sam u Moskvi i pismo sam Vaše primio ovdje, u Moskvi. Moja je adresa: Spiridonovka, kuća Bojcova. Pred odlazak iz Jalte bio sam kod Lava Nik(olajeviča), vidio se s njime, njemu se Krim sviđa strašno; po-

buđuje u njemu radost, čisto dječju, ali mi se njegovo zdravlje nije svidjelo. Ostario je jako, i glavna je njegova bolest — starost, koja ga je već sasvim obrvala. U listopadu ću opet biti u Jalti, i kad bi Vas pustili onamo,[1] onda bi to bilo prekrasno. U Jalti zimi ima malo ljudi, nitko ne dodijava, ne smeta u poslu — to je prvo, a drugo, Lavu je Nik(olajeviču), vidi se, dosadno bez ljudi, mi bismo ga pohodili.

Završite, dragi, dramu.[2] Vi osjećate, da Vam ona ne polazi za rukom, ali ne vjerujte Vašem osjećaju, on vara. Drama se obično ne sviđa, dok je pišeš; i kasnije se ne sviđa; neka je onda sude i odlučuju o njoj drugi. Samo Vi nikome ne dajite čitati, nikom, nego pošaljite ravno u Moskvu — Nemiroviču ili ženi, da predam u Hudož. teatar. Zatim, ako što nije kako treba, promijeniti se može za vrijeme pokusa; čak uoči predstave.

Nemate li Vi kraja »Trojice«?

Šaljem pismo, sasvim nepotrebno. Ja sam primio isto takvo.

Bog Vam pomogao. Budite zdravi i, ako Vam je to moguće kao arzamskom mještaninu[3] — sretni. Klanjam se i pozdravljam Katarinu Pavlovnu.

Vaš A.Čehov

Pišite, molim Vas.

138.

O. L. Knipper

Jalta, 3. prosinca 1901.

3. pros.

Milo moje pseto, kojega se ne mogu nagledati, danas su stigla od tebe dva pisma; jedno ništa osobito, drugo tužno. Pišeš, da već dva dana nisi primila od mene pisma. Samo sam

---

[1] ...*kad bi Vas pustili onamo* — policija je zahtijevala od Gorkoga da napusti Nižnji Novgorod i da ode stanovati u koji provincijski gradić. Gorki je molio da ga puste na Krim i o tome saopćio Čehovu.

[2] ...*dramu* — Gorki je tada završavao »Malograđane«.

[3] ...*arzamaskom mještaninu* — Arzamas je trebalo da bude mjesto boravka Gorkoga nakon odlaska iz Nižnjega Novgoroda.

jedan dan propustio, a sve sam ti ostale dane pisao. A jučer ti nisam pisao, zato što od tebe nije bilo pisma, bilo mi je dosadno i nisam ti htio izazivati melanholiju. Tužiš se, da su moja pisma postala nevesela. Našao sam se u takvim prilikama, dušo moja; sad jedno, sad drugo, a danas sam kao lud, glava mi prazna , osjećam slabost — to je zato, što su mi jučer peć dobro naložili, svu noć je bilo vruće i zagušljivo, i od peći je udarala vrućina kao iz pakla. Ali, svejedno! Danas je opet veoma lijepo vrijeme, lijepo i sunčano. U voćnjaku rade Turci, prave plantažu, t. j. kopaju 5/4 arš. duboko — to je za vinovu lozu, koju mi je darovao jedan od službenika u Nikitskom voćnjaku. To su najbolje vrste, koje uopće postoje na svijetu. Danas sam iz Amerike primio »Foma Gordeyev (dedicated to Anton P. Chekhov)« — debela uvezana knjiga.

Jučer je kod mene bila m-me Tatarinova, Sjedila je 2½ sata.

Da putujem s Tobom u Moskvu? O, dušo moja! Dođi, posavjetovat ćemo se i ja ću, vjerojatno, poći.

Pišem mlitavo, bez ikakve volje. Ne očekuj za sada od mene ništa naročito, ništa pametno. Ne govorim o pismima već o djelima. Kako bilo da bilo, komediju ću napisati, dušo moja. I uloga će za tebe biti.

Volim te sve jače i jače. Ljubim te, milujem te, moje pseto. Budi mi zdrava i sretna, ne zaboravljaj muža, voli ga, dok ti ne dodija.

Tvoj Ant.

Reci Maši da donese lanena platna za kuhinjske ručnike, koje ona kupuje u trgovini domaće izrade; majka još moli lososa.

139.

O. L. Knipper

Jalta, 20. siječnja 1902.

20. siječ.

Kako si glupa, dušo moja, kako si luda! Što si zlovoljna, zašto? Pišeš, da je sve napuhano i da ti ništa ne vrijediš, da su mi tvoja pisma dodijala, da sa zebnjom osjećaš kako se su-

žava tvoj život i t. d., i t. d. Baš si glupa! Nisam ti pisao o budućoj drami ne zato, što nemam u tebe povjerenja, kako ti pišeš, već zato, što još ne vjerujem u dramu. Ona mi je tek malko zarudjela u mozgu, kao praskozorje, te još ni sȃm ne shvaćam kakva će biti, i mijenja se ona svaki dan. Kad bismo se vidjeli, ja bih ti ispripovijedao, ali pisati se ne smije, jer ništa ne ću napisati, već samo nabrbljati raznih gluposti i ohladnjeti prema zamisli. Prijetiš u svome pismu, da me nikada ništa ne ćeš pitati, ni u što se ne ćeš miješati, ali zašto to, dušo moja? Ne, ti si meni dobra, srdžbu će ti zamijeniti naklonost, kad opet vidiš kako te volim, kako si mi bliska, kako ne mogu živjeti bez tebe, moje ludice! Prestani biti neraspoložena! Prestani! Nasmij se! Ja smijem biti neraspoložen, jer živim u pustinji, bez posla sam, ne vidim ljude, bolestan sam gotovo svake sedmice, a ti? Tvoj je život, kako god bilo, ipak pun.

Pismo sam primio od Konstantina Sergejeviča. Piše mnogo i milo. Nagovještava, da se možda drama Gorkoga ne će davati ove sezone. Piše o Omonu, o »mesdames, ne vous décolletez pas trop«.

Uzgred da kažem, Gorki se sprema da sjedne za novu dramu, dramu iz života stanovnika prenoćišta, iako mu savjetujem, da još pričeka godinicu — dvije, da se ne žuri. Književnik mora mnogo pisati, ali se ne smije žuriti. Nije li tako, suprugo moja!

17. siječ. na svoj imendan bio sam gadno neraspoložen, zato što nisam bio zdrav i zato što je neprestano zvrčao telefon, prenoseći mi čestitke. Čak me ti i Maša niste poštedjele, poslale ste brzojav!

A zaista: kada je tvoj Geburstag?

Ti pišeš: ne tuguj — skoro ćemo se vidjeti. Što to znači? Hoćemo li se vidjeti na Veliku nedjelju? Ili prije? Ne uzbuđuj me, moja radosti. U prosincu si pisala, da ćeš doći u siječnju, uznemirila si me, uzbudila, a onda si počela pisati, da ćeš doći na Veliku nedjelju — i ja sam naredio mojoj duši da se umiri, skupio se, a sada ti opet najednom dižeš buru na Crnom moru. Zašto?

Smrt Solovcova, kome sam posvetio svoga »Medvjeda«, bila je vrlo neugodan događaj u mome provincijskom životu.

Poznavao sam ga dobro. U novinama sam čitao, da je on navodno unio popravke u »Ivanova«, da sam ga ja, kao autor drame, slušao, ali to nije istina.

Dakle, ženo moja, lijepa moja, dobra, zlatna, čuvao te bog, budi zdrava, vesela, sjećaj se svoga muža barem navečer, kada liježeš spavati. Glavno je — ne budi neraspoložena. Ta muž ti nije pijanica, ni raspikuća, ni bekrija, već sasvim njemački muž prema svome vladanju; čak hoda u dugim toplim gaćama...

Grlim sto i jedan put, ljubim bez kraja moju ženu.

Tvoj Ant.

Ti pišeš: »kamo god pođem — svuda Židovi!« A kamo si ti polazila?

140.

O. L. Knipper

Jalta, 17. ožujka 1902.

17. ožujka

Mili moj krokodile, danas sam primio od tebe dva pisma; jedno od njih je napisano 11. ožujka, a poštanski je štambilj od 13., očito je tkogod nosao pismo u džepu.

Kašalj mi je sve slabiji. Vidiš, dušo, kakav sam. Danas je vjetar i proljetno raspoloženje. Poslije kiše sve se rascvalo i počelo listati.

Ako još koji put vidiš A. A. Potjehina,[1] pozdravi ga od mene i reci, da ga veoma cijenim. Honorar neka primi Maša, napiši Zotkinu[2] ili njoj — kako znaš, o pseto.

Znači, skoro ćeš postati znamenita glumica? Sarah Bernhard? Znači, onda ćeš me potjerati? Ili ćeš me uzimati sobom kao blagajnika? Dušo moja, nema ništa ljepše, nego sjediti na zelenoj obali, pecati ribu ili šetati po polju.*

Jedem dobro. Ne moraš se uznemirivati. Primila si od mene, kako pišeš, samo 3 pisma, a međutim, ja sam ih poslao barem 12.

---

[1] *A. A. Potjehin* — Aleksej Antipovič Potjehin (1829—1908) beletrist i dramski pisac.

[2] *Zotkin A. V.* — knjigovođa u Hudožestvenom teatru.

Majka se nečemu veoma obradovala, kada je saznala, da si bila kod Miše, i da je on bio kod tebe s Ol(gom) G(ermanovnom).

Dakle, znači, »Ujka Vanja« ne će se davati. O, kako to nije lijepo!

Do viđenja, lutkice moja, ljubim te žarko. Budi zdrava i vesela.

Tvoj strogi muž

An.

* Ja nemam ništa protiv toga, da ti budeš znamenita i primaš oko 25—40 tisuća, ali se najprije pobrini za Pamfila.[3]

141.

M. A. Pješkovu (M. Gorkom)

Ljubimovka, srpnja 1902.

29. srpnja, 1902.

Dragi Alekseju Maksimoviču, dramu sam Vašu pročitao. Nova je i nesumnjivo dobra. Drugi čin je veoma dobar, to je najbolji, najsnažniji, i dok sam ga čitao, osobito kraj, gotovo sam poskakivao od zadovoljstva. Ugođaj je mračan, težak, publika će, jer nije navikla, napuštati predstavu, i Vi se svakako možete oprostiti s reputacijom optimista. Žena će moja igrati Vasilisu, razvratnu nadžak-babu, Višnjevski hoda po kući i predstavlja Tatarina — uvjeren je da je to uloga za njega. Luka — jao! — Artemu se ne smije davati, jer će se ponavljati u njoj; zamarat će se; zato će stražara divno dati, to je njegova uloga, priležnica je Samarova. Glumac, koji Vam je veoma uspio, divna je uloga, nju treba dati iskusnome glumcu, makar Stanislavskom. Baruna će igrati Kačalov.

Iz IV. ste čina odveli najzanimljivija lica, (osim glumca) i pazite, da Vam se sada štogod ne dogodi. Taj se čin može učiniti dosadan i nepotreban, osobito ako poslije odlaska snažnijih i zanimljivijh glumaca ostanu samo osrednji. Glumčeva je smrt strašna. Zašto je barun dospio u prenoćište, zašto je on barun — to također nije dovoljno jasno.

---

[3] *Pamfil* — t. j. dijete.

Oko 10. kolovoza putujem u Jaltu (supruga ostaje u Moskvi), zatim se opet u kolovozu vraćam u Moskvu, i ostajem tamo, ako se ne desi štogod naročito, do prosinca. Vidjet ću »Malograđane«, bit ću na procesima nove drame. Ne ćete li i Vi uspjeti da se izvučete iz Arzamasa, i da doputujete u Moskvu barem na jednu sedmicu.

Čuo sam, da će Vam dopustiti da putujete u Moskvu, da se zauzimaju za to. U Moskvi prerađuju Lianozovljevo kazalište u Hudožestveno, radi se punom parom, obećavaju završiti do 15 listopada, ali teško da će predstave početi prije kraja studenog ili čak u prosincu. Čini mi se, da gradnji smetaju kiše.

Stanujem u Ljubimovki, u ljetnikovcu Aleksejeva, i od jutra do večera pecam ribu. Ovdje je divna rječica, duboka, ribe ima mnogo. I tako sam se ulijenio, da mi se čak samome gadi.

Olgino zdravlje očito ide na bolje. Ona Vam se klanja i šalje srdačan pozdrav. Pozdravljam Jekaterinu Pavlovnu, Maksimku i kćeri.

»Misao« L. Andrejeva — to je nešto pretenciozno, teško razumljivo, i, očito, nepotrebno, ali talentirano izvedeno. Andrejev nije jednostavan, i njegov talenat podsjeća na pjevanje umjetnog slavuja. A eto Skitalec[1] je vrabac, ali je zato živ, pravi vrabac.

Vidjet ćemo se krajem kolovoza, pa kako bilo da bilo.

Budite zdravi i sretni, ne dosađujte se. Kod mene je bio Aleksin, lijepo je govorio o Vama.

Vaš A. Čehov

O tome, da ste dramu primili natrag, napišite redak. Moja je adresa: Naglini prolaz, k. Gonecke.

S naslovom ne žurite, stići ćete da smislite.

---

[1] *Skitalec* pseudonim Stjepana Gavrilovića Petrova (1868—1941).

142.

V. G. Koroljenku

Jalta, 25. kolovoza 1902.

25. kolovoza.

Dragi Vladimire Galaktionoviču, gdje ste? Jeste li kod kuće? Kako god bilo, adresiram ovo pismo na Poltavu. Evo što sam napisao u Akademiju[1].

»V(aše) I(mperatorsko) V(isočanstvo)! U prosincu sam prošle godine primio obavijest, da je A. M. Pješkov izabran za počasnog akademika; i nisam oklijevao da se vidim s A. M. Pješkovom, koji se tada nalazio na Krimu, prvi sam mu donio vijest, o izboru i prvi sam mu čestitao. Zatim su, malo kasnije, novine javile, da se izbor za akademika poništava, budući da je Pješkov pod istragom po paragrafu 1035.; pritom je bilo jasno označeno, da ta vijest dolazi od Akademije znanosti, a kako sam ja počasni akademik, onda sam i ja donekle odgovoran za tu vijest. Ja srdačno čestitao i ja poništio izbor — takvo mi protivurječje ne ide u glavu, izmiriti s njim svoju savjest nisam mogao. Sadržaj paragrafa 1035. ništa mi nije objasnio. I nakon dugoga razmišljanja mogao sam se odlučiti samo na jedno, za mene krajnje teško i žalosno, a to je, da najpokornije molim V(aše) I(mperatorsko) V(isočanstvo) da mi se oduzme naslov počasnoga akademika.«

Eto Vam. Sastavljao sam dugo, po veoma velikoj vrućini i bolje sastaviti nisam mogao i, vjerojatno, ne mogu.

Doputovati nisam mogao. Htio sam se sa ženom provozati po Volgi i po Donu, ali se ona, t. j. žena, u Moskvi opet teško razboljela, i tako smo se namučili, da nam nije bilo do putovanja. Ali, ne mari ako budemo živi do godine, i onda ću stići u Gelendžik, o kojem sam uzgred budi rečeno, neki dan čitao članak u »Histor(ijskom) vjesniku«.

Želim Vam sve dobro, čvrsto stežem suku. Budite zdravi i veseli.

Vaš A. Čehov

---

[1] *Evo što sam napisao u Akademiju.* — to je pismo Čehov adresirao na ime predsjednika Akademije znanosti vel. kneza K. K. Romanova. Sačuvalo se kao kopija među Čehovljevim konceptima. Pismo istoga sadržaja Čehov je poslao A. N. Veselovskom, predsjedniku II. odjela Akademije znanosti.

143.

O. L. Knipper

Jalta, 14. prosinca 1902.

14. prosinca

Dušo moja, kržljo, pseto, djece ćeš svakako imati, tako kažu liječnici. Potrebno je samo da potpuno ojačaš (...), i rodit će ti se sin, koji će razbijati posuđe i vući tvoga psića za rep, a ti ćeš gledati i radovati se.

Jučer sam prao glavu pa sam se, vjerojatno, malo prehladio, jer danas ne mogu raditi, glava me boli. Jučer sam prvi put otišao u grad, strašna je tamo dosada, na ulicama same njuške, ni jedne ljepuškaste, ni jedne zanimljivo odjevene. Kada sjednem za »Višnjik«, pisat ću ti, pseto. Za sada sjedim za pripovijetkom, prilično nezanimljivom — barem za mene; dodijala mi je.

U Jalti je zemlja pokrivena zelenom travom. Kad nema snijega, ugodno je gledati.

Primio sam pismo od Efrosa.[1] Molio je, da napišem svoje mišljenje o Nekrasovu. To mu je potrebno za novine. Gadi mi se, a morat ću napisati. Uzgred rečeno, ja veoma volim Nekrasova i ne znam, zašto ni jednome pjesniku tako rado ne opraštam pogreške kao njemu. Tako ću i napisati Efrosu.[2]

Puše jako žestok vjetar.

Fomki je sada hladno da putuje u Jaltu, ali bi ga, možda, mogli dovući u vagonu, ili, možda, lože u odjeljku za pse. Ako ga Maša ne može uzeti sobom, onda će ga možda ponijeti Vinokurov-Čigorin, gurzufski učitelj, koji je danas doputovao u Moskvu.

Svinji, koju si mi dala, okrzlo se jedno uho.

No, srce moje, čuvao te bog, budi pametna, ne tuguj, ne dosađuj se, i češće se sjeti svoga zakonitoga muža. Tâ, za-

---

[1] *Primio sam od Efrosa pismo* — u vezi s 25-godišnjicom smrti pjesnika N. A. Nekrasova. Čehov je zamoljen da kaže, je li istoga mišljenja kao L. N. Tolstoj, koji smatra, da Nekrasov nema nimalo pjesničkog talenta, da je zastario, i t. d.

[2] *Efros*, Nikolaj Jefimovič (1867—1923) — moskovski novinar i kazališni kritičar, mnogo pisao o Čehovljevim dramama i njegovim predstavama u MHT; uređivao časopis »Porodica« (»Семья«).

pravo, nitko te na ovome svijetu ne voli kao ja, i, osim mene, nikoga nemaš. Ti to moraš pamtiti i dobro držati na umu.

Grlim te i ljubim tisuću puta.

Tvoj A.

Piši opširnije.

144.

O. L. Knipper

Jalta, 1. siječnja, 1903.

1. siječ. 1903.

Čestitam Ti Novu godinu, želim mnogo sreće mila moja glumičice, ženo moja! Želim ti sve, što ti je potrebno, što zaslužuješ, a najviše ti želim malenoga Polunijemca, koji bi ti čeprkao po ormarima, a meni razmazivao po stolu tintu, i ti bi se radovala. Treba da te pohvalim, što si se tako dobro veselila na svadbi. Naravno, žao mi je, što i ja nisam bio; ja bih pogledao u tebe i sam bih se zavrtio.

Danas sam primio mnogo pisama, među ostalim od Suvorina, od Nemiroviča. Posljednji je poslao popis drama, koje naše kazalište priprema da postavi na scenu. Ni jedne koja bi se isticala, iako su sve dobre. »Plodove prosvjete« i »Mjesec dana na selu« treba postaviti, da ih imate na repertoaru. Tȁ drame su dobre, književne.

Maša je dočekala Novu godinu kod Tatarinove, ja — kod kuće. Tatarinova je poslala divan cvijet iz porodice kaktusa — epiphylum trunetatum. Od jutra pada kišica.

Piši mi, moja rođena, tješi me svojim pismima. Zdravlje mi je divno. Zub je popravljen, ostao je još jedan. Ukratko sve je više ili manje dobro.

Sada su Bunjin i Najdjonov junaci u Odesi. Tamo ih na rukama nose.

Zovu me da idem piti čaj. Budi zdrava i vesela, glumičice, čuvao te bog. Ljubim te, grlim i blagoslivljam.

Tvoj A.

145.

K. S. Aleksejevu (Stanislavskom)

Jalta, 5. veljače 1903.

5. velj. 1903.

Dragi Konstantine Sergejeviču, jučer sam primio orden »Galeba«, velika, bezgranična Vam hvala. Već sam ga objesio na lančić, nosim i nosit ću tu milu, lijepu stvarčicu i sjećati se Vas.

Nisam bio zdrav, sada sam živnuo, zdravlje mi se popravilo i, ako sada ne radim onako kako treba, onda je zato kriva ova studen (u kabinetu je svega 11 stupnjeva), pustoš i, vjerojatno, lijenost koja se rodila 1859. godine, t. j. godinu dana prije mene. Ali ipak mislim, da ću poslije 22. veljače ozbiljno sjesti uz dramu i završiti je do 20. ožujka. Imam je već u glavi gotovu. Zove se »Višnjik«, četiri čina, u prvom se činu kroz prozor vide procvjetale višnje, potpuno bijel voćnjak. I žene su u bijelim haljinama. Ukratko, Višnjevski će se mnogo grohotom smijati — a, naravno, ne zna se zašto.

Pada snijeg. Mariji se Petrovnoj duboko klanjam, čvrsto stežem i ljubim joj ruku. Ona igra, to je veoma dobro, znači sve je u redu.

Budite zdravi, veseli, sretni i ne zaboravljajte srdačno Vam odanog

A. Čehova

146.

O. L. Knipper

Jalta, 5. veljače 1903.

5. velj.

Glumičice, eto su već prošla dva dana i dvije noći kako od tebe nema pisma. Znači, ti si me već odbacila? Ne voliš me više? Ako je tako, onda napiši, a ja ću ti poslati tvoje košulje, koje mi leže u ormaru, a ti mi pošalji moje duboke kaljače. Ako me nisi prestala voljeti, neka ostane sve po starom.

Jučer je stigao Šapovalov, donio mi pogačice i orden »Galeba« od Aleksejeva. Pogačice jedem, a »Galeba« sam objesio sebi na lančić! Klanjam ti se do zemlje za tvoju dobrotu.

U mome se kabinetu eto već nekoliko dana temperatura drži na 11—12, a da se ne povisuje. Arsenije ne umije ložiti, a napolju je hladno — čas kiša, čas snijeg, i vjetar se još nije stišao. Pišem po 6 do 7 redaka dnevno, više ne mogu, makar me ubili. Želučane smetnje imam gotovo svaki dan, ali se ipak dobro osjećam, malo kašljem, temperatura je normalna, od porebrice nije ostalo ni traga.

Ti ćeš se za 2—3 mjeseca naviknuti na me, a zatim ćemo pobjeći u inozemstvo, kao Girond i Lujza[1], svuda ćemo stići.

Zašto nisu dopustili u Petrogradu da se daje »Na dnu«? Ti ne znaš? A Vašemu će kazalištu dopustiti ako pođete? Pa u »Na dnu« nema ništa štetno, ni u kom pogledu. Čak su u »Građaninu« pohvalili. A eto Suvorinovo se »Pitanje« daje u Petrogradu sa Savinom i s velikim uspjehom. Nema što, mio gradić!

Dušo moja, zašto ne pišeš? Zašto? Jesi li ljuta? Zašto? Bez tvojih sam pisama nemiran i dosadno mi je. Makar se i ljutilo, ipak piši. Ako ne možeš pisati obično pismo, onda me grdi u pismu.

Još sam primio medaljon sa stakalcima — okvirić za slike. Od koga je to? Od Višnjevskoga? Zahvali se, dušo moja, veoma sam zadovoljan.

Marja Petrovna igra? Pametna je.

No, ljubim te u vrat i u obje ruke i nježno grlim radost moju. Budi zdrava, smij se, uzdaj se.

Tvoj strastveni muž

A.

---

[1] *Girond i Lujza* — misli se na ženu saksonskog kronprinca Fridricha Augusta III., kneginju Lujzu, koja je zajedno s Francuzom učiteljem Girondom krajem 1902. pobjegla u Švicarsku.

147.

K. D. Baljmontu[1]

Jalta, 5. kolovoza 1903.

5. kol. 1903.

Dragi Konstantine Dmitrijeviču, ja provodim život sitoga, besposlenoga skitnice, kojemu je dosadno, sada sam u Jalti i eto zašto je »Himna suncu« išla do mene ravno deset dana. Čini mi se, da je to jedna od najljepših Vaših pjesama, ali ipak, ne će mimoići Viktora Aleksandroviča. Ja sam za sada urednik samo in spe[2], rukopis još ne čitam i ne ću ih početi čitati i krojiti im sudbinu prije naredne godine. Kažu, da ćete Vi krajem kolovoza doći u Jaltu; ako je tako, uskoro ćemo se vidjeti i porazgovarati; i sve ću Vam objasniti.

Sada se »Himna Suncu« nalazi u Moskvi, poslao sam je onamo i popratio pismom.

»Budimo kao Sunce«[3] sam primio, pročitao i davao čitati drugima; svojevremeno Vam se nisam zahvalio prvo zato, što nisam znao Vaše adrese, drugo, zato, što sam mislio, da knjigu niste poslali Vi (uobičajenog autografa na njoj nema), već tkogod od znanaca.

Ali, to je sitnica, nikada nije kasno da se zahvalim, i ja Vam se duboko klanjam tri puta.

Pitate, hoću li u rujnu biti u Moskvi. Odgovaram Vam: hoću.

Čvrsto stežem ruku

Autski mještanin

A. Čehov

Jalta, Autka.

---

[1] *Baljmont,* Konstantin Dmitrijevič (1867—1943) — simbolist, prevodilac. Poslije Oktobarske revolucije otišao u emigraciju gdje je i umro.

[2] *urednik samo in spe* — urednik beletrističkog odjela »Ruske misli«. Čehov je stvarno postao već ljeti g. 1903. In spe (lat.) — u nadi.

[3] *»Budimo kao sunce«* — Baljmontova knjiga »Budimo kao sunce« — »Knjiga Simbola«. (M. 1903.)

148.

O. L. Knipper

Jalta, 27. rujna 1903.

27. ruj.

Dušice moja, konjiću, već sam ti brzojavio, da je drama gotova, da su napisana sva četiri čina. Već prepisujem. Ljudi su mi ispali živi, to je točno, ali kakva je drama sama po sebi, ne znam. Eto, poslat ću, ti ćeš pročitati i vidjeti.

Jučer su bili Mihajlovski[1] i Panov[2]. Prvi je mnogo pripovijedao, s užitkom sam ga slušao, drugi je šutio. Zatim je stigao Kostja. Premda se on s nečim i ne slaže, ali je očito zadovoljan. Mihajlovski mi ga je veoma hvalio.

Prekjučer je iznenada došao tvoj neobični prijatelj, riđih brkova Šapošnikov[3]. Danas je opet bio, ručao je i poslije ručka otišao s Mašom u Su-Uksu, Solovjovoj. Dosadan je da ne može više, tako da bi slušajući ga htio isplaziti jezik.

Kad bi se ti, konjiću, dosjetila da mi poslije prve predstave »Julija Cezara« pošalješ brzojav! »Višnjak« pišem na onom papiru, koji mi je dao Nemirovič; i zlatnim perima, što sam ih dobio također od njega. Ne znam, hoće li zbog toga biti kakvih promjena.

Ah, jadni Volodja[4], zašto on sluša svoju rodbinu? Od njega nikada pjevača, a advokat, dobar i marljiv, već je bio. I zašto Vas tako plaši advokatska karijera? Zar je gore biti pošten advokat, nego tenorčić u kazalištu i deset godina pjevati za 4500 r. godišnje, a onda otići u penziju? Očito, vi nemate pojma o tome, što je to državni zastupnik, advokat.

Na moru su valovi, ali je vrijeme lijepo. Panov je već otputovao. On i Mihajlovski bit će na prvoj predstavi »Višnjika« — tako su rekli.

---

[1] *Mihajlovski* — Garin Nikolaj Georgijevič (Mihajlovski je pseudonim) (1852—1906). Književnik.

[2] *Panov,* Nikolaj Zaharovič — slikar. Nacrtao olovkom Čehovljev portret 1903. Napisao uspomene o Čehovu pod naslovom »Seansa« u »Slikarskom pregledu«.

[3] *Šapošnikov,* Aleksandar Konstantinovič — bankovni službenik u Sevastopolju. Čehovljev znanac.

[4] *Volodja* — Vladimir Leonardovič Knipper, — brat Olge Leonardovne.

Pozdravi Šnapa i zahvali mu u moje ime, što te nije preplašio, što mu vrat nije ozlijeđen. Šarik je zadovoljan životom. Tuzik povremeno zapada u pesimizam.

Tebe slika Sredin[5]? Da, to je užitak, ali užitak, koji se može pretrpjeti samo jedamput u životu. Tā tebe je već slikao on, Sredin!

No, konjiću moj, milujem te, čistim, hranim najboljom zobi i ljubim u čelo i vratić. Čuvao te bog. Piši mi i nemoj se jako ljutiti, ako ti ne budem pisao svaki dan. Sada prepisujem dramu, znači, zaslužujem oproštenje.

Pozdravi sve

Tvoj A.

149.

O. L. Knipper

Jalta, 23. listopada 1903.

23. list. 1903. g.

Ti, konjiću, pišeš, da Efros ništa ne može pokvariti svojim laganjem, a ipak ga štampaju sve novine, bukvalno sve provincijske; a danas sam vidio i u moskovskom »Kuriru«. Kakve li štetne životinje.

Pišeš, da Gajeva ne može igrati Višnjevski. A tko će? Stanislavski? A tko će onda Lopahina? Lužskome se ne smije nikako dati, on će odigrati ili veoma blijedo ili će napraviti cirkus. Njemu odgovara uloga Epihodova. Ne, ne vrijeđajte Višnjevskog.

Postaje hladnije, miriše na zimu. Jučer je kod nas bila visoka Olga Mihajlovna, govorila o ljubavi, obećala poslati haringe.

Nema baš ništa novo. Ujutro ustajem, provodim dan kojekako, a uvečer legnem i brzo zaspim, to ti je sve. Gotovo nitko k meni ne navraća.

Nemirovič mi piše, da u mojoj drami ima mnogo suza, a ima i grubosti. Napiši mi, dušo, da ti tako ne misliš i što oni govore, ja ću ispraviti; tā nije kasno, može se još cio čin preraditi.

---

[5] *Sredin* Aleksandar Valentinovič — slikar.

Onda Piščik se svidio glumcima? Veoma mi je drago. Čini mi se, da će ga Gribuhin izvrsno odglumiti.

Dušo moja, duboko ti se klanjam, ljubim te i grlim. Budi vesela i zadovoljna. U kuhinji je zasad sve dobro, t. j. pripremaju jelo po receptu, što ga je ostavila Maša. Čekam, ne mogu dočekati, da dođem u Moskvu, tako sam se zaželio usoljene govedine i telećih kotleta. Osobito usoljene govedine. I konjića bih htio malo maziti.

Tvoj A.

150.

K. S. Aleksejevu (Stanislavskom)

Jalta, 23. studenoga 1903.

23. studenoga 1903.

Dragi Konstantine Sergejeviču. Kosidba sijena je obično od 20—25 lipnja, u to vrijeme, čini se, drpavac se više ne glasi, žabe također do toga vremena umuknu. Pjeva samo žuti kos. Groblja nema, ono je *bilo* davno. Dva-tri nadgrobna kamena, koji leže u neredu, to je sve, što je ostalo. Most — to je veoma dobro. Ako se vlak može dati bez buke, bez ijednoga zvuka, onda — naprijed! Nisam protiv toga da u III. i IV. činu bude ista dekoracija; samo nek bude u IV. činu zgodno izlaziti i ulaziti.

Čekam i ne mogu dočekati dana i časa, kada će mi konačno moja žena dopustiti da dođem. Već počinjem sumnjati u ženu, da me ne vara, u zao čas.

Vrijeme je ovdje mirno, toplo, divno, ali čim se sjetim Moskve, sandunovskih kupatila, onda mi sva ova ljepota dosadi i učini mi se sasvim nepotrebnom.

Sjedim u svome kabinetu i stalno pogledavam na telefon. Telefonski mi javljaju brzojave i eto čekam svaku minutu, da me, napokon, pozovu u Moskvu.

Čvrsto Vam stežem ruku, klanjam se do zemlje za pismo. Budite zdravi i sretni.

Vaš A. Čehov

151.

O. L. Knipper

Jalta, 20. veljače 1904.

Dušo moja, konjiću, dosadno mi je bez tebe, hladno, nezanimljivo, a ti si me tako razmazila, da se, dok liježem i zatim ustajem, bojim, da se ne ću umjeti skinuti i obući. Postelja je tvrda, hladna, u sobama je hladno, napolju je temperatura na ništici, dosada, proljećem i ne miriše. Danas sam cio dan potrošio oko lanjskih pisama i oko starih novina, drugoga posla sada, čini se, nemam...

Šnap je ili gluh, ili glup. On upravo kao da nije odlazio odavle, skače sa psima i mirno provodi noć u majčinoj sobi. Veoma je veseo, ali razumije malo.

Nastja priprema hranu, ali loše; trebalo bi uzeti kuharicu. Danas sam jeo pečenu jesetrinu, veoma ukusnu i masnu, i juhu, nalik na napoj. I kao led hladne palačinke.

U vagonu sam sve pojeo (to je odgovor na tvoje pitanje), sve, osim kruha s maslacem i šunkom. Putovao sam dobro... Stol je već stigao, pišem na njemu. Ladice se teško otvaraju. Dobar je uglavnom. A stvari još nisu stigle. Stigla je »Kaštanka« — lijepo opremljena, loše ilustrirana knjiga, izd. Marksa.

U gradu još nisam bio, na dvorište nisam izlazio. Žene nemam, ona je u Moskvi, živim kao monah. Žalim, što nisam sa sobom uzeo šalicu. Ovdašnja mi se čini malena; možda se i varam. Arsenije se ulijenio ili je postao zaboravan, odijelo čisti Nastja; zube držim u redu, u kupatilo ću poći u svibnju, kad dođem u Moskvu, a dotle ću na tijelu sijati kukuruz — ipak ću štogod zaraditi.

Danas je došlo od tebe pisamce — prvo u ovoj sezoni. Hvala, anđele, ljubim te, grlim, tapšem.

Da bar što prije potuku Japance, jer je nekako čudno i u novinama i u društvu; laži mnogo, akcije su pale, u društvu je presahnulo zanimanje za sve, osim za rat.

O kakvim ti to našim nesporazumima govoriš, dušo? Kada si ti mene ljutila? Bog s tobom! Za ovog tvoga boravka kod mene proživjeli smo ti i ja neobično, divno, osjećao sam

se kao da sam se vratio iz rata. Radosti moja, hvala ti na tome, što si tako dobra. Piši mi, ili ću te po običaju tući. Ljubim, grlim moju radost... Budi vesela i zdrava.

Tvoj A.

152.

O. L. Knipper

Jalta, 27. veljače 1904.

27. velj.

Suprugo moja dobra, ti mi ne vjeruješ kao liječniku, ali ću ti ipak reći, da je Korsakov veoma sklon pesimizmu, on uvijek pomišlja na najstrašnije. Meni je negda dolazila bolesna djevojčica, liječio sam je dva-tri mjeseca, pozvao na konzilij Korsakova; on ju je osudio na smrt; a međutim ona je do sada živa, već je odavno udata. Ako je tuberkuloza u kralježnjaku, to je još daleko i do mozga, i do kičmene moždine. Samo ne treba voditi dječaka u goste i dopuštati mu da mnogo skače. I opet pitam: zašto ste izabrali Eupatoriju?

Za cijelo vrijeme, dok ja živim u Jalti, t. j. od 17. veljače, ni jedamput nije provirilo sunce. Vlaga je strašna, nebo sivo, sjedim u sobi.

Stvari su mi stigle, ali nekako tužno izgledaju. U prvom redu, manje ih je zapravo nego što sam mislio; drugo, oba stara kovčežića popucala su putem. Dosadno mi je živjeti, nezanimljivo; ljudi su dozlaboga nezanimljivi, ništa ih ne zanima, ravnodušni su prema svemu.

A »Višnjik« se daje u svim gradovima po tri, po četiri puta, ima uspjeha, možeš li to zamisliti. Maločas sam čitao za Rostov na Donu, gdje se daje treći put. Ah, kad ne bi u Moskvi bilo ni Muratova, ni Leonidova, ni Artema! Tä Artem igra strašno, ja sam samo šutio.

Pišeš, da nisi primila od mene pisama, međutim, ja ti pišem svaki dan, samo jučer nisam pisao. Nemam o čemu pisati, a ipak pišem. Šnap, pasji sin, obiknuo se, već leži u mome kabinetu, protegnuo je zadnje šape; noću spava kod majke; igra se na dvorištu sa psima i zato je uvijek prljav.

Ti imaš veoma mnogo stričeva, svaki čas ih pratiš; pazi, da se ne prehladiš. Posjedi kod kuće barem četvrtu sedmicu, kad kod Vas nema predstava.

Jesi li smislila štogod za ljeto? Gdje ćemo stanovati? Htio bih blizu Moskve, blizu stanice, tako da bi mogli biti bez kočije, bez dobročinitelja i bez poštovalaca. Promisli, radosti moja, o ljetovanju, promisli, možda ćeš i smisliti štogod. Ta ti si mi pametna, razborita, svestrana — kad nisi ljuta. Ja se tako rado sjećam kako smo ti i ja putovali u Caricino i natrag.

No, čuvao te bog, radosti moja, psetance dobro, milo. Dosadno mi je bez tebe, i ne može mi više ne biti dosadno, jer sam se navikao na te. Ljubim svoju ženu, grlim.

Tvoj A.

153.

O. L. Knipper

Jalta, 4. ožujka 1904.

4. ožujka

Premudro moje pseto, napiši Budkeviču da su »Galeb« i »Tri sestre« već davno prevedeni na njemački jezik (i od toga ja nisam primio ni jednoga groša), a »Višnjik« se već prevodi za Berlin i Beč i ondje ne će imati uspjeha, jer ondje nema ni biljara, ni Lopahinih, ni studenata à la Trofimov.

Na pismu ti hvala, moja dušo tješiteljko. Ja te veoma volim, ti to znaš veoma dobro...

Je li stigao stric Karl do rata? Je li štogod napisao? Od strica Saše primio sam pismo, koje su potpisali on i nekoliko oficira iz Krasnojarska. Danas, budući da je bilo lijepo vrijeme, bio sam u gradu, kupio sam ondje kavijara, šunke, kolača. Stigao je u Jaltu Garin-Mihajlovski, vjerojatno će doći k meni. Putuje na Daleki Istok da gradi tamo cestu. U Jaltu će doći Savina.

No, žabice moja, ljubim te, grlim, tapšem po leđima. Budi zdrava i vesela, ne tuguj, misli na muža.

Tvoj A.

154.

O. L. Knipper

Jalta, 26. ožujka 1904.

26. ožujka

Zdravo, krinolinice moja, bakice moja lijepa! Jučer, i sinoć, i danas imam pokvaren želudac, i najviše mi je krivo, što se to sve događa bez ikakva vidljiva uzroka, jer osim juhe i mesa ništa ne jedem... To, očito, djeluje jaltinska klima.

Kako si čudna, dušice moja! Naravno, ljetnikovac mi u Gurzufu nije potreban, dao bih ga bilo kome, ali je li moguće da ondje stanuje cijela porodica pa još s bolesnim djetetom. Svaki dan su potrebne živežne namirnice, potreban je namještaj, a što je glavno — svaki dan, svaki čas mora biti pri ruci dobar liječnik. A ima li što slično ili prikladno u Gurfuzu? Lujza Julijevna mora stanovati svakako u Jalti, u dobrom stanu, s kanalizacijom, s voćnjakom, s terasom, s lijepim namještajem. U Jalti ona ne želi stanovati, ali ne zato (kako ti pišeš) što se boji zaraze; ne boji se ona zaraze, već rodbine. Tebi je to, uostalom, nerazumljivo i nejasno i Tebi se ne može objasniti. Ali ću reći još jedamput. Lulu mora stanovati u Jalti, a ako ne u Jalti, onda u Sevastopolju: bez liječnika, koji može zatrebati svaki čas, ne smije se ostaviti dječak, shvati to, shvati!

Dobro, može se i ovako: sada iznajmiti ljetnikovac, a ako se svidi, onda na jesen ili zimu kupiti, pod uvjetima, koje si ti izložila u pismu, t. j. da se najamna svota odbije od otplate. Martinov će, sva je prilika, biti kod mene, i ja ću s njime temeljito porazgovarati.

Danas sam čuo, da se ti, tobože, razvodiš sa mnom. Je li to istina? A tko će te mlatiti? Ej, razmisli, najprije!

Ja radim, ali ne sasvim sretno. Sve mi se čini, da zbog rata nitko ne će čitati.

No, psiću, milujem te i vučem za repić. Ponašaj se lijepo, mužu piši češće. Grlim svoju plačljivicu

A.

Ljetnikovac je u Gurzufu sada prazan, učitelja nema, koliko je meni poznato. Ali tamo ima babura i stonoga.

155.

Jalta, 10. travnja 1904.

10. travnja

Mila moja zebice, ti se na mene ljutiš, gunđaš, a ja bogami, nisam kriv. S Mašom, čini mi se, uopće nisam razgovarao o Caricinu, ništa o njemu ne znam; vidio sam se s Martinovom, o kojem si mi pisala, ali on je u Caricinu stanovao samo zimi, a kako je ljeti, zna samo po pričanju, a i uopće on mi se nešto nije svidio, učinio mi se sivkastim. Sjetio sam se, da mi je prije 10—12 godina, taj isti ljetnikovac prodavao Sizov iz »Ruskih vjedomosti«. Općenito govoreći, ja sam mislio, da ćeš ovo pitanje ljetovanja uglavnom rješavati ti, a ne ja. Tă ja u takvim poslovima — nisam vješt.

Zašto se na plakatima i novinskim obavijestima moj komad tako uporno naziva dramom? Nemirovič i Aleksejev u mom komadu stvarno ne vide ono, što sam napisao, i ja sam spreman da se bilo kako zakunem, da oni obojica ni jedamput nisu pažljivo pročitali moga komada. Oprosti, ali ja te uvjeravam. Ovdje mislim ne samo na dekoraciju drugoga čina, tako strašnu, i ne samo na Haljutinu, koju je zamijenila Adurska, pa sada radi ono isto i ne radi baš ništa od onoga, što je kod mene napisano.

Vrijeme je toplo, ali je u sjeni hladno, večeri su hladne. Šetam lijeno, jer ne znam zbog čega gubim dah. Ovdje će u Jalti nekakva putujuća ništarija postaviti »Višnjik«.

Čekam, i ne mogu dočekati da te vidim, radosti moja. Živim bez tebe kao nespretnjaković, dan je prošao — i hvala bogu, bez misli, bez želja, već samo s kartama za pasjans i hodanjem iz kuta u kut. U kupatilu nisam bio već odavno, čini se šest godina. Čitam sve novine, čak »Vladino glasilo«, i od toga postajem mrk.

Kako ćeš dugo biti u Piteru, napiši mi, budi dobra. Ne zaboravljaj me, misli katkada na čovjeka, s kojim si se nekoć vjenčala, i ljubim dušu moju.

Tvoj nespretnjaković

156.

M. P. Čehovoj

Moskva, 22. svibnja 1904.

22. svibnja, subota

Mila Mašo, još sam uvijek u postelji, nijedamput se nisam oblačio, nisam izlazio, i stalno sam u istom položaju, u kojem sam bio kad si ti odlazila. Prekjučer me iznenada uhvatila upala porebrice, sada je sve dobro. Ali što bilo da bilo, za 2. lipnja su naručene karte, putujemo u Berlin, zatim u Schwartzwald. Disati sam počeo bolje, sipnja je slabija. Svojim sam doktorom zadovoljan. Taube sasvim odbacuje tople mokre obloge, smatra ih štetnima. Na boku mi je ležao oblog od alkohola (krpa se kvasi u alkoholu, žmiče se i stavlja na bolno mjesto, kao oblog od vode, s mušemom i ost.).

Jučer je dolazio Vanja. On će poći u Jaltu, ali se ne može shvatiti, kada će poći. On se trudi, da ga ne razumiju.

Jučer je dolazio Goljcev i bio ponapit. Kaže, da se izmučio, da je umoran, da putuje na odmor i ost. Figura nimalo nova.

Inozemnu ću adresu poslati.

Pozdrav mami i budi zdrava. Za 2—3 dana opet ću ti pisati. Ljubim te.

Tvoj A.

157.

M. P. Čehovoj

Berlin, 8. lipnja 1904.

8. lipnja, Berlin

Mila Mašo, danas putujemo iz Berlina u svoje dugotrajno boravište, na granicu Švicarske, gdje će vjerojatno biti veoma dosadno i veoma vruće. Moja je adresa:

Njemačka, Badenweiler

Herrn Anton Tschechow

Tako mi prezime ovdje štampaju na mojim knjigama, znači, i ja ga tako moram pisati. U Berlinu je malo hladno,

ali je lijepo. Najružniji su ovdje kostimi domaćih gospođa — koji oštro upadaju u oči. Strašno neukusno, nigdje se ne odijevaju tako ružno, bez i malo ukusa. Nisam vidio ni jedne lijepe, nijedne, koja ne bi bila opšivena bilo kakvom ružnom pantljikom. Sada razumijem zašto se moskovskih Nijemaca tako teško prima ukus. Zato ovdje, u Berlinu, žive veoma udobno, jedu ukusno, i nije skupo, konji su siti, psi, koji se ovdje uprežu u kolica, također su siti, na ulicama je čistoća, red.

Ovdje je na prolazu Jekaterina Pavlovna; djeca su joj oboljela od ospica, sva je očajna. Jučer sam se s njome vidio.

Noge me više ne bole, jedem divno, spavam dobro, vozam se po Berlinu; samo je nevolja: sipnja. Danas sam kupio sebi ljetno odijelo, lovačkih potkošulja i ost., i ost. Mnogo je jeftinije nego u Moskvi.

Adresu moju sada imaš, piši i šalji pisma: stavi nekoliko pisama u jednu kovertu, šalji preporučeno. Šalji samo ona, koja ti se ne učine prazna.

Pozdrav mami i Vanji. Živite i, ako je moguće, ne tugujte. Čvrsto stežem ruku i ljubim

Tvoj A.

BILJEŠKA

U ovoj, posljednjoj od knjiga, u kojima je sabrano književno djelo A. P. Čehova, štampane su još dvije drame iz ranijeg razdoblja Čehovljeva stvaralaštva, te izbor iz njegovih pisama. Potrebno je napomenuti, da su u djela uvrštavani samo sastavci, koje je Čehov završio. Stoga čitalac u izdanju ovih djela ne će naći nezavršena djela A. P. Čehova (na pr. aktovku »Noć prije suđenja«), a isto tako niti varijante pojedinih djela (na pr. varijantu aktovke »O štetnosti duhana«, varijantu novele »Zaručnica« i sl.).

Zbog pomanjkanja prostora u djela nisu unesene niti zabilješke iz njegovih bilježnica, iako one sadrže niz zanimljivih pojedinosti o postanku pojedinih djela, kao i o sistemu rada ovog velikog pisca.

Iz opsežne korespondencije (koja sadrži preko 4200 pisama, štampanih u osam knjiga) izabran je jedan dio, kojemu je cilj, da čitaocima prikaže Čehova kao običnog čovjeka sa sitnim manama, ali i plemenitim srcem, te koji pokazuje njegovu veličinu, humanost i skromnost. Stoga i nisu uvijek izabrana pisma, koja su već više ili manje poznata u povijesti književnosti i iz kojih su mnoge rečenice već nekoliko puta citirane. Zadatak je ovoga izbora pisama bio, da u prvome redu dade sliku Čehova-običnog čovjeka, a tek iza toga Čehova-stvaraoca i umjetnika. Jer o veličini njegovih djela dovoljno govore djela sama.

*

DRAMA BEZ NASLOVA, najduža Čehovljeva drama, štampana je prema rukopisu, koji se čuva u Centralnom državnom arhivu za književnost u Moskvi. Iako tekst nije datiran, na osnovu rukopisa misli se, da postanak ove drame pada u početak osamdesetih godina. U prilog ovoj tvrdnji ide i niz provincijalizama, vezanih osobito za jug (Taganrog), kojima drama obiluje. Da je drama nastala u početku književne karijere A. P. Čehova svjedoči i njezina razvučenost. Sve ono, što je u ovoj drami autor rekao na više od 150 stranica, on je kasnije jezgrovito sažeo u svojim klasičnim ostvarenjima (Ujak Vanja, Tri sestre, Višnjik), koje redom ne iznose više od sedamdesetak stranica štampanoga teksta.

U sabranim djelima iz 1933. god. ova je drama dobila naslov »*Bezotcovščina*«, iako za taj naslov nije bilo dovoljno osnove. Stoga je u Potpunim sabranim djelima iz god. 1944—1950. zadržan naslov: *Drama bez naslova.*

TATJANA RJEPINA. Po nalogu A. S. Suvorina ova je aktovka bila g. 1889. odštampana u svega dva primjerka. U Potpunim djelima, prema kojima je i načinjen prijevod u ovoj knjizi, drama je štampana po primjerku, koji je bio vlasništvo A. P. Čehova. Postanak drame vezan je uz izvedbu Suvorinove istoimene drame u moskovskom »Malom teatru«. Čehov je Suvorinu dao niz savjeta, a na kraju i sam odlučio da se lati posla. U književnim krugovima onoga vremena drama je ostala nepoznata.

B. Š.

SADRŽAJ

TEHNIČKI UREDNIK *JOSIP MATIJAŠ*

Korektor *Nada Bokulić*

Izdavač ZORA
Izdavačko poduzeće
Zagreb, Prilaz JNA 2/II
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. — 1119 — 25 tiskanih araka
Tiskanje dovršeno 20. XII. 1960.
u »Vjesniku« — pogon II, Zagreb,
Trg Bratstva i Jedinstva 6

Din. 1500.—

52619/X.